



సంపుటము 18
సంచిక 8

భూ ర త్తి

వృష శ్రావణము
1941 ఆగస్టు

తీయని త్రోవ

శ్రీ విశ్వనాథ
న త్య నా ర య ణ

తీయని కోకిలమదవతీకలకూజితపుష్పవాటికా
చ్చాయలయందు ప్రేమరససంభరితాంచలచంచలాక్షియై
ప్రేయసి తేనియల్తోగుకు వెచ్చని యకావసపారిజాతముల్
దోయిలి పెట్టి నాయెదుట తోచె నుపాయనరమ్యమూర్తియై.

ఓయని పిల్చినన్ పలికె నోయన మా తలపైనికొమ్మలో
కోయని కూజిత మ్మొలికె కోయిలకన్యక ప్రేమగీతికా
వేయరసమ్ము కానుకలు పెట్టినవోలిక కుమీలోపలన్
చేయిడి లన్నము న్గొనెడు స్నేహితుమాదిరి వెల్లడించుచున్.

వేలుపుపూలదొంతరల పెట్టినదోయిలిమీఁద తొక్కలక
వ్రాలకయుండ ప్రేమరసభావ మెఱింగినయట్లు పట్టదీ
జాలము చేతియంగుఢుల చాయల నూయెల్లత్రాళ్లవోలికన్
మాలికగా వ్రదక్షిణనమర్చన నల్పెను జోలపామనున్.

మాఁగుననంటిపండ్ల రసమాధురిచొక్కిన చిల్కదంపతుల్
మూఁగిన కామపుంబరువు మోయఁగజాలక సొక్కునట్టి మై
తీఁగల వంచి మాప్రణయతీర్థపు పున్నె పునేవ నేయునో
నాఁగను పల్కె మాకెలన నాటిన చక్కెరకండ మొల్కుగాన్.

వ్రాలిన కొమ్మకొమ్మకును బంగరుపిట్టలు జంటజంటలై
జాలులు జాలులై కిచకిచల్ కుడితెక్కలు సాచి సాచుటల్
తూలిన తూలుటల్ కొదమతూగులు దక్షిణపాదనాట్యముల్
వ్రేలిన పచ్చవింటిదొర పెండిలితోరణముల్ రచించెడున్.

బంగరుతీవనిల్ చెలుకు వంచి రసార్ద్రమనోజభావనా
సంగతులైన మా ప్రణయజంపతు లుండిన పూవుటిరపుక్
చుంగుల నుత్తరీయమును సోకుగఁ గప్పినరీతి వేణికా
భంగముతీర్చె నొక్క సెల పాయలుపాయలుగాఁగ తీర్చుచున్.





సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణములు

= శ్రీ ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రి =

ప్రపంచము పరమేశ్వరునిచే సృజింపఁబడిన నామ రూపాత్మకము. అందు రూపవ్యవహారముకొఱకు నామ మావశ్యకమని యద్వానితోడనే నామము సృజియింపఁబడినట్లు “నామరూపే వ్యాకరవాణి” “సర్వాణి రూపాణి విచిత్రాని ధీరః, నామాని కృత్వా ఆభివదన్ య దాస్తే” యను శ్రుతిసమన్వయమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇట్టి నామము ధ్వనిరూపమై సకల వ్యవహారములను నిర్వహింపఁదగియున్నది. ఇత్యదియే భాష యనఁబడు.

ఇట్లు వ్యవహార నిర్వాహక మగు భాష దొలుత నేకరూపమై ప్రవర్తించుచు లోకము నేకరూపముగాఁ బ్రవర్తించఁజేయుచు నాయూయి భాషావిపరీణాను హేతుప్రబలబట్టి వివిధము గాఁబోచినది. ఆకరమునఁ గొంతకాలమునకు జను లర్థగ్రహణమునఁ గృత ప్రయత్నములు గావలసివచ్చినది. భాషాపరిజ్ఞానము లేని వారిమాటలనుగాని, మండలాంతరములందలి మాటలను గాని, తెలిసికొనటకుఁ గష్టపరిస్థితి లేర్పడినవి. భాష యందులకు సృజియింపఁబడెనో యా ప్రయోజనము సర్వవ్యాపి గాకుండపోయెను. కావున నవ్వాని నేకముఖముగా నొనర్చి యుద్దిష్టమగు ప్రయోజనమును ఘటించఁ జేయుట యత్యవశ్యక మాయెను. ఎయ్యది యైన నొకే విధమగు పద్ధతి లేక నానారీతులుగ వ్యవహరించు నవసరము గల్గినచో నద్వాని నేకరూపముగా నొనర్చి యందఱుచే వ్యవహరింపఁజేయుటకుఁ జట్టుము లేర్పడినవి. అట్లుగానిచో లోకవ్యవహారము క్రమ

ముగాఁ గుంతిత మగును. కనుకనే మనకు ననాదిగా భగవంతునియను నొప్పుకొనున నేదము లేదనుపొరియగు స్మృతి బయల్పడలేదు. భాషకుఁగూడ నట్లే మన వారు దేశాంతరములు లేమముఖమును దా మెఱుంగక మున్నే గొన్ని నియమముల నేర్పఱుపఁ దలఁచిరి. అందుఁ గృతార్థులై యొకొకొక పద్ధతి ననుసరించిరి. అయ్యది యే వ్యాకరణము. అది క్రమముగా భాషాకావ్యము వలన శాస్త్రమైనది.

వైతరున బయల్పడలేని భాషాశాస్త్రమునకు శాస్త్రకర్తల విజ్ఞానావళియునుచేఁ జెప్పలు ప్రయోజనములు సంఘటించెను. ఈ శాస్త్రము స్వల్పవర్ణోచ్ఛారణ భేదముచేఁ గల్గు నర్థములను సుప్రసరణిని వాని సాంకర్యమును దూరీకరించుచు, బద్ధప్రయోగములలోని మూలభూతమగు నర్థము (పదప్రకృతినిమిత్తము) వ్యుత్పత్తిలైది ప్రదర్శనముచే చెల్లడించుచు, భాషాస్వరూపము నచిరకాలములోనే గుఱుఖముగ బుద్ధిగోచరమగునట్లు చేయుచు మిగుల ప్రయోజనమును గనుచున్నదని పతంజలిమహాశయుఁడు తన మహాభాష్యమునఁ దొలుత “రక్షోహగమలఘుసంజహః ప్రయోజన” మ్మనీ నడిపెను. అందు ‘న చాస్తరేణ వ్యాకరణం లఘునోపాయేన శబ్దా శ్చక్యా విజ్ఞానః’ మ్మనియు, “అసంజహార్థం చాప్యధ్యేయం వ్యాకరణ” మ్మనియుఁ జెప్పచు వ్యాకరణానన్యాయనమువలనఁ గల్గు బాధలను “తే గురూ హేలయో హేలయ ఇతి కుర్వంతః పరాబధూవుః, తస్మాద్వాప్తిహ్యజేన స

మేచ్చిత లై, నాపభాషితలై, స్నేహృహవా ఏవ యదపశ్యుః, స్నేహృహభూమే త్యుధ్యేయం వ్యాకరణ" మునియు, "దుష్టః శబ్దః స్వరతో వర్ణతో వా విధ్యాప్రయుక్తో న తమర్థమాహ, స వాగ్యత్రో యజ మానం హీనస్తే యథేష్ట" శ్రుతుః స్వరతోఽపరాధా" త్తనీయు మిగుల విచిత్రముగఁ బ్రదర్శించియున్నాడు.

అందుఁ గొన్ని కేవలము సంస్కృతమునకే వర్తించినను భాషాశాస్త్రసామాన్యమునకుఁ గూడఁ బాల వర్తించును. ఇంతియ గాదు. "శశా-వహః, శక్పత్-సకృ" త్తను మొదలగు రూపములు వర్ణమాత్ర భేదముచే వర్ణభేదము గనుచున్నవి. భాషాతత్త్వవిమర్శనమునకుఁ గడఁగినచో, 'విగ్ర, విఖ్య' శబ్దములు ముక్కిడి వాచకము లనియు, 'గర్భ' శబ్దము బహు వ్రీహీని వకారాంతమును ననియు, 'హీత' శబ్దము 'ధా' ధాతూత్విన్న మనీయు, 'ప్రజ్ఞ, సంజ్ఞ' శబ్దములు ప్రగత సంగత జానమద్యాచకము లనియు నెవ్వ రెఱుంగుదురు? కావున నిట్టి ప్రయోజనము లసంభేద యములు వ్యాకరణములన నొనగూడుచున్నవి.

ఇట్టి యమేయ ప్రయోజన సంభరితమును వ్యాకరణ మును రచియించు పద్ధతులను విచారింపఁగా నాల్గు విధములుగఁ గనపట్టుచున్నవి—

౧. పదముల ప్రవృత్తి నిమిత్తముల వ్యక్తపట యుచుఁ బ్రకృతిప్రత్యయముల విమర్శించుచుఁ గాల క్రమమున సహజముగ భావ పొందడి విశేష భేదము లను భాషాపరిణామదృష్టిచే విమర్శించుచు వ్యాకృతి నొనరించుట.

౨. కేవల ప్రాచీన వ్యాకరణముల ననుసరించి ప్రకృతి ప్రత్యయవిభాగమును మాత్రము గూదించు వ్యాకృతి నొనరించుట.

౩. పుష్పత్రి మాత్ర మొనరించి పదపదార్థము లను జెప్ప వ్యాకృతి నొనరించుట.

౪. భాషాశాస్త్ర మాత్రము ననుసరించి ప్రకృతి ప్రత్యయ రూపములను దెల్పు వ్యాకరణమును రచియించుట.

ఇందుఁ దొలక నిరూపింపఁబడిన వ్యాకృతి ప్రకృష్టతమును. అయ్యది భావకుఁ గల్గు సహజములగు

పరిణామములను వ్యక్తపటయచుఁ గ్రమముగ భావను సుగమముగ బోధించును. రెండవదానియందు భాషా భ్యసనమాత్రమే ప్రయోజనము గాని వేరొండు లేదు. మూడవది పదపుష్పత్రి మాత్ర ప్రదర్శకం బగుటచే నయ్యది భాషా సంగ్రహణమునకు భాషా విపరిణామ జ్ఞానమునకు నిరుపయుక్త మగుచున్నది. నాల్గవది యన్నచో కేవలము భాషావిపరిణామమునే దెల్పుచు భాషాభ్యసనమునందు పుష్పత్రిత్యర్థ గ్రహణమునందుఁ గుంతిత ప్రయోజన మగుచున్నది. వీనియందుఁ బాణినీ యము ప్రథమకక్ష్యకుఁ జెందియున్నది. అయ్యది భాషాపరిణామపద్ధతిని వాచ్యముగఁ జెప్పకపోయినను మునిత్రయమునందలి మతభేదవిమర్శనముచేతను ప్రాచీన వార్యమత నిరూపణముచేతను వ్యంగ్యమర్యాదచేఁ దలియఁజేయుచున్నది. పాణినీయమునందలి స్థాన ప్రయత్నప్రకరణము సంధిమాత్రప్రకరణము సం ప్రసారణాది విధాయక శాస్త్రమును సర్వాచీనభాషా తత్త్వవిమర్శనాపద్ధతికి నిదాన మగుచున్నది.

రెండవ కక్ష్యకు ముగ్ధబోధాది వ్యాకరణములు చేరినవి. వీనియందుఁ దేర్కొనఁ దగిన విశేషములు గానఁబడవు.

మూడవకక్ష్యను నిరుక్తాది ప్రాచీన వ్యాకృతు లనుసరించినవి.

నాల్గవకక్ష్యకుఁ బ్రకృతమున వితర భాషా సహాయమున భాషాతత్త్వ విమర్శనకుఁ గడఁగిన విమర్శకుల వాస్తవ్యతాచరితములు చేరును.

ఇట్టి వ్యాకృతి ప్రసంగమున నాద్యయగు సం స్కృతంబునకు బయల్పెడివిన వ్యాకరణముల యుత్పత్తిదికమును గూర్చి యొకింత విచారితము.

కేదములలోఁ బ్రధానమును ఋగ్వేదము నందలి గొన్ని భాగములందు వ్యాకరణ ప్రశంసచేయఁబడుటచే నాఁటికే సంస్కృతభాషా రక్షణకొఱకు మంత్రద్రవ్య లగు ఋషు లద్దానిని (వ్యాకరణము) గూడఁ బ్రకాశింపఁ జేసికేమో యను నాశయము వొడచుచున్నది. పఠం జలి వ్రాసెటలు "చత్వారి శృంగా త్రయోఽస్య పాదా ద్వే శీర్షే సప్త హస్తాసోఽస్య త్రిధా బద్ధో వృషభో లోరవీతి మహోదేవో మర్త్యైవ ఆవిశేః"

యను మంత్రమునకు నా శబ్దకాస్త్ర పరమగు నర్థమే వేదపూరుషునిచే సంకల్పితమునచో నాటికే వ్యాకరణములు వేదములని చెప్పకొప్పును. వేదస్వర రక్షార్థమై ప్రాతిపదికలై లెన్నియో నాటికి ఋషిదృష్టము లగుట సత్యము. “వత్సా పదకాతాని నా మాఖ్యాతోపసగ్గ నిపాత భేదా” త్తను నిరుక్త వాక్యములః బట్టిగూడ వ్యాకరణము లక్ష్యంత ప్రాచీనములని తెలియకపోదు.

ఇది యిట్లుండ నిక లౌకిక సంస్కృత భాషా సాధకములగు శబ్దకాస్త్రములు పాణినికే బూర్వమే బయల్పెడిదని వనుటకుఁ బాణినీయును నందు “కాకల్య, కాకటాయన, ఆచార్య, ఆపిశిరి, చాక్రవర్త, గార్గ్య, కాశ్యపు, భారద్వాజ, స్ఫోటాయన ప్రభృతుల నామములను బాణిని గ్రహించుటే సాక్షి. ఇందలి వ్యాకృతికర్తల గ్రహణ మిట్లుండఁగా శబ్దకాసకుల యభిధానములను చెల్పు నొక పద్యము సంస్కృత వాఙ్మయమున —

“ఇంద్ర కృంద్రా కాశ్యపు త్స్పిశిరీ కాకటాయనః
పాణి న్యమర దైవేంద్రా భవ న్త్యప్తాది కాత్రికా.

యని చెలయుచున్నది. ఇదియే గ్రంథపరముగాఁ గొంచెము మార్పుతో —

“ఇంద్రం చాంద్రం కాశ్యపున్ కౌమరం
కాకటాయనమ్, సారస్వతం చాపిశలం కాకలం పాణి
నీయ” మ్మని వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. వీరేగాక పామృరస గుగ్గ వ్యాఘ్రధూ త్యాదులు కాస్త్రమునఁ దెలియవచ్చుచున్నారు. పై కారకలయందుఁ జేర్చిన బడిన వ్యాకర్తలలోఁ గొందఱు పాణినిచే స్మరింపఁబడి నను దక్కిర్తృకములకలి సే దుపలభ్యమానములగు శబ్దకాస్త్రములు యథార్థముగా వారితేర దింపఁబడినవి యంతమాత్రము కావు. రచనావిధానమునగాని, విషయమునగాని పరికిలించినచో నయ్యది పాణి నీయునునకంటె నర్వాచీనములే యని చెప్పటకుఁ జెక్కు ప్రమాణములు గానరచ్చుచున్నవి. కావున నిపుడు గల వ్యాకరణము లన్నింటఁ బాణినీయుమే ప్రాచీనతమ మని నిర్వచింప నొప్పును. అంత ప్రాచీనముగా బయల్పెడిదని పాణినీయునునకు వాఙ్మయమున నింత ప్రాధాన్య మెట్లు వచ్చినదో విమర్శింకము —

సంస్కృతవ్యాకరణము చెలసిన కాలములో నొక వైపు ఋషులు వేదకర్తలను బ్రవర్తింపజేయుచు వేదములను బూజ్యతములుగాఁ జూచుచుండిరి. సకల రసోద్దీపకమై సర్వభావాభివ్యంజకమై దేశమునందంతట వ్యాపించియున్న సంస్కృతభాష నొకవైపు వ్యవహరించుచుండిరి. ఆనాడు సంస్కృతభాష నానా చిత్రగతులఁ బ్రవర్తించుచు నివిధమునఁ బ్రవర్తించుచుండెనని నిర్వచించుటకు నెంతమాత్రము వీలుగాకుండెను. శబ్దార్థముల రాడింటను మనో హరంబులగు ప్రయోగములఁ గనుచుండెడిది. సర్వ వ్యవహారములను బూర్ణముగ సంస్కృతభాషయందే జరుగుటచే నాభాష మహోత్కృష్టంబగు దశ నొందుచుండెను దేశాంతరవాఙ్మయప్రాకృత్యమునగాని, ప్రాచీనతనుగాని, దేశాంతర నాగరకతనుగాని, యనునాదుగ్రస్తతచే లేకమాత్రమైనను సహింపని దేశాంతర విమర్శకమృదులుగాని తద్దేశతాకులగు భారతీయులుగాని సంస్కృతము వ్యవహారజాప్తము కాదని పలికిన మాత్రాన సత్యము మఱుంగువదకుదా!

ఇట్లు వింజమాకిడిన ట్లాదిభాష. పర్యవోముఖ వ్యాప్తయగుచు విజృంభించుచుండ నిది యింక నిబద్ధంబు కానేర దేమో యని ఋషులు భయంపడి యద్దాని పెచ్చుపెరుగుటను సహింపని వారలై కృత ప్రయత్నలయ్యుం దొలుతనే కార్యసిద్ధి వడయరైరి. అట్టి సమయాన నీపాణిని దైవసహాయముచే నీమహా గంభీరంబగు వ్యాకరణము వ్రాయఁ దొడఁగి కృత కృత్యుం దాయెను. ఈ పదకాస్త్రమునే ‘యద్వై ధ్యాయ’ యందురు. దీనియందు 36౮౨ మూత్రములు గలవు. ఇయ్యది పరిత్రక్తముగా నెన్నఁబడు వైదిక భాష. నొక హస్తమున సంస్కరించుచు వేలొక కరంబున లౌకిక భాషను సంస్కరించినది. ఇందుఁ గేవల వైదికమాత్రోపయోగులగు మూత్రము లాఱు వందలకుఁ గొన్ని చిల్లరగా నెక్కువ యుండును. ఈమహాకాస్త్రమున కంతకును మాహేశ్వర మూత్రము లగు దొలి పదునాల్గు మూత్రములు మూలధూతము లగు చున్నవి. యథార్థముగాఁ జెప్పవలయునన్నఁ బాణినీ యమంతయు నీపదునాల్గు మూత్రములలోనే యుద్విడి యున్నదని వక్కాణింపవలయు. ‘మూలంకమ భాషా

స్వరూపన మీ మా హేళ్యర సూక్రములయందుఁ బ్రతి
ఫలించునచో నీ శాస్త్రమును వ్రాయుట దుశ్శక్తము.
ఈ సత్కుద్యక సూక్రముందు శాస్త్రోపయోగిగా లోక
మున వ్యవహరింపఁబడని యక్షర విన్యాసము గవ్వట్లు
చున్నది.

ఇట్టికృత్రిమే 'పాణిని తననాటి భాషను సంపూ
ర్ణముగ సాధింప నెంచి కృతకృత్యుఁడాయెను. కాని
యానాఁ డది జీవచ్ఛాప యగుటంజేసి పాణిని యనం
తరము భాష మఱలఁ జెరుగఁజొచ్చెను.' భాష
యందుఁ జెక్కు మార్పులు గల్గినవి. ఆసమయముననే
కాత్యాయనఁడు తన నాటి భాషను శోధించి కుద్య
ముగ సంస్కరించెను. ఆసంస్కరణములు నాటికిఁ
జెల్లినవ గ్రమముగఁ గాలము గడచిన వెనుక భాష
యభివృద్ధి నందుటచే నీ భాషాసంస్కరణములన్నియు
మూలఁబడినవి. అపద్రంశ భాషలయొక్క పదములు
గొన్ని దేవభాషఁ బ్రకేషంపఁ జొచ్చినవి. కావున నీ
సాంకర్యము నంగీకరింపని వారై మఱల సంస్కరింప
ఋషులు లేలవెట్టి నపుడు పతంజలి మహాశయుఁడు
భాషను జాగ్రత్తతోఁ బరిశీలించి పర్యాప్తంబగు సం
స్కృతికిఁకు భాష్యంబును వ్రాసెను. ఇయ్యదియే
సంస్కృతభాషకుఁ దుదిసంస్కరణము. పాణిని
కాత్యాయన పతంజలల యుక్తకోక్తర ప్రామాణ్యం
బున కియ్యదియే హేతువు. కాలక్రమమున భాష వ్యవ
హారమునుండి తొలఁగినది, అపద్రంశములు గొన్ని దాని
స్థానము నాక్రమించినవి.

ఇట్లు భాషావ్యవహారదశయం దుత్పన్నమైన పాణిని
యము నాటిభాషను బూర్తిగ సంస్కరించుచున్నను
నిపుటి తెలుఁగు వ్యావహారిక ప్రయోగములవంటి
ప్రయోగముల నయ్యది సాధింపలేదు. సాధింపఁ బూని
నట్లును గవ్వట్లుదు. ఏలయనఁగా నితిహాసములు పురాణ
ములు మున్నగునవి ముఖ్యముగ స్త్రీ కూద్రులకొఱకే
యని నాటి జనుల యాశయము. కావున వారికి నుబో
ధములగు వ్యావహారిక పద్యగ్రంథములతో నవ్యాసిన రచి
యించిరి. కావున వానిసాధనముతో వారికిఁ బ్రసక్తి
లేకుండెను. రామాయణ భారతాదులయం దపాణిని
యంబులగు ప్రయోగంబు లందువలననే గవ్వట్లు
చున్నది.

భాషాప్రయోగపరణి ననుసరించి పుట్టిన యీ
భాషాశాస్త్రము క్రమముగాఁ దాను భాషావిధానము
నుండి దప్పి భాషనే తన యధానము చేసికొనెను.
అట్లుగుటకు సంస్కృతము వ్యవహారమున నున్న సమ
యమునఁ పాణినియ మట్టి భాషను సమగ్రముగ
సాధించుటయే కారణము. నాఁడు పాణినియమున
కథాతత్పూర్వమును శాసకతాబలము చేపూరినది. భాష
యేనాఁడు వ్యవహారమునుండి తొలఁగినో యానాఁడు
వ్యాకరణమునకు మఱింత బలము హెచ్చినది. ఇక
మీఁద భాష నభ్యసించువారలు సవాలనవాద్యమునునే
యాధారముగాఁ గైకొనవలసివచ్చినది. ఆ వాద్యము
మన్ననో శాస్త్రమున కధీనమై యున్నది. కావున
సంస్కృతభాషకువ్యాకరణమే సర్వాధిపతియాయెను.
ఆపరిస్థితులు వేఱొక వ్యావహారిక భాష కట్లు వచ్చున?

ఏవనిధ సంబంధములతోఁ బరిణతి నొందిన
భాషాశాస్త్రముల రెంటి విషయమై క్రమక్రమముగ
జనులకు వ్యాకరణమునుండియే భాష జరించెనేయును
భాషయు గలుగుస్థితి యేర్పడినది. ఈస్థితి పాణినియము
నకు సామ్రాజ్యాధిపత్యము గల్గినవెవకఁ బరిణతి కాల
ముననే యందురించె నేమోయను నూహకు నీదిగున
మహాభాష్యగ్రంథము తా వొసంగుచున్నది—“లోకక”
యను వార్తకవ్యాఖ్యానపరమున —

“ఘటేన కార్యం కరిష్యన్ సంభకారకులం గ
త్వాహ, కురు ఘటాన్ కార్య మనేన కరిష్యామితి,
న తద్వ చ్ఛబ్దాన్ ప్రయుయ్యమాణో వైయాకరణ
కులం గ త్వాహ కురు శబ్దాన్ ప్రయోజ్యే ఇతి”

యని చెప్పఁబడియెను. వై భాంతులను నివా
రించుటకే “ప్రయోగమూలం వ్యాకరణం” “ప్రయోగ
కరణా వై యాకరణా” యను మున్నగు నుడులు బయ
లెడలినవి. ఈవచనము లాంధ్రవిషయమున ముందు
విమర్శింపబడును.

ఇట్టి యుత్పత్తి స్థితి పరిసమాప్తులతోఁ గూడిన
పాణినియము తరువాతి కవుల ప్రయోగములను సాధింప
లేదని యాగ్రహంపకుట శోచనీయము. పాణినియ
సంస్కృత్యుత్పత్తి మొకచో నాగినపుడు తరువాతికవులు
నూతనముగాఁ బ్రయోగించిన ప్రయోగములను పాణిని

యము సాధింపలేదని మడుపుట యెంత న్యాయము? అప్పటికిని న్యూనత గల్గునేమోయని ప్రకృతకావ్యములం దుపలభ్యమానములగు 'అక్షి' హిణి, లలితాంగి, మగాత్రి' మున్నగు పెక్కురూపముల నెట్లో పండితులు సాధింప యత్నించుచున్నారు. కాని వారును "తం పాతయోగం ప్రథమమాప", "ప్రభంశయోగో నహమ్, చకార" "త్రియంబకం సంయమివందదర్శ" మున్నగు ప్రయోగములందు పాతయత్ను లగుచున్నారు. కాని కొన్నింటిని మాత్రము పాణినీయముకంటె సర్వాచీనములగు వ్యాకృతులని పాతములవలె నెట్లో మొక్కుబడి తీర్చుకొనటకు మాత్రము శ్రమపడి సాధింప యత్నించుచున్నవి. అంతమాత్రమునఁ బాప మేమిలాభము గల్గునో!

పైవిధముగ భాషాసంస్కరణమునకు బయల్పడలేదని పాణినీయము పదపదార్థసంబంధములఁ జర్చించుచుఁ గ్రమముగ భాషాసంస్కారమునం దభిరుచి త్యజించి తచ్చర్చావిషయమున కాస్త్రింతరములతోడి సంబంధమును గలుగఁజేసికొనెను. కావున వాత్సీకగ్రంథములు గొన్ని బయల్పడలేదని. వీనికిఁ బ్రక్రియతోడను బూర్ణమును నష్టాధ్యాయితోడను సంబంధము మృగ్యము. పెచ్చు పెరిగిన యీ గ్రంథముల జ్ఞానమునకు కాస్త్రింతరముల పరిచితి యావశ్యకము కాఁజొచ్చెను. కావున వైయాకరణులు గౌతమ కాజాద్రాక్షమిమాంసాస్తోత్రరమిమాంసల నభ్యసంపక పోయిన వ్యాకరణమునఁ బరిజ్ఞానము గల్గదని విశ్వాసము పండితులకు ముదిరెను. కాస్త్రమునను నేడియో యొక యాధ్యాత్మిక సిద్ధాంత ముండక తీర దనువాదము లోకమునఁ బ్రబలఁగా వైయాకరణులుగూడఁ దాము స్ఫోటబ్రహ్మవాదులు కాఁజొచ్చిరి. కావుననే—

"కాస్త్రీహ ప్రక్రియాభేదై రవిద్యై వోపదిశ్యతే, సహారంభస్తు భావావా మవాదిబ్రహ్మ కాశ్యతమ్. ఇత్థం నివర్త్యమాణం యచ్చబ్రహ్మం నిరంజనమ్, బ్రహ్మేనే త్యక్షరం ప్రామాన్యై పూర్ణాత్మనేవమ్" యను మొదలగు సిద్ధాంతములు బయల్పడలేదని.

ఇట్లు సిద్ధాంత తత్త్వముగా నంగీకరింపఁబడిన స్ఫోటబ్రహ్మవాదము పాణినీయమును నష్టాధ్యాయ

యందుఁగాని వాత్సీకార వచనములందుఁగాని గన్పట్టదు. పతంజలివాక్యములో మాత్రము నూచితమనివైయాకరణులు సాధింతురు. శ్రమముగా నిట్లు స్ఫోటబ్రహ్మవాదులైన వైయాకరణులు పాణినీయమునే వేదాంగముగా నంగీకరించి మాత్రపారాయణముచేఁగూడ "సకల వేదపారాయణశం పుణ్యం లభతే" యని సిద్ధాంతీకరించిరి.

ఇదియిట్లుండఁ బ్రభావముగా నుద్దిష్టమగు ప్రక్రియావిషయముమీరిత భూరమైనది. వ్యాఖ్యానములపై వ్యాఖ్యానముల రచించుచు మూలార్థమును దురవగాహ మొనరించుచుండిరి. ఒకరివాదముల నొకరు ఖండించుచు ననేకయుక్తులను వ్యాయములను బ్రదర్శించుచు కాస్త్రమును వృద్ధి నీయఁ గొడఁగిరి. ఇయ్యది బుద్ధివికాసార్థమైనను బ్రథమమున కాస్త్రమునకుద్దిష్టమగు ప్రయోజనముమాత్రము మఱుగుపడఁజొచ్చినదని మాత్రము చెప్పకతప్పదు. సభలలో వాదములవలన వ్యాకరణము వ్యాపించినది. నేటికాలము వారన్ననో ప్రాచీన తత్త్వవత్కాశీహను లగుటచేసి వాదోపయోగులగు వ్యాఖ్యానములనుమాత్రమే చదువుటచేసి నూలము లీనముకాఁజొచ్చినది. ఇట్లు పరిణతి నొందిన భాషాకాస్త్రవిచారము భాషాసంస్కరణమునకు నెట్లువయోగపడునో తన్నిష్ఠాతలే యాపించుకొనునది.

ఇత మనయాంధ్రభాషను దద్యాకృతులను నొకించుక పరిశీలింతుము. "అంధా నామ గామః అత్ర చరంతి" యను వ్యుత్పత్తిగల్గి యీ 'యాంధ్ర' శబ్ద మస్మద్దేశమును బోధించుచున్నది. ఈయాంధ్రమే 'యాంధ్ర' మైనది కావుననే వాన్యాయమున 'సంధ్ర భాష, యాంధ్రభాష' యను ద్వివిధ వ్యవహారము గానంబడియెడి. ఈదేశము దాక్షిణ్యము, శ్రీశైలంకాశేఖర నామక శివలింగత్రయ మధ్యగత మగుటంజేసి త్రిలింగదేశమని వ్యవహరింపఁబడుచున్నదని విన్నకోట పెద్దయ చెప్పినాడు.

"ధరత్రీ పర్వత, కాశీ శ్వర, దాక్షిణ్యముసంజ్ఞ వజ్రు త్రిలింగా కరమగుట సంధ్రదేశం బరుదారఁ ద్రిలింగదేశ మనఁజను కృతులన్."

ఈపదము క్రమముగా వికృతమై 'తెలుగు' తెనుగున వ్యవహరింపఁబడినదొడగెను. అనువాతన విమర్శకుల త్రిలింగవిమర్శన మెట్లున్నను ప్రాచీనులు మైత్రున నుడివిరనుటలో సందియము లేదుగదా !

తెలుగుభాష యభివ్యక్తమయిన కాలము మనకు సరిగాఁ దెలియదుగాని యియ్యది వేదభాగము లందుఁ గీర్తింపఁబడుటచేఁ బ్రాచీన మైనదనిమాత్రము చెప్పితిరవలయును. తొలుత నీభాష యెట్లు వ్యవహరింపఁబడియెనోగాని యిప్పటికి నిలిచియున్న భాషను గమనించినచోఁ గేవలతేజ్యపదములతోఁగూడిన యాంధ్ర భాష యంతవరకు వ్యవహారము మయ్యెనో యని సంశయము గలగకమానదు. అంత సంకుచిత రూపము లతోఁజేడు గానవచ్చెడి మనయాంధ్రభాష యావాఁడు సర్వతోముఖవ్యాప్తమగు సంస్కృతభాషతోడను, నచ్చటచ్చటఁ గొంతవఱకు వ్యవహారస్థితిని సంపాదించిన ప్రాకృతభాషలతోడను జెలికొరము వాటించి తనయునికిని స్థిరపఱచుకొనియెను. అందుచే నంధ్ర భాషయందు సంస్కృతప్రాకృత పదము లధికముగాఁ బ్రవేశించినవి. ఆప్రవేశము కాలక్రమమున మచ్చారణ కృతమున వర్ణలోపాగమార్త్యక మగుచును, విభక్తి విరహిత ప్రకృతిపదములకు వేదభాషావ్రత్యయ సంయోగరూపములయను ద్వివిధముగ బయల్పెడిది యంధ్ర భాషకు 'వికృతి' యను వభిధేయమును సంపాదించినది. ఇట్లు భాషాంతర సంబంధముల నొందిన తెలుగుభాష తత్సమ, తద్భర, దేశ్య, గ్రామ్య, భేదములే వాలుగు విధము లగుచున్నది. గ్రామ్యము ద్వివిధముగా నెన్నఁబడుచున్నను గఱోలజఘనా ద్యర్థములందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన గల్లకటి ప్రభృతి శబ్దములవంటి గ్రామ్య భేదము నీవ్యాకరణములయందలి గ్రామ్యపదములేఁ జేర్చినఁబడెను. ఆధర్వణుఁడు "పామరాది ప్రయోక్తం యై ద్ద్రామ్య మభిధేయతే" యని చెప్పినను నయ్యది 'ఒచ్చేడు, తెచ్చేడు' ప్రభృతి రూపవిషయక పే యని గ్రహింపవలయును. కావున నిందు గ్రామ్యమన లక్షణ విరుద్ధంబగు భాషయని యర్థము.

ఇట్లు వ్యవహరింపఁబడు భాష తత్తద్భాషా నన్నిహిత సంబంధములేదను, వ్యవహార భేదములేదను

దివదినప్రవర్తమాన మగుచుండెను. గడచినకొలదియందుఁ గూడఁ జిన్న చిన్న పాటలు పద్యములు బయల్పెడివని. గొప్పవాద్యమును నన్ని యుతుఁ బూర్వము మనకు పరిచయము కానప్పటికి యుద్ధముల్లని శాసనముంబట్టి గొంత వాద్యము మున్నదని మాత్రము చెప్పటకు నవకాళము గలదని విమర్శకులు స్థిరీకరించిరి. క్రొత్తగా భారతమునంటి గ్రంథ ముప్పటి కప్పుడే నన్నయచే రచింపఁబడిననెడి వాదము తోదగ్గమును కాదని వారి యాశయము.

ఇట్లు యుద్ధముల్లని వాటికే యభివృద్ధి నందిన యీ తెలుగుభాషకు సంస్కార మావశ్యక మాయెను. అక్కారణమునఁ గొందఱు పండితులు కొంతకొంత భాషను సంస్కరించుటకు బయలుపెడలేనట్లు "పామరాది చునికీః కశికం చాంధ్రలక్షణ" మ్మను మొదలగు వాక్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఇంతే గాదు. చింతామణిగూడ "కేచిత్, కాస్తారా, కవిభల్ల టై" మొదలగు శబ్దములచే నీ యాశయమునే సూచించినది. అదియుం గాక యావాఁడు భాషను సంస్కరించుటకుఁ గొన్ని పరిషత్తులు కేటికాలమునకుంబలె నున్నట్లు నన్ని యభారతమునందలి సభాశబ్ద పునఃపునః ప్రయోగముచే వ్యక్త మగుచున్నది. కావుననే నన్నయ యిటు భారతమును రచియించి యటు చింతామణి యను భాషానుశాసనమును వ్రాసియుండనోపునని కొందఱు విమర్శకు లూహించుచున్నారు.

ఈ చింతామణి యెట్టిభాష నవకాశించుచున్నదని తొలుత విచారించవలయును. దీని కనువగు కొన్ని విషయము లందే చెప్పఁబడినవి. చింతామణి యనుబది తొమ్మిది యార్యకృత్యములతో భాషను సాధించినది. ఇంత గొప్ప వ్యవహారమును గనుచున్న భాష నింత సుశుభ్రగా నీచింతామణి యెట్లు సాధింపఁ గల్గినదని సందేహింపవలదు. చింతామణి సంస్కృతవ్యాకరణము నలె భాషనంతయు సమగ్రముగ సంస్కరింపఁ దలపెట్టలేదు. అయ్యది కేవల కావ్యభాషకు మాత్రము, అనగా రసాభివ్యంజక శబ్దసమూహమును సాధింప యిచ్చించినది. కావుననే తొలుత "విశ్వక్సేయః కావ్య"మ్యని కావ్యప్రయోజన నిరూపణమునకుఁ గడఁగి "తదదోషా పరికృతా ద వాగ్ధా, సావాగ్యా

రసవృత్తిః సాశ్లోహీ రసో యథాతథం కవిభిః
యని రసవద్యాకర్మనిరూపణావశ్యకతనుబ్రతిపాదించెను.
“వళిరాద్య మనంతరాత్మరం ప్రాస” యను పద్యలక్ష
ణముగూడ నిందే సహాయపడుచున్నది. యథార్థ
మాలోచించినచో నీచింతానుణి కావ్యభావకు
వ్యాకరణమైనను నందుగూడఁ దాఁ గార్తవ్యము
నందలేకపోయెను.

ఇదియట్లుండఁ దఱువారే మఱికోన్ని “యాంధ్ర
భాషాధూమణి” మొదలగు వ్యాకృతులు బయలు
దేరినవి. ఈవ్యాకరణము లిట్లున్నను నప్రద్యాయిక
కాత్యాయన వచనములవలె నసంపూర్ణమగు చింతా
నుణికిఁ గొన్ని కౌతికల నభర్వణుఁడు రచియించి
యందలి లోపములను దీర్చుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

అభర్వణుఁడు గొప్ప యభిమాని. కావుననే
“శ్రుతేఽపశ్యద్దే స్వోక్తౌచ ప్రమాదా త్పాణినిం స్మరేత్,
అథవా ధణినా మిశం చివ్రయే ద్ద్యుహో బుధః
ధ్యాయే ద్విశ్రతు మామేవ స్మరే త్పండితసత్తమ”

అని చెప్పకొనినాఁడు. ఇంతగర్వపడినను శిష్ట
ప్రయోగసాధనమే ప్రధానలక్ష్యము గాఁగలవాఁ డను
టచేఁ జింతానుణియందలి “స్థితిః కా ద్యైశ్చా” యను
మూలసూత్రమును బ్రమాణముగాఁ గొని “ప్రయోగః
శరణం కవేః, కవిసమ్మతే, నిదానం తత్ర సద్యతః,
తద్వివేకః ప్రయోగకళరణం స్యా”త్తను మొదలగు పద
ములచే దాని యభిప్రాయమును విశదపఱచెను. కావున
నీతఁడు కవిప్రయోగములందు మిక్కిలిమగు గౌరవము
గలవాఁడనియు నవ్యానివెట్లైన సాధింపఁ దలఁచినవాఁ
డనియు స్పష్ట మగుచున్నది. గ్రామ్యుడైన ప్రయోగ
నిషేధముచే జ్ఞాచ్చాది భాషణములకుఁ గఠింకాది
పదములకు దూష్యత్వము ప్రాపించునను భయంబున
నీతఁడు “గ్రామ్యం త త్తద్విధా సాధుకఠింకమఖాపి
తా” యని యవ్యానిని సాధించి వానికి గతికల్పించి
నాఁడు. ఇంతియకాదు. “నది నురుగుత కర్ణ శల్య
నాగపురికుల్” మొదలగు ప్రయోగములలోని నద్యాది
ప్రాస్వప్రయోగము లసాధువు లనునేమోయని “ప్రాస్వ
దిర్ఘ సమానే ౭ పి క్యచిత్ జీవప్రయోగత” యని
యవ్యానిని గూడ సాధింపఁ దలఁచెను. ఈమొదలగు

వానిని బట్టి యభర్వణుని యాశయము స్పష్టముగఁ దెలి
యుచున్నది గదా! ఇక నా కాలములోఁగూడ వ్యవ
హారకయందున్న “చేయడము, పోవడము, రాణింపు,
ముగింపు” మున్నగు ప్రయోగములను శిష్టవ్యవహారమున
గానకపోవుటచేఁ గాఁబోలు

“ప్రతిక్రియ మదా న్తత్వం ప్రతీతం నను గీయతే,
క్యచి దింప్యన్తతాం కేచి దూదిరే నహి మే దుచి”

యనిః తనకు సమ్మతముగానట్లు తనయాశయ
మును వెల్లడిచేసెను. కాని తరువాతి కవులు “దాని
చక్కఁడనంబును దానిమెఱుంగు దానికట్టడపుంబని”
“మొదలఁ గాశీపురంబున ముట్టడముగ” (కాశీ) “నీను
మరయుచుఁ దండ్రి వ్రాయడము చూచి” (తైమిని)
“పెలుచఁదనంబులు ప్రేలడములు—వట్టిపసలు కేరడం
బులు” (పాండు) “మృష్టాన్నముల నారగింపు విడక
(పరమ)” యని యనేకవిధములుగఁ బ్రయోగించిరి.
బహుశముగా నిట్టి ప్రయోగము రీతినికాలమునఁ బామర
వ్యవహృతములై క్రమముగా వాన్మయమునఁ బ్రవేశిం
చినవి. ప్రయోగములపై నట్టి యాధరము నీతఁడు చూపి
నను శాస్త్రమువండుఁగూడ నీతనికి గాఢమగు ప్రామా
ణ్యము గలదు. కావుననే—

“శాస్త్రప్రయోగవచసోః శాస్త్రం బలవ దుచ్యతే,
అనిష్టన్నే పదే లేన ప్రయోగాశ్రయణం కృతం”

అని చెప్పెను.

ఇక నాంధ్రభాషాధూమణియు కావ్యాలంకా
రచూడామణి మున్నగు ననుశాసనములు ప్రకృతకాల
మునకు వింతలగు కొన్ని మార్పులను దెల్పిరి. అందుఁ
కొలెంత విన్నవోట పెద్దయఁ కావ్యాలంకార చూడా
మణి భాషావిభాగము చేయుటలో వైదురీకులఁ
దెల్పుచు దేశ్యమును సహజాంధ్రదేశ్య భవమనియు,
దేశ్యభవమనియు ద్వివిధము గాఁ జెప్పెను. ఇప్పుడు వ్యవ
హారమును గనుచున్న “గంతలు నుండలు, దోసాలు,
వేసాలు వేదాలు” మున్నగు రూపములను గ్రామ్యము
లకు మదాహరించి నాఁడు. ఇంకను గర్వ లక్షణము
పెష్టయ “ను, ని, వర్ణంబులు దుదిసొందిన కర్మపుం
బడము దాద్వితీయ యనంగాఁజను”నని చెప్పెను. ఇది
కేవల మాంధ్ర భాషా సంప్రదాయమై “రాయునిచే రావ

ఋతు చంపబడెను" మున్నగు కర్మప్రయోగము లందు నవ్యాప్యతివ్యాప్తి రోపప్రతిపాదక మగుచు న్నుడిగదా! క్రియాప్రకరణములోఁ "బ్రథమపురుషంబు నకు వర్తమానార్థంబునందు నేకవచన బహువచనంబు లందు నెడి నెదరులును, మధ్యమపురుషంబున కెదవెదరు లును, సుత్రమ పురుషంబున కెద నెదములును గ్రమం బున నాదేశంబులయ్యె నని యుదాహరించి. అట్లే భవిష్యద్ధర్మమున "బ్రథమపురుషంబునకు భవిష్యద్ధర్మం బునందు నే కవచన బహువచనంబులకు 'నుదురు'లును మధ్యమపురుషంబున 'పురుపురు' లును సుత్రమపురు షంబునకు 'దునుగుము'లునువరుసనాదేశంబులయ్యె"నని యుదాహరించి. దీనినిబట్టి యర్వాచీనవ్యాకృతికర్త లచే వర్తమాన భవిష్యద్ధర్మములుగా నెన్నబడిన 'యున్నకలా' నుబంధములు ప్రత్యేక శబ్దములు గానే యానాడు పరిగణింపబడెడి వనియు నిపుడు తద్ధర్మార్వాద్యధర్మములకుఁ బ్రత్యేకరూపము లున్న ట్లానాడు లేవనియుఁ గ్రమముగా వర్వాచీన వ్యాకర్తల దాదు లను దధర్మార్వాద్యధర్మములందునఁ మన్న కలశబ్దములను భవ ద్భవిష్యద్ధర్మ కానుబంధములుగా వ్యవస్థ చేసినట్లును స్పష్టమగుచున్నది "చేయుచున్న" మున్నగుచోటులందలి యున్నానుబంధకమునఁ బ్రసక్తమగు స్వరయతిగూడ నిద్దానినే దృఢపఱచుచున్నది. ఇట్లే యర్వాచీన వ్యాకర్తలు "తిర్యగ్జడంబులు వాచ్యంబు లగునపుడు లిద్దాట్లు ప్రథమాబహువచనంబున నేకవచనంబునను, చిలుకలునలికెను. పలికెడు" నని యనుకానింప నీతఁడు—

"మహితస్థావరతిర్యగ్జహిరాద్దిక్రియల వర్తమా నార్థమునన్, విహితమగు నెడు దుకారము సహజం బుగ నేకవచన సంజ్ఞం బొందున్" సభలు వండెడు నని తిర్యగ్జడంబులతో సభలనుగూడఁ గలిపెను. ఇట్టి విశేషంబులు చాలవఱకుఁ గలవుగాని విస్తరభీతిచే నుదాహరింపలేదు. ఈ వ్యాకరణములందు నింతకం పెనుగూడఁ బరస్పర వ్యాఖ్యాతత్వ మెక్కుడుగఁ గన్పట్టుచున్నది. చూడుడు. తొలుత నధర్మ ఋతు "కుత్రచి త్సంస్కృతియోఽపి ప్రాణోఽ ప్యత్ర య్యతో భవే" త్తని సాంస్కృతికస్వర

మునకు సంధిచెప్పుచు "వాత" యను చింతామణి నూత్రమునకు వివరణమును వ్రాసి "గంగను కానె" "క్రీరంగభర్తం" మొదలగు రూపముల నుదాహరించి యుండఁగా మన చిన్నయమారిగారు "సంస్కృతీ యంబునకు సంధి యగునని యధర్వజాచార్యులు చెప్పిరి గాని దానికిఁ బూర్వకావ్యంబులందుఁ బ్రయో గంబు మృగ్యం" బని చెప్పిరే! ప్రైప్రయోగము పూర్వ కావ్యములోనిది కాదు కాఁబోలె! నూరిగారి బుద్ధిలోఁ బూర్వకావ్యత్వ మొక్క భారతమునకుఁ దక్కి వే తొకదానికి లేదు. కాని యీ పద్ధతి నవలంబించి నచోఁ దమ యనుకాసనమునందును వ్యభిచారములు గావవచ్చును. ఇట్లే గసడవాదేశ విషయంబునఁ బ్రవమూదననే గసడదనాదేశంబులను విధించి 'తెలుఁ గులమోడి సాంస్కృతిక పరుషములకు గసడదలలు రావని నూరిగారు నిషేధించిరి గాని ప్రాచీనుఁడగు నధర్వజుడు మాత్రము —

"పరుషా వా స్వరూపేణ ప్రథమాంతోపరి స్థితాః, కాకా సంబోధనే చాపి వ్యావ్యయే కర్మధారయే"

యని మతాంతరమును బ్రదర్శించి గసడదవాదేశంబు లకు వ్యాపకత్వంబును సంపాదించి సాంస్కృతికంబు లకుఁ గూడ గసడదవాదేశంబులను నిరూపించినాఁడు. విన్నకోట పెద్దయగూడ "వీరుండు సతురుండు, చొ క్కులాడు దత్తైవిడు" డని సాంస్కృతికంబులకు గసడదవాదేశంబులను విధించెను.

ఇట్లొకరిమాట నింకొకరు గణన నేయక యాంధ్ర వ్యాసకృతికర్తలు పరస్పరాభినివేశంబులతో నొప్పుచుండిరే గాని ప్రాచీనులవలె పైకకంత్వమును గనరైరి. క్రమంబున వీరందఱు కాస్తాభిమానతత్పరులై పాణినీయంబును డెలిసికొనియు నద్దానికి నిదానంబును విచారింపనివారై పాణినీయమే భాషకు మూలమను కొక దురభిప్రాయమును బొంది యయ్యిది గీర్వాణ భాషను కాపించినట్లు దామును వ్యాకరణద్వారా యంధ్రభాషను కానింపఁ దలచి ప్రాచీనవ్యాకృతు లను బరిశీలించక స్వేచ్ఛగా భాషపై దుడువిడిసిరే గాని ప్రయోగసాధనము ముఖ్య కర్తవ్యముగాఁ దలచియుండ లేదు. అయ్యిది యచోఁబలునితోఁ బ్రారంభమైనట్లు

చెప్పవలయును. అహోబలఁడు తిక్కనాదుల ప్రయోగములనుగూడ "కుతులఁ గనియెడుకొలుకు" "నీవు ఘటియించుకంటె" ఇత్యాదీవాం భాస్కర తిక్కనాదుని కవివచనానాం కిం మూల మితి న విద్యుః" "రామా యుగము రచించెఁ బ్రాచేతసుకున్" ఇత్యాది భాస్కరశ్లోకై రసంగతైః "మఱిది రమ్మని పిల్వఁ బనిగొంట నీకుఁ బ్రాథవముగాద" ఇత్యాది వచనస్య ప్రామాదికత్వ మే వేత్యవధేయ" మ్మని మిగుల కఠినముగ దూషించినాఁడు కాస్త్రాధినివేశయతో నర్వాచిన పండితులకుంబలె నన్నయప్రయోగములనుగూడ "తక్కితుళితంబునకంటె" ఇత్యక్ర బువర్ణావంతరం న కారః క్రూయతే, తక్ర కాగతి రితిచేత్, "తక్కితుళితంబునకన్న కుతుండు మేలు" ఇత్యేక పాఠః సాధు" వని సంస్కరించె సాహసించెను.

ఇక నప్పకవి సాహసమునకు మేరయే లేదు. నేఁడు మహాదళ నమధించుచున్న బాలవ్యాకరణము గూడ నిట్టి మతమునే స్వీకరించెనని తద్దృఢము వేలుగాఁ జెప్ప వనవరము లేదు. ఇదియంతయు సంస్కృత వ్యాకరణతొల్లము నాంధ్ర వ్యాకరణమునకు నొనర్పఁ బూనుటచేఁ గల్గిన బలవత్, అర్వాచీవాంధ్రులు తమ వ్యక్తిత్వమును విడిచి యమకరణప్రియు లై రనుట కిది వాఙ్మయవిషయక మగు నొక దృష్టాంతము. ప్రజాప్రచారవ్యవహారము నొకప్పుడు గల్గియున్నను దమనాఁటికి నట్టి వ్యవహారమునుండి తొలఁగి యద్యత వాభివృద్ధిఁ గాంచని భావయొక్క వ్యాకృతుల కాపకత్వముఁ గని యట్టి కాపకత్వమునే దిననివాభివృద్ధిఁ గాంచుచు బలవ్యవహారమునఁ బడి చూర్ణ మగుచున్న భావల వ్యాకృతు లనుసరించికటో నిట్టి దోషములే సంధించును.

కావున సుధీమణులందఱు సర్వవిధములఁ బ్రాధాన్యము నందఁబోవు నాంధ్రభావకు వాఙ్మయము నంతను నవలోచన నేసి సర్వవ్యాపకమును, శిష్టసమ్మతము నగు నొక వ్యాకృతి ప్రాయఁదొడఁగు నుపమయ మెన్నటికి వచ్చునో యని యాంధ్రలోక మెదురుచూచుచున్నది.



మీ టెంపరేచరు

మీ టెంపరేచరు 102 కు ఎక్కువయిన నుండువాధ పడునది మీ కేళియులు. మీకు చిన్నమ్మ వారయినను యిక్కప్పుడయంకా, టైఫాయిడ్ అయినను లేక న్యూరొనియా బాక్టేరియినను మలేబాక్టేరియినను, పెద్ద జ్వరమునకు తరువరి శిశోజయులు అమితముగా నూడిపోవును. జ్వరమెంత కొద్ది యైనను బాట్టు రాలంట సర్వము. వానిని నివారించు ప్రయత్నము చేయకపోయినచో అటులే నే రాలమందును.

అట్టి అపదల నాహ్వానింపకుడు. ఇప్పుడే కేళవర్ధినితో మీ తల పొందుకులను రక్షించుకొనుడు. బాక్టేరియ మీ కురులను ఎంత చిన్నవిగా చేసినను సరియే కేళవర్ధిని మీ కేళియులను పొడవుగాను సమృద్ధిగాను చేయును.

కేళవర్ధిని

యిప్పుడెందు కుపయోగించ కూడదు ?

కేళవర్ధిని	అణాల. 12/-
కేళవర్ధిని పొంపూ	,, 12/-
కేళవర్ధిని క్రిమ్	రు. 1/-

పాక్లింగు, పోస్టేజి అధికము.

వర్తకులందరివద్దను దొరకును లేక

సౌత్ యిండియా కెమికల్సు,
మైలాపూరు, — — మదరాసు.



పిచ్చివాడు

శ్రీ కృత్తివెంటి వెంకటసుబ్బారావు

భగ్నశుండవో, ప్రేమవాక్ శ్రవణసంప్రాప్త్యంతరాయవ్యభో
ద్విగ్నశుండవో, కష్టగర్భతననాద్విభూతవాత్సల్యభా
రాగ్నిక్షేపభరార్తితప్పుడవో, మిత్రాకారశత్రుప్రజా
భగ్నద్రోహవిషాన్నదగ్ధుడవోకో, పో, మా కనూహ్యంబెటుల్ !

నీలో నీవె గొణుంగుచుండువను కాసి లోక, మేకొద్దయే
నాలోకిందునె, త్వస్మనోగతసతీవ్యామోహమో, గర్భవా
సాలంబీకృతభావచర్యణమొ, యేయన్యాయమో, నిల్చి నీ
గోలం జూచునే? జాల్పిసైచునె? యహోక్రుద్ధుండవే? మాయెడక.

ధనమున్ వోట్లకు పాడునేయుకతనక దారిద్ర్యమో, మిత్రులన్
పెనుభూతమ్ముల యెగ్గునేతలకు నావేశించితో, పెన్నై
పున కొండెమ్ములఁ జెప్పి నీ బ్రదుకులెరువం బర్చుచేడ్పాటు చే
సిననో, యేటికొ క్రుంగి చిక్కెద పిటుల్ చింతార్తితో ధీమణి.

ధనమన నద్దకో చనని ధార్మికతాత్త్వికమూర్తి వీన, యీ
జనములు నమ్మకమ్మునకుఁ జాలనివారని తెల్పినట్టి నీ
మనమున నింతనాటి, మహిమం జెటువంగల దెద్ది? నీవ యో
చన మొనరింపుమీ బలము సంతత ముత్సహసంబు దేహికిన్.

లొంగవు దూషణభూషణ, లం గన వాసించి యొరుల లాలనము, నినున్
పెంగలి వందుము, మము గని, పెంగలులని బదులుతలతువే? నిజమేదో?

అటవెలదిపోల్కి నాడును వాడింతు, వస్త్రమత్తుడవె? యథార్థమునకు—
మత్తుడనుచు ఏకలచిత్తుఁ డున్నత్తుఁ డం, చాడిపోయు టెటియాగడమ్ము!

అల్పబుద్ధు లెవ్వరైననీ చెయి చూచి, పతికిమందుఁ ద్రెచ్చి పెట్టినారె?
జ్ఞాననిధి, వివేకశాలి, యాబడుగులఁ, దడవనేల? అంత జడియుటెల?

త్రాగినవాడు, ఉద్ధతులదాపున కీడ్వడువాడు, లేమికి?
లోగినవాడు, పొల్లిపలలోఁబడి యూగినవాడు, భీతిచే
గ్రాగినవాడు, తెల్వివెనుకంబడి సూటిగ ఉన్న దున్నటుల్
వాగినవాడు, బాగ్రదుపవాసమువాడు సమాను లందురే?

వెక్కిరించు నొకండు వీసం వెలుంగడు, నీలోతుగుండలో నిశ్చలతను,
నీలాపనింద లెన్నేవైచు నొక్కండు, నీమంచిచెడ్డల నియతయేల?
కనరికొట్టఁగఁజాలు కతినాత్ముఁ డొక్కండు, నేరదీయునె నీదు సిలుగు లరసి
అపహరింతురు కొంద రవకాశముకొలంది, దారిచూపర యంధకార మెడపి,

మేకతోల్కస్స మువ్వన్నె మేక మొకండు, ఇంటఁదినియింటివాసమ్ము లెత్తునొకడు,
మెత్తెరడిగుడ్డలను గొంతు లొత్తునొకడు, విచ్చివాడను బిలుదు పైపెచ్చునీకు!

కానక నమ్మవేకడ యొకానొకకానిని భామినిక, రహా!
స్థానములొప్పఁజెప్పవుగదా చెలికాండ్రను దొంగజాతికి—
కానము, భార్య రూపవతి కాదుకదా, యనుమానహేతువే
దే నగుపట్టనే, యెఱుంగ నేటికి మా కది—తీర్పువారమా?

ఎవ్వనిపిచ్చి వానికొక యింకగు—నన్యులుమూఢులందు దా
నవ్వు, దృఢమ్ముగా నటుల నమ్మనుఁగూడ—నిజమ్ము—చూడమే
నవ్వులు పువ్వులొ నవియె నాటఁగ తీవ్రన బువ్వులొను, -పో-
గవ్వకు కారు వారొకని కర్మకు—వేయివిధాలు పెట్టికి.

చాణక్యుం డొకపిచ్చివాడ యగు రాజ్యస్థాపనార్థమ్ముగా
రాణింపందె యుగంధరుండు ప్రభుసామ్రాజ్యప్రతిష్ఠాపన
వాణిశాద్యతిలోకబుద్ధు లొకచో వ్యత్యస్త లయ్యున్ శిరో
మాణిక్యంబులు వారి బుద్ధిబలముల్ మంతవ్యముల్ గావొకో.

యోగమొ, రోగమో మఱి గ్రహోచ్చల నీచల కాక పూర్వజ
న్మాగతపుణ్యపాపములొ ? అగమకర్మమొ, లేమినెంజ లిగ
నేగులొ, లోననే కుమిలి చిక్కెద వారిచి తీర్చనవ్వరీ
జోగులు—వీరుకూడ నొకసూడునకే, యిక నీకనివచూ.

లప్రాచ్యార్థికసాంఘికోక్తిపతనాహంకారపూర్ణుల్ నినున్
నీ ప్రారబ్ధముగురైఱుంగక వృథానిందితు రాలోచనా
వప్రస్థుల్ మిముబోంట్లు గాయకకవిప్రాజ్ఞుల్ కళోపాసకుల్
క్షీప్రస్ఫూర్తులు మీదుధోరణి గవేషింపంగ పాలభ్యమే ?

తనదుప్రేమైకనిధానపప్తి నొకరడు, తనప్రాణగొడ్డంపుబనుల కొకడు
తనపవిత్రప్రవర్తన నమ్మిక కొకండు, తనజీవగజ్జియా తరుణి కొకడు
తనరాజ్యతంత్రతత్పరతచే నొక్కండు, పదుగురాడినమాట పాటికొకడు
కులజాతిభేదకక్షుల తూలి యొక్కండు, విశ్వాసహీనులౌ ప్రియుల కొకడు

ఇంటిపో రొండు దాదీద్ర్యహేతు వొండు, మనసునాటిన ఘోరావమాన మొండు
మానము ధనమ్ము రాజ్యమ్ము ప్రాణమైన, నట్టె త్యాగ మొనర్చ నాయత్తపతిచు.

రామునట్టిఁ డవస్థ లారాటమువడ, నలహరిశ్చంద్రధర్మబాదులు, ధృతిగను—
'దుర్దినములేగు' తొగకన్న దొర వెలుంగు, శుక్రదీప్తి మెఱయు, గురుశోభ దనరు.



ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము



= శ్రీ డా. చిలుకూరి నారాయణరావు =

పుట్టె కొక బుద్ధి, నానక కొక దుః.

పింగలి మారన గొప్పకవి కావని ఎవరనగలరు? కళాపూర్ణోదయములో అతని ప్రతిభ నిండుకొని తొలకి పోతున్నది. ఆ రచనలో ఉత్తివిశేషత ఉన్నది. కళాకల్పనాప్రతిమానకర్త ఉన్నది. ఆంధ్ర కవిత్వ చరిత్రలో ఈ రెండోనుగము అతనితో ఆరంభించినది; అతని కళాపూర్ణోదయములో పరాకాష్ఠను చెందినది. ఆ గ్రంథముతోనే నిలిచిపోయినది.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము కళాపూర్ణోదయము రయవారినే రచింపబడినదయినా, కల్పనలో దానికి చాలా వెనుకబడిపోయినది. కళాపూర్ణోదయరచనకు తననున్న సరకంతా ఉపయోగించితేనేనాడు కవి. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నకథ క్రొత్తది కాదు. ఉపానిరుద్ధులు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నలలోనుంచి తొంగిపూర్తున్నారు. భాగవత హరివంశములలో ఆకర్ష పాశులకు పూర్వపరిచిత మైనదే. కాని, ఆగ్రంథాలలో అనిరుద్ధుడు అదృష్టవంతు డయితే, దీనిలో వాని అబ్బఅయినాడు. అక్కడ అదృష్టవతి ఉప అయితే ఇక్కడ దాని

అక్కపోలిక గలది ప్రభావతి మరిఒక తె అయినది. ఉపా: ప్రధ కంటే కేవలప్రధ ఎక్కువకదా. ఆమె తన్ను చూడ నైనా చూడని ప్రద్యుమ్నునికి 'ప్రప్రభాభావతి' కూడా అయినది. ఉప బాణుని మాతృ రయితే, ప్రభావతి వజ్రవాభుడి మాతృ. ఇద్దరి లెండులున్ను రాక్షస ప్రభువులే. వారిమాతల్లు గంజాయిరసములోని తులసి మొక్కలు, కృష్ణభక్తుల మయిన మన దృష్టిలో. బాణుడు శివభక్తుడై వరములు పొందుతే, వజ్రవాభుడు బ్రహ్మవరము సంపాదించినాడు. బాణునికి వరమిచ్చినా శివుడు వెంటనే అతని నాశనమునుకూడా నూదించినాడు. వజ్రవాభుని అనుజ్ఞ లేనిదే అతని పురములోని కెవ్వరున్ను చొర శక్యము కానట్లు బ్రహ్మ వజ్రవాభునికి వరమిచ్చినా, తానై అతని నాశనమును నూదించలేదు. అట్టివాశనమునుగురించి వజ్రవాభునికి తెలియనే తెలియదు. కలలో కనిపించి ప్రద్యుమ్నుని చిత్రమును వ్రాసి యిచ్చిన హిమగిరిరాజకన్యమాలముగా ప్రభావతికి తెలుసును; ఆమెనుంచి రాగవల్లరి కిన్ని, శుచిముఖికిన్ని తెలుసు. శుచిముఖి మాలముగా ఇంద్రునికిన్ని కృష్ణునికిన్ని తెలుసు. భాగవతములో అనిరుద్ధుని ఉపాక్షప తీసికొని వచ్చినది ఆమె చెలి

కత్తె చిత్రలేఖ, అమె చాలా సాహసముగా, నిద్ర పోయినను అనిరుద్ధుని నుంచుముతోపూడా ఆకాశము మీదుగా ఎత్తుకొని వచ్చినది. ప్రభావతిచెరికత్తె రాగవల్లరి కంటటి శక్తి సామర్థ్యములు లేవు. ప్రద్యుమ్నుని ప్రభావతివద్దకు చేర్చు కార్యము సుచిముఖి అనే పొంప పన్నాగము మూలముగా అయినది. గద సాంబులకున్న వజ్రవాళుని సోదరుడైన మావాళుని కూతుళ్లు చంద్రవతి గుణవతులకున్న చిలకమూలముగా జరిగిన సంధాన మొకటి యీ కార్యములో క్రొత్తచేర్పు.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుకళి 'అభిమరణ పారి వంశ కథాశ్రయ' మని నూరన్న చెప్పినా, మూలములో ఉన్న ఆశ్రయము ఉపానిరుద్ధుల కథ తప్ప వరొక్కటి కావరాదు. పాత్రుల చెల్లదు మార్చి, కొంత తనది చేర్చి కవి యీ కథ నేర్పరిచినాడు. ఈ నాన్నలకు విమర్శకు లెంతో మెచ్చుకొంటున్నారు. కాని నా కది యేమిన్నీ నచ్చలేదు. కళాపూర్ణోదయములో కనబడే కల్పవాప్రదిధి యందులో ఎంతమాత్రమున్న లేదు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నును ఇతరకావ్యములనుంచిన్ని, సందర్భములనుంచిన్ని యాదృచ్ఛికముగా, అవాలోచితముగా కవి వీర్చిజూర్చిన అనుకుల బొంతగా నాకు కనబడుతున్నది.

పొంప పృథ్వీతంత్రమునకు వలదవుయందులకు దౌత్యము చేసిన పొంపపృథ్వీతంత్రము మూల భువనానికి సంకేహము లేదు. పొంప దౌత్యము చేసినప్పుడు చిలక యందుకు చేయగూడదు? ప్రద్యుమ్నునికి ప్రభావతీ సాంగత్యపు అదృష్టము పట్టినప్పుడు, గదసాంబు లేమి పాపము చేసకొన్నారు? అందుచేత ప్రద్యుమ్నునికి సహాయముగా గదసాంబులను పంపవలెన ప్రద్యుమ్నునికి ప్రభావతి నేర్పాటుచేసినవాడు గదసాంబులకు కూడా ఎవరినైనా చూపవలెన గదా! అందుచేత వజ్రవాళుని కొక తమ్ముడు తొలగి వచ్చినది; గదసాంబు రిద్దరుగనక ఆతమ్మునికి ఇద్దగు కూతుళ్లు తొలగి వచ్చినది.

"ఉప చెలికత్తె చిత్రలేఖకు ముగ్ధాకములలో ఉన్న అందగాళ్ల రూపాల్ని ఎట్లా తెలుసును? అమె వారి కెప్పుడు చూచినది? చూచినా, వారి

రూపముల నంత వదిగా ఎట్లు చిత్రించగలిగినది?" అనే సందేహముల కెడ మివ్వకుండా, ఏకముగా పాఠ్యతీతనే ప్రద్యుమ్నుని చిత్ర మొక్కటే వ్రాయించివేసాడు నూరన్న. అతని చిక్క తీరి పోయినది. కాని కలలో పాఠ్యతీ వ్రాసిన ఆ చిత్ర పటము మేల్కొన్న తరువాతకూడా మిగిలి ఉండడమే చిత్రము; ఉన్నదని నూరన్న చెప్పినాడు కావట్టి మనము నమ్మక తీరదు.

భాగవతపారివంశములో కనకలివిరహమే గాని, విసకలివిరహము లేదు-అంటే, ఉప కలగాని పురుషుని రూపమును అనిరుద్ధునిగా చిత్రపటములో చూచి పోల్చుకొన్నది; చెంటనే అతనిమీది విచారి ఆమెకు భరింప కల్యము కావంత పెరిగిపోయినది. అనిరుద్ధునితో? అత డామెను కలలోనైనా చూడలేదు; ఆమెను గురించి అతనికి తెలియనే తెలియదు; విన నైనా వినలేదు. చిత్రలేఖ అతనిని ఉపాంశపురము లోనికి నిద్రలో తీసుకొనిపోయినది; మేల్కొన్నగానే ఉప కనబడినది. వారిద్దరున్న 'సరే' అంటే 'సరే' అనకొన్నారు. ఒక్క కనకలి విరహమే ఉంటే ఏమి బాగుంటుంది? విసకలి విరహమున గూడాకల్పిస్తే రక్తి కట్టుకుం దనకొన్నాడు నూరన్న. ప్రద్యుమ్నునికి గదసాంబులకు, చంద్రవతి గుణవతులకు కూడా అట్టి విరహమును కల్పించినాడు.

ఇదిగాక, అనిరుద్ధుడు ఉపాంశపురములోనికి పోగానే, వారిద్దరికీ మాటానుంతి అయినా లేకుండా లతాంతాయభివంగర మేమిటి? చెంటనే గర్భ మేమిటి? చెంటనే బాణాసురుని? తెలియడ మేమిటి? యుద్ధములో నాయకుడు నాగపాశురధుడు కావడ మేమిటి? శివశేఖరులకు యుద్ధమేమిటి? శివుడొడిపావడ మేమిటి? బాణాసురుని రక్షింపుమని అరిచు కృష్ణుని వేత కొనడ మేమిటి? ఇదంతా ఆస్వాభావికముగా కనబడినది నూరన్నకు - అందుచేత తన నాయకుడైన ప్రద్యుమ్నుని పొంపమూలముగా వజ్రవాళుని అనమరిమిద భద్రుడనే జూని కేవలముతో గదసాంబులతో అతని పురములోనికి రప్పించి, వర్తన విశేషములను చూపించి, నాయకుని నాయకుడు చూపించి, అతనిచేత సర్వగర్హితకార్యములను పరికించి

ప్రభావతీకి ప్రద్యుమ్నుని మనస్సును, సంకేతమును తెలియజేయించినాడు.

ప్రద్యుమ్ను గడ్డసాంబుల కి నటవేషములు వేయించవలె నన్న ఊహ మారన్న కాలములో ప్రసిద్ధులుగా ఉన్న విప్రవిద్యోదులు ఇంద్రబాల ప్రదర్శనముల మూలముగా కలిసి ఉంటుం దనదానికి సందేహములేదు. పింగలి మారన సదాశివరాయలకు పామంతుడుగా ఉండిన నంద్యాల కృష్ణరాజుకు తన కళా పూర్ణోదయము సంకీర్తము చేయవలెనని అతడు సదాశివదేవరాయల కాలమువాడు కావడము పుష్టము — మరియేరాజు కాలములోను కాక ఈ సదాశివదేవరాయల కాలములోనే విప్రవిద్యోదులు ఇప్పటి అవంతి పురము, బల్లారి, కడప, కర్నూలు జిల్లాలలో ప్రబలి, తమ అన్యుత ఇంద్రబాలనిద్యుల మాపిస్తూ ప్రసిద్ధికి వచ్చినారు. విప్రవిద్యోదులు తాము తమ విద్యురల్ల సంపాదించిన ధనమును దేవునికి, బ్రాహ్మణులకు దానము చేసివేయవలెనెకాని తాముంచుకోనూడదు-అట్లుంచుకొంటే వారినిద్యు వీడించి పోతుందని కాపమున్నదని వారు నమ్ముతారు. అరీతిగా మారన్నకాలములో విప్రవిద్యోదులు బ్రాహ్మణులకున్న దేవాలయములకున్న చేసిన దానముల కాపనములు పై వారును జిల్లాలలోను అనేకములు కావవస్తున్నవి. వాటిలో కొన్నిటి నీక్రింది ఉదాహరిస్తున్నాను:

౧. అవంతిపురంజిల్లా, హిందూపురం తాలూకా, చౌహారు గ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, ఈక సం. ౧౪౭౦ రము, నళి — వివిధకళలకును స్మారములకును చెందిన విప్రవిద్యోదులు చౌహారు మహాశివలకు చేసినదానము.

౨. అదేజిల్లా, అదేతాలూకా, మానేపముద్రము, (మేదాపముద్రం) సదాశివరాయలకాలము, కాలము విస్మయముగాలేదు- సకల విప్రవిద్యోదుల పుణ్యమునకుగాను పెనుగొండరాజ్యములోని కొద్దనాటిలోని, దేవరాయసముద్ర మనే నామాంతరముగల మల్లెయసముద్రములోని హనుమంతదేవునికి చేయబడిన దీపముల దానము.

౩. బల్లారిజిల్లా, ఆటారు తాలూకా, తిమ్మాపురం గ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, ఈక ౧౪౭౭ ధార సం.రము విప్రవిద్యోదులు తిమ్మాపురములో తమకు రావలసిన ఆదాయమును వేంకటాద్రి, కేశవదేవుళ్లకు ఇచ్చిన దానము.

౪. కడపజిల్లా, కడపతాలూకా, భీమగుండం గ్రామం: సదాశివరాయల కాలము, ఈక ౧౪౭౭ రాక్షస సం.రము. విప్రవిద్యోదులు అన్యుతరాయ పురమునుంచి తమకు రావలసిన ఆదాయము చెన్నకేశవస్వామికి చేసినదానము.

౫. అదేజిల్లా, అదేతాలూకా, భూతమాపురం గ్రామం: ఈక ౧౪౭౧ వికారిసం.రము. పెద్ద గోవిందయ్యయున్న మరియొకరు విప్రవిద్యోదులున్న ఆగ్రామమును చెన్నకేశవస్వామికి చేసిన దానము.

౬. అదే జిల్లా, జమ్మలమడుగు తాలూకా, చామలూరు గ్రామము: సదాశివరాయల కాలము, చామలూరులోని బ్రాహ్మణులు తమ కిస్తావుండిన వార్షికములను చెన్నకేశవస్వామికి సమర్పించిన దానము.

౭. అదే జిల్లా, అదే తాలూకా, సుండ్లకుంట గ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, ఈక ౧౪౭౩ పరితాపి (పరిధాని) సం.రము. విప్రవిద్యోదులు తమ వార్షికములను చెన్నకేశవస్వామికి సమర్పించినదానము.

౮. అదేజిల్లా, అదేతాలూకా, మొరనుడి గ్రామము: విప్రవిద్యోదులు విశ్వ ఆగ్రహారమునుంచి తమకు రావలసిన ఆదాయమును చెన్నకేశవస్వామికి సక్రాంతినాడు సమర్పించిన దానము.

౯. అదే జిల్లా, అదే తాలూకా, నల్లపల్లి గ్రామము: సదాశివరాయలకాలము; ఈక ౧౪౭౮ నళి సంవత్సరము. విప్రవిద్యోదులకు ఆగ్రామమునుంచి రావలసిన ఆదాయమును విప్రవిద్యోది వీరయప్ప వీరప్ప విశ్వేశ్వరస్వామి కట్టించిన దానము.

౧౦. అదే జిల్లా, అదే తాలూకా, అదే గ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, ఈక ౧౪౭౬ ఆనంద సం.రము. ఆ అగ్రహారపు బ్రాహ్మణులవల్ల రావల

సేన ఆదాయమును విప్రవిరోధి సిద్ధయ్య చెన్నేశ్వర స్వామి ఉత్సవమునకుగాను సమర్పించిన దానము.

౧౧. అడేబిల్లా, అడేతాలూకా, చెంకాయ కాలవగ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, శక ౧౮౬౮ సతాభద్ర సం.రము. ఒక గ్రామమునంది తమకు వజ్రాశురదీన ఆదాయమును విప్రవిరోధులు ఆ ఊరి చేరవ కర్పించిన దానము.

౧౨. అడేబిల్లా, కమలాపురం తాలూకా, కలమళ్ల గ్రామం: సదాశివరాయల కాలము, శక ౧౮౭౨ సాధారణ సం.రము. కలమళ్ల గ్రామము లోని చెన్నేశ్వరస్వామి ఆలయమునకు విప్రవిరోధులు చేసిన దానము.

౧౩. అడేబిల్లా, ప్రాద్దుటూరుతాలూకా, వరి పెంబుగ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, శక ౧౮౭౫ ప్రమాదీద సం. రము విప్రవిరోధులు తమకు వెండు గ్రామములనుంచి రావలసిన రాబడిని చెన్న రాయస్వామికి చేసినదానము.

౧౪. అడేబిల్లా, సిద్ధరటం తాలూకా, మల్లివాని పట్టణగ్రామము: శక ౧౮౬౬ రాక్షస సం. రము, విప్రవిరోధులున్న గొమ్మగులున్న ఆ గ్రామమునుంచి తమకు రావలసిన మామూళ్లను కుమారస్వామి కర్పించిన దానము.

౧౫. అడేబిల్లా, అడేతాలూకా, వీరూరు గ్రామం: శక ౧౮౪౯ సర్వజిత్తు. ఆ గ్రామములోని వీరేశ్వరునికి సరస్వతి మల్లదేవరాజున్న, ఆ ఊరి తక్కిన విప్రవిరోధులున్న తమకు చేరవలసిన మామూళ్లను సమర్పించిన దానము.

౧౬. కర్నూలుజిల్లా, కోయిలకుంట్లతాలూకా, కోయిలకుంట్ల గ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, శక ౧౮౭౬ సం. రము ఆనందలో, లొల్లనమంత్రి పార్వతయ్య విప్రవిరోధులపక్షమున పాండురంగ దిగ్గ లుని కాగ్రామము లిచ్చిన దానము.

౧౭. అడేబిల్లా, అడేతాలూకా, వల్లంపాడు గ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, శక ౧౮౭౩ రాక్షస సంవత్సరము. వీరవరసింహపుర మనే నామాం

తరముగల ఆ గ్రామములో రావలసిన మామూళ్లను విప్రవిరోధులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన దానము.

౧౮. అడేబిల్లా, అడేతాలూకా, యర్రగుడి గ్రామం: సదాశివరాయలకాలము, శక ౧౮౭౫ వరి తారీ (వరీధావి) సం. రము. విప్రవిరోధులు భోగేశ్వరుని కిచ్చిన దానము.

౧౯. అడేబిల్లా, నందికొట్కూరుతాలూకా, నామ గట్లగ్రామము: సదాశివరాయలకాలము, శక ౧౮౭౬ ఆనంద సం. రము. బ్రాహ్మణులవల్ల తమకు రావల సిన మామూళ్లను చెన్నేశ్వరస్వామి కిచ్చినదానము.

౨౦. అడేబిల్లా, నంద్యాల తాలూకా, గోర కల్లు గ్రామము, శక ౧౮౦౯ సర్వజిత్తు సం. రము. మహాజనులు విప్రవిరోధుల శిర్యాలుచేసిన మామూళ్లను వివరించే దానము.

౨౧. అడేబిల్లా, సిల్వేరుతాలూకా, జిల్లేళ్ల గ్రామము: శక ౧౮౭౭ రాక్షస సం. రము. విప్ర విరోధు లాగ్రామములో తమకు రావలసిన ఆదాయ మును చెన్నేశ్వరస్వామికి చేసినదానము.

విప్రవిరోధులే కాక వీరమస్తివారు, గొమ్మ గులు, పట్టువులు, మొదలయిన వారు దేశమువెంట తిరుగుతూ ఘోరజాతికదిద్యను అయ్యుత్తుగా ఆ కాల ములో ప్రదర్శిస్తూ ఉండేవారు. వీరికాసనము లిమ్మి పాధారణముగా సదాశివరాయల కాలపువాటిని కావ డము, శ్రీ. శ. ౧౫౩౯-౧౫౮౭ సం. రముల మధ్యను మాత్రము కావరావడము అట్టివి ఈ నాలుగుజిల్లాలో మాత్ర ముండెడియెందునై, మారన్న కీర్తిప్రదర్శనములను చాల్చుమునంది ముసలికాలమువరకున్ను చూచి ఆనం దాద్యుతములను పొంది ఉంటావని నిర్దేశయముగా చెప్పరయ్యెను. వారిదిద్యకు తానెంత మెచ్చుకొన్నా, వారిప్రవర్తనమాత్ర మారనికీ వచ్చలేదు. వారిని గురించి తన అభిప్రాయము :

“ఆలునాండని నమ్మి యనుమతింపక నెట్టి
పురమైన వశ్రమంబునను జొచ్చి,
పగలెల్ల నాటల బ్రదుంబునుచును సందు
గొందులెల్ల నెఱింగికొనుచు, లేలు

కన్నగాండ్రుచు నగళ్లు ప్రవేశించి
యందు నెంతటివార లడ్డమైనఁ
జక్కడఁచుచుఁ లేను నుక్కినపాటిగా
నిట్టమైన యర్థ మెల్లఁ బడసి
బ్రతుకుచునికి మీస్వభావ మంతయును ద
ప్పరు యభారము—

ఋచ్చుదనాల పుట్టిన యిండ్ల మీశోంట్లు."

అని బొలవటపులనోట ననుజేపుని యట్లు సందర్భ
ములో 'విప్రవివోడి' అయిన భద్రుని నురించి పలికించి
నాడు.

విప్రవివోదులు సాధారణముగా విష్ణుభక్తులై
ఉండేవారు. వీరముష్టిహస్త శైవులు, వీరశైవులేమో.
విప్రవివోదులు బ్రాహ్మణులు; వీరముష్టివారు, దొష్టు
రులు, నట్టువులు, క్రూరులై ఉంటారు వీరిపని ఎలు
కలు, పండికొక్కలు, వొంగలు మొదలయిన వారివలె
వ్యక్తులవద్ద ఒక్కచోట నిలువ అయిన ధనమును సంఘ
ములో తిరిగి వ్యాపింపజేయజెను.

ఈ విప్రవివోదులు తాము కోరిన వేషము వేసు
కొని తమతమ కార్యములు నిర్వహించుకొంటూ ఉండే
వారు. వీరిని రాజులు వేరుపాండ్రుగా నియోగిస్తూ
ఉండేవారు వారిమూలముగా తమ కార్యములను
సాధించుకొంటూ ఉండేవారు. వారు పోయిన డొడ్ల
లో వారికి మామూళ్లు యేర్పాటుచేసి, వారివల్ల తమ
కట్టి బాధయున్న కలగటండా చేసుకొంటూ
ఉండేవారు. వారున్న తమకు కావలసినంత మాత్ర
ముంచుకొని తక్కినది ఆయాప్రాళ్ల ఆలయములలో,
అక్కడి బ్రాహ్మణులలో ఇచ్చివేస్తూ ఉండేవారు. ఆ
ధనము సకల సంఘజేమముతోసము విరియోగపడుకూ
ఉండేది.

తన కాలపు విప్రవివోదుల చర్యలను కనిపెట్టి
ఉన్నాడు కావట్టి, వారి లక్షణములను ప్రద్యుమ్న గద
సాంబుల కంటగట్టి, జవకంటకు లయిన వజ్రనాభ
నువాభుల కూతుళ్లను వారికి కూర్పించి, ఆ రాక్షస
రాజులను నాశనము చేయించినాడు మారన్న. అట్లే
పాంసా, చిలుకా కూడా ఆనాటి వేసువిధాన
మును నూచిస్తున్నది. ఈ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము

మూలముగా సదాశివరాయలకున్న తక్కిన మండలే
శ్వరులకున్నా రాజనీతి నాతడు చూచించినాడని నా
అభిప్రాయము. లేదా, ఆనాటి రాజకీయపరిస్థితుల నీ
గ్రంథముమూలముగా నాతడు చెల్లబెంచినా డని
అయినా చెప్పవచ్చును.

సదాశివరాయలు చేతకానివాడు; అట్లే ఈకా
వ్యములో కృష్ణుడున్న ఆతని సహాయము కోరి వచ్చిన
ఇంద్రుడున్న చేతకానివారుగా నిరూపింపబడినారు.
ప్రద్యుమ్న, గద, సాంబులకు అత్యు రామరాయలు,
తిరుమల దేవరాయలు, వేంకటాద్రి సరిపోతున్నారు.
వజ్రనాభుడు సలకము తిమ్మయ్య అయిఉంటాడా?—
అయితే నువాభు డెవడు? ప్రభావతీ, చంద్రవతీ,
గుణవతు లెవరు? వారిని నిర్దేశించేవనిని చారిత్రిక
పరిశోధకులకు విడిచిపెట్టుదాము. కాని ప్రబంధము
లోని యీ చారిత్రికాధ్యమోచన అన్ని విషయాలలోను
సరిగా సరిపో నక్కరలేదనిమాత్రము విన్నవించి ఈ
ఉపాసనంది విరమించెను.

ఈ ఉపానిజమైతే ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము
నకు ప్రాముఖ్యము వస్తుంది. కాకపోతే, దానికి ప్రాత
ప్రయమే లేదని చెప్పవలసినవస్తుంది. కవిత్వములోను,
కథాకల్పనలోను, తన్ని ర్వహారములోనుకూడా అన్ని
విధములా ఈ గ్రంథము కథాపూర్ణోదయమునకు తీసి
పోతున్నది.

"సకల దిశలకు కాభోవశాఖ రిడుచుఁ బొదని
ఫలియించుకొండయఁ బోలి i గద; కంఠీరవమున
కందును గంఠీరవము జనించునట్టి నియనుము i ౨౩;
ఆ పోతర మేమి చెప్ప ననుఁబూరికి గైకొనక i ౨౨;
మెటియలవంటి రక్కసులు i ౨౧; పులివోరి కండ
విడిపడ్డగిరి i ౨౧; తలనిండగ వర్ధము పోసిలేని
నే నడు గటు బట్టగా వెంటు i ౨౩.

ఒడలు బండ్ల వచ్చు, బండ్లోడల రచ్చు i ౨౪;
సత్పురుషు నిర్తము నొచ్చిన రిత్తనోవునే i ౨౫;
పేను నుక్కిన పాటిగా i ౧౦౨; 'విప్రవాక్యం
జనార్దన' i ౧౦౨; కడుపు కబ్బుతితి i ౧౦౨;
రిపుప్రాంతముఁ జేరడువార లాపురే i ౧౦౨; ఒం
డొక పోతుటిగతున్ బొలయఁగరానిచోట i ౧౩౩;

చిచ్చు లేక చిముడు మచ్చరీడు i గరిక; విశదమను
పాకుల ప్రవర్తనము లెట్లు నమ్మకదగకయున్నె ii గం;
క్రామ్యమంబులతోడి కార్యములు వారె ii గం;
పిటికకండ లేని చిరుదు మగలు ii లం; ఆనుభవ సం
స్కారంబున కుచ్చోధము ప్రసంగమున ననుమకా
ii గం; కట్టిదొరతనంపు నీటు; పాపపు బిజ్జ నమ్ము
నో రదిమె iii య; అప్రతిష్ఠి మనుమతం భవతి iii
గరిక; ఒకటి కోర చేయ యొకటి యగుట iii గం;
పాటిలని రజోమానివ్వ పల్లకీయ చాపంబుల కాధార
మై పరగడు వారికిని మేలానర్పిత వారి కెట్లు; iii
రిక; కర్తృకర్మసాధన మైనద్యము iii రిక; ఎవ
యంగ నెవ్వ రెంత మన నెచ్చి కంచిదిరి తాను వారితో
బనువడి సంతమాత్ర ప్రతిభావని మాడుట యుక్త
మంద్రు iii లం.

ఫేరి జోకొట్టుట iii లం; మనసు చివుక్కును
మనఁగ iii లం; విరహవారిధి నేఁ గడవెట్లు తెలుపు
iii గరిక; సంతసము వాపఁబాలక చంక వైచ
కొనుదు iii గరిక; కల్లునట్టు iii గరిక; అయ్యన
వర్జినట్లుమర నంటి; మలిచినగతిని దృఢత్వముఁ జెంది
iii గరిక; మిక్కిలిన్ పచ్చిగాఁగ వలపు లేటవచ్చిది
వ్రానివాడొ iii గరిక; జొనాములు తెక్కు
నీయక iv లం; నీళ్లు నమయచు iv లం; నవనిధానము
లను దరిలి యిచ్చినవైన, మెడలమీదఁగల్గి యిడివ
వైన బాల రసభువనికు లేతనవారి రహస్యభంగము
నకు ననుమతింప iv గం; కుడిచిహ్నుండు వెతఁ
జెచ్చుకొంటివి iv గం; (అదియకను) ఏటికి
విడిదిరి నీకడుపు కందరియై iv రిగ; నున్నకికాయ
లోన నానగింజయుఁబోడు iv లం; జేరరచిత్త మానతి
యదృష్టము iv లం; గ్రమ్మనఁ జని వ్రాలుదునో
తెక్కులు గట్టుకొని iv లం; అర్థ ముచితం చెప్పి
టికి నెద్ది యదియ యచ్చొ బ్రకటము iv గరిక;
సందిట సందెడు తలమెండ్రుకలు iv రికి; మగవారి
మాట పొసగదు నమ్మక iv గరిక; చలువ యొన
రించి సంతయ ఫల; మున్నర విమత; మిదియ పదివే
రింకన్; చలిపందిరి పెట్టుట కడవలఁబో నుత్తమయె
మాకు iv గం; అగర్వి కన్ను బరపిడయె యుత్తమ

లాభము iv గరిక; కాజగర్మ మనుచుం గ్రార్థంబు
వాఱునెనో iv గం; వెలుగు చేను మేసిన ఎద్ది
కాఁపు? iv గం; ఎటాడు బోఁగా నెటు వచ్చునో
v రి; రోల్లా రోకండ్లం చాడిన కూరుములు v లం;
నిసిదిసి మాటలు v లం; విమంగుల గంబానకుఁ దిగిది
నట్లు v లం; కుక్కుటంబు “వివిధచ్చంద మ్రియ
మాంత రంతిమయానా భగవాన్మహి కుసుమధన్వీ
దేవతా మానసి రమణాయాం వినియోగ” యంచు
నారంభించె v లం; పలుగర నీయుట v లం; మీ
చదివిన యాకుననే తానుఁ జదివినవది v రిక; కూరు
దువ్వఁగఁ బేను వచ్చుచు v రిక; అందఱకుం దూ
యొకటి స్వాస్థ్యము గల్గు v లం; రిడిపాలఁ గుత్తక
గోయలు v గరిక; వెంపింపఁబోయి వెలచిన
తెలుగున v గరిక; నీచేత నున్న యది నా బ్రతుకు
v గం.

ఇట్టి వాడులు, వారీయములు, ఉపమాన
ములు, అచ్చపు తెనుగు పలుకుబడులు మారనకు
క్రాంతి కాపు. ఇట్టిది ఇంతకంటె పసందయినది
కళాపూర్ణోదయములో నిందుకొని ఉన్నవి. కవిత్వ
విషయమున ఇందులో కళాపూర్ణోదయములోవలె నే

శిష్టసంస్కార మెచ్చటను బాఱగ లేదు;
పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదలెఁ;
దలఁపెల్ల న క్లిష్టరేఖ దీపితం బయ్యెఁ;
బురుగుక్తిదోషంబు పొసగలేదు;
ఆకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శా-
ఖాదంక్రమక్రియ కడరఁజనఁడు;
ప్రకృతార్థభావంబు పొదుకో ననుకుదు
మపవత్తి యెందు నమోక్తితముగ
నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొందకుండఁ
దత్తదవయవ వాక్య తార్పర్య భేద-
ములు మహాకావ్య తార్పర్యమునకు నొసరఁ
బలక నేర్చును బహులహస్యలము పండె. ii రి.

అతని కవిత్వలో ‘వెలువంపుఁ జెలుపు నులుగు
కలికి పలుకుల కలకలంబు వీనుల కపూర్వపర్యం బను
చుఁ బర్యుత్సాహంబుండి. (ii లం); ప్రాంతవడ్డ ఉప
మానము లంటె అతని కేగింపు. అట్టివానిని దవన

సిగ్గావత్తు సతరికి (ii ౬౪); పెన్నెలతేటనిన్న సరవింద
పుతేకు మృదుత్వము బహుత్వమియ బాగువా
పడిడి రంగు మెఱుంగుల ధాత్యశ్యముం గన్నియ
(ప్రభావతి); యాపుగాం గరువుగట్టి మనోవాడు
పోతఁజోయుటకు మారన వాక్కు తోడ్పడినది
(ii ౮౯); మారనముఖము శబ్దసంస్కారభూతము,
(ii ౯౦); అత జీవర్ణన చేసివా 'భావన చేయక'
గ్రాయకు (ii ౯౬); అతనిది 'తెవులకుం జవులు
మివుల నలరరించు కులుకు బెలుంగులు (iii ౫౨);
అతనివాక్కులు 'వీరులకు మధారముల సోనలు
వర్ణించు మృదుల ముస్వరభణితి దా నిట్టటు గ్రుక్క
పనిలేని పునఃపదము విడక లీలఁ జదిర్చును (iv ౬౦);
ఇట్లు కవి తన వైతమ నుంచి తానే చెప్పకొన్న
మాటలలో కొంత సత్యము లేకపోలేదు. కళాపూర్ణ
దయములో అతడు నిర్వచించిన కవిత్వ సిద్ధాంతమును
పైదాని? జోడిస్తే మంచి కావ్యలక్ష్మి మేర్పడుతుంది.

వ్యాకరణ చృందోలంకార లక్షణము వెంకయి
వా ప్రపంచించవచ్చును. కాని దానిని లక్ష్య సమన్వ
యము చేయడము కష్టము. అప్పకవి? ఛందో వ్యాక
రణలక్షణజ్ఞానములో ఏమికారత? కాని, అప్పకవి
యమును చూస్తే లక్షణధ్రువా లెన్నో కనబడుతవి.
అప్పకవి కూడా ఒక కవియేనా? అనిపిస్తుంది. అహో
బలుని వ్యాకరణసాండిత్యాని కేమిజాడన? కాని,
అతని 'కాళిందీకవ్యాపరిణయము' దానిని శేరిలీర
కాయ చేస్తూన్నది కాదా? లక్షణ మేర్పరిచి దానికి
లక్ష్యగుర్తి కల్పించినవారు పింగళి మారన్న, కూది
మంచి తిమ్మకవి నంటి నా రచనలో కొంతమంది
మాత్ర ముంటారు.

ఇట్లున్నానని తిమ్మకవి మారన్నతో తుల
నూనుతాడని చెప్పడానికి కాదు. ఆ మారన్నకు తిమ్మ
న్నకు చాలా కృత్యాన మున్నది. మారన్న ఆంధ్ర
వాస్తవములో ప్రత్యేకస్థానమును కల్పించుకొన్నాడు.
తిమ్మన్న నలినబాటను పోయినాడు రసికవిహార
యోగ్యము లయిన నూతన రాజవీధుల వాంధ్రపార
స్వతపావ్రాజ్యములో నేర్పాటుచేసిన వారచనలో కొంత
మంది మాత్ర మున్నారు. అన్ని భావల చాచ్చు

యాలలోను అట్టివాడు కొందరిగానే ఉంటారు. తెనుగు
భారతని క్రొత్త పోకడల దిద్ది యుగకర్తలయినవారిలో
పింగళి మారనకు తప్పక స్థాన మున్నది. కాని, అది
ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న రచనకల్ల కాదు; కళాపూర్ణ
దయరచనకలన.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములో దృశ్యకావ్యపు
చాయలుకొన్ని కనబడుతున్నవి. అట్టిచాయలు మంచి
తెనుగు క్రవ్యకావ్యము లన్నిటిలోను కనబడుతవి. ఈ
కావ్యమును రేక్కినవాటిమంచి విడదీసి, 'ఒక్క
మారన్నయే అట్టి నేర్పు చూపినా డనడ మతి
శయోక్తి అవుతుంది. శుద్ధియుని పాత్రమును చిలుక
పాత్రమును చేర్చి నాటకప్రయోగమునకు కవి భంగము
కలుగజేసివాడు. ఇంద్రునివీడ్చు, కృష్ణునిదింతి, అతని
చేతకానితనము శుకము 'తనకుమాతిన పవలు', వజ్ర
వాళుని తెలివితక్కువతనము, ప్రభావతి చేలతనపు
కనుకలి విరళము, ప్రద్యుమ్న చంద్రవతీ గుణవతుల
వినుకలివిరళము, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నల వయసుకా
వరపు అతిరలివిహారములు, అంతటి ప్రళయపు పిడు
గుగా వర్ణింపబడిన వజ్రవాళుడు తుదికిట్లే చావడము -
ఇవన్నీ - శుకీశుద్ధియుఖుల కొక ఆకుపచ్చచీర, ఒక
తెల్లచీర కట్టింది రంగముమీదికి పంపించినా -
నాటకకల్పన కెంతమాత్రమున్న పనికిరావు.

సంభావణ విధానములో కవి ప్రత్యేక ప్రతి
భను చూపినాడంటే మాత్ర మెట్టి ఆక్షేపణా ఉండ
నక్కరలేదు. దానిని కళాపూర్ణదయములో కూడా
చూపినాడు; దానిలో చూపేయగా ముసలితనములో
మిగిలినదానిని దీనిలో సర్ది జేసినాడని మాత్రము
మనము చెప్పగలము. అయితే ఆ శేష్య అసాధారణ
మైనది. ప్రద్యుమ్నుడు (అత్యంతమున సవిత్తర్కముగా
శవ నన్నె వ్రాసియిచ్చిన పక్షమునను లేఖన నిమిత్తము
వేల కలుగునొక్క! - కలుగదు, - అంతఃపుర
కవ్య కిట్టిది భిర్భుపరతఁడక్క ఘటిల్లు బరుడు గాన.-
అది యట్లుయైనను డడభీష్టయువపరిమమాత్రఫలకమై
జాలునొక్క! - జాలుదు, - ఈశ్వరీయిచ్చె సత్కృ
పనని బాల వేడ్కఁ జూచుటఁ తెప్ప వింటిఁ గాన.-
ఇట్టిగతిఁ తెల్ప భుమ చెడ్డుపెట్టెనొక్క! - పెట్టదు,-
అది దాస్యతించిన విడ్డగాన. పొంకగుచు నంత కిడియ

శ్రోతృకుమార్తా! — పదేడు, — అజాదు చెప్పే నని వివరించుకొను.

శుచిముఖ ప్రద్యుమ్నల సంభాషణము :

శుచి : ఒక చిల్లచేత బ్రత్రిక యించితే నాకు?

ప్రద్యు : అనిచిరిని, అది నీకు నందె నొక్కో?

శుచి : అనుచు పెత్తవరిగూర్చి యది వారికిని జేరెను.

ప్రద్యు : ఆ యింతికి శుభంబె, వాంసరముడి?

శుచి : నా లేఖ యెరుట నామాట యనవచ్చు?

ప్రద్యు : మున్నట్టి కొదవరా మూల పెద్ది?

శుచి : పత్రిక కడు దైన్యపడి నీవు పంపుట ప్లాకం

లపై నెంతి హాళికలిమి, నాపతియు భవద్విర హాస్ని నంత గుండె.

ప్రద్యు : నన్ను నెటుంగుట యెట్లు ము న్యాంధనీయ?

శుచి : శివ లిఖించి యిచ్చినది నీ చెలువు వాది.

ప్రద్యు : ఏమిటికి నిచ్చె?

శుచి : వరుణుడు నీ కతం దును.

ఇట్టి సంభాషణ విశేషములను పద్యములలో కూర్చుడిమ మహావారముగానే ఉంటుందిగాని అది నాటకపద్ధతి అని చెప్పగలిగేటంతటి విశేషము కావాలదు. ఇక పంచసంధులు మొదలయిన నాటకలక్షణము లొక్క దృశ్యకావ్యములకే చెందవీకావు. క్రమ కావ్యములయినా, కథ చక్కగా చెప్పే నేర్పుంటే అది తప్పకుండా కనపడుతుంది.

కవి తన కావ్యములో శుచిముఖ పాత్రమునకు ప్రాధాన్యము నిచ్చినాడు. తక్కినవారి నందరినీ చేత కానివారిని, అవశులను చేసినాడు. శుచిముఖవలె గట్టు మట్టులను కొంతవరకు దాచగలిగినది శుకి. హంసని కృష్ణప్రద్యుమ్నల పక్షమునా శుకిని వజ్రనాథ మహా ఘట పక్షమున నిలిపి ఆ యిద్దరిచేత ఎత్తుకు పై యెత్తులు కవి వేయించి ఉంటే ఎంతో రత్తికట్టి ఉండేది.

ఇంద్రకృష్ణులకున్న శుచిముఖిని కవి యింకా వికటసంబంధమున కల్పించి ఉంటే చానుండేది. కావ్యములో శుచిముఖి చూపినది ఉడుపోని జోలి. తనుజేవుని యజ్ఞసందర్భములో భద్రుని నాట్య మను

గతము. ప్రద్యుమ్ను గదసాంబులు వజ్రనాథపురము లోనికి ప్రవేశించడాని కనువుగా దానిని తీసుకొని వచ్చినా, అది కథలో అరుకుగా స్పష్టపడిపోతున్నది. ఆ నటుని ఆటను చూస్తేనేకాని కృష్ణుని కుహాయము లోవలేదు. ప్రద్యుమ్నుని అత్యవిహార కేళివర్ణన ముద్ర మ్మరిము. కథావివరణమున కది యంతమాత్రమున్ను ఉపకరింపదు. దాని వర్ణనముతోనను కవి అన్ని పద్య ములను చెచ్చచేసి ఉండవూడదు. అతడు ప్రద్యుమ్ను డని శుచిముఖి పోల్చుకొనడాని కావర్ణమును కవి చేర్చినాడు. అంతటి ప్రతిభాశాలిని అయిన ఆ హంస ప్రద్యుమ్నుని పోల్చుకొనడాని కాలని అత్యకేళి నంత నేత్రయాని ఆకాశమున నిలువలసిన అవసరము లేదు. కవికి ఆ 'గోల్ఫ్' ఆటను వర్ణించి శ్రోత్రుని శేషమును చూపవలెననే అభిలాష లేదు. అది కథ కెంత వరకు లోబ్ధుడుకుండి అనే చింత లేకపోయినది. వజ్ర నాథుని కవి ఉత్తమాధునిగా స్పష్టించేసినాడు. హంస చెప్పిన మాటలు విని భద్రుడే అని తాను నమ్మి ఒక అవరిదినుని తనపురములోనికి ప్రవేశ మిచ్చినా వాడు శేషధారి, ఇంద్రబాలికుడు అని తెలికూడా, అన్ని నాళ్లు వాడు తన బీటిలో ఉండి ఏమి చేస్తున్నాడో తెలుసుకొన ప్రయత్న మయినా చేయవలెదటి అది నేకపురాక్షసరా జయినాడు వజ్రనాథుడు. అ తటి అది వేరిని సంహరించడాని కింత పన్నాపము పరంధము లక్కరలేదేమో! ఆ నివకలి కనుకని విరహవర్ణనలు, ఆ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నల వఖాదిభాంతవర్ణనలు మితిమీరిపోయినవి. కావ్యములు పెద్దరిగా అనుటకు మాత్ర శుచి ఉపకరించినవి. అది కథాగతి కడుగడుగున కును నిరోధము కలిగించినవి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నల రమ్యపరతి వర్ణన లుత్తరజోరలు; పింగలివానికి కథా కాస్త్ర మెంతగా తెలిసిఉన్నా, పాప మా నాయకా నాయకుల తహస్యక్రీడల నంతగా నవీధిలో చేయించ వలెనా? పింగలివా రట్లు చేసినప్పుడు మన మెందుకు చేయకూడదని ముంగలివాడుకూడా నాలుగారు లెక్కు వగా చదువుకొని చెలరేగి ఆంధ్ర వాఙ్మయమును గమ్మ పట్టించినారు.

శుచిముఖి ఉడుపోని పనిలోనికి చొరబడినా, చాలా నేర్పు గలది. నేను వడపడములో దానిది చాలా

గట్టిచేయి. దానిధర్మమాత్రధారుడై దానిని రంగప్రవేశము చేయించివాడు. “ఇదిగో వాటక మాడబోతున్నాడు. రవ్య లంటే క్షమించండి” అనే ప్రస్తావనతో అన్నట్లుగా ఇంగ్రునితో అది “దేవా! మమ్ము క్షమించవలెను. మేము నీ కొలంకులను విడిచి నీ క్రతువయిన వజ్రవాళిని పురమును చేరుకొన్నాము. మే మేమి చేయగలము? కడుపు కప్పుకొని గదా. ఇక్కడి కొలంకులలోని పద్మముల వన్నిటినీ వాడు తీసుకొని పోయి, తన కొలంకులలో వాటుకొన్నాడు. తిండి కోస ముక్కడను చేరుకొన్నామే కాని మరి ఒకటి కాదు” అని సమాధానము చెప్పకొన్నది. వజ్రకార్యమున కనుకూలముగా ప్రభావతికి ప్రద్యుమ్నునిమీద గల ఉక్తిబలమైన కమకలి మోహమును తెలిపి, ప్రద్యుమ్నుని ప్రభావతితో చేర్చి సన్నాహము చేయకలసి ఉన్నదన్నది. ‘అయితే, కృష్ణునివద్దకు పోయి, ఆ ప్రయత్నము చేయు మన్నా” డింగ్రుడు. అది కృష్ణునివద్దకు పోయినది; చెప్పినది. భద్రుడనే నటించి వర్య ఉపకరిస్తుర దని కృష్ణుడు హంసకు తెలిపి, నీవే ఆపనిని నిర్వహించ కలసిఉన్న దని చెప్పినాడు. ఈ సంగతి దగ్గర నున్న దుక్కిచేతి తెలియ నుండా ఆమెను రక్తివహించిని మారముగా పంపించేటట్లు చేసింది కుచిముఖి. ప్రద్యుమ్నుడు అశ్వకంఠుక కేలిలో ఉన్నాడు; చూచినది. ‘ఇదిగో కాబోలునే అతడు!’ అని అతనికి వివరమున ట్టన్నది. అతడు దూదివాడు, దగ్గరకు పోయినది. మీ తండ్రియు నింగ్రుడును నిజపరివారంబులోని వారిగా విచారించి యారీతి బలిపంది నడుపుకొనుచున్న వార: “నీవు వారిబాక్కునకు దక్షిణాభిముఖంబునకుంబోలె నభిల కార్యంబులందు నత్యంత భురంగరత్నంబు వహించియున్న వాడవు గావున మా విధంబును నీకు విన్నవించుకొంటిమి. ఎల్లవట్టునం దృష్టి తెట్టుకొని యుండునది. ఏము పోయిన చెప్పదము.” అన్నది. మీరు పోయే పని రహస్య మైనదేమో? దానిని నే నడుగను. కాని, ‘అతడే యితడు కాబోలు’ నన్నావు. నా ప్రసంగ మెచ్చట వచ్చినది?” అని ప్రద్యుమ్నునిచేత నడిపించు కొన్నది. ప్రభావతి దూపవద్దను చేసినది. అతనికి విరాళి ఎత్తించినది. తాను పోయినది. అతడు తనకు

ప్రభావతిమీద పుట్టిన మోహము నామె తెరింగింపుమని చెప్పమరచిపోయినాడు. ఏమివారి? హంసితో ఆమట ఎవరు చెప్పతాడు? నూరన్న తెలుసుకొంటే చెప్పే వారే లేకపోతారా? ఒక చిలుక కవలవినది, ‘పాపము చాలా బాధపడుతున్న ట్టున్నావు. అయినా, నీ రహస్యాలలో నా కేమి పని? ఒక బాలుర్రాని నా రక్కలలో పెట్టు. నేను తీసుకొనిపోయి ఆ హంసి కిచ్చి’ నని ధైర్యము చెప్పినది. అట్లే పెట్టినాడు. ఆ లేఖ- అదృష్టమే అనుకొనండి, దురదృష్టమే అనుకొనండి- రాగవల్లించేతిలో పడినది, ప్రభావతిచేతికి చేరినది. చిలుక ఎగిరిపోయినది. బాలులను తెచ్చే చిలుక ఎట్లునంటి దయనా అభ్యుక్తుంది, దీనిని పొనివ్వ మాడదని చెబునే నిర్భయ ఎగిరి కుచిముఖి దానిని గట్టిగా పట్టుకొని, దాని రహస్యమును కనుగొన్నది. ఆ రహస్యము తన కనుకూలమైనదే అని సంతోషించినది. ప్రభావతి వద్దకు వచ్చినది. చిత్రపటములోనివాడు చిలుకచేత తనకు లేఖ సంపద ప్రద్యుమ్నుడే, ఆమెను మోహించి, తనవలెనే తపోరహ బాధుకూ ఉన్నవాడే, అని నమ్మకము పుట్టించినది. కొంత నీ పాలోచించినది. తన ప్రజ్ఞలు పలుకుకొన్నది. ప్రద్యుమ్నునికి భద్రవేషమున గడకాంబులతో వజ్రవాళిపురము ప్రవేశించదాని కమపు కల్పించినది. ప్రభావతి కతనిని చూసినది; అతని రహస్యోక్తుల కథము వివరించి చెప్పినది. వారిని కలిపినది. గడకాంబులను చంద్రవతి గుణగుణులతో కలిపినది. తరువాతి పనులన్నీ తాను తెలుపినలమంసి జరుగ నిచ్చినది. వజ్ర వాళుని సంహారమునకు ప్రద్యుమ్నుడు చాలి ఉన్నా, ఎందుకయినా మంచిదని, కృష్ణుని రప్పించి, అతని ఉక్రమును ప్రద్యుమ్నుని కిప్పించి, మామకిరస్సును దొంగఅల్లునిచేత ఖండింపించినది.

ఈ కావ్యము ‘ప్రభావతి ప్రద్యుమ్నము’ కాదు; ‘కుచిముఖివిజయము’ ఈ హంసి అంతటి తెలివిగల పాత్రను కావ్యములో మరియొకరు లేక పోవడముచేత అది మిక్కిలి గులభివిజయమైనది.

కుచిముఖి మాటకేమిగాని, నూరన్న ఆమె నోట తన ప్రజ్ఞావిశేషముల పెక్కువగా మనకు

తెలియజేసివాడు. తన భాషప్రావీణ్యము చూడగ
వాడేవరినా కాక ఆకదిద్దిన కవివా? అని ప్రశ్నించు
కొని 'ఆక దిద్దిన కవిని' అని తెలియజేసికొన్నాడు.
శుచిముఖ సారంధరపాంసకపర్యము; తాను సకల వేద
కాస్త్ర సారం - ధరుడైన అమరవాద్యుని అపర్యము.
బుధుడైన తాను చేసే గుకవిత్వములు 'ఎట్టి మర్థమును
దనుల్కానఁ దివియొక పరిపా' నివ్యవు. తాను 'వాణి
పెనుప పెరిగి విద్యలెల్లఁ దద్విమలభిక్షుఁ' గన్నాడు.
వాణియే తన పలుకులకు మెచ్చుకొని 'కామధేను'
అనే విరుదము నివ్యడమే కాకుండా, ఆ విరుదము
వ్రాసిన మాపురమును (పెండెరమును) తన కావీరి
తోడిగనది. వాణిని నుదించి బ్రహ్మచేత పలికించిన -

"నీకుప్రసాద సన్నిధిమహాత్మ్యము నుమీ
నిగమరా? ముఖ్య మనుట నాకు;
నీ విలాస మచర్చికావిశేషము నుమీ
సంగీత సాహిత్య సౌరభము
నీకటాక్షుక్తి విహిత భేదము నుమీ
వేణువీణాదుల రాగలెల్ల;
నీ వసుగ్రహారీలఁ గావించుటన నుమీ
యభిలలోకవ్యవహారసిద్ధి -"
అనే మాటలు కవికి సంబంధించినవే.

మారన్న చాలా చదువుకొన్నవాడు. శుచి
ముఖ మాటలనే కొంచెము మార్పుకొని మారన్న తనక
వ్యయింప జేయవలెనని ఉద్దేశించివాడని నిస్సంశయ
ముగా చెప్పవచ్చును.

"కాణాదంబును, గౌతమీయమును, సాం
ఖ్యంబున్, భుజంగగ్రణీ -
వాణీహర్షము వైమిషీయమతమున్
వ్యాసోక్తకాస్త్రంబు న -
క్కాణించుం గడుఁ బూర్వపక్షములు తో
కం బెంచుచుం బెంచి, య -
క్షీణప్రాధిఁ దిరస్కరింపుచుఁ రుదన్
సిద్ధాంతముల్ నిల్పుచున్."

స్వమతిప్రాధి దృఢావమానముల సం
సారించు; నేవేళ నె

ద్వి మతం బప్పుడు వానివానికి నుపా
ధిగ్రస్తతావ్యాప్తి ధం -
గముఖానేకసుమావణంబులు బసం
గర్వించుఁ చా నవ్య కా -
స్త్ర మత స్థాపనవేళ వాసుకవి రా
జశ్రేష్ఠు లోహో యనన్.

కావ్య, వాటకాలంకార, గాన, మదన
కాస్త్రపరిచయమహిమంబు (సరసవాగ్వి
లాసి మారన జెల్పు సోల్లాపముగను
తనదు కృతిధర్మ మెచ్చి యద్రాదానంగ.

విప్రవిద్యోరుల విద్య మారన్న మనస్సులో నుసి
రముగా నాటకొనిపోయినది. వీరిలో ప్రధాన నటు
డొక డుంటాడు. అతనికి సహాయకులు వారిసార్వస్వ
కుడు, విదూషకుడు చాతితో వాదనీయంతిస్తాతము,
వైదికులు, వైణికులు, మారజుకులు మొదలయిన
వాడుంటారు. వాడూరినంటి డొరికి తమ 'గణితము
తో పోతూ, డొరికులుట ఆసురుడి నలు చేతుకొని,
డొరిపారు పిలిచి ఆడిస్తే తమ నేర్పును చూపిస్తారు.

ఆటకు ముందు రంగమంగళాచారము జరుగు
తుంది. తరువాత మూత్రధారుడు పూర్వరంగ ప్రవర్తన
చేస్తాడు. ఆరంభములో

"గాంధారీప్రముఖస్వరక్రమితకా
గంధీరవారాంగవా
గాంధర్వంబు ఘనస్వవంబు తిలకి
క్వాణంబు వంశాదిసం
బంధిప్యానసరంపగామసామయన్
మద్దెళ్ల 'దిం దిం ధిమిం
ధిం ధిం ధిక్కి ధిమిక్కి' కబ్జధరమున్
దీపించు నాపూర్ణతన్."

ఆతరువాత వంచత్తుట, చాపత్తుట, ఉడ్డెట్టు,
మట్టిపితాపుట్రిక సంజ్ఞలతో, సమ విషయ తార
ప్రవృత్తులు నాలుగంటిని ప్రవృత్తించినందుకల్ల కలిగే
వానా తాళభేదములు వివరించుతది. వాటి ననుసరించి
వీలాది ప్రబంధములు, తత్తదవృత్తానందత్ర పటాక్షర
లిఖితాది కాంగ విస్మరణను చూపెట్టుతారు. వరుద్ధత

ముద్రలు, గీతభేదములు వెనువెంటనే ప్రదర్శితము
తాతది.

ఇది జరిగిన తరువాత వాండీస్తురి. విదప
నాటకప్రదర్శనము. ఆనాటకములో ప్రలోచన,
ఆయుధము, ప్రస్తావన, ఇది వెనుదట జరిగేవి. తరు
వాత కథానిమికి దిగుతారు. ప్రద్యుమ్నము వజ్రనాభుని
యెదుట 'గంగావతరము' వెనుదలయిన చాలా నాటక
ముల నాడినాడట. మూరన్న చూచిన నాటకములలో
ఆతని మనస్సున కుముద్రితమయిన దీ 'గంగావతరం'
మై ఉంటుంది. విజయనగర సామ్రాజ్యములో ఈ
యక్షగానమునకు చాలా ప్రశస్తి ఉండేది; అసలు
విజయనగరము క్షీణించిన తరువాత దక్షిణమునకు
పోయిన మాండలికప్రభువు శివాటకముల పెక్కురగా
పోషించినారు. వారిలో కాపాడుచురాజు ముఖ్యుడై
స్వయముగా ఎన్నో నాటకములను వ్రాసి ఆడించే
వాడు. రఘునాథరాయలు తంజావూరిలో ఎన్నో
నాటకాలలను కట్టించినట్లు చేమకూరి చేంకటకవి
వ్రాసివాడు. ఇప్పుడి నాటకకళ క్షీణించిపోవడము
ఆంధ్రప్రదేశ్ తక్షణతకు నిదర్శనము.

యక్షగానరూపమయిన నాటకప్రదర్శనము
సాధారణమయిన పని కాదు. అడీవారి కొక చిన్న
పందిరి తప్ప మరేమీ రంగప్రసాధన ప్రక్రియ లేదు.
పాత్రప్రవేశమువ్వు డిద్దరు పట్టుకొనే ఒక గుప్పటి తప్ప
మరేమీ తెర లుండవు. దివిటీలు పట్టుకొనే వాళ్లు
ఆముదవు సిద్ధలతో పాత్రముల ప్రక్కనే నిలబడి
ఉంటారు. మద్దలగాళ్లు, తాళగాళ్లు, జెయకపాటగాళ్లు
అందరున్న ప్రేక్షకులయెదుటనే ఉంటారు. నిమ్మి
మించినపాత్రగూడా ఒక ప్రక్క రంగస్థలముమీదనే
ఉంటుంది. ప్రధానపాత్రములు ప్రవేశించేటప్పు
డెంతో అట్టహాసము కావలెను. తెరపట్టవలెను.
ఫలానాపాత్రము ప్రవేశించుటకున్నది ప్రేక్షకులకు
పాటలమాలముగా తెలియజేయవలెను. 'ఇదిగో వచ్చె,
అదిగో వచ్చె' అని కొంతసేపు ఊరింపు జరుగవలెను.
తెరతీసి కేకకు జోడుదివిటీలను ఒక్కచోట చేర్చి
గుగ్గిలము చల్లి దృష్టిపరిచారము చేయవలెను. అందు
లో నాయికాపాత్ర మయితే మరీ కష్టము. తెరతీసి

గుగ్గిలము చల్లినతరువాతగూడా, వెంటనే నాయిక
యొగముగాని అలంకారముగాని మనకు కనబడనివ్వదు.
ఆ పాత్రము మేలిమునుగు చేసికొని ఉంటుంది. ఆ
మునుగు తొలగేసరికి కొంతకాల మవుతుంది. అప్పటి
నుంచీ ప్రారంభ మవుతుంది భరతనాట్య ప్రదర్శన
నాత్యకమైన నాటకము.

సాధారణముగా ఈనాటకప్రదర్శనము రాత్రి
జాముప్రాద్దు కారంభ మవుతుంది. నాయికాప్రవేశ
మయేసరికి దొంగరేలు అవుతుంది. నిద్ర కాయలేని
వాళ్లు నాయికాప్రవేశము కాబోతుందనేవరకు ఒక నిద్ర
తీసి, చూడదానికి పోతారు. నాటక మయే సరికి
ధల్లున తెల్లవారిపోతుంది. ఆవేదములతోనే నటకులు
దిరిలోని ఇంటింటినినీ పోయి బహుమానములు దండు
కొంటారు.

ఇంతకుందిన్ని పాత్రాపాత్రవిదక్షులర లేకుండా
కలసిమెలసి ఉన్నా, పాత్రధారి అందరిదృష్టిని ఆధి
నయ విశేషముచేత తన నాట్యకారాచరిత్రమాలముగా
తన వంకకు తిప్పుకొనలెను. తాను తప్ప రంగస్థలము
మీద మరెవ్వరున్న లేనట్లు భ్రమను కల్పించే అంతటి
శేర్పురు చూపవలెను. అవినవనక, అకృత్రిమాలంకార
ముల బెనుక ఉన్నవా డెవడో ఊహించదాని కవతాళ
మివ్వకుండా, నిజముగా ఆశివుడో, ఆభగీరగుడో,
ఆ పార్వతియో; లేక ఆ కృష్ణుడో, ఆ సత్యభామయో,
ప్రత్యక్షముగా అక్కడ వర్తిస్తూ క్రిడిస్తూ ఉన్నా
రన్న భ్రాంతిని కల్పించినా ప్రేక్షకులు తాము
భ్రాంతిలోకములో లేనట్లే తలంచుకొనేటట్లు చేయ
వలెను. గంగ నిజముగా దిగకపోయినా ఆభినయము
మూలముగానే నిజముగా గంగావతరణము కలుగుతూ
ఉన్నదని ప్రేక్షకు లనుకొనేటట్లు చేయవలెను. ఆ
ఆభినయము మూలముగానే కైలాసాది వనకల్పనము
నానావన ప్రపంచనము, పగుపక్షిమృగాది జంతువిశేష
రూపపువృత్తులు, ఎచటి కెయ్యది యోగ్య ముచట తత్త
ద్యస్తృపుష్టి - ఇదన్నీ జరుగవలెను. అది ఒక కనుకట్టు
విద్య. దానికి సామగ్రి స్వల్పము; పుష్టి ఒక గంభీర్య
లోకము.

నూరన్న అద్వితీయమైన ఊహతో తన కావ్యము వారంభించినాడు. కళాపూర్ణోదయ కావ్య సృష్టికర్త యెందుచేతనో దానిని సాగించ లేకపోయి నాడు. అది ఆంధ్రుల దురదృష్టము.

కళాపూర్ణోదయము వ్రాస్తూ ఉన్నప్పుడే అతనికి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమును వ్రాయవలెననే ఉండేది. ఈ విషయమును గురించిన సూచనలు కళాపూర్ణోదయములో కనబడుతున్నవి — ప్రద్యుమ్నని స్వరూపము కవిదృష్టిలో మొదటిసారిని ఉన్నదన దాని కారకు కృతిభర్త అయిన సంధ్యాల కృష్ణ రాజును కృష్ణునితో పోల్చుతూ —

“ఒక ప్రద్యుమ్ననిఁ గాంచె దొడ్లి యరుచం
కోద్యుతి పెంపొందుచుకా
సకలమృదులం గరంబిత్రుడు త్రి
సంధ్యా కృష్ణ ఖీతీం
ద్ర కరాత్మావ్యయ సంభవంబుకరణం
బ్రద్యుమ్నలం జేయుదున్
బ్రకటంబయ్యెడు దానవారి యవతా
రంబంది ధాత్రీస్థలిన్ ” — 108.

అని వ్రాసిన పద్యమువల్ల స్పష్టమవుతున్నది. ద్వారకావట్టణవర్ణనము, కృష్ణునివిగ్లనము చెందింటిలో

అనుమూలేముగా వచ్చినది. చిలుక వృత్తాంతము వేర్వేరుగా ఉన్నా చెందింటికి సామాన్యము. కళాపూర్ణోదయములో (v. iii) మూడింపబడిన సుజుత్ర ప్సారి ప్రద్యుమ్నని అశ్వరిహారవర్ణన సందర్భమున విభుతీకరింపబడినది. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములోని దిను కలివిరహము కళాపూర్ణోదయములో (vi. 208) పూర్వ సూచితమే. “మద్విభుఁడు వాకలలోపలవచ్చి రేచ్చి గామాపావకేళి” (కళా vi. 209) అనేదానిలో ప్రభావతీకి కలిగిన అవధి మూడింపబడినదిగదా. అట్లే, రతిపరిక్రమచేత చొక్కిన రంధ్ర “వలహుర ! విడు విడురా యలసితి”(iii. 232) అనే నిర్భర ప్రేమార్త వాదమునే ప్రభావతిహావా చేసినది — ఇట్లే మరికొన్ని సామాన్యఘట్టములను చిరరించవచ్చును.

ఇట్టి సూచనలుగల విషయములన్నీ అతని మన స్సులో కళాపూర్ణోదయ రచననాటికే పనిచేస్తున్నవి. కాని వాటి కన్నిటినినీ ఏకకావ్య స్వరూపములో మేళనము కలిగి అఖండచిత్ర మేర్పడలేదు. భద్రవట వృత్తాంతము వాధారము చేసుకొని తన కంఠకు పూర్వము గలిగిన ఊహలను చేర్చి కళాపూర్ణోదయ మునుమించిన సృష్టిని నూరన్న చేయవలెననుకొన్నాడు. ముది మదిదప్పిన మొదటికే ల్పయినాడు.



నా బ్రతుకు

శ్రీ శంకరంబాది సుందరాచారి

నీ దివ్యభవనాన
ఎన్ని తిరునాళ్లురా !
నీ నందవనములో
ఎన్ని విందులురా—
లోని కేగుదమన్న,
పోసియ రేమిరా

* * *
నీ పూలనోటలో
ఏమూలనో రాలి,
ఒటిగా నిటుల నే
నుండజాలనురా !

* * *
జాలికే నాకోలి
చాలు ననిసిచెరా !
కాటికే నాపిలుపు
కాకపోయిందిరా !—

* * *
కడలిగ ర్భాలలో
కమలాలు మెరసినా ;
ముంచు కెరటాలలో
ముత్యాలు విరిసినా ;
వద్దురా ఈ బ్రతుకు,
వద్దురా దేవుడా !
ఈ విలయజలధిలో
నే నీడలేనురా !!!

* * *
ఈ చిన్నిగుండెలో
ఎన్ని గుండాలురా—
ఈ లేతబుట్టిలో
ఎన్ని అంపాలురా.



సిప్రా

వనస్పతి సంబంధమైన
టాయలెట్ సబ్బు

చాల ఎక్కువ సురుసు, అను
కూలమైన పరిమళముతో కూడినది.
చర్మమునకు ఎక్కువ మృదుత్వము
చేకూర్చునట్టియు, పరిశుద్ధమైనట్టి
దినుసు లిండు చేర్చబడినవి.
గురుమాగులకుగూడ యీ సబ్బు
చంత్రప్తివి కలిగించును.

లేకవర్తమునకు
నిరసాయకరమైనది

Bengal Chemical & Pharmaceutical Works Ltd., Calcutta & Bombay.

మదరాసు ఏజెంట్లు :— యన్. దేశాయిగౌండర్ అండ్ కంపెనీ, 41, బుదరు ఏధి.

ఇప్పుడే భీమాచేసికొనుట విచేకంగాదా?
అవిశ్వముమైన భవిష్యత్తుతో ప్రతివాదును రాబ
డిని కూడచెట్టి కాపాడుకొనుటలో శ్రద్ధగా పని
చేయుట ముఖ్యమైన పని.
మీరు యింతకుమునుపే జీవితము భీమాచేసు
కొనిన దానిని విడుదలచేసి, తప్పిపోనియకును.
మీకు భీమా లేకపోయిన నేడే భీమా చేసు
కుడు. ఒక జీవితపాలనీ మీకు ఉత్కృష్టమైన
రక్షణ యొసంగును. అది మీకు ఇప్పుడే తరు
వాతకంటె మౌకగా నుండును. ముందుగా నా
వ్యక్తిక కలిగియుండుట రక్షణ కవచమువంటి
దను వార్యోక్తి పర్మమైనది.

మిగతా వివరములకు సలహాకు వ్రాయుడు :

**నేషనల్ ఇన్సూరెన్సు
కంపెనీ, లిమిటెడ్.**

ప్రధాన కార్యాలయం: కలకత్తా. స్థాపితము: 1906
ప్రైవేట్ లిమిటెడ్.

“నేషనల్ ఇన్సూరెన్సు భవనములు”

382, సైబాబాదు రోడ్డు, ఎఫ్.ఎల్.ఎస్. మద్రాసు.
సబ్ ఆఫీసులు : 171, న్యూస్త్రిట్, మధుర.
5, కంపెనీగౌడ రోడ్డు, చెన్ననూరు.

రాజమోహన హేరాయలు



శ్రేష్ఠమయిన మహాన గల
లలనూనె. పెండుకు చల్ల
దనమును కలిగించి వెంట్రుక
లను అభివృద్ధి చేయుటలో
అత్యుత్తమ మయినది.

తెలహోటు, కూడు పోటు,
లిరోవేడిమి, చుండు మొదలగువాటిని పోగొట్టి
కన్నులకు చలవ నొసంగి వెంట్రుకలను మృదువు
పరచి, నల్లగా నెంచుటలో అత్యుత్తమ
మయినది.

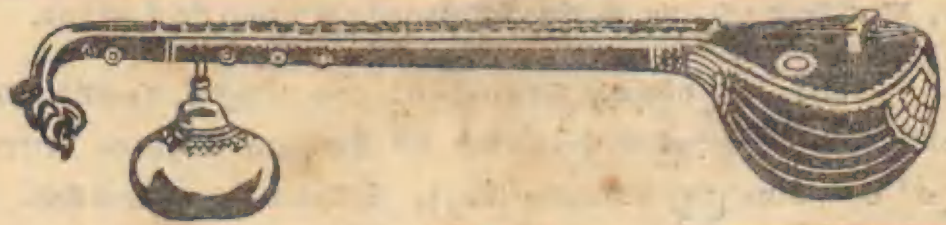
స్త్రీలకు అవందమును కలుగజేయును.

పీసా 1-కి గు. 0-12-0 6 పీసాలు గు. 4-4-0
పోస్టేజ్ ప్రత్యేకము.

పి. ఇ. ఏ. అందు కంపెనీ,
ఆయుర్వేదసమాజం,
పెరిదేవి, నల్లూరుజిల్లా.

నిన్నటి సంగీతము

ఇరువురు
సంగీతకోవిదులు



= శ్రీ రాళ్లవల్లి అనంతకృష్ణశర్మ =

నే నోగిన సంగీతకోవిదులలో నెల్ల కీర్తి కేళులగు మైసూరి వీణ శేషన్నగారును, బిడారం కృష్ణప్పగారును మహాపురుషులు. వైదికశిఖామణి యని వారును, గానవిశారదు డని వీరును బిరుదుగడించినవారు.

వారి కాలమున, — అనగా, ఈ శతాబ్దము మొదట — సంగీత విద్యావంతులలో ఇప్పుడున్నంత లక్షణచర్చ యుండలేదు. అనేకగ్రంథములును బైలుపడియుండలేదు. సంగీత లక్షణమునందు తమకు తెలిసిన సామాన్యవిషయములనుగూడ పరమపరితరహస్యములుగా విద్వాంసులు దాచిపెట్టుచుండిరి. కృష్ణప్పగారు ‘కమాసు’ రాగమునకు సంచార మెట్లని ఒకానొక ప్రాచీన మైసూరువిద్వాంసుని అడుగగా, ఆ పుణ్యశాలి “పండ్రెండేండ్లు గురుకుల వాసము చేసినగాని ఆ రహస్యము తెలియ వీలులే” డని చెప్పినట

శేషన్నగారు, కృష్ణప్పగారు పాడి వాయించుచుండిన రచనలు, ముఖ్యముగా త్యాగయ్యగారిని, వారి శిష్యులని, దీక్షితుల శాస్త్రుల రచనలు. తక్కిన ప్రాచీన ప్రబంధములు. తాయములు* మొదలగువానిని వారు పాడగా వాయించగా నేను విినలేదు. వారు విస్తరించుచుండిన రాగములు శంకరాధరణము, కల్యాణి, లోడి మొదలగు కొన్నియే. ఆహిరి, హుసేని మొదలగు దేశీయమిశ్రరాగముల కీర్తనలను అపురూపముగా వారివద్ద విన్నాముగాని, ఆరాగముల విస్తరింపును విినలేదు. ఒకమారు శేషన్నగారిని, హుసేనిరాగమును వాయింపుడని ప్రార్థించితిని. “నన్ను జరీక్షించెదవా?” అని కొంత ఆతృప్తిని సూచించి, నవ్వుచు ఆయన కొంత విస్తారముగానే దానిని వాయించిరి కాని నా కావాయింపులో రాగవ్యక్తిగాని, శేషన్నగారి అసాధారణప్రతిభలముకాని, గోచరింపలేదు. ఇట్టి రాగముల స్వరూపము న న్నడుగవద్దని కృష్ణప్పగారు స్పష్టముగా చెప్పచుండెడివారు. తాళములలోగూడ ఇప్పుడు కొందలు ప్రయోగించు విచిత్రపుతాళములుగాని, పెగలునడకలు

* రాగాలలో శేషన్నగారి స్వరము స్థాయిగావించుకొని పాడుట “తాయ” మనబడును.

గాని వారు వాడుచుండలేదు. నేను వారినద్ద వివరింపజేసినట్లు చతురశ్రపు నడకగల అది, రూపకము, త్రిపుట మొదలగునవే. సంగీతసంగ్రామములందు వారు సంపాదించిన గెలుపులు, గౌరవములు అన్నియు ఈ మూడునాల్గు ప్రసిద్ధతాశములచేతనే జరిగినవి.

కేవలగారు రసికులు, సుకుమారులు; చాల చురుకైన, కలతలేని తెలివి-మతి పెలుగని మేధ. ఆరాధించినది వీణయేకాని చేతి కేవాద్యము దొరికినను దానిని నాల్గు నాల్గలో లొంగదీయు ప్రజ్ఞ ఆయనయందున్నట్లు నే నెవరియందును చూడలేదు. ఫిడెలు, జలతరంగము, స్వరజిత్తు, హార్మోనియము, పియానో మొదలగు పలువాద్యము లాయనకు స్వాధీనములు. కాని వీణ ఆయనకు దైవము. వాయించుచు, బొడుగబడి “అట్లు పలుకుము” అని వీణను ఆజ్ఞ చేయుచుండిన గోప్య విద్వాంసుడొకడు మునుపు మైసూరిలో నుండెనట. కేవలగారుమాత్రము “మాలవ్యయోగ్యతకు తగినట్లు మేము వాయించుముగాని, వీణ యోగ్యతకు దగినట్లు వాయించ గలమా?” అని పలుమారు భక్తిగౌరవములతో చెప్పుచుండెడివాడు. ఆవాద్యము మూలముగానే ఆయన భగవల్లీల యనంతమని యనుభవించ గలిగెను. ఆయనగోట కఠినమైన మీట ఒక్కటి వన్నవారు లేరు. కల్పన అన్నియు, ఎంత కఠినములైనను, వినువారికి లలితములుగా తోపజేయు ఇంద్రజాల మాయెడిది. వీణతో ఆటలాడినవాడేకాని బోటులాడినవాడు కాడు. పని చాల కష్టమైనదనిమాత్రము చూపి ఆయన తృప్తిపడలేదు. కష్టమునకు ఫలము నుఖమే కావలెనని ఆయన నమ్మి చూపినవాడు. ఆయనకచ్చేరీలు మూడునాల్గుగంటల కాలముగ నడచినను అందులో మూడువంతులు రాగము, తానము, పల్లవి వీనితో ముగియును. ఆయన వర్ణము వాయించగా నే నెప్పుడును వినలేదు. రెండుమూడుకీర్తనలకంటె ఎక్కువగా కచ్చేరీలలో వాయించుట కాయనకు ప్రోద్బుద్ధులగుదు. కాని, రాగతానపల్లవలు పలువిధములగు పూవులను వర్ణించినట్లు, గంపలతో జల్లినట్లు, ఎంచివేసినట్లు నడచెడివి. రచన యెంత గంభీరమో అంత విస్తారము, ఎంత కఠినమో అంత మృదువు, ఎంత అపూర్వమో అంత యందము. నడక యెంత విలంబమో ద్రుతమో అంత స్పష్టము. గణితపు స్వరపంపకము అన్నియు ముత్యాల ముగ్గులవలె, భిన్నవ్యక్తులు గలిగి, ఒకటితో నొకటి తమంతట చేరి మేళించునట్లుండెడివి. వీటి వాయించినను కనుమొగమేకాని పెదవిబిగింపులుగూడ ఉండవు. వృద్ధవయస్సులో పలు మాటలు తనచేతి నాదలయానందమునకు తానే సాగసి నొక్క అఖండముగా కన్నీళ్లు రాల్చుచు తల వాల్చి కొంత ప్రోద్బుద్ధులై వాయించుచుండెడివాడు. ఆయన సంగీతరాజయోగి.

కృష్ణప్పగారి తత్త్వము కొంత భిన్నమైనది. ఆయన సంగీతమందు హాతయోగి. నవస్వరముల ప్రకృతివికృతులను శుద్ధముగా గాత్రమందు చూపుట, ఎత్తిన కాలము ఎత్తిన

గాని తుదివరకు ఈడ్పులుగా, జాటులు లేక కచ్చితముగా నిర్వహించుట—ఇవి వారి పరాయణములు. కృష్ణప్పగారు అనేకభాషల కృతులను పాడుచుండిరి. వానిని విన్నప్పుడు ఆ భాషలలో దేనియందును వారికి సాహిత్యసంస్కారము లేదను రహస్యము ఎవరికిని సామాన్యముగా తెలియదు. ఆయననాడము నాభినుండి ధారాళముగ పూర్ణత్వముతో ఉద్భవించి స్వస్థానమందు స్ఫురించుచుండెడిది. పాడునప్పుడు మొగమున నవ్వుకన్న గాంభీర్యము ఎక్కువ; పాటలో అందచందములకన్న అఖండత యెక్కువ. వినువారిని ముగ్ధులనుగా జేయుటకంటె మూగలనుగా జేయుట యెక్కువ.

వారివద్ద సిద్ధముగా నుండిన త్యాగరాజాదుల కృతులు కన్నడ 'శివర నామములు' అసంఖ్యములు. మైసూరుమహారాజుగారి నగరులో పాడినపాటను మరల పాడగూడదనిసంకల్పము చేసి దానిని నిర్వహించినవాడు. హిందూస్తానీపద్ధతీయందును స్వతంత్రముగా కచ్చేరీలుచేయు సాధనసంస్కారము లాయన కుండెను. నాలుగుగంటలు కచ్చేరీలు ఆయనకు సామాన్యము. ఏదారుగంటలకాలముగూడ శరీరముగాని, శారీరముగాని చెక్కుచెదరక కూర్చొని పాడినదియు పలుమాటు విన్నాము.

ఈయిద్దరీయందును దక్షిణాదిబాణీ లేదనువారు అప్పటికిని ఇప్పటికిని గలరు. నిజమే. కారణము వారు స్వతంత్రులగు నిర్భాతలగుటయే. బాణీ అను పేరితో ఒకరిద్దరీ పోకడలనే అందఱును అచ్చగొట్టు దుష్పద్ధతి యీవల దక్షిణదేశమందు ప్రబలుచున్నది. నవ్యత సభించుచున్నది. ప్రతివ్యక్తియందును ఈశ్వరదత్తమగు విశిష్టగుణ మొకటియైన నుండిను. అది స్ఫురించుటకు కళలందెల్ల సంగీతము సర్వోత్తమసాధనము. వీరిది ఒక ప్రత్యేకతైలి. వీరు ఇతరుల నెప్పుడును అనుకరింపలేదు. కావుననే యితరు లెవరును వారిని అనుకరింపజాలరు.

[లేడియో ప్రసంగము : అలిండియో లేడియో మద్రాసు కేంద్రమువారి అనుమతితో]





ఫెష్టచయము



రాజరాజు

= శ్రీ శివాద సుబ్రహ్మణ్య కావ్య =

ఇరవయ్యో రంగం

చిత్రాంగి వగరు.

రెండు గడియల పొడవే వుంది.

మండువా తెరపిలోనుంచి పగటి చరమ దీప్తి, గజకుప్పెలలోనుంచి సుగంధదీప్తికల ప్రారంభ తేజస్సు వచ్చి మిళితమై హాలు కంఠటికీ విలక్షణశోభ కూరుస్తున్నాయి.

కాబా దిగి వచ్చి, చిలకా చిత్రాంగీ పడమటి వేపు లోగుమ్మంలోనుంచుని మహా త్యాహంతో ఎదురుచూస్తున్నారు.

సారంగధరుడి రాక గుర్తించి విన్న పించడానికి, ఇటు సింహద్వారం దాకానూ, అటు పాణిద్వారం దాకానూ జక్కులదీవి పరిచారికలు అంచెలుగా నుంచుని వున్నారు.

వసారా మెట్ల దగ్గరికి వెళ్లి వార్త అం

దుకు వచ్చి చెబుతూ, మల్లీ నాటికోసం వెదుతూ మెరుపులాగ పంచరిస్తోంది రుక్కు.

రుక్కు—(వడిగా వచ్చి) దొడ్డినమ్మం తేసి మల్లాడు. (వెళ్లిపోతుంది)

చిత్రాంగి—(చిలకతో) బానంది. కనూ?

చిలక—తెప్పి పంపినట్లు గ్రహించుకున్నాడు, వాడు సామాన్యులా తల్లీ?

రుక్కు—(మల్లీ వచ్చి) నమ్మందాటి లోపల ప్రవేశించాడు. మనవాళ్లందరూ పుష్పాలు చల్లి వరా పగా పాదాభిషేచనం చేస్తూవుండగా చిరువత్సవో శిరసావహిస్తూ తరవేగంతో వయచేస్తున్నారు. (వెళ్లి పోతుంది)

చిత్రాంగి—(ఏదో చెప్పబోయి, గట్టిమని చిలక జబ్బులు పట్టుకుని, అంతలో సిస్టపడి పూకుకుంటుంది)

చిలక—సిక్కిందుకు తల్లీ? ఇన్నాళ్లు బాధపెట్టి నందుకు ముందు వారే చేతు లెత్తి—(అట్లోకి)

చిత్రాంగి—(చిలక వోరు మామూ) అయ్యో, అయ్యో!

రుక్మ—(మల్లీ వచ్చి) పెట్టుకొనిన అరుగు పెట్టాను. (చెల్లిపోతుంది)

చిత్రాంగి—(అమ్మమ్మ అన్నట్టు పెదవులు కదుపుతూ సుందరిమీద చేతులు చేతువంటుంది)

చిలక—ఎన్నడో మీ హృదయమీదమే అధిష్టించారు, వారిపై ముగ్ధులైపోయింది అబ్బరమా తల్లీ?

చిత్రాంగి—(సిగ్గుతో చిలక బుగ్గమీద యిట్టే అంటుంది)

రుక్మ—(మల్లీ వచ్చి) మగ్గు పెట్టుకొనిన సుంకుని మీరే ఆహ్వానించుకుంటున్నారా. ఎందుకో పరితాపపడుతున్నట్టు కనపడుతున్నారా. (చెల్లిపోతుంది)

[చిలకా చిత్రాంగి మెడలు కొట్టిపట్టి యిడిగాలు పడిపోతారు.]

చిలక—(లేరుకుని చిత్రాంగి నీళ్లు నిమగ్నమౌతూ) అది సాహసకార్యం కామా తల్లీ యిదీ? ఒక్కమీదం, భయం వద్దు. ఈసారికి మల్లీ—(అగ్గోర్తి)

రుక్మ—(మల్లీ వచ్చి) మల్లీ బయలుదేరారు. (చెల్లిపోతుంది)

[చిలకా చిత్రాంగి పొంగిపోతారు. చిత్రాంగి చిలక చేతులు పట్టుకుని నువ్వుంది.]

చిలక—నయనానికి సిగ్గుపడతారు కుమందీ, భీషం.

రుక్మ—(మల్లీ వచ్చి) దయచేతాను—(చెనక్కి చెనక్కి తిన్నతూ చెండ్లోలేటికి చెల్లిపోతుంది.)

[సారంగధరుడు ఎదటికి వస్తాడు; కారి మల్లీ పరితాపపడుతున్నట్టు, చొక్కా కీలంబో లేరుకుని మొగం యిట్టి చూస్తాడు. చిత్రాంగి చిత్రమవిలోకనాలు పరుపుతుంది. చిలక పాదాభివందనం చేస్తుంది.]

చిలక—(కోకిలి వొగ్గి) స్వామివాన కోరి ముత్యపుచిప్పలాగా, వంద్రోదయం కోరి చకోరాల్లాగా నిరీక్షించుకుంటూ వున్నాను. దయచెయ్యండి మహా ప్రభూ!

సారంగధరుడు—(మాట్లాడలేడు. చిత్రాంగి కేసి చూస్తూ వుంటాడు.)

చిలక—పర్య సకోవరంగా! పూలలెప్పుమీద విహారం చేస్తూ గుర్తొందరైన గారి విషయన నడి సముద్రంగా పడిపోయాను. సావిత్రి అమ్మనాచివి కొలుచుకుంటూ ఆనాచివి లెక్కచెయ్యక, చివరికి ఇవాళ, వొట్టికాయ, దీనిగే యిక్కగలిగాను. మహా ప్రభూ! లేరుకు నయని వుంటే మాకర్లు మానలేవు. మాపూదయాలు—(అగ్గోర్తి)

సారంగధరుడు—(మొమ్మనే వుండి కోకిలి వొగ్గి) అవకాశిని. కుమించకోరుకున్నాను.

చిలక—ఇప్పు డిక్కడే అవకాశాలు కాచివా చెబు మహా ప్రభూ? ఒకరి హృదయం వొకరికి చిప్పి చెప్పకోడం కంటే కుమార్తెకు సురేమి వుంది మహా ప్రభూ? కనక దయచెయ్యండి. (చిత్రాంగితో) మూడేళ్లుగా కలలు కడుకుంటూ వున్న పెర్నియిన్నాళ్లకి చేజిక్కింది, స్వాగతం నివేదించుకోండి తల్లీ!

[చిత్రాంగిమల్లీ చిత్రమవిలోకనాలు పరుపుతూ, సారంగధరుడికి ఆననం చూపిస్తుంది. పరవసుడై సారంగధరుడు ఆననం అధికోహిస్తాడు.]

సారంగధరుడు—(చిత్రాంగితో) వేళ అతిక్రమించినట్లున్నదీ? ఇంకా పూజ ప్రారంభించలేదేమి?

చిత్రాంగి—(చిలక కేసి చూస్తుంది)

చిలక—గుసవి చేసుకుంటున్నాను మహా ప్రభూ! ఇవాళ పూజావిధానం మానుకుంది. వానికి తగ్గ నన్నాహా లింకా పూర్తి కాక—(అగ్గోర్తి)

సారంగధరుడు—మార్పు?

చిలక—అవును మహా ప్రభూ!

[సారంగధరుడు చిత్రాంగి కేసి చూస్తాడు. చిత్రాంగి వోర మామూలు చూస్తుంది.]

సారంగధరుడు—(మాసిమాసి చిలకతో) అదే మిగో అడగవచ్చునా?

[చిత్రాంగి చిలకా చొక్కాకను చూసుకుం

టాను. సారంగధరుడు ఇద్దరినీ చూస్తూ
వుంటాడు.]

చిలక—(సారంగధరుడితో) అబలలమో,
ఆ పన్నలమోకదా, తీరవరీక్ష ధర్మమా మహాప్రభూ?

సారంగధరుడు—(చిత్రాంగి కేసి చూస్తూ)
ఆపన్నత కేమి వచ్చిందీ యిప్పుకూ?

చిత్రాంగి—(మొగం వంచుకుని కొంచెం నిష్ఠు
రంగా) అంతానూ, రక్తుచేం జరిగిందీ?

చిలక—నూనోటనే చినా లని వుంటే —
(అగ్లోక్తి)

సారంగధరుడు—బోధపడలేదు. అంచేత —
(అగ్లోక్తి)

చిత్రాంగి—(మొగం వంచుకుని) అనుభవానికి
వచ్చింది, బోధ కాకపోవడం సంభవ మేనా?

సారంగధరుడు—(చకితుడై చిత్రాంగి కేసి
చూస్తాడు)

చిలక—(చిత్రాంగితో)మనస్సు చెదిరిపోయీ,
పౌదయం వ్యభిచిత మయిపోయీ అనుభూతం కూడా
గుర్తు తగిలివుండకపోవచ్చు. కనక, తిలీ, నేను మనవి
చేసుకుంటాను. (సారంగధరుడితో) మహాప్రభూ! నూ
జేర్లవాడు.....? పాపిశాంఢుల్లా.....?
జ్ఞాపకం.....?

[సారంగధరుడు కళ్లు మూసుకొని బాధపడ
తాడు. చిత్రాంగి చిలకని విడిచి సారంగ
ధరుణ్ణి, సారంగధరుణ్ణి విడిచి చిలకనీ అద్వైతా
చూస్తూ వుంటుంది. ఒక్క క్షణానికి మర్చిగా
మొగం యెత్తుకుని, సారంగధరుడు, చిత్రాంగి
కేసి చూస్తాడు. అప్పుడు చిత్రాంగి కళ్లుమూసు
కుని బాధపడుతుంది.]

చిలక—వాటికి వాడు, ముద్దిఅయ్యవారు,
ఇలాంటి నిండుపౌదయాలను బలవంతాన నేరుచేసి
వాటి మధ్య ముళ్లకంచెలు వాటారు. ఈవెందుపాలు
చూసుకుని, నేటికి నేను, మహారాజులుంగారు మా
అమ్మని చెరపట్టడాని కుచ్చుకున్నా—(అగ్లోక్తి)

సారంగధరుడు—(చకితుడై) చెరపట్టడానికా?

చిలక—అవును, కనపడనిదా యిది మహాప్రభూ?
చూపిస్తే—చూస్తూవుండిస్తే చూడనట్లు వలించడం
చిరాధిచిరుల కుచిత మేనా మహాప్రభూ?

సారంగధరుడు—(చిత్రాంగికేసి చూస్తాడు.)

చిత్రాంగి—(మొగం వంచుకుని కొంచెం నిష్ఠు
రంగా) నన్ను పరీక్షించడానికి యీ బాదానీవ్యం
అయితే—(అగ్లోక్తి)

చిలక—అది మాకు మన్ననే. ఈపరీక్షలో
నీలు రిప్పితే ప్రాణా లయినా యిచ్చెయ్యడానికి
సిద్ధమే. ఇంకేకీ: మా అమ్మ అసాధారణ మేధానం
పన్నురాలు కనక గానీ, లేకపోతే మహారాజా—
(అగ్లోక్తి)

సారంగధరుడు—(చిలకతో) నన్ను కి కార
ణ్యంలోకి తీసుకు వెళుతున్నావు.

చిత్రాంగి—(మొగం వంచుకుని దీనంగా) నే
నన్ను చే అక్కడ.

సారంగధరుడు—(చిత్రాంగితో) రాజమహేంద్ర
పుర దుర్గంలో—మహారాజీపదవిలో—(అగ్లోక్తి)

చిత్రాంగి—(మొగం వంచుకుని, వారయ్యలు
చూస్తూ, కొంచెం కరుగ్గా) అవును, రాజమహేంద్ర
పుర దుర్గంలోనే—కాని, కారాగృహంలో— చీకటి
కొట్టులో—చావుబతుకుల సంరంభంలో—(అగ్లోక్తి)

సారంగధరుడు—(చిలకతో) వింతగా వుంది.

చిలక—ఉన్నదే అది మహాప్రభూ! లేకపోతే,
ఒకరు మనస్సు పారించడం యేమిటి, మరొకరు
దేహం పారించడానికి కుట్రలు వేస్తుంటా—(అగ్లోక్తి)

సారంగధరుడు—కుట్రలా? ఇంకా పన్నుదేమా?

చిత్రాంగి—(మొగం వంచుకుని, వారయ్యలు
చూస్తూ, కొంచెం కరుగ్గా) కాక! సాహసించడాని
కన్నీతేల సుండే లుందానీ?

చిలక—పైధవానికి గానీ, కార్యసాహసాలకా
మహాప్రభూ జక్కులదీవివారి సామంతలే? మా అమ్మ
యిప్పుడు జక్కులదీవికి ఇరులు రాజమహేంద్ర
పురంలో వున్నారు. ఇంతే ఖేదం.

సారంగధరుడు—ఎందుకు దయ చేసినట్టు?

చిలక—(అలరినవృత్తితో) కోరి దయచేశారు మా అమ్మ. మాచిభేద్య మయిన గాఢాంశకారంతో వొక్క ఆకాశరణం గోసరించగా, దాన్ని సమ్మతమని, అది సాధించుకోదానికి దయచేశారు మా అమ్మ.

సారంగధరుడు—వివాహం—(అగ్లో—)

చిలక—ఇక కావాలి మహాప్రభూ!

సారంగధరుడు—(చిత్రాంగితో) నాయన గారు—(అగ్లో—)

చిత్రాంగి—(ఒరమాపులుమాస్తూ విరసవగా) సత్యభామాదేవమ్మవారిని ఆశించిన శత్రువృత్తికి వ్రువృత్తనృతి.

సారంగధరుడు—(చకితుడై చిలక కేసి చూస్తాడు)

చిలక—మహాప్రభూ, ఉన్నదన్నట్టు విన్నవించాను మా అమ్మ.

సారంగధరుడు—(చిత్రాంగితో) అయితే కత్తికి—(అగ్లో—)

చిత్రాంగి—(కద్యితంగా) అది సమరాహ్వానం.

సారంగధరుడు—(చకితుడై మళ్ళీ చిలక కేసి చూస్తాడు)

చిలక—(విభాషంగా మందహాసంచేస్తూ)బరిగా అర్థం చేసుకోండి మహాప్రభూ! రాజమహేంద్రపురాధీశ్వరులు సమరాహ్వానం చేశారు, జుక్కలదీవి రాజపుత్రిక అందు కంగీకరించారు. దానిమీద వారు కత్తి మాకారు, వీరు పూలబండ విడిరారు. పిట్టికలకు జంకే జవరు? ఎవరి ఆయుధం వారిదీ, యెవరి ధైర్యం వారిదీ, యెవరి భావం వారిదీ, యెవరి సమ్మతం వారిదీ. ఎవరి కవరు తీసిపోతామా?

సారంగధరుడు—పూర్వాపరసందర్భాలు—(అగ్లో—)

చిలక—చక్కగా సమన్వయించాయి, లోపే మిటి మహాప్రభూ?

[సారంగధరుడు చిత్రాంగికేసి చూస్తాడు. చిత్రాంగి చిలకకేసి చురుగ్గా చూస్తుంది.]

చిలక—(చిత్రాంగియింగిరిం గుర్తించి, పరే అన్నట్టు మఠారంగా తలపంకించి, సారంగధరుడితో) అయితే, ఉపాధ్యతం కావాన్ని మించిపోయింది. ఇదీ వున్న బోమం. కనక విన్నవించుకుంటున్నాను.

మహాప్రభూ! ఆరు మాసాల గడువు పెట్టుకుని మే మిక్కడ ప్రవేశించాము. మహారాజులుంగారిని విసిరి కొడుతూ కుంగతీ పెయ్యక మే గడువు ప్రయోజనం. ఈసంకులసమరంలో సావిత్రీగార్వీవరమే మాకు ఆభేద్యకవనం. నాలుగేసి అయిదేసి దినాల కొక్క మాటే గాని, మహారాజులుంగారికి ఈవగిలో ప్రవేశించడాని కనబడ లేదు. అదేనా మిడిసరిలగ్గంలో. అప్పుడేనా గదిలో తిలపుచాటున మా అమ్మ, ద్వారం యికతల వొక చక్కగా మహారాజులుంగారునా. ఒక్క తెర మాత్రమే తక్కువ; కాని యీ క్షణం వరకూ వారు మా అమ్మ ముగం మాసి యెరగరు. మా అమ్మ కంపస్వరం అయినా యెరగరు. మాధ్యస్థ్యం వహించి, మా అమ్మ మాటలు అనవదిస్తున్నట్టు నటిస్తూ, చిలకలూ పలకలూ పెంచి సమయోచితంగా వారికి ప్రత్యుత్తరాలు చెప్పడం శేఖ. ఆ మాటలు శేఖసమాచారాలకు మాత్రమే సంబంధించి వుండాలని రుతనియమం అయినట్టు కతివమైన నిబంధన. దీంతో, ఎంత నిరుత్సాహపడిపోవాలో అంత నిరుత్సాహపడిపోయి, ఎంత విడిగిపోవాలో అంత విడిగిపోయి, ఎంత కుంగిపోవాలో అంత కుంగిపోయాడు వారు. మాకు మేము చెప్పకోవడం కాదు; గాని గడువు లోపున మేము వచ్చిన పని కాకపోయేదా, శ్రమకా మిగ్గి, మా అమ్మ మిగ్గి, జగలే మిగ్గి అన్నంత అసాధారణతంగా సమయకుంటున్నాము మేము.

మహాప్రభూ! మనస్సు పరిచేసుకోండి. లోక వృత్తం పరిశీలించుకోండి. శ్రేమతప్రవృత్తి గుర్తించుకోండి. ప్రాణికోటికి శ్రేమతం మే గుభికరమైన దేమి వుంది మహాప్రభూ? ప్రాణికోటికి శ్రేమతం మే ఉత్తమ ప్రాప్యం యేమి వుంది మహాప్రభూ? ప్రాణికోటికి శ్రేమామధూరి కంటే శీవితపాథ్యం యేమి వుంది మహాప్రభూ? అశ్రేమకు అడ్డమిటి మహాప్రభూ?

అప్రేమకు విఘాతం కలిగించగలవా రెవరు మహాప్రథా?
అప్రేమను జయించగలవా రెవరు మహాప్రథా?
అప్రేమ అనుభవించని బతుకేమి బతుకు మహాప్రథా?
అప్రేమకు అగమ్యమైన మార్గం దేమి వున్నది
మహాప్రథా?

నకలనీతివికారదా! నుబుద్ధి అయ్యివారి తెలివి
కట్కువ మంత్రాంగావి! ప్రతిగా మాఅమ్మ ఈయెత్తు
వెయ్యవలసివచ్చింది. మహారాజులుంగారి దుస్తులల్పం
వికల్పం చేసెయ్యడానికే మాఅమ్మ యీనాటకం ఆడి
వలసివచ్చింది.

మహాదుద్రయ్యగారి కుట్రలు విచ్చిన్నం చేసి,
అశోకాస్థానంగాంతో — శ్రీమోన్మాదంతో కుమిలి
పోతున్న శేరివృద్ధమాలను ఏకం వెయ్యడానికే
నే నిన్ను తిప్పలు పడవలసివచ్చింది.

పురుషంహా! బాలామనపాంచాలా! నికర
గా మా తమ దూషమే భావించుకుంటూ, తమ పాదాలే
ధ్యానించుకుంటూ, తమ పేరే స్మరించుకుంటూ, తమ
వృద్ధయమే ప్రాప్యంగా, తమ అమృగహమే ఆశించు
కుంటూ, యాడేళ్ల నాటి తమ చల్లని దూషే భార
కంగా, నిద్రాహారాలు పరిత్యజించి, పంచాగ్నిమగ్నం
లో ఘోరకఠమన్న చేస్తూ మార్గి — అరుగో తమ
యెదుట — తమ పాదాల పన్నిధిని — (అన్ధో!)

[గిళి మని ముందుకి వచ్చి, చిత్రాంగి, సారంగ
ధనుషి యెదట మోకరిల్లుతుంది. తటాలున
యివతలికి వచ్చి, చిలక, కిలుపు చేరజేసివస్తుంది.
పరిగా యీ సమయంలో కంగారుపడుతూ
గుక్కు తొంగిచూస్తుంది. చకిత అయి "ఏమిటి
సంగతి?" అన్నట్లు చేపన్న చేస్తూ చిలక
గుక్కు దగ్గిరికి నడుతుంది.]

గుక్కు — (మెల్లిగా) మహారా చివ్వుడే వేట
మంది దయచేశారు.

చిలక — (చకిత అయి) ఆ! ఇక్కడికి
రాలేదు కదా?

గుక్కు — లేదు..... వస్తే?

చిలక — (అలోచించి గంభీరంగా) పరే, జక్కుల
దీని పరిచారిక లందరూ కత్తులు మాపి సిద్ధంగా

వుండేది. నెలపు లేకుండా రావా మైకి వచ్చావా, ఎవళ్ల
కందితే వాళ్లే కత్తె డైరీ వరికేనేది. భద్రం, వెల్లి.

[ఇద్దరూ వెళ్ళిపోవడానికి వెడతారు.]

ఇర్నవేనోటో రంగం

రత్నాంగి నగరు.

నాలుగ్గళ్ల రాత్రి అయింది.

అప్పుడే భోజనం చేసినవచ్చి, రత్నాంగి,
దక్షిణపు వసారాలో పచారు చేస్తూ
వుంటుంది.

కూడా తిరుగుతూ, గౌరి, వొక్కొక్క
క్కులే రత్నాంగికి తమలపాతుల చిలక
లందిస్తూ వుంటుంది.

పంజరంలో వున్న చిలక "బాబయ్య,
బాబయ్య" అని కలిక కర్లు మూసుకుంటుంది.

రత్నాంగి — (పంజరంకేసి చూస్తూ గౌరితో)
ఏమిట అంటుంది?

గౌరి — మహారాజులుంగారు వేటమంది దయ
చేశారుట అమ్మా!

రత్నాంగి — ఎంతోనే పయిందిట?

గౌరి — ఇప్పు డిప్పుడే నగరిలో ప్రవేశించానుట.

రత్నాంగి — నాలుగు దినాలకిందటే కాదు
సేంచేశారా? ఇంత త్వరగా దయచేశా రేం చెప్పా?

గౌరి — జక్కులదీని అమ్మగారి నెలపు —
(అన్ధో!)

రత్నాంగి — వేటకి సేంచెయ్యి మని అంటావా,
త్వరగా దయచెయ్యమని అంటావా?

గౌరి — (చిరునవ్వు నవ్వి పూరుకుంటుంది.)

రత్నాంగి — ఏం, మాట్లాడవేం?

గౌరి — తెలిసిం దమ్మ, ఒకదాని కొకటి
చుక్కదురు.

రత్నాంగి—పోనీ, నట్లునరాళ్లలో కలిసిన కొత్తపిల్ల పంగతి యేమయినా తెలిసిందా?

గౌరి—తెలిసిందమ్మా! ఆపిల్ల అన్నపూర్ణ దూరపుయ్యటంబు. మొన్ననే వడహారేడ్లు నిండాంటు రంభా, పూర్వకీ ఆపాటి వని, వొక వెలుగు వెలుగు తుండనీ—(అగ్లో!)

రత్నాంగి—ఏం వెలుగో? పసిపిల్ల పాపం. దాని బాట్టాంగంభానికి మహారణ్యంలోనా మునుపూర్తం?

గౌరి—(చిరుకుంటుంది.)

రత్నాంగి—అంటే, వాడు మహారణ్యాలకు నేంచేసినకారణం మెకాలను సంపాదించడానికొకదన్న మాటా?

గౌరి—మహారణ్యాలలో వివోదాలూ, నగరం లో వేటా—(అగ్లో!)

రత్నాంగి—అయితే, మెకాలెవరో నగరంలో?

గౌరి—జక్కలదీని అమ్మగారి కంటే మెకం యెవరమ్మా?

రత్నాంగి—నిజమే. (బాటగా) ఎంత తెలివి— ఎంత యుక్తు— ఎంత వక్రతు— ఎంత కలుపుగోలుతనం— ఎంత చక్కదనం— పాపం, ఆమె బతుకు ఆంతో రహ భాసం అయిపోయింది. ఆమె ఆత్మీయులు—(అగ్లో!)

గౌరి—ఒక్క చిట్ట, పాపం, వారికి. ఆమె రలుచుకుని వా రెంతెంత ఆశలు పోయూ?

రత్నాంగి—అబ్బాయిని రలుచుకుని ఆమె మాత్రం ఆశలుపోలేమా? అబ్బాయిమాత్రం ఆమెని రలుచుకుని లోపల్లోపల మరిసిపోతే దంటావా? కానీ, ఆమెనే అబ్బాయిని కూడా మహారాజు వొళ్ళ చెప్పిపో—(అగ్లో!)

(ద్వారంలోనుంచి)

“నుబుద్ధి అయ్యవారు దయచేసి వేచి వున్నారమ్మా!”

రత్నాంగి—(ద్వారంకేసి చూస్తూ) ఏమిటి? (ద్వారంలోనుంచి)

“నుబుద్ధి అయ్యవారు దయచేసి వేచి వున్నారమ్మా!”

రత్నాంగి—రమ్మమ. (గౌరితో) తీసుకురావే.

[గౌరి ద్వారంవెళ్ళి వెళ్లి నుబుద్ధితో వస్తుంది.]

రత్నాంగి—ఏం బాబూ?

నుబుద్ధి—యంతరాచారంగారి కోసం వచ్చా నమ్మా!

రత్నాంగి—నాయన తమకోసమే బయలు దేరాడు బాబూ!

నుబుద్ధి—కవచదళే దండీ అమ్మా!

రత్నాంగి—(గౌరి కేసి చూస్తుంది)

గౌరి—(నుబుద్ధితో) యిల్లి బాబయ్య—(అగ్లో!)

రత్నాంగి—అవును, మరిసిగారి దర్శనానికి వెళ్లివుంటాడు.

నుబుద్ధి—నే నక్కజ్జుంటే వస్తున్నా దండీ అమ్మా!

రత్నాంగి—మహారాజు దయచేశాడట. వారి దర్శనానికి వెళ్లా జేమా లేకపోతే.

గౌరి—అలాగే అయివుంటుందమ్మా!

నుబుద్ధి—కావచ్చు నమ్మా!

రత్నాంగి—త్వరగానే రావచ్చు. తమయ—(అగ్లో!)

నుబుద్ధి—కింద వేచివుంటా నమ్మా!

రత్నాంగి—తమ భోజనం అయిందా?

నుబుద్ధి—ఇంకా కాలేదమ్మా! నే నిప్పుకు భిట్టారమలవారి దగ్గిన్నుంచి వస్తున్నాను.

రత్నాంగి—(దీపంగా) ఎంత ఉప్పుకోగం అబుమకుందీ వారిని? ఎదట నుంచుని మాట్టాడుతూ వుంటే మా బాబయ్యగారి యెదట వున్నట్టుండేది. బతికి బట్టకట్టి, మగ్గి వారిక్కడి కెప్పుడు దయ చేస్తానో, నే నెప్పుడు నీనించుకుంటానో?

నుబుద్ధి—ఇక లాభం లేదమ్మా!

రత్నాంగి—(చితి అయి) అరేం బాబూ?

నుబుద్ధి—(మొగం వంచుకుని) ఈరాత్రిగది వదండి అమ్మా!

రత్నాంగి — శివశివా! శివశివా!

సుబుద్ధి — యువరాజులుంగారి దర్శనంకోసం
అటమంటివిపోకున్నా రమ్మ వారు.

రత్నాంగి — అయ్యో, అయ్యో! ఎలాగ
తొడిగి? (గౌరీతో) నా నాయనకి వారి యాభు లందవు
కానోయి నే చూచునే?

గౌరీ — (సుబుద్ధితో) ఈ సంగతి మహారాజు
లుంగారికి అందచేయించండి తాబూతు!

సుబుద్ధి — నేను కాదు, తాబూతుగారు నిన్న
విందుకుంటారు, మహారాజులుంగారితోను.

రత్నాంగి — అలాగే చేయించండి తాబూ!
ఈ లోపున వస్తే అత్తయిని చంపినే పం చేస్తాను.

సుబుద్ధి — చిత్తం అమ్మా!

రత్నాంగి — సోమశేషమ్మగారిని బాగ్రత్తగా
కనిపెడుతూ వుండండి నాయనా!

సుబుద్ధి — చిత్తం అమ్మా!

రత్నాంగి — (గౌరీతో) మామా, నవ్వు
కల్లి ఆమెని కనిపెట్టుకుని వుంటూ. “అమ్మాయిగా
తమ్మాయిగా” రంటూ నన్ను నచ్చికొనిరించుకోకుండా
వుండలే రావె. (కల్లు కుడుచుకుంటూ) ఆమె పనువు
కుంకాలకే లోటు రావాలా?

సుబుద్ధి — వెంట్రు అమ్మగారూ!

రత్నాంగి — మంచిది బాబూ! (గౌరీతో)
నవ్వుకూడా పడవే.

ఇరవైరెండో రంగం

చిత్రాంగి నగరు.

నాలుగ్గళ్ల రాత్రి అయింది.

సారంగధరుడి కోసం వచ్చి, సుబుద్ధి,
రత్నాంగితో మాట్లాడుతూ వుండిన సమ
యం అది.

ఇక్కడ, హాల్లో, సారంగధరుడు ఒక
అననంమీద కూచుని, చిత్రాంగి, అతని

మొదట, తనిసంత దూరాన, నుంచునీ
వున్నారు.

చిలక చేర వేసిన తలుపు అలాగే వుంది.

సారంగధరుడు—(చిత్రాంగితో) అసాధారణ
పరిస్థితుల్లో నే నిక్కడికి బయలుదేరాను. వచ్చిన్నీ
మళ్ళీ అసాధారణపరిస్థితుల్లోనే పడిపోయాను.

చిత్రాంగి—(మామూలూ వూరుకుంటుంది)

సారంగధరుడు—మెట్టుమీద అడుగు పెట్టాను;
కానీ న న్నేవరో దిగిలానుకున్న ట్టయింది. చిలక
వెప్పింది నిన్నాను. సరి, అంతా పూర్వపక్షమే అయి
పోయింది.

చిత్రాంగి—(మళ్ళీ మామూలూ వూరుకుంటుంది)

సారంగధరుడు — చిలకకి నేను యథార్థికి
వచ్చేకాను.

చిత్రాంగి—(గంభీరంగా మామూలూ) అంతే!

సారంగధరుడు—(చకితుడై మొగం వంచుకుని,
మళ్ళీ అంతలో మొగం పైకెత్తుకుంటూ—అప్పటికి
జంకుతూనే) తమమా—మా నాయనగారి కత్తికి —
వివాహమే జరిగింది.

చిత్రాంగి—(పులుసు పులుసున మామూలూ తల
పంకించి వూరుకుంటుంది).

సారంగధరుడు—సామ్రాజ్యానికి సామ్రాజ్యం
అంతా — రాజమహేంద్రపురానికి రాజమహేంద్ర
పురం అంతా—అంకేపురానికిన్నీ అంకేపురం అంతా
కూడా — తమర్ని—మా నాయనగారి రెండో
భార్యగా నుర్తించేవుంది.

చిత్రాంగి—(తల పంకించి, విరసనగా చిరు
వత్స నవ్వి) తమ రది నమ్మరా?

సారంగధరుడు — (బెడుకుతూ) చిత్తం —
నమ్మను.

చిత్రాంగి—అయితే, వివాహం అన్నారే,
దాని క్కారణం?

పారంగధరుడు—(మొగం పక్కకి తిప్పుకుని)
నాయనగారి కోరిక—సంకల్పమా—దృఢదీప—
తీర్చిపెట్టుమా—దీనికి కార్యనిర్ణయి.

చిత్రాంగి—వాటికి కారణం?

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకుని) తరవాత
మనది చేసకుంటాను.

చిత్రాంగి—(చూసి చూసి) పోనీ, పాపిశాం
దెబ్బ—మనం కలుసుకున్నప్పుడు—తమ మనస్సు—
(అస్థోక్తి)

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుండి)
చలించింది. పృథ్వీదేవునిని తమయెడల అనురక్త
మయిపోయింది.

చిత్రాంగి—తరవాత—మరే కుందరిమీద
నయినా—(అస్థోక్తి)

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుండి)
నామనస్సు లగ్నం కాలేదు.

చిత్రాంగి—చిత్రపటాలు కోరినప్పుడు—
(అస్థోక్తి)

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుండి)
నా చూపు తమమీదే వుంది.

చిత్రాంగి—అంటే, యీ మూడేళ్లలోనూ—
(అస్థోక్తి)

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుండి)
తమ దూపపటం నాపృథ్వీదేవునిలోని పొకనాటి
కంటే పొకనాడు విరచిపోయింది.

చిత్రాంగి—(నిలకతీసివట్టు) దానిమీద తామేమి
చేశామా?

పారంగధరుడు—(ఒక్కమాట చిత్రాంగికేసి
చూసి మళ్ళీ మొగం వంచుకుంటాడు)

చిత్రాంగి—(చూసిచూసి) అయితే—యితే—
తమ యెడల నాపృథ్వీదేవుని—(అస్థోక్తి)

పారంగధరుడు—(పక్కకి చూస్తూ) గాఢంగా
అనురక్తం అయింది దీని నాడే తెలుసుకున్నాను.

చిత్రాంగి—తరవాత—నామనస్సు—మారినట్లు—
(అస్థోక్తి)

పారంగధరుడు—(పక్కకి చూస్తూ) లేదు
లేదు. వైగా, తమ చిత్రపటం మొదట వచ్చిందన్న
వార్త విని—నారాయణాదుల పరిమళంగా కాక,
తమ కిందడిగాదు, వ్యయంగానే అంజెనురాలమీద
పంపాదన్న పంకతి విని తమ మనస్సునూ మారలే
దని నిశ్చయించుకుని పొంగిపోయాను.

చిత్రాంగి—(కరుణ) పొంగిపోయి?

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకుని పూరు
కుంటాడు)

చిత్రాంగి—(పిశాచం) సుబుద్ధి అయ్యింది
తెలపు కాలేదా?

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—(విరచనగా) నిస్సంకుచుకు
వచ్చిందా?

పారంగధరుడు—(చూస్తూనే లేదు)

చిత్రాంగి—నామనస్సు మారలే దని తెలిసి
వచ్చుకు పొంగిపోయివట్టే, తమ భార్యని, తమ కిందడి
గాదు ఆక్రమించుకోవడానికి ప్రయత్నించడం తెలిసి
వచ్చుకున్నా (పట్టు కొనుక్కునూ) పొంగిపోయాను,
కమా?

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—(ఒక్కప్పుగా) మరి, తమ రిప్య
డెండుకు దూరమేట్టా?

పారంగధరుడు—(ఒక్కమాట చిత్రాంగికేసి
చూసి, మళ్ళీ మొగం వంచుకుంటాడు.)

చిత్రాంగి—(తల పంకిస్తూ కోపంగా) జన్మల
దీని రాజవంశం అంటే—(అస్థోక్తి)

పారంగధరుడు—(దోరిలి పొక్కి)వద్దు వద్దు. నా
కలాంటి భావం యెంతన్నా తమూ లేదు. నేనంత కుద్ర
పృథ్వీదేవుని తమరు భావించినట్లు. నేను తమ
కుమారుణ్ణి.

చిత్రాంగి—(చెయ్యి బాడిస్తూ కోపంగా)
కావు, ఎంతమాత్రమూ కావు.

పారంగధరుడు—(మొగం వంచుకుని
వుంటాడు)

చిత్రాంగి—భార్య అంటే యేమిటో, తల్లి అంటే యేమిటో నవ్వెరగవు. నీకు హృదయమే లేదు.

సారంగధరుడు—(మొలకట్టున వున్న కటారి ఒరతో కూడా తీసి, చిత్రాంగి పాదాల దగ్గర వుంచి, నుంచుని, తల్లనితో కటారి చూపిస్తూ) దాంతో—(తన నుండెలు చూపిస్తూ) ఇక్కడ చీల్చి చిత్రాంగిస్తే—
(అడ్డో!)

చిత్రాంగి—పనిలేదు. (కటారి అందుకుని)నీకు హృదయమే వుంటే అది యిదివరకే బద్దలయిపోయి వుండేది.

సారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—నాయెడల మార్పుభావం చూపించడాని కయినా నీకు సత్తా చాలదు.

సారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—నన్ను తల్లిగానే భావించివుంటే యిన్నాళ్లకా, నీకొండ్రి వూళ్లో లేవప్పుడా, దొంగపోటుగానా రావడం?

సారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—కుమారు డనుకోదాని కయినా మోగ్యత లేని మనిషిని పతిగా వరించి, అక్కణ్ణించి యిక్కడికి రావడం నాదే తెలివితక్కువ.

సారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—నీవటుంగా చూస్తే నీకొండ్రి చెసిం జెమీ తప్ప కాదు; కాని నీనే మోసపోయాను.

సారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—తన రోదలే తనకి భార్య—తన భార్యే తనకి తల్లి. ఆహా! ఏమి కండ్రి కొడుకులు!

సారంగధరుడు—(మొగం వంచుకునే వుంటాడు)

చిత్రాంగి—మహా సాహసం వున్నవాడిలాగ (చూపిస్తూ) కటారి చురువ లాగి నాపాపాలదగ్గర వుంచావే, తల తిరిగిపోయే వారుబాలు జరుగుతూ వుండగా, యెలాగ చూసేపెట్టుకుని వుండగలిగావు?

సారంగధరుడు—(ఏదో చెప్పటోయి తటా బున వెళ్లం పైకెత్తి మల్లి వంచుకుంటాడు)

చిత్రాంగి—నీతో మాట్లాడటే కాదు, నీపదట నుంతోడం కూడా ఆడదానికి మర్యాద కాదు. పూర్వ జన్మలో ఎంతో సాపం చేసుకుంటే కాని ఆడది నీవంటివాణ్ణి కనలేదు. (నువ్వుంకేసి చూస్తూ) చిలకా!
[తెరలో]

“తల్లి!”

చిత్రాంగి—తలుపు తియ్యి.

[చిలక, తలుపు తీసి పొక పక్కగా నుంచుని వుంటుంది. సారంగధరుడు లేచి నుంచుంటాడు.]

చిత్రాంగి—(నువ్వుం చూపిస్తూ సారంగధరుడితో) వెళ్లు, వెళ్లిపో.

[మొగం వంచుకొని కార్లిచ్చుకుంటూ సారంగధరుడు బయలుదేరతాడు. కూడా వచ్చి, చిలక దగ్గర నుంచుని, చిత్రాంగి, సారంగధరుడి కేసి తీవ్రంగా చూస్తూ వుంటుంది.]

చిలక—(సారంగధరుడి కేసి పోవగా చూస్తూ) ఏమిటిట!

చిత్రాంగి—(సారంగధరుడి కేసి చూడుంగా చూస్తూ) నే నమ్మితిట.

చిలక—(సారంగధరుడి కేసి కళ్ళూ చూచి తిప్పుకుంటూ చూస్తూ)అయితే, వున్నా పాటా వుచ్చుకోదానికి వచ్చారటనా?

[మెరుపు కొట్టిపట్టయి, వేలుకొరుక్కుని, సారంగధరుడు గబగబా వెళ్లిపోతాడు. కనపడ్డంత నేపూ చిలకా చిత్రాంగి కోపంగా అతని కేసి చూస్తారు.]

చిత్రాంగి—(చిలకతో) లేచిపోయింది.

చిలక—రాజా వచ్చాడు.

చిత్రాంగి—(చిలక అయి)ఎప్పుడు?

చిలక—ఇప్పుడిప్పుడే మిమ్ముల్ని విడిచి నే వివరి
లి! వచ్చాను, దుక్కు వాస్త్ర అందింది.

చిత్రాంగి—(సాలోచనగా పక్కకి చూస్తూ)
పనుయానికి వచ్చాడు. (చిలకతో) కాని ఆరావడం
రావడం యిక్కడికి వస్తే యెంత బాగుండునా?

చిలక—ఇది తెలవదా, యిక రాదా?

చిత్రాంగి—(మల్లి సాలోచనగా పక్కకి
చూస్తూ) కాదు. మంచి సమయం దాటిపోయింది. (చేత
నున్న కటారి చూసుకుంటూ) దీనికి వినియోగం లేక
పోయింది.

చిలక—(కటారి పుచ్చుకుని చూస్తూ) ఇదెక్క-
డిది తల్లి?

చిత్రాంగి—(పక్కకి చూస్తూ) నేను తన కల్లి
నవి రాసి వుండిట తన హృదయమివ. చిత్తి చూడు
కోమని—(అల్లోకి)

చిలక—హా! కనక కనక యిలాంటి కొడు
కునే కవారి.

చిత్రాంగి—(పక్కకి చూస్తూ వుంటుంది)

చిలక—అమ్మా!

చిత్రాంగి—ఆ! (చిలకకేసి చూస్తుంది)

చిలక—మందు చెయ్యవలసింది?

చిత్రాంగి—(చూసిచూసి) నేను చెయ్యవల
సింది నాకు తెలుసు, నీకు తెలుసు. మరి నీమాట!

చిలక—మీదారి వేయూ వాదారి వేయూవా
తల్లి? ఎంతమాటా? మీకు నుఖమూ లేక, మీరూ లేక,
నే నుండి యేమి చెయ్యనూ?

[తెరలో]

“చిలకా!”

చిలక—(చిత్రాంగి కేసి చూస్తూ) ఆ!

చిత్రాంగి—రమ్మకు.

చిలక—(గుమ్మం కేసి చూస్తూ) రావచ్చు.

[దుక్కు ఖడ్గపోసి అయి వస్తుంది.]

దుక్కు—మహారాజా, మహారాజుడయ్యగానూ
—(వస్తుంటుంది)

చిలక—వచ్చారా?

చిత్రాంగి—ఎక్కడున్నానూ?

దుక్కు—ఊరికి వున్నా రమ్మా!

చిత్రాంగి—(దుక్కుచేతిలో వున్న ఖడ్గం
అవ్వకు నుద్దించి, చీలిత అయి, చిలకతో) అదేమిటే?

చిలక—మీపుట్టెయింటి ఆనుమాల్యం కలుగుతుం
దనీ, రాజ ఆసమయంలో వస్తా డేహా అనీ, తెలపు
లేకుండా వస్తే వరికెయ్య మనీ—(అల్లోకి)

చిత్రాంగి—అదే లేకపోయింది; కాని మంచి
యేర్పాటే చేశావు.

చిలక—మరి యిప్పుడు రాజ మాట?

చిత్రాంగి—(ఆలోచించి దుక్కుతో) పిలు
స్తాను, అవతల వుండు.

దుక్కు—మంచి రమ్మా! (వెళ్లిపోతుంది)

చిత్రాంగి—(ఆలోచిస్తూ) వచ్చి రావడం
తోటే రాజుని పొడిచెయ్యడం, లేకపోలే — నిక
మకలుగా సమాధానాలు చెప్పి, మనస్సు పాడుచేసి,
తమ్మలంగా కల్లోలాలు పెంచడం—పిలు రేపివచ్చి
నప్పుడు మనమున్నూ—(చిలక కేసి చూస్తుంది)

చిలక—అదే బాగుంది. అలా చేస్తే తండ్రి
కొడుకునో, కొడుకు తండ్రినో కడలేర్చుకుంటారు.
ఈచిచ్చు బులుబులాగా పోనివ్వకూడదు.

చిత్రాంగి—మనలాడు ఇప్పుడు అసందర్భంగా
మాట్లాడితే?

చిలక—పొడిచేసి, పొడిచేసుకుందాం.

చిత్రాంగి—(ఆలోచించి) కల్లోలాలు పెరిగే
టచ్చే చూడు. రప్పించు.

చిలక—(గుమ్మం కేసి చూస్తూ) రమ్మా!

[దుక్కు వస్తుంది]

చిలక—మందు కత్తులు దింపెయ్యండి. తర
వాత తీసుకురా.

దుక్కు—మంచిది. (బయలుదేరుతుంది)

చిత్రాంగి—(దుక్కుతో) చూమా! ఇక వంగి
వంగి దండా లక్క లేదు. ఎక్కడివా క్లక్కడ తప్పు
కోవచ్చు.

గుమ్మ—(తెల్లపోయి చిలక కేసి చూస్తుంది.)

చిలక—తెలవలేదా?

గుమ్మ—(చూసి చూసి) సరే.

చిలక—చెల్లు.

[గుమ్మ వెళ్లిపోతుంది]

చిలక—(చిత్రాంగిని పొదివి పట్టుకొని) తెలుపు చాటుకి పడండి తనీ!

చిత్రాంగి—(అడుగు వేస్తూ) ముఠిలాడి కొంకా మర్యాదా చెయ్యా లంటావా?

చిలక—ముఠిలాడి క్కూడు, మనకే తనీ!

చిత్రాంగి—సరే.

[చిత్రాంగి తెలుపుచాటునా, చిలక గుమ్మం లోనూ నుంచుంటాడు. ఇంతలో రాజా, మహా రుద్రయ్య దర్బాగా వస్తారు. చిలక, చూసి, మొగం వంచుకుని పూదకుంటుంది. చిత్రాంగి, చెవు లోరచేసుకుంటుంది. ప్రత్యుత్తానాదికం లేక పోయినందుకు రాజా, మహామరుద్రయ్య అపం ర్విప్రులై మొగమొగాలు చూసుకుంటారు]

రాజరాజు—(చూసి చూసి, చిలకతో) పూజ అప్పుడే అయిపోయిందా, లేక, యివారే—

[ప్రశ్నార్థకంగా చూస్తూ, రాజా, ఇంతమాత్రమే అడిగి పూరుకుంటాడు. చిలక, నిర్లక్ష్యంగానూ, నిదానంగానూ చూస్తూ పూదకుంటుంది. దాని మీద రాజా, మహామరుద్రయ్య నొకమాటు చురుగ్గా చూసుకుంటారు.]

రాజరాజు—ఇంకా ప్రారంభం కాలేదా?

చిలక—లేదు.

రాజరాజు—కారణం?

చిలక—ఉంది.

రాజరాజు—ఏమిటి?

చిలక—ఏమయినా కావచ్చు.

రాజరాజు—మేము, దిన తలుచుకున్నాము.

చిలక—(ఒకమాటు చిత్రాంగి కేసి చూసి రాజాతో) మేము, చెప్పతలుచుకో లేదు.

[రాజా మహామరుద్రయ్య కేసి చూస్తాడు. మహా రుద్రయ్య ఏదో గొణుగుతాడు.]

రాజరాజు—ఇక్కడికి, సారంగధరుడు వచ్చా డుట?

చిలక—(చిత్రాంగి కేసి చూసి) అవును.

రాజరాజు—ఏదీ?

చిలక—లేదు.

రాజరాజు—వచ్చి యెంతసేపయిందీ?

చిలక—మూడు గడియలు కావచ్చు.

రాజరాజు—చెల్లీ?

చిలక—(అలోచన వదిలిస్తూ) అరగడియ కాబో తోంది.

రాజరాజు—వచ్చి యేం చేశాడూ?

చిలక—(చిత్రాంగి కేసి చూసి) ఉన్నాడు.

రాజరాజు—(కళ్ళవళ్ళపడి, ఒక్కమాటు మహా రుద్రయ్య కేసి చూసి) ఉండి యేం చేశాడూ?

చిలక—(చిత్రాంగి కేసి చూసి రాజాతో కొంచెం చెటకారంగా) వెళ్లిపోయారు.

రాజరాజు—(కొంచెం కరుగ్గా) ఎందుకు వచ్చాడూ?

చిలక—(చిత్రాంగి కేసి చూసి, రాజాతో నిర్ల క్ష్యంగా) చెప్పలేదు.

[మండిపడుతూ రాజా మహామరుద్రయ్య కేసి చూస్తాడు. వెంటనే "తెను దండండి మహా ప్రభూ" అంటూ మహామరుద్రయ్య ముందుకు వస్తాడు.]

మహామరుద్రయ్య—(చిత్రాంగిని ఉడ్డేకించి గడి కేసి చూస్తూ) అమ్మో, తనుడు—చిన్నవారు— (అడ్డో!)

చిత్రాంగి—(తోక తొక్కిన అడతాచులాగ యితరలికి వచ్చి, మహామరుద్రయ్యతో) నీ పెద్దతనం మాత్రం యేమి మండిపోయిందీ? నా అంతఃపురంలో నీ కేమిపనీ?

[రాజా చకితుడవుతాడు. బుర్రవంచుకుని మహా రుద్రయ్య వెనక్కి లేవ్వకుంటాడు. చిత్రాంగి

రాజుమీద కోరమాపులు పరుపుతూ నుండుంటుంది.]

రాజురాజు—(తీవ్రంగా మాట్లాడుచు) చిత్రాంగితో కలిసేంగా) నీ అంతఃపురంలో సారంగధరుడికి మాత్రం యేమి పని?

[చిత్రాంగి కోరమాపులే మాట్లాడుతుంటుంటుంది.]

చిలక—(రాజుతో) ఒకరి పూసాలూ, నొకరి పుడ్డకాలూ, నొకరి పంకలూ, నొకరి ప్రయత్నాలూ, నొకరి పడలూ మరొకరినా అడగడం?

[రాజు చిలక కేసి తీవ్రంగా మాట్లాడు. చిలక, రాజు కేసి ఆలవోకగా మాట్లాడు. మహాద్రుదయ్య చెవికిపోతున రాజు చెవిదగ్గరగా నోరు పెట్టి "యిప్పుడు తాడు, నయచెయ్యండి మహా ప్రభూ" అంటాడు. రాజు, మామిడిని, చిలక మీద తల పంకించి మహాద్రుదయ్యతో చెల్లి పోతాడు.]

చిత్రాంగి—(ఇంతటికి వచ్చి) అంటుకున్నట్లేవా? చిలక—ఇక భిన్న మనవిలే తరవాయి.

చిత్రాంగి—అనక? మూల మన్నవాల్లేని యందు కిడినీ పూరికే పోయిందా? (పక్కకి చూస్తూ ఆలోచించి) చిలక!

చిలక—కనీ!

చిత్రాంగి—(గంభీరంగా) నేనూ కొండలత ఆక పెట్టుకున్నాను, నవ్వు కొండలత ఆక పెట్టుకున్నాను.

చిలక—నెల విద్యం డమ్మ!

చిత్రాంగి—కాని యిద్దరమూ వొక్క నోమే నోచుకున్నాము.

చిలక—నెల విద్యం డమ్మ!

చిత్రాంగి—వస్తా నుండు. (లోపలికి వెళ్లి తన కటారి తీసుకు వచ్చి) నీకు నేను చెల్లించగల పాద పూజ యిదీ. (ఇస్తుంది)

చిలక—(వ్రుమరాల్చి దోకిలి వొగ్గి అందుకుని కళ్ళ కద్దుకుంటూ) మహా ప్రసాదం. అమ్మా! నన్ను ఆత్మవతుగా భావించారు మీరు. ఇంతకంటే నాకు గొప్ప సత్కారం మరేమిటి?

చిత్రాంగి—చెరితల్లివి నవ్వు. ఎప్పటి కప్పుడీ, యొక్కడి కక్కడికే సంతోషించావు. మరి ఆ కటారి యిలా లే.

చిలక—(సారంగధరుడి కటారి యిస్తుంది)

చిత్రాంగి—(అందుకుని) నేను చతుర్వయ్యుల రాజుని వరించాను. నావ్యాధయంతో మరొకడికి చోటు లేదు.

చిలక—(మాట్లాడు పూసుకుంటుంది)

చిత్రాంగి—ఆమనిని దగ్గర నే ననుకున్న యోగ్యత లేకపోయింది. (వారలోనుంచి కటారి తీసి చూపి) దీని కుండవలసిన యోగ్యత మాత్రం—(ఆగ్లో 2)

చిలక—(గట్టి మని చిత్రాంగి చెయ్యి వట్టుకుని కంగారుగా మాట్లాడు)

చిత్రాంగి—చెయ్యి కరుణ. మునిలాడు మల్లీ రాకుండా తొందరపడతా వనకున్నావా? అప్పుడైనా నవ్వు నేనూ వొక్కమాటే—(ఆగ్లో 3)

చిలక—యందు వారలో పెట్టెయ్యండి మరి.

[చిత్రాంగి, కటారి వారలో పెట్టేస్తుంది.]

చిలక—(చిత్రాంగి చెయ్యి విడిచి పెట్టి) మన మింకా కొన్ని సంగతులు పరిష్కరించుకోవలసివుంది. మీరు కడసారం సావిత్రి అమ్మవారిని కొలుచుకోవలసిన్నీ వుంది. ఇక్కడ కొదు రుంది.

[నుండు చిలక, తరవాత చిత్రాంగి చెల్లి పోతాడు.]

[తా పీఠము]



— కో పా టో న ము —

ప్రణయభిక్ష

[రాధ కృష్ణుడుద్దేశించి]

శ్రీమతి వట్టికొండ వికారాద్వి

ఆ బ

పరకీయ నయ్య నే
భావమున నీమూర్తి
అవలోకనము చేతురా!

శ్రీకృష్ణ!

అవశతను చరియింతురా!

నకియతో నేవేళ
సరసనల్లాపముల
నీ చరితలే తలతురా!

శ్రీకృష్ణ!

నిన్నె మనసున కొలుతురా!

భవదనుభావమున
పారవశ్యము నొంది
ఉన్మత్త వైపోదురా!

శ్రీకృష్ణ!

ఊరకే నవ్వుదునురా!

మురళి కరమున బూని
ముద్దు కెమ్మోవిపై
మధురముగ నూదినటులే

శ్రీకృష్ణ!

మది తలంచుచు నుండురా!

అభావమే నన్ను
అలమికొనినంత నే
ప్రణయసారథ మెగ సెరా!

శ్రీకృష్ణ!

భ్రమయె నన్నిట చేసెరా!

నీ మనోహరమూర్తి
నిరతమును కనుపింప
నిదుర యన్నది యెరుగరా!

శ్రీకృష్ణ!

నీకొరక యట నిలుతురా!

అలింగనము వలదు,
అధరామృతము వలదు,
మనసు లీనమొనర్చగా

శ్రీకృష్ణ!

మధురగానమే చాలురా!

ప్రేమిందితిని గాని
కామించగా లేదు;
ప్రణయభిక్షను పెట్టుమా

శ్రీకృష్ణ!

ప్రమదమున గైకొందురా!

అతిశయోక్తి

= అభ్యుదయ క్రమము =



అతిశయోక్తులు ప్రాచ్యులయం దధికమని యప్రాచ్యులధి తేపించుచుండును. ఇది యుక్తియుక్తముగనే యున్నదిగాని పాశ్చాత్యుల సారస్వతమునందుగూడ ప్రాచీనయుగము లందు క్వాచిత్కముగ దోచిన అతిశయోక్తి అర్వాచీన యుగములందు విస్తరమగుచు వచ్చినది. ఆంగ్లవాఙ్మయ మునగూడ ననాతనయుగమందిది యభివృద్ధి నందకపోయి నది నాటివారికి అతిశయోక్తి జాడకుపోనక్కర లేకపోయినది.

= శ్రీ బొడ్డపాటి కుటుంబరాయ శర్మ =

అతిశయోక్తియే సర్వాలంకారరీతిభూత మని భా మహానుజు, దండ్యాచార్యులను ప్రశంసించిరి. ఇంతకు పూర్వమునం దాలంకారికరచనము, లేక కృతకతైలి యెట్లభివృద్ధి యగుచున్నదియు యోచించితిమి. అతిశయోక్తుల సతిలక్యముతో నుప యోగించిన కవిల కాల్పనికరచన కళోదరము. ఇది భావానుగుణమైన భాష యగునా, కాదా యను విచేతన లేక పాదకులు తైలియందు దృఢత కలదా యని పరిశీలించుట సర్వత్ర వివేకము. యావన సుద్రే కావేశమశ్రిత మగుటచే ప్రకాంతమధురము, సాధుతా మధురము నను తైలి యుపమల నాకర్షించి రసభావ ప్రేరేకుల జేయలేదు. అందుచే సారస్వతమున నొక స్పృహ కలివాతికరినమైన తైలియు వాసత్వ్యముగ గల్గుచున్నది. రచనాపద్ధతియందు, వాక్యోచ్ఛారణ యందు సతిశయోక్తులతో, మామృత విస్తరణలతో నెగురుచున్నది. విద్యాగంధ మంతగ లేని పాఠకసామా జికులపై సతిప్సారముగ తన ప్రభావమును జూప గలదు. భాషకును, భావమునకును గల యన్యోన్యము కూల్యము నెఱిగి ప్రయోగమునందు జాగృతిపరుడై రచించిన కవిని ప్రజ కన్నతయేని చూడకపోవుట సంధించుచున్నది.

ఉపన్యాసకు లతిశయోక్తులం దిష్టము గలిగి యుండును. శ్రోతలపై నిది రామబాణమునరె పని

చేయు నని వా రెరుగుదురు. ఇట్లే యుపన్యాసకభోర జిని రచించు కవులను వీని సభికముగ ప్రయోగింతురు. ఏదోయొక యుగమునందు విశ్వసాహిత్యమందలి భాష లన్నియు నిట్టి రచనావిశేషమునకు పాల్పడుచున్న వని యంగీకరించుట సత్కష్టమిహితము. ముఖ్యముగ నిట్టి అతిశయోక్తిరచనయే కవులకును, కావ్యప్రజ్ఞుల కును విశేష మాసించుచున్న దనిన సాహసోక్తి కాదు. లేమ యభిప్రాయమున కనుగుణముగ కావ్య ప్రజలచే కవులు పఠములను తూచిజూచి కొలతవేసిన ట్లుపయోగింపరు. వైరకాళివి! "స్త్రీ ప్రణయమాత్ర తీరిని" అని నిర్మిరోగకమైన యొక అతిశయోక్తిని ప్రపంచముపై విసరివైచె ననియు, కవు లిట్టి సిద్ధాంత ములు చేయునపు డంజెనవేళిని యోచించి పలుక రనియు నొక మిగుడు త న్నా జేపించినట్లు కెల్లాబ్ పండితుడు చెప్పినాడు.

ఇంక కొంత యాశ్చర్యము లేకపోలేదు. కవి తను నిరసించు ప్రతిమానపుడును సాధారణముగ కవు లసంభావ్యముల, నసంబద్ధముల బ్రలాపింతు రని నిందించుట మన కెల్లరకుమ నిదితము. అతిశయోక్తులంకారమే కొంతవఱకు దీనికి గల కారణము. కాలము పోనపోన, ఆవృత్తిక్రమము ననుసరించి, సరళమై భావానుగుణమైన భాషావిధాన మతిశయోక్తిస్థానము నాక్రమింపకపోదు. కాని పునరావృత్తియు కలుగుచుం

మును. ఇది సర్వ వాఙ్మయములకు నిపర్ణము. సర్వమై భావానుభవమైన తైలీ యొక యుగమున సర్వజనాదర పాత్రము కాకపోయినను దీర్ఘ కాలము మనచుండుట సర్వము. ఫలభరితమైన వృక్షము సర్వధా విసమము. మహత్త్వ మననది యొప్పుదును నమ్రత గల్గియుండును. అందుచే దాని ఘనత కెట్టి కొరతయు రాదు సరిగదా అతిశయోక్తి నేవగించుకొనినంత త్వరలో సర్వమైరి నేవగించుకొనము. ఇది సర్వతేకు, నతిశయోక్తికి గల తారతమ్యము. ప్రకృతాంగమైన యిట్టి యతిశయోక్తి యొక్క యభ్యుదయక్రమ మరయదము.

“వృషపీపాతభరంబునం తెదరగా” (భార. ఆది. ౫-౩౬.) అని నన్నయభట్టారకుడు దీని నల్పముగ వారంభించెను.

“కలంగెం రోయధిప ప్రకంబు...” (నిర్వ. ౫-౫౬.)

“అవసీదక్రము సంచరింపగ...” (విరాట. ౨-౨౮౪.)

“కరుస నేవంగులు నురిసె దాసధా రావలి దగు కలయంపి గాగ” (విరాట. ౩-౨౫.)

ఇత్యాదులు తిక్క వార్యునందు నల్పముగ గోచరించును.

“కులకై లంబులు దిద్దిరం దిరిగె కిక్కుంభిండ్ల నల్లంబు సంచలం తెలె” (దశక మా. ౨-౫.) అని శేరవార్యుడు, “ధరణీచక్రము దిద్దిరం దిరిగె బాతా కంబు ఘోర్జిలె” (మర్క. ౬-౭౯.) అని యశ్వతే రసహంసముండు మరయు నల్పముగ పరితయోక్తుల నేకరించెరి. కాని యివి వాదవారి గ్రంథ విస్తృతిని బట్టి లెక్కింపదగినవే కావు.

“సకలావయంబులం బరిపూర్ణంబైన” - నన్ని చోడుని కిశ్యకావ్యాంగవయంద గూడ —

“శిశిరధూమి నిశోద్ధామ శిశిరమణుల గరివి తారాగణంబులు”, “తన నేజం బహిమాంసులై...” (కుమార సం. ౨౫౧, ౩౬౮)

ఇత్యాది పద్యములం దొండు రెండు తావులదప్ప నత్యంతయోక్తి పొడిగిట్టదు. తిక్కనకు మనమరలి మనమ దై నందున కాబోలు, నించుక నరనిని చలపింప తేయు బుద్ధితో తన రామా యుగమందు మడికి సింగ వార్యుడు

“ఆరాజమ్య బుద్ధిగ్రు బుగ్గగతి న న్యోవ్య ప్రహారాద్ధులై ది
కొల్ ప్రయ్య కెల్లాద్దుచక్ పోరాడంగ...”

అని భయానకాదుల కల్పించు తావులం దతిశయోక్తి కల్పెల్లముగ సంగ్రహించెను. ఎఱ్ఱవార్యుని నృసింహపురాణమునందు కమలమధనమువాటి నురు గింకను వెల్లకన్యై కమలదీరమనందలి కనముల ధార భక్త్యమునకు పోతు నగుచున్న దని కల్పించు సందర్భ మునను (౧-౩౫), నదీతరంగము లాకాశమును చుంబించుచున్నదని (౧-౩౬) కల్పించు కట్టు నను, ఇట్లే మరికొన్ని తావులం దల్పముగను అతిశయోక్తి సాహాయ్యవహుచున్నను భారతావతరణ మా రిగ పురాణకాలమువాటి కస్తుకవిశేషంతెచ్చు సగటున పరీక్షించినచో ప్రాచీనకవులం దతిశయోక్తి బహుల్ప ముగ గనకట్టును. మనకు తెలివినంతలో నాల్గ్లభాష నే పరీక్షించిన వాదికవులందు నెట్లే యతిశయోక్తి యంతగ స్ఫురింపబోదు.

ఇట్లు సహితకయగమం దిది యభివృద్ధి నొందక పోవుటకు కన్నెట్టముగ కారణముల కవరింపకము. అయ్య నది యాకస్మికవంధిక వనటకంబై కరని చూచినచో నొక విషయము స్ఫురించును. అనాటి కథావస్తువే మహాసత్త్వ కమన్యకము. అగటచే వా కవులతియోక్తిబాదికు పో నక్కరలేకపోయినది.

విషమ యథార్థ మూహింప వాసుక్య చోళ యుగములందే మన వాఙ్మయముందలి సర్వవిధములైన కనితాలంకారములకును దీక్షము శేర్పడికట్లుమాత్రము తోచును. కల్పి సంకల్ప దిగు రాజరాజసదృష్టము పండి, కవుల కట్టాడనడ, నధయభాషా కార్యరచ వాణిశోధితుడు మను నన్నయగారి దంతకృద్ధియు,

వర్ణగర్జనములకు మును కట్టగాంధీర్యమును, వేదవాణి గల మిలేహిత సత్య వాన్వేషణయు, ప్రపన్నకథా కలితార్థ యోక్తియు, నక్షరరమ్యతయు, వర్ణ నాసాందర్యమును, సంభావనాచమకక్రొత్తియు, మనస్తత్వ నిరూపణ యును, స్త్రీపాత్రరచనావైశిష్ట్యమును, ఆవేశవిగ్రహ యును, హాస్యోత్కృష్టతయు గల్గి, విసర్గ కాంత ప్రవృత్తితో ప్రవర్ణమమునం చాంధ్రభారతాన్నయ రచనా బంధుడు డయ్యెను. ఇది కుభారంధముగ విషయ బాహుళ్యముతో, నూలంకషప్రజ్ఞతో, తెలుగు నుడి సాంపుతో, స్వభావోక్తిమధురిమతో, ప్రపంచానుభూతితో, ధారామహిమంతియముతో, ప్రసాద ప్రాగల్భ్యముతో తిక్కనాద్యులు విజయపేనముందును, కీచకవధయందును భవిష్యచ్ఛృంగారరచనలకు ముఖ్యముగ పేరుధూతు డయ్యెను. ఈరచియందలి పందలొద్దలిత గాంధీర్య మంతగ నలవడకపోయినను పాహితీయును డను నాచనసోమనాగు దీతనినే మాగ్గదర్శకునిగ గ్రహించి కట్టాలంకారపదప్రయోగములను, తిరుతీయును గల తెనుగుపదజాలమును, శ్లేషాను ప్రాణిత మగు ప్రాథకయ్యును ప్రత్యేకించి పాండువరచుచు నాటివలకు కథావస్త్యైక్య స్వారస్యములందు న్యగ్రమైన కవితాశక్తిని వర్ణనాధిక్యమువైపు ముఱి లించి పండితాగ్రేసరుడై ప్రకృతిని ప్రతిబింబించు భావములతో వసంతిని పోల్చిర పారివంశకృతులం దొక విలక్షణత నలయించెను. ఇట్లు కథాకలితార్థయోక్తి గల మిలేహిత నన్నపాద్యుడును, ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులపైన సమగౌరవము గల్గి రసాభ్యుదిత బంధముచే తిక్కయజ్ఞయు, వర్ణ నా వైశిష్ట్య వైలక్షణ్యములచే నాచనసోమనాథకవి నాగుడును తమతమ యుగములం దతిశయోక్తి కంతగ పాల్పడక కృతకృత్యులైరచన వచ్చును.

కాని వృసింహపురాణగర్తయగు వెంట్ల వెంగళ యు, 'గాండివారావయంపాఘటిత' మని దేవ దత్తమును పూరించిన నాచనసోమనయు నాదిగాగ ప్రబంధయుగ మారంభ మైనది. పిల్లలమత్తకవి తాలమువలకు నిది పైకి నులుకలేదు. ఈ ప్రబంధాతిశయోక్తిపంకమైన బడక శ్రీవాణకవిరాజు వెంట్ల తన దిశముల ప్రకాంత గంధీరయుగ గడపుకొని పోయెను. ఇక కృష్ణరాయల యుగముతో నీ యతి

శయోక్తి ప్రబలితదవంతరము రామరాజ భూషణునితో వడకాభిత్తికల బ్రతిభ్యును లీనెను.

దీనికి నుదాహరణ శ్రీవాగునుండి రామరాజ భూషణునివలకు గల శృంగారరసమందలి స్వభావోక్తి యతిశయోక్తిగ పరిణమించిన విధానము నర యుడు. కాళికావిశ్వేశ్వరుని భక్తురాలు, ప్రియవిద్యా భరమరజాఽపహిష్టురాలు, యాపరేఖా విలాస విద్ర మాభిభురాలు నను ముచద నుకీల. ఈమె,

"కొపరి వసంతకాలమునఁ
గోయల గ్రోల్చిన భంగి నేడ్చె న
బిడ్డనుసాక్షేత కొంచవఁజీఁ
తెద్దయెలుంగున వేక్కి వెక్కి వె
క్కనమును మువ్వజేగమునఁ
గాటుకకన్నులనీరు పోనలై
యనిరిక కాయలంతలు ప
యోధరముల్ దిగువారునట్లుగకా."
(కాళింజయు, ౫౮౬౭.)

దుఃఖావేశమున నేడ్చినట్లు కొంచెము కొంటె తనము గల తన శృంగారప్రవృత్తి వ్యక్తమగుచుండ కవిరాజు శ్రీవాగును స్వభావోక్తి యందు వర్ణించెను. ఈపల్లవి నల్లసాని పెద్దనాద్యు డందుకొని,

"పాటున కింట లోర్తురె కృ
పారహితాత్మక ! నీవు త్రోవ ని
వోట భనన్న భాంకురము
పోక గనుంగొను మంచుఁ జూపి య
పాటలగంధి వేదననె
పం బిడి యేడ్చెఁ గలపృథంబుతో
మీటిన విచ్చు నుబ్బి చమ
మిట్టల నక్షులు చిందు వందగకా."
(స్వాలో. మమ. ౨౦౭౦.)

అవి సందర్భబద్ధితో వర్ణించి తన యాంధ్రకవితా పితామహత్వము నిలఁబెట్టుకొనెను. దీనినే సమకాలికుడు, ముగ్గురకవియు నను నంది తిమ్మనాద్యుడు,

"ఈమన బుట్టి డెందమున
మోచిన శోకదవానలలుచే
గానిది యేడ్చెఁ బ్రాణవిధు
కట్టెరుటక లలితాంగి పంకజ

శ్రీశఖమైన మోముపయః

తేలచాసం గిడి బాలపల్లవ

గ్రామకమాయకంక కల

కంకకధూకలకాకశీర్షవికా."

(పారిజా, ౧-౧౩౩.)

అది బహుకార్యకారణసంబంధముతో వత్సర్యుతముగ చిత్రించెను. ఈవత్సర్యము రామరాజధూమణుని హృద్విశ్రాంతిని మాన్త్రించుచున్నది. అందరు వన్ని విధముల తినుతమ ప్రజ్ఞల జూపిరి. ఇతడుమాత్ర మేల యూరకుండవలెను? సన్నిచేకమునకు మాత్రము నేది యుండెను. ఇంతలో విరహోత్క్లంఠిత యగు గిరిక లభించెను.

"ఆ జాబ్బివెలుంగువల్లికల చా
యకలేక రాకావికా

రాజశ్రీశఖమైన మోముపః బహు

గ్రంహృతి యెల్లెత్తి యా

రాజీవానన యెల్లెఁ గిన్నరవధూ

రాజత్కరాంభోజ కౌం

భోజీమేళవిపంచికారవసుధా

పూరంబు తోరంబుగకా."

(వసు. ౪-౧౨.)

అని వెంటనే సమాసభాటిపాటవము ప్రకటించుటే గాక, పెద్దవారుని వరూనిని కలవ్వనంబు నందుమాత్రమే యెచ్చివని గాని సంగీత కళారహితుని నిధులమైన మా గిరిక యెల్లెలుగెత్తి కాంభోజీరాగా లాపన చేర్చుచున్నచో చూచు డని పంచెను చరచుచున్నాడు. ఒక్క శృంగారముంచేమి, కరుణాదృశ్యంబులంచేమి, యన్ని రసములందు నిశ్చేయతికయోక్తిని దినప్రవర్తమానమై ప్రబంధకవిత్వో, నందును భట్టు మూర్తియందు పరసేమ నంటివది.

ప్రతిప్రబంధమున నిట్టి యతికయోక్తు లిష్టచేకతా మ్మతి మొదలుకొని ఫలప్రతిఫలకు ప్రబలియున్నవి. వీనిని వివరింపబూనినచో కడు విస్తారమును పట్టిక జాకటిక మూరుచేయవలసివచ్చును. కనుక మాత్రముగ మనుసంధన వసుచరిత్రలందుమాత్రమే గల విశేషమైన కొన్ని యతికయోక్తులను ఈ చిన్నపట్టికయందు జూపెదను.

అతికయోక్తులు

స్వార్థోచితమనుసంభవము				కనుచరిత్రము			
సందర్భము	ఆత్మాసము	పద్యము		సందర్భము	ఆత్మాసము	పద్యము	
కృతిపరివర్ణన	...	1	11	కృతిపరివర్ణన	...	1	18
పురవర్ణన	...	1	35	పరిభావవర్ణన	...	1	95
చానుర్వర్ణన	...	1	50	1	99
...	గజవర్ణన	...	1	100
పురస్త్రీవర్ణన	...	1	50	పురస్త్రీవర్ణన	...	1	107
పూదోట	...	1	50	పూదోట	...	1	108
...	వనపాలోద్యావవర్ణన	...	1	134
స్వార్థోచితనామకరణము	...	4	6
వరూణనివిరసము	...	3	6	చంద్రానివస్తువర్ణన	...	4	25

ఇంకను నిట్టివి పెక్కులు గలవు.

ఇట్లు మనుషులకు వసుచరిత్రములందే యిది యిన్ని విశదమగుచుండ ప్రభుధవాక్యము మంతయు బరిశీలించినచో నిది పరశక్తివహి ప్రముఖులగు గోచరించు ననుటయం దాశ్చర్యము లేదు. ఇది యొక యాంధ్రభాషయందే కాక యాంగ్లమునందును గోచరించును. ఉదాహరణగ 'వైలిర్' గ్రంథమును పరిశీలించినను తెలియగలదు. జనబాహుళ్యమును వర్ణించునపుడు 2 "సమద్ర సికతానుపుల వలె" నని వైలిర్ గ్రంథము వచించుచుండును. ఇట్టి యతిశయోక్తులు ప్రాచ్యుల యం దధికమని య ప్రాచ్యు లధిక్షేపించుచుండురు. ఇది యుక్తి యుక్తముగనే యున్నది గాని పాశ్చాత్యుల పారస్వతమునందుమాడ ప్రాచీన యుగములందు క్వాచి త్కముగ దోచిన యతిశయోక్తి యర్వాచీనయుగములందు విస్తరమగుచు వచ్చినది. కెల్లెట్ పండితు డీ విషయమునే స్పష్టపరచెను. 'డెయిమిడి' యనునతడు 'ఎయి నస్' నుండి యొకటియగు గువ్వనని వర్ణించు సందర్భమున హోమర్ మహాకవి "తిథిలప్రాయమైన యాయుగముం దిరుగు బలకాలులైన నామహాభారమును వహింపలేదు" అని సాధారణముగ స్వభావోక్తిలో వాళిలనునూర్చి రచించెను. ఇది మూలముగ గాని 'బర్నస్' అను పేరుని బలావేశాతిశయములను ప్రకటికరించు తలపుగలవాడై 'వర్జిల్' మహాకవియుడు 1 విస్తరించి తన యుగ మతిశయోక్తిచే నాకర్షించుటపట్టి పట్టు చెప్పుకయే చెప్పెను. వర్జిల్ మహాకవి విషయము నొకప్పు డాగాదవలయుగాని 'పోప్' కనియొక్క యతిశయోక్త్యలంకారాభిలాషమాత్రము విస్తృతము. 3 కనుక ప్రాచ్యపాశ్చాత్యునిభేదములకు నతి శయోక్తికిని సంబంధము లేదు. విదేశములందేని యే

వాక్యములందేని యా విగమైన రచన మొకొనొక యుగమందు తన ప్రభావమును వెలయుచును.

ఇది కవితను కొంతగ కై నేయుచున్నదనుటయు యధార్థము. కాని దీనివలన గలుగు నేగియు లేక పోలేదు. పాశకుడు చదువునపుడు గ్రంథమందలి ప్రతి పుటయందును కథావస్తువు, దానియవకాశము (scope), కవియదేశము మొదలుగాగలవానిని ముఖ్యతక యప్రమత్తు డైయుండవలెను. పాశకుడు కాలయాపనకై యొక గ్రంథమును జూపుచు యాదాలాపముగ నుండి యతిశయోక్తి నిదమితముని నుత్తలుగ లేక పోయినచో ఋషి మోసపోయి, నిదప కొన్ని యసందర్భరచనలకు గడకొనును.

సామాన్యముగ బాల్యవృద్ధయందు పిల్లలు దాంభికవచస్పందరులగు నందురు. ఇట్టి యాదంబర ప్రవృత్తిచే యధికముగ నభిలషించు కవు లితిశయోక్తికి పుట్టినంటినా రచనకును. కవితాకన్యను ఋతుచేలయి నన్ని భాషాభూషణములతోడన, చిత్రవిచిత్రవర్ణనలతోడను విస్తారముగ నలంకరించు ప్రాచ్యు లీరితియతి శయోక్తికి జనకపిత లనుట యతివాదవము గానేరదు గాని, పాశ్చాత్యులైన నీ సందర్భమున దీనిపోరు. వారు దీనికి పాలకపీఠలు. వీలయిన షేక్స్పియర్ మహా కవివంటివాని రచనల కిది పట్టుకొమ్మ. మొకాడ పండితుడు పల్కినట్లు షేక్స్పియర్ మహాకవి తాను నీటుగులక రచించితి ననుకొనిన తావులం దర్థకాంధి ర్యములేని యతిశయోక్త్యనుప్రాణిత శబ్దాదంబర మతో ప్రలాపించుచుండును. అతిశయోక్తివై వాధార పడుటయే శబ్దాదంబరమునకు గల కారణము. అత డప్రయత్నముగ రచించిన తావులందే యతని ప్రతిభ ప్రతిఫలించుచుండును.

2. "As the sands of the sea."
3. "Not two strong men the enormous weight could raise.
Such men as alive in our degenerate days."
4. "Vix lecti bis sex service subivent
Qualia nuno hominum producit corpora tell us."
5. "To count them all demand a thousand tongues,
A throat of brass and adamantine lungs."

ఏవంబిధమైన రచనావిషయమునుగూర్చి పండితులే యభిప్రాయము కల్గియున్నను, నిట్టి యుత్కృష్ట కవిత్వప్రభువులు లభికముగ పలుకుటకు పరిపక్వమైన భావయో, హారితసన్నితియో యలవడకపోవుటయే ప్రధానమయిన కారణమని యంగీకరింపవలెను. మన ప్రబంధకవులలో కొందఱి యతిశయోక్తి యత్యంతయోక్తిలో నుండును. సంగీతము పాదవస్తువు కంఠము జేరపోవుటయు, కారిత ముచ్చస్థాయి వందుకొన లేక పోవుటయు సర్వదా సంగీతించు సంగీతశాస్త్రజ్ఞుని ప్రవీణత సంగీకరించుచున్నామా? కాస్త్రమునం దపారముగ శక్తినిబిడయించుచున్నామని మాటిమాటికిని కంఠము బొంగుతవారుట చూడ నాతనికి సభలు జరుపు వభ్యాసము తక్కువ కాబోలు ననుకొనమా? కవిత్వముం దతిశయోక్తి సకలముగ నాధారము గాను కవిసంగతియు నిట్లే యని మనము గ్రహింపవలెను. గొంతు విడివడక ప్రళయ మేఘవాదముతో కొదవేయువాని కంఠమునందు శ్రావ్యమైన సంగతి యుండదు. అట్లే యతిశయోక్తిరచనా విధానమునకు పాల్పడు కవులయొద్దను చదివి నేర్చుకొన దగినంత విషయ మేమియు నుండదు. 6 “కార్యవాది వాగ్వాదవకు నిగడు” అని మనయం దాశ్చర్యం. మన ప్రబంధకవుల వర్ణన నీదృశ్యమైనవే యనట స్పష్టము. 7 “గోరంతెను కొండంబు నేయుట” అను నుడి యట్టి రచనలం దివ్యర్థ మగుచున్నది. ఏకవిరచనమైన నేకో మృగ మనునొక డాతని వాగధములకు చక్కని పొత్తు కుదురును. షేక్స్పియర్ కవియొక్క పరిపక్వతైలిని నుజించి ప్రళంబించి ‘హాడకో’ విమర్శకుడు కిపలకుట యుం దిదియే యభిప్రాయము. పరిపక్వదశయం దతిశయోక్తి సంతక నాశ్రయింపకపోవుట షేక్స్పియర్

యొక్క ఘనతకు పాత్యము. ‘గిల్బర్ట్ ముక్టీ’ మహా పండితుడు గ్రీకు భాషయందలి మహాకావ్యములం దాని నుండి యంతమునకును వెక్కడను నతిశయోక్తి శ్రద్ధా పూర్వకముగ బ్రయోగింపబడుట గానరాదని దృఢ స్వరముతో పలుకుటయేగాక దాని నాశ్రయించు నాధునికుల పథిక్షేపించెను. 9

ప్రాచీనవాఙ్మయ మట్లుంక భావనాశక్తి క్షీణించి యూహనాశ్రమే ప్రబలమై వచ్చిన ప్రబంధవాఙ్మయ ముం దీ యతిశయోక్తి లేక యానందమే లేదనుకొనట కావశ్యకత నూహించినచో మన కొక విషయము దోచును. భావనాశక్తి నశించి యాలోచనాశక్తిచే (Imagination as opposed to Fancy) ననకరణము శరణ్యముగ లేకొనిన ప్రబంధకవులు రసానందముదయింపజేయలేకపోయిరి. భావనాబంధుర మగునది శిల్పము. కేవల మాహితే నుత్పాద్య మగు రచన శాస్త్రము. భావనాశక్తి యుగిసిన యా యోగముం దొక కవిని మించి యింకొక కవి తన శబ్దాడంబరముచే నూహ పెంపొందించి యతిశయోక్తులద్వారమున పాఠకుల నతిశయపడునట్లు చేయ యత్నించుటయే యా యతిశయోక్తి మితిమీరుటకు ముఖ్యకారణమని తోచును. కఠిర భయపడు నపాయము కన్పింపనిచో నీకవి నానిని కంపింపజేయుటకే ప్రయత్నించును. వారి భాష యన్నచో సత్, లవత్, విలసత్, ప్రవిలసత్, కుంభత్, జ్వరత్, విస్ఫురత్, ప్రస్ఫురత్, కనత్, సముద్రత్ — ఇట్టి యుపసర్ణాదికముతోడను, ప్రాయర్థ ప్రాకట్యైత్యాది నిరర్థకపదజాలముతోడను నిండి యుండును.

ఇట్టి ప్రబంధములన్నియు చేలరేగునపుడు నూతన చరింపక, వికారము నొందక, శక్తికి మీరిన యతి

6. “Empty Vessels make much noise.”

Those who shout so loudly have often little to say that is worth hearing.

7. “Of presumption a gaint, of power a quail.”

8. “A perfect harmony between thought and expression.”

9. “The language is so free from bombast and exaggeration that it generally disappoints a modern reader, accustomed to the habitual over-emphasis of the Modern fiction, not to speak of Newspapers and Advertisements.”

ప్రజ్ఞావంతమగు రచనాకాదమున్నులు గాక నంది తిమ్మ
 వార్యునివంటి పరపమధురకవులు మన యదృష్టవశ
 మన కొంతగ పరక మగు కృతులు చెప్పటయు గలదు.
 ప్రస్తుతము ప్రవర్తనానుమనుచున్న మన యీ భావ
 కవితాయోగమందుకూడ వచ్చవు పూర్వాభిరుచుల
 విడవాడని మహామహాలైన కవు లున్నట్లు సహృద
 యులు గ్రహింపకపోరు. లేమతమ ప్రకృతులకు నిదర్శ
 మగు కాంత గంభీర ప్రవృత్తులతో లేఖనిని నడిపిం
 చుటయం దాధునికులలో బ్రహ్మశ్రీ పింగళి
 లక్ష్మీకాంతమంతులుగారిని, బ్రహ్మశ్రీ కాటూరి
 వేంకటేశ్వరరావు పంతులుగారిని మించిన కవులుండరు.
 ఆశయమునకు పొందుపడు శైలితో పట్టినదిల్ల బుగార
 మనిపించుకొనినంత సిద్ధిరాస్తులైన బ్రహ్మశ్రీ విశ్వనాథ
 సత్యనారాయణగారిని మీరిన మేధాసంపన్నులర్యా
 చీనులలో లేరు. విస్తృతమై, నిష్కలంబమై, వీర్య
 వంతమై వెలుగొందు రచనలో కీ. శే. నరవాడ
 అప్పారావు పంతులుగారిని, కీ. శే. కొడాలి నువ్వా
 రావుపంతులుగారిని, శ్రీ బామకవిగారిని కాదనగలవా
 రిరీది. భావన, భావము, సంస్కృతాంధ్రపదములను
 తూది వ్రాసిపాకమునగు కవితచెప్పగలవారిలో
 బ్రహ్మశ్రీ రాయప్రోలు నువ్వారావుగారిని త్రోసి
 రా జనగలవారును లేరు. ఇట్టి విశిష్టతగల పత్రికలు
 పెక్కు రాధునికకవులందు ప్రపంచకేణికి రాదనిన
 వా రింకను గలరు. ప్రబంధ యోగమునకు
 భరతవాక్యము, నవీన యోగమునకు వాందీ వాక్యము
 పై రిమంచనలు వెలయుచున్నవని “స్తుతులు పరశ్చ
 రింబులు నురు ల్వివరణలుగ గొన్న” వేదమూర్తులు
 తిరుపతి వెంకటేశ్వర కవిధీరులు నిట్టి యోగసంధి
 యందు ప్రాచీనార్యాచీన కవితాభిరుచులు గలవారే
 యగుదురు. ప్రధానముగ పురాణయోగమైనను, ప్రబంధ
 యోగమైనను, భావయోగమైనను స్వీయత యనునది
 గల మహాకవు లెప్పుడును యోగప్రభావమునకు కేర
 లము వాములుగాకయు, నట్లని వానిని ప్రతిఘటింప
 కయు సదసద్విశేషముతో మెలగుచునే యుండురు.

పూర్వప్రతిపూతము లన్యోవ్యాప్తియలని ఇంతకు
 పూర్వమే తెలిసికొంటిమి. 10 మోహమునకు వ్యత్యయ
 మగు ద్వైవమువలె ప్రాచీన ప్రబంధయోగమందలి యీ
 యతిశయోక్తియే యర్యాచీన కవితాయోగమం దొక
 రకమగు వ్యత్యస్తాతిశయోక్తి (Meiosis or
 approximately Litotes) రూపము వాల్చెను.
 రాజనీతికాస్త్రమునందువలెనే సారస్వతిమందును లేన
 కెట్టి యదువును లేక యాందోళకము (Pendulum)
 అటునిటు స్వల్పముచుండును. దానికి స్థిరత యుండదు.
 భావకవిత్వమంతయు వ్యత్యస్తాతిశయోక్తియుక్త మన
 లేము గాని యందలి యంతిర్యాగములయం దిది యొ
 కటి యనుట మాత్రము సమంజసము. ఈ వ్యత్యస్తాతిశ
 యోక్తి యాత్మైక్యకరణముగనూడ నొక్కొక్కయొక
 కావీరదృష్టికి గోచరించుచున్నది. ఇట్టి యాత్మగీర
 సనమును నుటించిన రహస్యమును మన మెఱిగికొన
 వలెను. ఇది స్వీయవాక్యముగ కనుపడియు వాల్చో
 క్తిగర్భగర్భితమై యుండును. దీనిని వ్యాజస్తతియని మన
 యాలంకారికు లందురు. ఇది పోషపో వాత్మ్యస్తతి ప్రా
 యోగముగ పరిణమించుచుండును. స్తుతిచే నిందను,
 నిందచే స్తుతిని స్ఫురింపజేయుటయే వ్యాజస్తతిగదా!
 ఈ విలక్షణము లా ఖండకావ్యమునం దాకవి చెప్ప
 దలచిన విషయము నవసరించియొందును. మొత్తము
 మీద నధునాతివకవు లతిశయోక్తిని త్రోసిపుచ్చితి
 మనకొని యందలి సంబంధాసంబంధాద్యంతర్విభాగము
 లను, ఆత్మైక్యకరణా ద్యంతగర్భిత మగు వ్యాజస్తతిని
 అగ్రస్థానమున బెట్టుచుండుట మన కెల్లరకు విదితము.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి —

“అల్పచానుషదోషంబు లాచరించి
 యధిక చైవిక కోపంబు లనుభవించి
 కాలి మరపోగమారిన కట్టెవోలె
 నడచుచున్నాడ నే నడుగడుగునకును.”

అను వక్రస్తుత ప్రశంస గల వ్యాసమును పరిశీ
 లింపుడు. ఇది యాత్మవీక్యతితో ప్రారంభింపబడి
 యాత్మగీత (self - culture), యాత్మవిగ్రహము

(self-control) లనే పెంపొందిన యాత్మ విశ్వాసము (self-confidence) వర్ధిల్లమించి, స్వయంభూత్వము (self-existence) గల నూతన పరిణమించుచున్నది. చూడుడు :

“ఈ దైవములు మానవ జాతిలైన లో”

భావముద్రోధనం

చాతుర్యములు, వీరి వస్తుకొని యీ

వస్తుభావభాగ్యిని

యీ దౌర్భాగ్యము లేల త్రవ్వకొన? ని

శ్రీ యుండిన ట్టుండి లో

లో దీర్ఘరసము కేళిని నా

లో నేనె నే వయ్యెదక.”

ఇది బైరకామహాకవి ‘అనర్థకవాదిత’ (Pessimism) వంటిది.

శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణకామ్రాగారి ‘నాకాన్క’ (కృష్ణపద్యము : పుట ౭౮) అనువ్యాసము పరిశీలించుడు:

“వీరి నీ కిత్తు నందువా పూదయనాన!

కాన్కగా నే మొసంగఁగాఁగలను నీకు?

తారకా రత్న భాసుర తారకార

గుప్తభావాలికాబాంకో భిరుండివు

రాజరాజేశ్వరుఁడ పివు ప్రభుఁడ పివు

పూదయనతి పివు, భవదీయవదనకోణ

మృదురతోలేక కవ్యసంపదను వలచి

పిథిపిథుల వాదల వివేచయలను

భిక్షుకునివోలెఁ దిరుగాడు కేదవోయి!

కాన్కగా నే మొసంగఁగాఁగలను నీకు?

గాఢలజ్జానుతాప సంకలితపూదయ

నీరజదళాల రాలు కన్నీటిచుక్క

గాక, మనసార, వలపూర, గలలేదీర

కాన్కగా నే మొసంగఁగాఁగలను నీకు?” —

ఇది కేవలము స్వల్పతనము పైకి నూచించుచున్న ను బైరాగ్యాభిమతియము (Self-denial), నాత్మార్పణమును (Self-sacrifice) గర్హితముగ గల వ్యాజస్తతి.

అని లిట్టి యాత్మార్పకరణ మనవది భక్తిభావ మందు క్రిష్ణకల్పామృతాది గ్రంథములలో కొంతగ

గోచరించును. యమునాదులందు నీవు జలముల్లాడుచురి తైంపబట్టి నాశీకపుష్పలియందు ను మొక్క పూమొగ్గగ సృష్టింపక యిట్లేల తుచ్చము ద్రులొగ బుట్టిందితి వని భక్తులగు కవులు దైవము నడునయందురు. ఇట్టిది యుద్దేశపారవశ్యములుగల భక్తుల ప్రవృత్తిలు. శ్రీ నేదుల సత్యవారాయణగారి ‘పుష్పంజలి’ రచనలం దిట్టివిధానము బాగుగ దృశ్యమాన మగును. భక్తిపార వశ్యమున గల్గిన నాత్మార్పకృతి శ్రీ విశ్వనాథ సత్య వారాయణగారి ‘స్వామి!’ అను ఖండకావ్యమునందు పరకొటి నంటినది. పరిశీలింపుడు:

“...పరిగాఢకర్మరీచ్యవి దరిద్ర

తావిధానము లేకొవిహీన మనన

రతిపర్మిగుతబాహుధారామిలితము

నన్ను నీవుండు మన్నంగ నంటుకొండి!

దామహాంభకారంబున నెపుడో యొక్క

సారి మెఱితి నావాండు స్వామి! నాకు

బేర మానంది వాయుప్రచార శతన

సాప్రమమును పరీమళవ్యాప్యతంబు.”

“దా:వో! పరి! ముల నాంగ్యము క్రమ్య

తోలింపురుదీని యీశికటులను నేను

వొక్కరొక రప్పించుకొంచుంకినాము

నిన్ను నీ నటి మెలమ్ర మన్నించుకొంచు.”

(ప్రహేమాతి ఆశ్చర్యమున భారతి - పుట ౬౩౭.)

ఈ మాధుర్యవర్ణనలను మాపుదాల్చిన త్రిమా ర్తులు, భావనసమాధి ముద్రాభిమదిమెదన భక్తుడు నిమిలితలోచనమై యాభగవత్స్వరూపమైన తోయి రాకారముతో సాలోక్య మనభవించునప్పు చాతని మవస్థత్వ పథమునందు పరిధ్రమించు భావ మిందగ్ధ త్రియ మనదగును.

ఈ యీ వ్యాజస్తతిమూలకములను నాత్మార్పకరణరచన లన్నిటికి నతికయింపియే మూలాధారమని తెలిసికొనుటయిన్ని యుదాహరణల బరిశీలించితిమి.

పైన లేర్పొనిన క్యక్త్యస్తాతికయింపి (Reversed hyperbole) విహేళ భక్తిప్రధానమగు శతకకవితయే లీజభూతి మనవచ్చును. శతకములంద

కవులు తమ గుర్తి తిని నిందించుకొనుటయేకాక యనంత గుణసంపన్నుడైన భగవానుని పాదపరమానుభవ్యులమైన గాత్రమని విశ్వించి తమ్యుభయు కొంచెపరచుకొనుటయు గలదు. ధూర్జటిమహాకవికృత కాళహస్తీశ్వర శతకములో ప్రవృత్తి, భోగములనండి నవృత్తి, త్యాగములలోనికి మరల జాచు కవియొక్క పూర్వమా నేదనయు, నాత్మార్పణమును దీనికి పాత్యులుం కొందఱు భక్తిపారవశ్యమున తిరగఁగొని తమ్యు భాము నిందించికొందురు. కనుక భక్తిప్రధానమగు శతకరచనము కొంతవఱకు ప్రబంధాతిశయోక్తిపరిణామరూపమైన కేటి భావకవిత్వో వ్యక్తమగు నోప్పత్తికి మూలమగుచున్నది.

అతిశయోక్తికి నోప్పత్తి (వ్యాజస్తుతి) యొకా నొక వ్యత్యయ మగునగాని, యోప్పత్తి యొక్కటి మాత్రమే దాని వ్యత్యయము గాదు. అనగా నతిశయోక్తి మత్యయంక కొన్ని రూపవిశేషముల బాల్కుటయు గలను.

అతిశయోక్తినిగూర్చి చెప్పించుచు దాని రూప విశేషములై, దానినే లీజులుంగా గలవగుటచే నిన్ని

వివిధరచనల బరీక్షించితిని. అతిశయోక్తిపై తోసిన కేటి భావకవిత్వయుగము, దాని రూపమునే గుఱు తింపలేనన్ని చిత్రవిచిత్రవర్ణనలచే కిమ్మరితములేని మనకు ప్రదర్శించుటయందలి కాశలము ప్రశంసనీయము. కాని భావియగుములం దీయింతుచిచే తోసి యువకులు ప్రస్తుతము మన మతిశయోక్తియొడ జూపు విరచనమునకు చెందుకొల్లుగ దీనిని నిరసించురనుట మాత్రము మరువరానిది.

ఇట్లులంకారాధిరుచిపరిణామమును వ్యక్తపఱచు మానవభావాభివృద్ధియు, నభ్యుదయమును ప్రపంచ చరిత్రయందు సువర్ణాక్షరములలో విలిగింపబడగలవు.

మరా: — వ్యాజస్తుతియే వ్యత్యయప్రాతికయోక్తి యని యాసరివర్షమున నర్థపాలభ్యాగము వ్యవహృతము. అతిశయోక్తికి నంతర్విభాగము లాటిటిని వ్యాప విస్తరభితిని వివరింపలేదు. వ్యాజస్తుతిలోని విభాగ మే యవకొన్నను 'అత్యాభ్యుకరణరచనము' మాత్రము కేటి యుగవిశిష్టతకు నుఱుగు ఈవ్యాపమున పేర్కొనబడిన రచనా విధానము లన్నిటికి నతిశయోక్తియే లీజు మనుట పాఠాంశము.



ముఖమునకు వస్తే దెచ్చు
పరిసరద్రవ్యముతో కూడిన నబ్బు !



డిల్ బహార్ నబ్బు

(రిజిస్టర్డ్)

కేవలము సాధారణమైన నబ్బుకాదు. చర్మమును ఎక్కువ పరిశుభ్రపరచుట కోసము మృదుత్వమును, సౌందర్యమును చేకూర్చును. చర్మమునకు కోమలత్వమును కలుగజేయు విలువగల పదార్థము లిందుచేర్చబడుటచే ఈ పరిసాధ్యమగుచున్నది. డిల్ బహార్ నబ్బువాడిన ఎక్కువ మరుగువచ్చును. అందుచే చాలదినములు వినియోగపడును. అనూలమైన మహా సవ, 8 బిల్లలుండు పెట్టెఖరీదు 14 అణాలు. వి. పి. చార్జీ అదనము. ఇలేమాదిరి గుణమున్న నబ్బులు:—కొమినియా సౌందర్ నబ్బు, కొమినియా హీన, ఇండియన్ బ్యూటీ, 8 బిల్లలుండు పెట్టెఖరీదు 14 అ. వి. పి. చార్జీ అదనము.

రెండు అణా బిల్లలు పంపుచు ఉచితముగా పంపబడు సాంపులును వ్రాయుడు.

అంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ, బొంబాయి, 2.

వేటూరి సుందరకాశ్రి గారి

✓ సర్వ సౌందర్యము

సర్వవామెవాములకు సందేవి

గుణము శ్రుత్యక్షము
అనుభవనిర్దము. ఇలాక్షిస్తు
అదసరంలేదు. ఎటువంటిసవా
మేవోలనైనాకు దుర్బును
మహారుః-

ఆర్థిలసాయసశాల, ముక్త్యల

బలవృద్ధికి
ఆనంద ::
:: : సుధ

సమస్త వ్యాధులకు

8 బిల్ల 2-8-0

4 బిల్ల 1-6-0

డాక్టర్

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి,
బెజవాడ (లేక) రాజమండ్రి.



'రెండోభాష' మేష్టరు

శ్రీ

= భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు =

“తెల్లవాళ్ల మూర్ఖులూ తెలుగు పద్యాలమీద భారతీ లేదండి” అన్న నిరీశంకమాటల్లోనూ, “తెలుగు క్లాసుకు చేతికాదు మాయ టాంగ్ల పాఠశాలలందు గలదు...” అనినీ, “ఆంగ్ల పాఠశాల యందు తెలుగు పంతులుగ తేరుటన్న దౌత్యధరంపు పాపము” అనినీ ఉన్న చెల్లవీళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారి మాటల్లోనూ కచ్చే ‘తెల్ల’, ‘ఆంగ్ల’ పాఠశాల లంటే తెలుగులేవోలా ఉండే ఇంగ్లీషుబళ్లు అనే అభిప్రాయం కలిపి పండితులేకాక పామరలూకూడా దీన్ని సునించి తిప్పల్యంగానే వెలివిడ్చుంటారు. తెలుగు వాట ఇంగ్లీషుబళ్లలో చదువుకున్న వాళ్లు ప్రపంగాలు చేసుకునేటప్పుడు విషయం దొడ్డికొడ్డి తమ చిన్న పుటి తెలుగుమేష్టరుమీదే బడుతుంటుంది. ఒకడంటాడు: “మాకు ఓ తెలుగుమేష్టరుండేవాడు. బహు తమాషామనిషి. మహిమించివాడు. అఖండపండితుడు. క్లాసులోబుడా చిన్న రాసిచెంబు ఆయనచేతులో ఉండేది. ఎవరితోనోనా కాస్త మాట్లాడగానే అచమనం చేసేవాడు. మనీలిపంతులూ ఉండేవాడు. మేం ‘తాత’గారు అని ఆయన్ని పిల్చేవాళ్లం. భౌష రిల్లి గనక, అతల్లికి తండ్రి అవడంచేతగావున అవరస—అని ఇవ్వుకు బోగపడుతోంది. బతికున్నవాడి రచన యేదీ ఆయన మెచ్చేవాడు కాదు. తనని యే మన్నా రాయమంటే,— మన గేం రచ్చురా మన మొహం! ఆ పూర్వం లిక్కలూ కొట్టూ ఉన్నాయి, అవి వర్ణించి తీసించుకుని హృదయం చేసుకుంటే చాలా బుట్టా, వెలతక్కువ గ్రంథాలు మేం పుట్టించాం

అంటూ గంతు రెయ్యకపోవేనూ! — అసేవాడు. ఆయన సంస్కృతాంధ్రాల్లోమూత్రమే ఉద్దండు డవడం వల్ల, ఆయన్ని ‘మేం హోరున ఏడిపించుకుతిశేవాళ్లం’ అని, చిన్నతనపు విషయాల్లో సాక్ష్యం కష్టం గనక రసకే విజయం ఉండేనట్లు నీలిగి నవ్వుతాడు. మరోడు విషయం దొరకవుచ్చునని, “మా తెలుగు మేష్టరుండేవాడు. మహిగడుగ్గాయిగానూ, చాలా పెడ సరంగానూ ఉండేవాడు. మాట్లాడేం ఆయన మొదలెట్టేసరికి పుల్లరిది చాయిలో పెట్టిన ప్టుండేది. కర్కషక, ఆయన ప్యయంపుడిగల్ల ఇంగ్లీషు వేర్పాడు. ఆ గర్వంతో ముమ్మర్చి నోరెత్తవచ్చేవాడు కాదు. నైగా, అడ్డమెనప్పుకూ న్నేపల్లూ మాట్లాడి మాకు ఆసహ్యం కలిగేటట్లు తనప్రజ్ఞలూ నైత్యాలూ కనపరిచి, చిన్న క్రాళ్లని చేసి ముమ్మర్చి పెద్దనబోతుండేవాడు. ఆ ఆసహ్యం నామనస్సుతో పేగుమని నిర్బిటోయి తరవాత తరవాత ఆయన ఎదరపడ్డప్పుడు నేను ఆయనకి దగ్గరమేనా పెట్టనీకుండా చేసేసింది. తను చెనక తిన్నగా ప్రవర్తించిఉంటే నేను తరవాదేనా రన్ని గొరవించి ఓదగ్గం పారేస్తుండేవాణ్ణిగా! తలవిడుదు కనపరిచి నితేకుంలాంటి వాడగ్గం చెడకొట్టుకున్నాడు! ప్రాప్తం ఉండేదూ!” అంటూ తన జీవార్యం చెక్కుబుచ్చుతాడు. ఇటువంటి దొంగగృతానిగ్గయనాక్కొన్ని బట్టి మాస్తే, బాల్లే ఇంగ్లీషుకుక్కలేనా తెలియకుండా ఉండి అది వేర్పాడానికీ ఉమారుమంటూ యెత్తించే విద్యార్థులకి హాస్యం కల్పించినవాడు తెలుగుమేష్టరులో కుంతప్రదనినీ, అటువంటి ముక్కలే ఓ బుట్టెడో తట్టెడో తమాషోతచేసుకుని గడుసుగా మేష్టరీ నిశ్చలబ్బుకో

దంబో తెగిన తెలుగుమేష్టరు గర్విస్తే అనిన్నీ ఊహలు మొదలు తెలుగువిద్యార్థుల్లోనూ, అందువల్ల కొద్దికాలం తరవాత తెలుగువాళ్ళలోనూ వ్యాపించి, వ్యాపించుకూ ఉండడం అనేది సర్వసూరం కాదు. అటువంటి తెలుగు మేష్టరీయొక్క స్థితి, ఆస్థితి సుపార్శ్వం అయే లాగు చేసిన బాటాదాడు ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు పట్ట శ్రమలూ గమనించడమే ఈరచన ఉద్దేశం. మూళ్ళలో ఇంగ్లీషుభాషాపాఠం తప్ప కడపపాఠాలన్నీ తెలుగులోనే కానిచ్చితీరాలనే ఈరోజుల్లోనూడా, 'రెండో భాష' అనే వికడం పోస్టుకోడానికి కత్తి లేకుండా ఉన్న 'తెలుగు'యొక్క యథార్థస్థితి నుండి ముచ్చటించేటప్పుడు, నవ్వొచ్చినా ఆగదు, ఏడు పొచ్చినా తప్పుదు.

"అసలు కోడి, అందులో కల్లు తాగింది, ఆపైని తేలుకుట్టింది, దరిమిలాని చెయ్యంపట్టింది, పైగా ఎన్ని కలి అభ్యర్థిగా నిల్చింది" అంటూ కొందరు సామ్యం పొరెస్తుంటారు. అట్లాగ్గానే, అసలు మేష్టరు, అందులో తెలుగుమేష్టరు, ఆపైని ఇంగ్లీషుబల్లో తెలుగుమేష్టరు, దరిమిలాని తెలుగువాళ్ళ ఇంగ్లీషు బల్లో తెలుగుమేష్టరు, పైగా పోదేయ! ఓ! ఎల్లా ఉండవలమనో అట్లా ఉంటుంది. ఇంగ్లీషువరి అంటే విస్తారం ఇంగ్లీషు వాల్లాడిపోయే వరి అప్పుకూట. అందులో సక్తు ఇంగ్లీషుభాషాపాఠం మాత్రమే ఇంగ్లీషులో కానిచ్చి ఊరుకోకుండా చాలాభాగం కాస్త్ర పాఠాలుకూడా తెలుగుపిల్లలకి ఇంగ్లీషుభాషలోనే బోధించేటట్లు — అనగా ఒక కాస్త్రం అభ్యసించాలంటే దాని తాలూకు పరిభాషకూడా పరభాషలోనే ప్రతీ తెలుగుకుర్రాడూ తెలుగువాడైన మేష్టరువల్ల చేర్చుకునే యోటు. పక్షియ విషయాల్లో తెలుగు ఒకటి. అటువంటి తెలుగులో విద్యార్థుల్ని ఉత్తీర్ణుల్ని చెయ్యడానికి ఆసాదా ఉండాలి. ఆయన్ని తెలుగు కాదుకొట్టి, తెలుగు పండిట్, తెలుగు మున్సి, తెలుగు పంతులు, తెలుగు మేష్టరు అని విద్యార్థులుకొని వాళ్లంటారు. విద్యార్థులు తమ సహజ వమత్కారం దానంచేసి సాధారణంగా ప్రతీ పండిట్నీ ఒక ముద్దు పేరుతో వాడుకొంటారు. అలాంటి తెలుగుదేశపు

ఇంగ్లీషుబల్లో తెలుగుమేష్టరుగా ఉన్న శీవుడు — పాఠశాలలో పుడకకంటే అడ్డు; పోటహారకాడలో పురుగుకంటే తీసికట్టు; గొప్ప యింటి కిక్కిన సవితి మాతుడుకంటే అసహ్యం; మునుకర్తిలేని నెరవఅడు పడుడుకంటే కనిపడం; శ్రీరామవనమి పారిదాసు కంటే అవ్యాయం; గావం కురిపించని ఆంగ్రసటుకి కంటే అధమం; ఎన్నికల్లో ఎగబడి ప్రామ్మణ అభ్యర్థికంటే కింది చెయ్యి; ఇల్లుటపల్లుడికంటే లేలిక; ఇంగ్లీషు చదువుకోని పెల్లిమాతుడుకంటే తక్కువ; తీగ్గాల్లో మలకమంచం మిళాయికంటే చదక; పంచముకు బొరబడ్డ జేవాలయం కంటే అపవిత్రం; నిజం వాదించే స్తీడరుకంటే నాశిరకం; ఎన్నికల్లో ఓడిపోయి తరవాత 'నామిశేలు' కాబడ్డ అభ్యర్థి కంటే లొగపాను; తద్దినం పెట్టేవాడితమ్ముకి కంటే అవసరం; ఉమ్ముడి ఆస్తికంటే బంజరు; ఆంగ్రసంస్థకంటే మారామస్తు; లై సెస్సలేని డ్రైవరు కంటే అభాండ్రా; రాజీనామా చాలుదేని వెల్లి పోయిన ఉద్యోగస్థుడిస్థానే వచ్చిన అయ్యకంటే పోస్టాఫీసు; పిలవని భోజనానికి పెల్లిన వ్యక్తికంటే తరవాతమాట; చుటుక్కున కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకోనేని అన దానికంటే వెల్లిమనిషి; అజ్ఞాతవాసం చేస్తుండే ప్రైవీంకు వ్యయాపంకంటే ఇది; రిల్ల అంటించని ఉత్తరంకంటే చచ్చు; పాలబొబ్బి, నీళ్లలోరాత, గాలిలో చేప!

ఇంగ్లీషుబల్లో తెలుగుమేష్టర్ని — హెడ్డు మేష్టరు కనుదుగోవచ్చు; కాని 'తల' గలవాడు అట్లా చెయ్యడు. అదృష్టంవల్ల తెలుగురాని ఇతర మేష్టరు చప్పురించి పొరెయ్యచ్చు; కాని, పరమార్థం నుద్దించిన ఇతరుడు అట్లా చెయ్యడు. జ్ఞాతపండితుడు డిక్కివచ్చు; కాని, అప్పుడు తిట్టే కాని చెప్ప లుండవ. పిల్లల పాలో లక్ష్మణా అని పాడించ వచ్చు; కాని, అది వ్యక్తియొక్క గాత్రాన్నిబట్టి విరాయిస్తుంది. థంబ్రోతులు విరిపించుగో పోవచ్చు; కాని, విమపించునున్నవాళ్లకి చెయ్యక పోవచ్చు గనక ఆ విషయం నవ్వం ఉండదు. సరే సరి పెద్ద ఇన పెద్దరు మొహమే చూపించకపోవచ్చు; ఓమోపురు

దానికి తెలుగుభాష అనినీ, ఎక్కడ తెలుస్తూంటే అక్కడ నవ్వవలసిందే అనినీ చాలామంది బుద్ధి నుంతుల తాత్పర్యం అయివట్టు తోస్తుంది. అంతే తమరి మాతృభాష రెమకే చేశాకోళం చెయ్యలేక భాష అని ఒక్కొక్కవర్రాడు అనుకోడానికి మార్గం ఒకటి దొరుకుతోచ్చింది. ఇక ఇట్లాంటిభాషలో పాఠం చెబుతా నని బయలుదేరిన ఘటం—మా ద్విధిమించిన చెక్కిరించి, తనవు చాల్చిన అమాయకత్వం, ఘనీభవించిన అప్రమోక్షకత్వం, భూయపడిన ఆనాధత్వం, పండితోయిన చాచత్వం అనే టటువంటి భావం మర్రాళ్లపూదయంలో అంకురించి ఊరుకోక మడుగుగట్టి చేరుచారవంటో ఆశ్చర్యం ఏ ముందీ! అందువల్ల ప్రతి విద్యార్థికి తెలుగు మేష్టరు దర్శనం అయ్యేసరికి, లోగడ వ్యక్తం కావడానికి వీలేక నిర్విరోధం అనేక చేష్టలు గోచరిస్తాయి. అక్కణ్ణించి, మాటచమత్కారం, బోధ్యం, చటకారం, ఎకపక్కం, కన్నుగీటవం, అబద్ధం ఆవేవం లాంటి లుడుచాలు వచ్చిపడతాయి. కొందరు చేమలు చేస్తారు, కొందరు మొద్దుకోట్లు అప్పుకు తోడుకొస్తారు, కొందరు ఆ గంటలో పెద్ద పెద్ద బుట్ట రలపాగాలు యవతారు. కాబట్టి మామూలుగానే అల్లరిచేసే విద్యార్థి తెలుగుక్లాసులో వట్ట వగ్గాల లేవండా ఉంటాడు! అదివరచాకా పిల్లిగాగ ఏఅల్లరి లేకుండా ఉన్నవాడు కూడా ఆమాంసంగా అవవులిలా చేస్తాడు. ఒక పెల్లి సంబంధంలో పెల్లికొడుకు యొక్క మంచితనం పొనుడుమీ ఒకాయన—“అచ్చే! పెల్లికొడుకు ఎంత పెమ్మది గలవా దమవన్నా రేమిటి! మూలం వైచా పరిశువాళ్ల మువోన్నీ దరభావులకోసం అన్నీ దూపాయలు పోకాడా, అయితే, నిగర్వి. ఆఖరికి తెలుగు క్లాసులోకుడా అల్లరి చెయ్యి డబ!” అన్నాడు. అవగా, శరీరస్థి వీలేక ఏదో బచ్చులో పడిపోయి ఊరుకోవాలి గాని మర్రా డేమిటి తెలుగుక్లా నేమిటి అల్లరి చెయ్యకపోవడం ఏమిటి అని, తెలుగు క్లాసు లో అల్లరి చెయ్యని వీసునన్నీ తిక్కునవాళ్లు ఏడిపిస్తారు, “మర్యాదవస్తుకు బయల్దేరావయ్యా మహా!” అంటూ. అందుకని ఎవళ్లా మావరు. ఒకడు అవతన రంగా పిళ్లె విరుమడుంటాడు, ఒకడు అవలంకలు,

ఒకడు తెగతుమ్ములు తగ్గరా. ఒకడు కాకిరెత్తు పడవలు చేస్తాడు. బాట్లు లేనికాలం కాబట్టి బాట్టూ బాట్టూ ముడెట్టడానికి వీలేక, ఒకడు, బట్టా బట్టా ముడెట్టాడు. ఒక్కొక్క పెద్దపన్నా ముకెగ మానీటరు పోజరుపట్టి నిమిత్తం మేష్టరుమర్చిదగ్గర నిలబడి మేష్టరిబాట్టు మర్చి ముడెయ్యతోతాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎక్కణ్ణి తోలేలియకుండా చిన్నచిన్న రాళ్లు మేష్టరుమీద పడి ప్రమాదం అంతవని జరుగుతుంది. ఒకడు మేష్టరు నవకాల కల్లి ముఖం వికారంగా పెట్టి తెయ్యతిక్క లావతాడు. ఒకడు నవకాలే నడిచి మేష్టరుమీద, పన్నీరు అప్పుడో లేక, నీరా చిలుకుతాడు. కొందరు కొందరు బల్లలు వాతారు. కొందరు జంతువుల కూలలు ఆశ్చర్యిస్తారు— అవగా, గర్జన, గాం ద్రీంపు, పకిలింపు, ఓడ్రెపెట్టవం, ముటుసు, ఘుర్లు రీంపు, అంక, యన ముదలైవని, వాచక్కోల్లో నిన్నులేవంటో చదివినవరి తమరికొచ్చి! ఒక్కొక్కప్పుడు ఒకడు బయలుదేరి సక్కువాడు తనని కూనీ చెయ్యడానికి సర్వోద్ధుడై ఉన్నాడనినీ, తనవల్ల తప్పులేదనినీ, కూనీ జరుగుతుండిగా పండిట్ చూసి ఊగుతున్నట్టు తనెల్లి వాడమాస్తరుతో రిపోర్టు చేస్తా వనినీ చెబిస్తాడు. తెలుగుక్లాసులో అరిగే అల్లరికి వాయుత్వం దొరకడం అనే అద్భుతం పట్టివవాడి జన్మ సఫలం అనినీ, వాడికి పునర్జన్మ ఉండటో దనినీ, దేవుడు వాడికి జంతుజన్మ ప్రసాదించనందుకు దేవుడి ఋణం, తెలుగులేకం రిన్నీ కన్నుడుకు దేశ ఋణం, తనతెల్లిది తెలుగు అవదించవల్ల తెలుగుఋణం వాడు ఆ చెప్పతో నిస్సందేహంగా తీర్చిపారేశాడనినీ, మావరత్వం సార్థకం చేసుకోడానికి అంతకంటె మహా రేరుణం ఉండవనినీ, కొందరి సంతబుహ అనిపిస్తుంది. కొందరు మాటకొల్లు అప్రస్తుతివేళంస మొదలెడతారు. కొందరు తెలుగుమేష్టరుగారి ఇతరవ్యవహారాల్లో ప్రవేశిస్తారు. కొందరు ఆయన చేసిన పుస్తకం యొక్క ప్రాశస్త్యం కొనియాడతారు. వాంతోటి ఆయన ఉచ్చిపోయి రెవ గ్రంథం అంత గొప్పదైవపు టికి తన దానికి చాలా తక్కువఖరీదే పెట్టావనీ, అట్లాంటిది ఈ కాలంలో బయలుదేరటం లేదనీ మోస్తరులో రెక్కరు ఇస్తాడు, పాఠం ఏవ్యం అయిపోతుంది.

విద్యార్థులు కనుసంజ్ఞలు చేసుకుంటూ ఆసందిస్తూ
టాకు, ఒక్కొక్కప్పుడు, మతస్థగ్రంథాలుగా నియ-
మించబడ్డ డిప్ట్యుబుక్కులనే తర్జిమపు గ్రంథాల్లో
శృంగారభుక్తుల తీసుకుంటుంది. అందులో ఉన్న అర్థం
పదాలకి అర్థం చెప్పకలిసిపోయినప్పుడు, తెలుగు
మేష్టరు ఎవరితల్లిమీదో చెప్పక భేకగతి ఆటలు
బిస్తాడు. అటువంటి సమయంలో ఆయన్ని ఆపి
అక్కడే రిపేరి అర్థం లిప్తిగా అవటంలేదని ఒక్కొక్క
క్కు ద్వపాదుడు పట్టుపడతాడు. గౌరవమిడికాపం,
కర్ణజవనం, పాండవులజవనం, దుర్యోధనాపం మొద-
లైనవి ఇల్లాంటి గండగత్తెర ప్థలాల్లో కొన్ని.
క్లాసులో చైవాద్యా ఆడబిల్లిలే ఉండడం తటస్థం
చిందా, మైత్రీ ప్రశ్నలు ఒక్కరకక శోరుగా ఉండ-
డంలో ఆశ్చర్యం లేదు. మరోడు క్లాసులో ఉన్న
ఆడబిల్లిల పేర్లు ఇతర అర్థంతో ఏమీ ప్రశ్నలకును
తాడు. “మేష్టరండి, ఏడు మిమ్మల్ని బాగులు తిను
తున్నావండి” అంటూ ఒకడు ఇంకోడిమీద రహస్యం
విమోచిస్తాడు. ఒకడు ఆలస్యంగా వచ్చి కూచుని,
“ఏమిరా” అంటే, “మీయింట్లో గడ్డిమోపు వేయించి
వచ్చావు.” అంటాడు. ఇంకో అల్పాయు మహా-
మతావేళతో “ఈవేళ వక్షత్రం ఏమిటండి మేష్టరూ!”
అని, “ఎందుకురా?” అని పక్కవాడు అడగ్గా,
“ఉండరా; మామమగారి కూతుర్ని తీసుకురావాలి!”
అన్నాడు. ఓతెలుగు మేష్టరికి కూతురు పుట్టిన
సంగతి ఆయనతో ఓ అల్పాయు క్లాసులో ఉన్న
వ్యదే చెప్పడంతోలే, ఇంకో పిల్లాడు జయమనిలేచి,
“అల్లాయిలే నేను తెలుగుమేష్టర్ని మామగారూ
అని పిలిచాలి నావును” అన్నాడు. తెలుగుగంటకొసమే
బోయ్యమీద తప్పుదురాతలు రాసి ఉంచేవా ఖైలాసు.
ఆ గంటలో అందరి కేబుల్లోనూ ఉన్న సగుకు కల-
పోస్తే, ఓ అల్పాయువరమిందు చెయ్యవచ్చు. తెలుగు
క్లాసులో దీపావళిలమావాస్య, ఆక్రీతం పౌర్ణమికి
ప్రాగంభించి తరవాత పౌర్ణమిదాకా ఉంటుంది.

ఉన్న ఉదాహరణలు అసలు పేర్లు తీసేసిన యథార్థాలు
గడక, మాత్రించిన స్థితి అబద్ధం అనేనెయ్యడంకూడా
పొరపాటే. ఇక, ప్రతి మాత్రానికి లెక్కకొన్ని
ప్రతిబంధకాలు ఉన్నట్టుగానే, తమరు శోధించేది
దిక్కులేని తెలు గయినా తమరి యితర ప్రజలు
కూడా ప్రయోగించి ఇటు కుర్రాళ్ల మన్ననా, అటు
అధికారుల ఆదరణా కూడా పొందిన అధ్యాపకులు
కొందరు ఉండేవారు, ఉన్నారు. అందుకని, ఈస్థి-
స్థింపడానికి రెంటాలుపడ్డ వాళ్లని స్మరించుకోడం
వయం. వాళ్లెవ్వనూ, ఎంతమంది అంటే, “పంజా-
రాని మహాబాహు”. లేకపోలే, పెద్దలు సాధార-
ణంగా అంటుండే “వా (వను?) చేతను, నీచేతను,
వరమడిగిన కుంతిచేత...” అనే ప్రాసతత్వ వద్యం
లో లాగ చాలామంది!

ప్రతిపది చేసే చెయింతో సాధారణంగా
గైదుకావడం అయిపోవడమే అధ్యక్షితుంటాడు గడక
మొదటిమద్దాయి చేతుకు! దిక్కుమాలి కర్కం చేతు
డికి తెలుగు రాదని రిపర్చివల్ల కనిపెట్టవట్టు చెయ-
తాడు మరి! శిశ్యుగోదావికిమాదా అతడికి తీరుబడి
లేవట్టు వివరమవుతుంది. తెలుగు చేత, చేతుడి భాష
చేదు. ప్రార్థన వస్తరాలు తెలుగులో చేస్తే అరనికి
ముట్టవేమో అని చాలామందికి భయం అందుచేతనే!
తెలుగు నుంచి చేతుకు ఇంకా ఏవుణ్యం కట్టు
నున్నావంటే, పురాణపురుషుల భాష ఇది కాకుండా
మరోటి అయేటట్టు చేసేకాదు. కృష్ణమూ తెలుగు
వాడు కాదు, రామమూ తెలుగువాడు కాదు. ఒకవేళ
కృష్ణుడికి సుజరాలీ కాక పాత్రవాత్తరసంబంధంవల్ల
హిందీభాషాను, రాముడికి హిందీ కాక లంకా ద్వీప
సంబంధంవల్ల అరవభాషాను తెలిసేవేమో! అదీకాక,
చేతుడు ఈ తెలుగుని ఎప్పుడు రాజభాషగా నవకటి
కాలంలో ఉండనిచ్చాడో మనం ఎరగంగాని, ప్రస్తు-
తంలో ఆపదని దాని కివ్వనిసంగతి అందరికీ తెలుసు.
మొందు ఎప్పుడో ఇస్తాడు గావున అనకునేటందుకు
అధారాలుగాని, అఖిరికి చారాలుగాని లేవు. అందుచేత
ధనాధికార సంపదలంగల తెలుగువాళ్ల చేత మన్నన
పొందడానికి తెలుగు వోచుకోలేదు. ఇంకా ఆలోచిస్తే,

అంధ్రదేశంలో ఉన్న ప్రతి నిడి తెలుగు
మేష్టరువల్లా సర్వత్రా ఈ స్థితి అక్షరాలా ఇల్లానే
ఉంది గావున అనుకోడం పొరపాటు. కాని, పై

ప్రపంచభాగ్యుని పొందిన భారతీయకవుల పృథగ్భాగ్యుల
తెలుగువర్ణన లేకుండా చేవుడు కట్టుదిట్టం చేశాడు.
యాదాది, తెలుగువాళ్లు తమరియొక్క ప్రతీసందర్భం
లోనూ అర్థం చూసుకోకుండా సగర్వంగా పాడు
తుండే 'అవగణపవ' అనే పరీ రవీంద్రబాబుగారి
భారతచేళిపుపాట! అందులో తెలుగుప్రమేయం లేదు.
రాష్ట్రాల పేర్లలో (పాటయొక్క రచనవాటికి, అవగా
న-న-గాం గాటికి ఒరిపా అనేది వేరు రాష్ట్రం
కాకపోయినా) 'ఉర్కల' ఉందిగాని 'ఆంధ్ర'లేదు.
అది 'ద్రావిడ' ఆశీర్వాదంలో రీసం అయిఉండింది అని
మనం అనుకోవాలి - పచ్చ సాంఘికంలోలాగ! ఎదుల
పేర్లలో 'గోదావరి'లేదు; కాని, 'గంగా' 'యమునా'
కూడా ఉన్నాయి! ఇంకా చెప్పాలంటే, తెలుగు
ఆక్షరపముదాయానికి రూపంలో పూర్ణత్యమున్నా
(అలిక ముక్తాఫలాకార నిలసనము - అంటారు తెనాలి
రామకృష్ణుడు), ఉచ్చారణలో మృదుత్వమున్నా
ఇచ్చినా, వ్రాసేలో మితత్వంగాని, నిర్భీతత్వంగాని,
సమగ్రతగాని, సంక్షిప్తలేఖనావేగానికి వృద్ధిగాని భగ
వంతుడు ప్రసాదించలేదు.

రెండోకారణం అధికారులు. అధికారులంటే
గవర్నమెంటు కారు - వారికి ఉండే గొప్పదనం ఈ
తెలుగునైన ఎందుకు? అయినా, వాళ్లు తెలుగువాడి
మీద కర్తవ్యం పెట్టకుండా తెలుగుకర్తవ్యం ఏదీ పెట్టరు.
మరి అధికారులంటే ఎవరు? నిద్రాకాళిలో తెలుగు
తరపున ఉండే పాలకవర్గంలో సభ్యులు. దిక్కులేని
తెలుక్కి వాళ్లే అధికారులు అనుకోవాలి. సాధార
ణంగా వారిలో ఆంగ్లేజీరులు ఉండవచ్చు. వాళ్లని
నుండి కష్టంగా ఏమీ అవరారు. ఏమంటే వాళ్లది
తెలుగు కాదు. ఆ అధికారుల్లో ఒకరకం తెలుగువా
రుండవచ్చు. వాళ్లలో చాలామందిని ఏమనీ లాభం
లేదు. వాళ్ల మాతృభాష తెలుగునా దానియందు
వారికి ప్రవేశంగాని, వాత్సల్యంగాని ఉండవు. వాళ్లు
పుణ్యవశంచేత తెలుగురాని తెలుగువాళ్ల వడంచేతనే
ఆ అధికారపదవి అందగలిగిఉంటారు. ఇక, ఆ అధి
కారుల్లోనే తెలుగులో ప్రావీణ్యత ఉండి తెలుగుమీద
ప్రసన్నత గలిగినవాళ్లు కొందరేనా ఉండితీరతారు అను

కుండాం. అటువంటివాడు ఏకాగ్రులవడంచేత స్వతం
త్రించి ఏదేనా తెలుగువిషయం సంస్కరణ ఉద్దేశించి
సట్టాయినా, చేతులోఉన్న ఆకాశ్ర అధికారంకూడా
అమాంతంగా ఎక్కడ లేచిపోతుందో అనే భీతిగలవా
ళ్ల వడంచేత, వాళ్లవల్లకూడా తెలుక్కి ఏమీ ఆదరణ
జరుగుతుండదు కాని, అటువంటివాళ్లవల్ల స్వల్పమై
నటువంటి మార్పులు కొన్ని సూచించబడవచ్చు, ప్రేవారికి
దబ్బు లేనులుపాటు లేకుండాఉంటే అది ఆచరణలోకి
కూడా దిగవచ్చు. అయినా, తెలుగుమేష్టరు లేకం
ఇంగ్లీషుమేష్టరులేతంబో సగంకూడా ఉండరు, కాని
అతనికి రెండుభాషలు గావాలి, ఏర్పడుకూడా రెట్టంపు
ఉండవచ్చు. ఇంగ్లీషుపాఠం ఎన్నింటిలు చెబుతాలో
అందులో సగంకంటిలు తెలుగుపాఠం. ఇంగ్లీషుపాఠం
పేపరు ఒకటికి దిద్దివందుకు ఎంతిప్రాగో అందులో
సగం తెలుక్కి. దివభర్యలో పాశ్రక్రమం నిర్ణయించే
టవ్వడు తెలుగుపాఠాన్ని చివరకంటే లో పాఠయ్యచ్చు
-ఎంచేతంటే పిల్లలు అప్పటికి విగ్రహితారు గనక
తెలుగు వేర్చుకోదానికి పరివ్రావృత్తిలో ఉంటారు.
మూలుపైపలు ఇంగ్లీషుపాఠశ్రంగం చివర, ఇటీవల,
టీక ఉండటంలేదు. కాని, తెలుగుపాఠశ్రంగం చివర
టీక కేటివరకూ ఉంది. దీనికి ఉండవలెమే కాకుండా
అసలుకంటే ఎక్కువగాఉంటే. పైగా మరోటి, ఏటేటా
విశేషమైన సామగ్రితో పెరిగిపోతోంది. ఆంగ్లభాష
తెలుగువారివిద్యలోకి అందరికీ గర్వాహీగా వచ్చు
సరిన్నీ, తెలుగుచెప్పే మేష్టర్లకిమాత్రం తెలుగు రాద
నిన్నీ అధికారలభ్యయం అయిఉంటుంది. ఇంగ్లీషు
పాఠాలకి టీక, చివర వేస్తే, ఆటీక చదివేగలని ప్రతి
కుర్రాకూ క్లాసులోకి పురువుగా వస్తాడట, దాంతోటి
ఇంగ్లీషుమేష్టరు చెప్పడానికి ఏమీ ఉండదుట! అది
కాక, కుర్రాళ్లంతా ఆ చివరటీక కంటా పెట్టేసి
రామచిలకలలాగ పరీక్షల్లో ప్లేటుచేసేసి, మూడు
లైపోయి, ప్యాపైపోతారట! పైగా, ఆటీకలో ఉండ
గలప్రతి మక్కలు, కుర్రాడు, నేరుగా ఇంగ్లీషుచెప్పే
మేష్టరునోటంటనే విని, అదన్నీ ఆయన రెవ అపూర్వ
ఖండ మేధానంపత్తివల్ల ఆమవుగా విశేషాధులేమిటి,
పూర్వగాభలేమిటి, వ్యాకరణ విశేషలేమిటి, చూసీ
చూడగానే దిగించి చెబుతున్నారని అనుకోదానికి

దీని చెడిపోతుందేమో అని భయం! ఈ సమయం తెలుగువన గ్రంథం నుండి లేవు. ఇంగ్లీషు ప్రక్క పదంలో మర్రాడు కనిపిస్తే ఎరగని పద్యరచనని మృద్యుతం చేస్తుంది, పూసను ద్విపట్టు వాడి స్వంత ఆంగ్లంలో చెప్పవలసిందని అడిగే ప్రక్కలు ఉండవచ్చు. తెలుగు పేరులో అటువంటి పదాలు, ఎవరో కూడకు అని ఉంటారు, లేవు. ఇంగ్లీషులో ఉత్తరాల మతలయల్ని రావాలి, తెలుగులో, వచ్చి లాభం ఏమిటని గావున, అక్కర్లేదు. ఇక భాషానువాదం ఇంగ్లీషులోంచి తెలుగు లోకి మార్చేటప్పుడు, ఆ మార్పులు పట్టిగల్గి తెలుగులో కలిపేయవచ్చును. ఇంగ్లీషులో ప్రజ్ఞ ఉంటే తెలుగులో ఉండవచ్చుమే! ఆంగ్ల భాషేతర పాఠాలన్నీ తెలుగునే కానియ్యవలసిన ఈ కోణాల్లో ఆంగ్ల భాషా వ్యాపారం ఏమయిందీ అంటే, పరిభాషల విమర్శ అవసరంగా సంస్కృతం మాదా ప్రవేశించి నురు శిష్యులకి ఒక్కరవ్వ ప్రాగంబిడికి తెలిస్తోంది. అని యిక్కడ అప్రమేయం.

సరి, కాస్త్రం చెప్పినట్లు, మాడ్కో కారణం తనే. మామూలుగా తెలుగు మేష్టరికి రావలసింది ఇంగ్లీషుకాదు గవక రాదు. మర్రాడికి కొన్ని ఎంజీరిమక్కలు వస్తూ పోతూ ఉంటాయి. అట్లాంటిది రానివాళ్లని చూస్తే మర్రాడికి నిరసన. తెలుగు మేష్టరికి సంస్కృతం రావాలి, వస్తుంది. ఎంతవరకూ అంటే, తెలుగువాళ్ల వోరు మానే టుండున సరిపోయే ఉంటుంది. ఆ సంగతి మర్రాడికి మరీకోపం. తెలుగు మేష్టరు సంస్కృతం వాడక మానడు. అది మర్రాడికి ఎంగోమంట. ఒక్కొక్క తెలుగు మేష్టరికి కేవలం సంస్కృతం మాత్రమే వస్తుంది. అతడు తెలుగులో పుస్తకాలు ఏమీ చూడకుండానే వాటిలో ఏమీ లేదని గ్రహించి మరీవాటిని చూడనిరకం. ప్రమాదం అక్షరలయ్యెల్లో ఏంకావలసినా సరే బలపు కోసం అతడు సంస్కృతంలోంచే యిస్తాడు, పుచ్చు గుంటాడు, తెలుగు అంటగట్టి రుద్దుతాడు. అతడు తెలుగునుండి మర్రాడికి ఆపత్తి పుట్టించడు, ఆవేశం ఎత్తించడు. ఒక్కొక్కరు నవీనవిజ్ఞానం జ్ఞానంలో తేరదంటాడు. ఒక్కొక్కడు తెలుగులో ఏ పూర్వ కవుల్నూ వాళ్ల పాండిత్యం స్మరించి ‘సరీ’ అని ఒప్పుకుం

టాడు. బతుకున్న వాళ్ల (అతని ఉద్దేశంలో) మృత వస్త్రపు పుస్తకాలు ఏవరుసచేదివల్లా పతవగ్రంథాలుగా మారిపోయి అది తనే చెప్పవలసిన ప్రారబ్ధం తనికి వడితే, ఒక్కొక్క తెలుగు మేష్టరు అది నేన్నెట్టి కొడతాడు గాని పాఠం చెప్పడు. తెలుగు మేష్టరు భాషాసంస్కారంకోసమే పాఠవాదితాడుగాని, మర్రాళ్లలో నవ్య భాషోదయం కలగడానికి అలాచన చెయ్యడు. అలాంటివాడు పాఠం చెప్పేటప్పుడు మొదట్లోనూ మధ్య వివరామాత్రం పురాతనవ్యాకరణ - లేక ఆదివ్యాకరణ - చంద్రం విపులం అన్నమాట. అతడి పరమావధి పాఠవ్యాకరణాన్ని అనుసరించడమే! వ్యాకరణం భాషకి అస్థిపంజరంవంటిది అవడంవల్లా, వైగా అది లాభం ఉందని తెలుగుతాలూకు వ్యాకరణం అవడంవల్లా, ఒక్కొక్క వ్యాకరణమాత్రం వివరము పుష్కలం డోక్కుని, చేయగోమన్న పుష్కలం సాలోమని గోలెస్తుతాడు, ఆంగ్లవిద్యార్థి! తెలుగు మేష్టరు ఇటీవల తాగా ఇంగ్లీషు తెలుగునుండి వ్యవహరించేవారు ఉన్నా, ఇంగ్లీషుని నిలుపునా చీరీ మాట్లాడేవాళ్లా ఉన్నారు:— “అఫెయర్ ఐ ఎక్స్ ప్రెజెంట్ యూ, నా వాల్”, “ఐ ప్రెజెంట్ యూ టో”, “ప్రెజెంట్ యూ తేట్”, “ప్రెజెంట్ యూ లాక్ మీ వన్ ఐష్టివోమ్” ముదిరిగా ఉండే వాక్యాలు మర్రాళ్లలో జరిగేటప్పుడు హెచ్చుతప్పు వచ్చితిరుతుం. ఒక మర్రాడు కుడిచేతి దిటిగవేలూ చూపించినప్పుడు అతనికి చెళ్ల మనదానికి ఓఆయన “చెళ్లపోయే కుంకా” అవడానికి “గానెనే పూలో” అనేవాడు. ఆమాత్రం బాలిభాష ముక్కలూ తెలియక ఎదేనా ఇంగ్లీషునోటీసు వస్తే ఒకటి చదవ మననం, వాడు తనది తలవొచ్చినది వల్లించి అక్కడ ఉన్నదానికి అర్థం అవడం, చిరక! వైగారు తెలుగు పండిట్ని కబడ్డారుగా ఉండవచ్చునని ముగించడం. ఒక్కొక్క మేష్టరు తన కర్మని శ్రద్ధతో తన అలంకరించకపోవడంవల్ల చాలా గతిభీ జరుగుతుంది. పిల్లనూ గల్లంతులో పుష్కలం బల్లమీద తనేవారునూ, “ఇదే ముట్” తెలుసా! మీపిల్లమీద వాత” అనేవా డొక మహనీయుడు. దాంతో చార్లు మరీ మానీసరికి ఆయనకి మరీ కోపం చెచ్చి అందరినీ తెంచి యొక్కమనదానికి “గెటెట్ టెంట్” అని ఆయన

అసగానే సాయంపట్టి తెంచీలన్నీ చేతులమీద విల
తెట్టేవాడు. మరోమేష్టరు కుక్కలో కోగి పోతూ
పోతూ వెలుతాడు. అప్పుడు ఊహల నిల్లా జెల్లి
తెనూకీ (అప్పుడు ధరించకపోతే దండించేవాడు)
ఆయనకి విసరడం—బుట్టమూకతో వడగల్గిన పాముకి
విసరడం క్షాపకం వచ్చి! ఒకొక్క తెలుగు మేష్టరు
పేషన్లు దిద్దితే అంతా ప్యానే! అకేమిటంటే, అహంసా
తత్వం అని సమాధానం. లేకపోతే ఎ. సి. యస్. లో
లాగ కావలసివంతమంది ప్యాను! వ్యాసరచనలో
విషయం 'సజ్జా' అయినప్పుడు ఒకచో విద్యార్థి
'గాడిచ' గురించి రాసినా, వాడి ఉద్దేశం మంచిది,
ప్రజ్ఞాకనపరిచాడు, పండితా స్వమదర్శనం అన్నాడు
అని మార్కులు యావత్తూ బేరాలీగా ఇచ్చేసేవాడు.
ఒక తెలుగుమేష్టరికి దయాధనం విస్తారం అవడంచేత
పరిశుదధనా మర్రాళ్ల ప్రాణాలకి తన ప్రాణం ఆజ్ఞే,
ఒకడు రాసిన కాగితం ఇంకోడికి తనే అందించి పుణ్యం
పూర్వగతం చేసుకునేవాడు. రెండోకంటినాడికి తెలియ
మందా బాగ్రత్తగా కాకీలేకుళోమని ఓఆయన కోప్పడే
వాడు. ఒకొక్కరు మర్రాడిమీద కోపంవచ్చి, అగ
లేక, తను వాణ్ణి కీలించక, మైకి రిపోర్టు చెయ్యడానికి
బయల్దేరి, మధ్యవారిలో మర్రాడు "మేష్టాండి,
మేష్టాండి" అనేసరికి కరిగి తిరిగి చెల్లిపోడంలో "ఎందు
కువంటు వవ్వ..." మృగంకి తెస్తారు. ఇటీవలివారిలో
తెలియకునాని, కాస్త పూర్వంవారిలో, ఏయిద్దరు
ఒకచోట చేరినా, కొత్తరికంలో మిక్కిలి పొత్తుగా
ఉండి, వారం పదిహేం బయోపరికి, వీరికి రామశబ్దం
రావని వామా, వారికి గుణింతాలు రావని వీరూడప్పను
సుశేవారు. పరీక్ష లకేవి ఏమీ అప్పుట్లో లేకపోవడమంది
(పరీక్షలవల్ల పాండిత్యాలు ఎల్లా నిర్ణయింపబడుతు
న్నాయో చూస్తూనే ఉన్నాం!) ఎవరి కెన్ని తెలిసి
తేటలున్నాయో తెలుసుకోడానికి మరోమార్గం కని
పించక, వాళ్లు వాగ్యాదన బగాయతు అవాచ్యాల
వ్యాసా మల్లయుద్ధాలవరకు చెల్లవారని తెలుస్తుంది.
వారి చైవమ్యాటం ఇన్యజన్మీకుడా నిర్మిపోయే
తార్కాణాలు కనిపిస్తుండేవి. మర్రాడు ప్రశ్న ఎకేనా
తప్పిపోయినప్పుడు ఒకొక్క మేష్టరు, "నవ్వే నిరుడు
ఆ చెధవచ్చిర తెలుసు అవోరింది వచ్చావీ కాదు!

ఆచరణకి తెలు గంభ వచ్చి వచ్చిందో, నీకూ అంతే
రాక వచ్చింది!" అనడంకూడా వినిపించేది.

వాలగోకారణం విద్యార్థులే అనడం తక్కువైనా,
తప్పదు. విద్యార్థుల్లో కొందరు విద్య అర్థించవివాళ్లు
ఉండవచ్చు. కేవల గురూలోచనగానీ, మారూలోచన
గానీ చిన్న మనస్సుల్లో చేంచేసి ఉంటుం దనుకోవడం
అమానుషం. శిష్యుపాపం గురు ర్యుతేత్ అని
గదా అంటారు. తెలుగుతేళ్ళు విద్యార్థి తన
మౌదయప్రతినిధియైన తెలుగుయొక్క వ్యూహాన్ని
తనకి అవగాహనతో తెచ్చేవాళ్లని తను ద్వేషించి
నా, హింసించినా, మాషించినా, తిరస్కరించినా,
దప్పించినా, నిరసించినా అది మాతృద్రోహం కాక
పోయినా తప్పకుండా అర్హిద్రోహంకొండి, తద్వారా
చక్ర్రోహంకొండి వస్తుంది కాబట్టి చోస్యాయుధం అనడం
కంటే దాన్ని తోవనీయం అనడం వ్యాయంగనక
నన్ను, చిన్న వాళ్లకి నిందావిషయాల్లో వాటి చిన్నది
గానే ఉండితీరాలని అనభవవాలగు మృగ్యత తత్వంచేసి
వెలుతారు గనకమన్ను ఈ ఉపనిషయం ఆపేస్తాను.

విద్యోకారణం తెలుగువిద్యార్థుల తండ్రులు—
అసగా తెలుగునాయనలు. రెవకొడుకు ఒబ్బి తెలుగులో
మూరిం విద్యార్థి దళలోనే తెగపండితు డైపోవారి
ఏ తెలుగుతండ్రి కొడుకొడుగదా! పరిగదా, ఒబ్బి
తెలుగు మనవోయింది ఏయితర అంశంలోనేవాసరే,
పాండిత్యంపూట వేపుడికి తెలుసును, అబరికి ప్రతేక
మైనా పరే లేక—చివరికి పుర్రుఅయివాసరే ఉంటేపోనీ
కొంతవయంగదా అని కలితపించుతాడు. అసలు మర్రాడి
నిమిత్తం ఎప్పుడైతే తమరు సీసా కట్టేసి వాణ్ణి పాలుకి
గారం తోలాలమాత్రం—అందులో కోణకి గంగంటలు
మాత్రం—బడికి పంపిస్తారో, ఆరెప్పుతోటి మర్రాణ్ణి
కాయడంపూచీ చీదగా తమకి వదిలిపోయి, అక్క
డితో వాడియొక్క శరీరభివృద్ధి, మనోవికాసమా
కలగడమే కాక వాడికి నుణలాలూ, సదభ్యాసాలూ,
వైర్యపాపాలూ, మానమర్యాదలూ, మహదా
ర్యాదూ, సత్యభర్యాదూ పట్టుబడిడం మర్రాడు పూర్ణ
ఉండని గంగంటల కాలంలోమాదా కావచ్చునుగదా
అనేమాటేనా ఒప్పుకోక, మర్రాడు ఒకచో ఫేలయితే

ఆ సంగతియొక్కధ్వని తమరింటికి వివరజేవరకూ వాడి
సంగతి నస్మరంతిగా చూసి ముఖ్యమైన ఇతరపక్షలో
లీనమై ఉండేవాడు, కుర్రాడికి తెలుగు వచ్చిందో
వచ్చిందో, అదంటే వాడికి పరదాగాఉందో
పరదాగా ఉందో కనకుంటారా? చదువు
కున్న తండ్రులైనా తాము తెలుగుని మన్నిస్తారా!
తెలుగుభాష నిశ్చలం ఎంతవర కైందో, చంచలంగా
ఎంతవరకుందో చూస్తారా! ఎవరవరి తెలుగుమాటల
సందేశంవల్ల తెలుగుమనస్సులపేరు నిల్చిందో గమ
నిస్తారా! గమనించుకోమని కొడుకుతోనేనా చెబు
తారా! కొడుక్కి పోనీ ఆ వేమన “ఉష్కష్కష్కం”
అనుకొండి, ఆపోతన “ధ ర పి ం హ ప న మై”
అనుకొండి బ్రహ్మాపదేశం చేస్తారా! పెద్దవారి
శిక్షేనా వచ్చేటట్టు చేస్తారా! కొడుకు తెలుగుపద్యాలు
కంఠపాఠం చేస్తే పద్యానికి ఓకానిచొప్పునేనా ఇస్తా
మని విలనకడతారా! గుగళం, మగరం, ఆకర్ష
ణీయం, హృద్యం అయిన తెలుగుపద్యపాదాలు వీరి,
బారినో కలిసి మనవంచేస్తారా! అటువంటి రత్నాలు
గల వుత్తకాలు కొని వారికిస్తారా! తెలుగుఃఘంటావే
కొనక్కర్లేదని వాణించే తండ్రులు తక్కిన తెలుగువుత్త
కాలు తవవాడు కొనకున్నాడో లేదో కనకుం

టారా! తమ తాత ముత్రాలవాడేనా బలవంతం
కావడా హృదయపూర్వకంగా తెలుగుకి యోపా
యాలెచ్చే విలన ఉండేదని విన్నారా! లేక తమవాడు
తమకు చూతారా! హృదయాన్ని అంటిపెట్టుకుని ఉండే
భావాలు ఇతరులకి తెలియపరచడానికి రత్తిభాష తప్ప
తక్కినవి బుద్ధిప్రజ్ఞవల్ల తెచ్చిపెట్టుకున్న బాపకు
బాబుల్లారా అని కొడుకులకి చెబుతారా! మంద
తమకు నమ్ముతారా!

తెలుగుదేశపు ఇంగ్లీషుబల్లో తెలుగుమేష్టరు
సిరి, తెలుగుసిరి! అనగా, తెలుగుదేశంసిరి! అనగా,
తెలుగునాళ్లసిరి! నా కవడేనా గురువు అనేనా దుంటే
వాడు నాహృదయం వికసింపజేసి నాపూర్వం
హృదయాలన్నీ వాళ్ల మాటలద్వారా నాలో లీనం అయే
టట్టు నాకు తెలుగు చెప్పినవాడే అనేటంతగా తెలుగు
విద్యాధిహృదయం (అది ఉంది దని అంటారు గనక,
పవిత్రం అని అంటారు గనక) చూరాలి. ఉన్నసిరి,
ఉండవలసివల్లసిరి కొంచెం ఎడంగా ఉన్నాయి—ఒకటి
దక్షిణాగ్రహం, రెండోది ఉత్తరగ్రహం! అయినావతే
మాన్యురావయ్య! ఇప్పుడు ఆంగ్ల భాషేతరపాఠా లన్నీ
తెలుగునేగా! ‘రెండోభాష’ ఏదవుతుందో!!

పాలికావు

= శ్రీ పురిసందా అప్పలస్వామి =

నేను —	కనుల కాటుకరేఖ	బందె బానిసను	నాతోడుమునికోల
రేయి జడలోపూలు	కరగిపోనేలేదు	మంటిలో నాబ్రతుకు	నాబ్రతుకునీడ
రాలిరాలకమున్నె	పెండ్లి పనుపుల పూత	మంటిలో పాట	పాలికాపును నేను
తొలికోడి మలికోడి	చెరగిపోనేలేదు	మంటిలో నే పెతలు	బందె బానిసను
కూసికూయకమున్నె	తొలికవుంగిలిపిడి	మంటిలో కతలు	వేకువల పయనమై
ప్రియురాలి కనుముద్ర	తథకు మాయనలేదు	గడిపె డాకలికొరకు	మునిమాపుదాక
వీడివీడకమున్నె	మునికోల నీకేల	కవళమ్ముకొరకు	మంటిలో నాబ్రతుకు
ఎటకోయి నీ పయన	ఈపయన మేల?	గిల్లియొడి దిగజారి	మంటిలో పాట
మెవరోయి నీవు!	అతడు —	నడక నేర్చిననాడె	పాలికాపును నేను
	పాలికాపును నేను		బందె బానిసను.

బైచరాజు వేంకటనాథుడు

= శ్రీ డా. నేలటూరు వెంకటరమణయ్య =

గతశతాబ్దమున భారతీయులకు మిక్కిలి దాక్షిణ్యముగాదు. వారాయణరావులకులుగాదు. “పంచ తాగ్రము, వెంకటాచార్య వారాయణకవుల అనువాదాలు” అను తీర్మానమున నొక విమర్శాత్మక వ్యాసమును వ్రాసి ప్రకటించియున్నారు. అందలి సారాంశమిది:—“పురాణములమీదను, శృంగారప్రబంధములమీదను ఆంధ్రుల కెక్కుడు ప్రీతి యుండుటచేత పంచతాగ్రము తెలుగు లోనికి వచ్చుటకు ఆలస్య మాదును. శ్రీ. క. గి. వ. తాత్పర్యమున నుండిన దూబగుంట వారాయణ కవియు, ౧౬ వ శతాబ్దపుర్యమున నుండిన వైచరాజు వేంకటాచార్యుడును దీనిని మొదట తెనుగులోనికి వసు వాదము పుట్టిరి. వీరిద్దఱును ఇంచుమించుగా ననుకూలములు! వెంకటాచార్యుని కవిత్వము వారాయణకవి కవిత్వముతోఁ గులమాగఁజాలదు. అసాదిత్యాదిదోషములు అనేకము లరని పంచతాగ్రమునఁ గానవచ్చుచున్నది. చీపురు పాపురు పుల్లలఁ జేపలబుట్టల్లి నట్లు తెప్పిడి యాతని కావుకవిత్వపు మాటలు ఆకాలపుఁ బాపన కవివరుల చెపులకుఁ బ్రమదమిడలేదు. కావున వారు వేంకటాచార్యుని కవనమును నిర్దశించి వారాయణకవిని గొని యాడిరి. అందు కాగ్రహించి వేంకటాచార్యుడు దన పంచతాగ్రమునకీతికొందును నోరార వారాయణకవినియాపించెను. పంచతాగ్రమును బద్ధకావ్యముగ వ్రాయుట ఇద్దఱుకవులకును సామాన్యమైన తప్పే; కాని యాకాలమునఁ బద్ధకచరణుఁ గలుగితక్కియుండినందున వీరిద్దఱును గౌరవత్యులే. వెంకటాచార్యునిగ్రంథమున నసాదిత్య దోషము బహుశముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. సంస్కృత పాండిత్య ప్రకటన పర్యాయమున మొదటియాశ్వాసమున నిరర్థకసమాసములను, మఱియు నిట్టి యవ్యవహారములను దొరలించెను. మొత్తముమీఁద వారాయణకవి కవనమే యేలు.” మఱియు వ్యాసనిదయమునకు విశేష

సంబంధములేని వేంకటాచార్యుని జన్మదేశప్రస్తావన కొంత కలదు. “వెంకటాచార్యుడు తెల్లారివాడుకాదు, అతఁడు కృతి యిచ్చిన హరిహర వాఙ్మయమున కృతి యిచ్చిన హరిహర వాఙ్మయరచనలే తిక్కన కృతి యిచ్చిన తెల్లారి హరిహర వాఙ్మయము కాదు.”

మొదట వెంకటాచార్యుని జన్మదేశమునుగూర్చి కొంత చెప్పెదను. గ్రంథముయొక్క పీఠికలో నిట్లు వెంకటాచార్యుడు వ్రాసియున్నాడు:

క. “ఏచనపుగలదు హరిహర

పాచివ్యము కొంత నవ్యజనులకు మని వా

లో దింపఁ దిక్కయజ్ఞుడు

వాచన సోమనకు మఱియు వాకుం దక్కక.”

ఈ పద్యమును వారాయణరావుగారు చక్కఁగ నవ్యయును చేతానక వెంకటాచార్య వాచనసోమ లంకిత మొసఁగిన హరిహర వాఙ్మయము దిక్కన యంకిత మిచ్చిన తెల్లారిలోని హరిహర వాఙ్మయముకాదని చెప్పి నట్లు వోచుచున్నది. ఈ పద్యమున వెంకటాచార్యుడు ఏ హరిహర వాఙ్మయమికి దిక్కన వాచనసోమన లంకిత మొసఁగినో యా హరిహర వాఙ్మయమే తాను నంకిత మిచ్చితివని నెఱుఁచున్నాడు. దిక్కన వాచన సోమన లంకిత మిచ్చిన హరిహర వాఙ్మయము వెంకటాచార్యుని హరి హర వాఙ్మయమే యిచ్చినది. ములయినచో నతఁడు వారి నీనంతర్యమునఁ దనతో జోడించి పేర్కొనుటకుఁ గారణ మగుపదము. వారాయణరావుగా నివిషయమై యభిప్రాయభేదము గలదని చెప్పియున్నారు. అట్టి యభిప్రాయభేదమున కంతమాత్రమును ఎడమలేదని నేననుచున్నాను. దిక్కన వాచనసోమ లంకితమిచ్చిన హరిహర వాఙ్మయమే తాను నంకితము చేసెనని వెంకటాచార్యుడు స్పష్టముగఁ చెలియఁజేయుచుండఁగా వారాయణరావుగారి యభిప్రాయభేదమున కవకాశ మేది? ఆంధ్రదేశమున తెల్లారినందుఁ దప్ప మఱియొచ్చటను

పారిపారవాగుఁడుండినట్లు పాశ్చ్యము లేదు. కావున వేంకటవాగుఁడు డంకిత మిచ్చినది నెల్లారి పారిపారవాగుని కనియే చెప్పవలసియున్నది. మఱియు వేంకటవాగునికి నెల్లారితో సంబంధ ముండెనని గ్రంథాంతర్గత పాశ్చ్యమువల్ల విశదపడుచున్నది. మిత్రభేదమునందు నక్కభేదీల కళను వేంకటవాగుఁడు డిట్లారంభము చేయుచున్నాఁడు:

క. "దమనకుఁ డిట్లు పరవి

క్రమవిక్రమసింహపురనికటవటకాంత

రమున నొకవాఁడు గాథ

క్రమమున నేనరిగి తిగగఁగాఁగటైదురక."

(౧-౧౮౬)

విక్రమసింహపురప్రస్తావన సంస్కృత పంచతంత్రమునఁ గానరాదు. వారాయణకవి 'కలహాభూమిని' వేర్కొనియెనే కాని విక్రమసింహపురముపై రెడలేదు (౧-౧౮౮). భావయ్యులు "ఒక్క భగ్నువాహినీపమిషఫలంబునఁ గ్రుచ్చుచును నొక్క వారాహత భేదీనాడం బాకర్ణించి" యని కళ వారంభము చేసినకాని విక్రమసింహపురమును నలపెట్టలేదు. ఇందువల్ల వేంకటవాగుఁడు విక్రమసింహపురమును ప్రయత్నిపూర్వకముగ నే కథలోనికి జొప్పించె నని తెల్లమగుచున్నది. ఆంధ్రదేశమున ప్రఖ్యాతవగరము లెన్నియో యుండ నన్నిటిని నదని విక్రమసింహపురముపైఁ జూపిన యా పక్షపాతమునకుఁ గారణమేమి? వారాయణరావుగా రేమందులో కాని వాగుఁడొడవా పట్టణము వేంకటవాగుని జన్మదేశమైనను గానన్నను దానితో నతనికి గాథమైన సంబంధ మెట్టియో యుండెనని గోచరుచున్నది. రాయినదైనట్లు వేంకటవాగుఁడు నెల్లారివాఁడు కాడని చెప్పటకు వాగుసాహసము చాలకున్నది.

ఇక వేంకటవాగుని గ్రంథవిషయమై వారాయణరావుగారి విమర్శను పరామర్శించవలసియున్నది. వీరి విమర్శ సక్రమమైన దని నా బుద్ధికిఁ దోచలేదు. కావున నీ విమర్శనమున వీరు ప్రచురములైన యభిప్రాయముల నించుక వితర్కించవలసివచ్చినది.

౧. పంచతంత్ర మాంధ్రభాషలోనికి వచ్చుటకు వారాయణరావుగా రనుకొనినంత యాలస్యము గా

లేదు. మొదటి యాంధ్రీకరణము కాకతీయయుగ చరమదశయందు నడిచె ననుటకుఁ గొంత యాధారము గలదు. శ్రీ. క. ౧౮-వ కథాబోధైర్వార్ధమున వర్ణింపబడిన సింగన యను ప్రాచీనకవి సకలనీతిసమృత్తమను నొక రాజనీతిగ్రంథమును విరచించెను. ఇది యొక సంకలనగ్రంథము. తత్సూర్యవరచిత ప్రాచీనతరాంధ్రగ్రంథములు లెక్క ఇం గుడాపూర్వములై యున్నవి. వానియందు పంచతంత్రముకంటే. యిత్యేతరమో చెప్పటకు వీలులేదు. సకల నీతి సమృత్తమును బరిష్కరించి ప్రకటించిన శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా నీపంచతంత్రమును గూర్చి యిట్లుభిప్రాయపడుచున్నాడు: "సకల నీతి సమృత్తమునఁ బంచతంత్రపేర నుడివిన గ్రంథము లభించదయ్యె. కర్తవ్యము నెఱుంగసాధ్యము గాదు. ఈ కవి లభించుచున్న పంచతంత్రముల కర్తల కంటెఁ త్రాఁగుఁ డని వేంకటవాధూరులపద్యములఁ బోల్పిచూచిన నెఱుంగనచ్చును." కవిగాని యభిప్రాయము కర మంగీకార్యము.

ఇతనికిఁ దమవారఁ పంచతంత్రమును చూచునీయఁ గడసినవాఁడు మాబయిల వారాయణకవి. శ్రీ వారాయణరావుగా రితివిచరిత్రను నలయునంత విమ్రలముగఁ దడవియందుటచేత దాని నిచ్చట మరల వర్ణించవలసరము లేదు. అటుపనుకటి యాంధ్రీకరణ కర్త భావయ. అతఁడు శ్రీకృష్ణ దేవరాయల సమకాలీనుఁడు. విజయనగరవాస్తవ్యుఁడు. స్వవిరచిత పంచతంత్రమును సంగీత సూర్యోదయ గ్రంథ కర్తయన, రాఁయలగరికరణములలో నొక్కఁడును వైన భండారు లక్ష్మీవారాయణున కంకితమైనదైనను, కవిత్వాతిశయమున నితఁడు వారాయణకవికిఁ దీసిపోవు వాఁడు కాఁడు. ఇతని గ్రంథ మింకను ముద్రితము కాలేదు. మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారమున వ్రాతప్రతి కలదు.

భావయకు చనుకటి యాంధ్రానువాదకుఁడు వేంకటవాగుఁడు. ఇందువల్ల వేంకటవాగునికి పూర్వము పంచతంత్రమును తెనిగించినవారు వారాయణకవిగాక మఱియిరువురు గలరని తెల్లమగుచున్నది గదా. వేంకటవాగుఁడు దన పంచతంత్రాతిశయందుఁ దూలవాడినది యాంధ్రీకృత పంచతంత్ర కర్తను,

సతనిని ప్రోత్సహించేసిన యద్యోగపులనే యని వాదము సత్యమొప్పుకొనినను ఆపంచతంత్రకర్త వారాయణ కవియే యని చెప్పట కెట్లు వీలగును? వారాయణకవి యు, చెంకటనాగుడును ఇంచుమించుగా సమకాలీను లగుటచేత చెంకటనాగుడును మాలవాడిన వారాయణ కవిజేయని వారాయణరావుగారివాదము. పదునేవ శతాబ్దియంతయున నుండిన వారాయణకవియు, పదునాఱవ శతాబ్దియంతయున వెలసిన చెంకటనాగుడును ఇంచు మించుగా సమకాలీను లగుట యెట్లు? ఇంచుమించున పూర్వీకుఁ డని యర్థమా? అనునది పూర్వీకుఁడు పదు కాలికుఁ డగుట యెట్లు? వారాయణకవికిఁ దర్వాతి వాఁడు పదునాఱవ శతాబ్ది పూర్వీకమున నుండిన భావయ చెంకటనాగునికి వారాయణకవికంటె సన్ని హితుఁడుగదా. అతఁడును వారాయణకవిని బోలె బాపవడితోకా. వారాయణరావుగారు పోషించినట్లు చెంకటనాగుడు ముడించినది పంచతంత్రకర్తనే యనుట నిశ్చయమేని అట్లు ముడించబడినవాఁడు భావయకవి యేల కొరడు?

కొవున, వారాయణరావుగారి యావా నిరాధార మనుటచే గ్రాహ్యము కాదు. చెంకటనాగుని పంచతంత్రసిక్కిలిలోని 'ఒకఁ డెలంకాతంబునకు' మొదలైన పద్యములు ఒకరి నుద్దేశించి వ్రాయఁబడి నని తలఁచుట పొరఁబాటు. భుకవిదూషణ దీక్షిఁ బూర్వముండు 'రసవిస్ఫూర్తి గొఱంత' యను పద్యముతో సమాప్తి నుండినది. ఇందుఁ గావ్యరసాస్వాదనపరాయణుల యభిరుచులు భిన్నములని తెల్పుఁబడినది. తరువారి పద్యములో ఒప్పులు గల కృతిలో నొకతప్పున్నను లోపముగాఁ బరిగణింపరాదని విజ్ఞాపన. అటుచెనుక నాలుగుపద్యములయందు మరల భుకవినింద. ఒకచో వారాయణరావుగారు వాదించున ట్లిదియన్నియు భుకవినిందాత్మకము లైనను గావచ్చును. భుకవి వర్ణమున చెంకటనాగుడు దన ప్రతిష్ఠర్థులను తేర్చియుండిన మండవచ్చును. ఇందు విశేష మేమియు లేదు. ఆంధ్రకవు లందఱును పాటించిన మర్యాద ఇట్టిదే. చెంకటనాగుడు మాత్రము దన యధిపంజరమును విడిచి వెలుపలికి లంఘించఁగలఁడా? అట్లు లంఘించలేదని యతని మాటలు దేకకాల సిరులక విస

ర్తించి పరయగప్రవేశము చేయఁబాలకపోయె నని తప్పు పట్టుట యగును. ఇట్టి మహిమ వాఙ్మయ యోగిండు లకుఁ గలిగిన గలుగవచ్చు గాని కవిమాత్రుల కనాధ్యము. భుకవినించు విస్తరించి చేసినంత మాత్రముననే అది వారాయణకవి నుద్దేశించి చేసినదనికాని, భుకవులు సామాన్యులుగ నెదకు తప్పులన్నియు చెంకటనాగుడు దన గ్రంథమున నుండిన ట్లాప్పుకొనెనని చెప్పట కాని తగదు.

అ. పంచతంత్రమును పద్యకావ్యముగ వ్రాయుట తప్పని వ్రాసారాయణరావుగారు దమ యభిప్రాయమును తెలియబెట్టెనున్నారు. వారాయణ చెంకటనాగులు పద్యకావ్యముగ వ్రాసి తప్పొవర్చిరని వారి నెడదీసి నిమ్మకపాలబుద్ధితో భండించెరి; వారికాలపు గ్రంథ కర్తలవలెనే పద్యకావ్యమే ప్రకృష్టమని తలఁచి వీరును దమ పంచతంత్రములను పద్యకావ్యములుగానే రచించి రని పద్దనునట్లు చేసి తమింది విడిచిపెట్టిరి. వీరికి తెల్లత్రుములు తప్పవందుకు సంతోషమే! కాని పంచతంత్రాంధ్రకరణవిధాన మిట్లుండవలె నని వారాయణరావుగారు చేసిన దీర్ఘపర్యాపము అంగీకార్యమని వాదించలేదు. పద్యకావ్యముగ రచించుట వలన వచ్చిన నష్టమేమో నాకు బోధపడలేదు. వీరి కాస్త్రగ్రంథము లెన్ని పద్యాత్మకములు సంస్కృతమున లేవు? పద్యాత్మకము లై నందరియందులి వీరులు విలసము గోలుపోయి రుక్మీకులై పరిణామమును బొందునా? కవులు వారికాలమున చెలూచుజేయందుండిన వాఙ్మయాభిరుచుల ననుసరించియు, సమకాలీన పాఠకాదరణమును గోరియు గ్రంథరచనకుఁ గడఁగుట సహజము. చచ్చినవారిని, బుట్టినవారిని వారు సరకు గొనరు గ్రంథకర్త ప్రతిభావంతుఁడేని, పద్యాత్మకముగాని, గద్యాత్మకముగాని స్వవిరచిత గ్రంథమును రసవంతముగను, బ్రచారంజకముగను జేయఁగలఁడు. ప్రతిభా మాన్యుఁడేని యే పద్ధతి వలంబించినను కాను వ్రాయఁగడఁగిన తుచ్చమును మృత్తికాప్రాయము నేయఁగలఁడు. కొవున పంచతంత్రకర్తలకే కాదు గ్రంథరచయితల కందఱకును బ్రధానము ప్రతిభ. అది లేని వారు పద్యము వ్రాసినను గద్యము వ్రాసినను నొక్కటియే.

3. వేంకటాచార్యుని యసాదిత్యములను గొన్నిటిని పేర్కొనియున్నారు వారాయణరావుగారు. అందు మొదటిది యష్టాదశవర్ణన. ఉదాహరణ: గ్రంథారంభమందలి పాటరీపుత్రముమీద సీసపద్యము ౧ అగస్త్యుడు సీసపద్యము. "కోటగోడలు, పాదాలు, బ్రాహ్మణులు, శూద్రులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, వేత్యులు, పుష్కలమికలు, మదపుటేనుగులు, గుట్టములు, రథములు; ఒక్కొక్కదానికి రెండేసి, మూడేసి పద్యాలుగా చెరిగినవి." ఇట్లే రాజాను వర్ణించు సీసపద్యము లైదు, ఒక శాస్త్రాలము, ఒక మత్తేభవిక్రీడితము. ఇన్ని పద్యాలు వ్రాయుట మేరకు? అనగా వనంగా నొకపట్టం? ఆ పట్టంలో నొకరాజుని చెప్పిన వెంట ముచ్చటగా నుండెడిది" అని వారాయణరావుగారి విమర్శ.

అష్టాదశవర్ణనలు గ్రంథములయందుఁ జేయుట తప్పా? తప్పదులేని యెట్లు? ఇట్టి వర్ణనలు నేయని తెలుగుకవు లందు. భృథావద్యముగ నీ వర్ణనలు చేసిన నది గ్రంథమువిలువను హెచ్చించుగలవు; కాని తెనుగువారికి అతిశయోక్తులు ప్రియతమములు. అతిశయోక్తి బహిష్కరింపరావలెనని తెనుగుకవుల గ్రంథములయందు తిత్తియసంఖ్య బహిష్కారములే. మొదట బహిష్కరింపఁదగినది శ్రీకృష్ణరాయ విరచితమగు నాయుక్తమాల్యద. తెనుగు కావ్యములను విమర్శించు గడఁగి యతిశయోక్తిని బహిష్కరింపఁబూనుట కంబలి యందు భుజించుచు చెంద్రుకల నేటుట యగును.

ఒక్కొక్క విషయమును వర్ణించుట కిన్ని పద్యములూ యని మఱియొక యాక్షేపణ. ఈ సందర్భమున ముఖ్యముగ జ్ఞాపియం దుంచుకొనవలసిన యంక మొకటి కలదు. కావ్యరీతులనబోలి వర్ణనలును చేతకావలయునని భేదించుచుండును. మన వర్ణన లాంఛనములకు నచ్చవు; వారి వర్ణనలయెడ మనకును నట్టిభావమే కలదు. పూర్వకవుల పోకడలు మన భావకవులకు గిట్టవు. వీరి పద్ధతి రాజభోతుతరమువారికి దురించునేమో చెప్పటకు వీలుకాదు. వర్ణనాసంగ్రహ వైపులములు కవుల మనస్తత్వముల ననుసరించి యుండును. కొందఱి కీషణ్యత్రము మాచనచేసి విడిచిన సంతసము గలుగును. అనేకులకు విమలముగ వర్ణింపకుండిన దృష్టియుండదు. కాని యతిశయ

విమలీకరణము వాచకులకు వినుగు పుట్టించును. దోషమే యగును. అయినప్పటికిని గ్రంథవిమర్శవారు గడఁగువారు ఇట్టి యల్పదోషముల నెన్నుటయందు నిమగ్నులై గ్రంథోత్కృష్టతను మఱచి రంధ్రావ్యయము దొడఁగిన కవియెడ నక్రమప్రవర్తనగడఁగుటయే కాక వాచకులనుగూడ వంచించినవా రగుచున్నారు. వేంకటాచార్యుని పంచతంత్రము పీఠికతోడను, పురవర్ణనతోడను సమాప్తమందుటలేదు. కాని వారాయణరావుగారి తీవ్రవిమర్శకు గురియైన వినియే. గ్రంథము వంతటిని పరిశోధించి, చేతకావలసినవియుగ మాటుచుండు విషయములపై నవవచనమును నూత నిడక నుదాహరణములను పరిశీలించి విమర్శించుట సమంజసము.

మఱియు సంస్కృత పాండిత్యము వేంకటాచార్యుని యవసరములయందు దొక్కటిగ వారాయణరావుగారు పరిగణించుచున్నారు. "సంస్కృత పాండిత్యము, అవర్ణక నిరర్థక సమాసభూటన, ఇంకా వీరేని దోషములుగా తా నుద్ఘాటించుకొన్నాడో అనన్నీ దొరలినవి." సంస్కృతపాండిత్యమును వేంకటాచార్యుడు దోషముగ నుద్ఘాటించుకొనియున్నాఁడా? ఇది మమ్మఁ దెలిసవిషయముగాదు. ఒక్క వేంకటాచార్యుడే కాదు, మఱి యే ప్రాచీనాంధ్రకవియు సంస్కృత పాండిత్యమును దోషముగఁ బరిగణించియుండఁజాలఁడు. ఆకాలమున సంస్కృతము తెలుగుని పండితుఁడుగాని, కవిగాని లేడు. వారికిసంస్కృతాంధ్రములు కరతలామలకములు. మన దుర్వృత్త వారికి పట్టలేదు. ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసము పెంపునను, గిడుగువారి ప్రసాదము సొంపునను నిప్పటి తెనుగువారికి సంస్కృతాంధ్రభాష లపరిచి లేములాయెను; నేటి తెనుగుకవులకు సంస్కృతాంధ్ర భాషాజ్ఞానము అవసరమని తోచెను. ఉత్తమగ్రంథ రచన సన్నగిల్లి గ్రామ్యభాషగ్రంథములు చేతమునందంతటను బ్రాచీనము. ఈ తోగము ప్రాచీనులను పీడించలేదు. కావున వారివోట సంస్కృతపాండిత్య హీనకమగు కవీంద్రునిసాక్షులుగ నే వచ్చుచుండెను. సంస్కృత పాండిత్యము కవులయందుఁగాని, యన్యులయందుఁగాని దోషము గాదు. మన యజ్ఞానకారణమున దోషమని మన బుద్ధికి దోచుచున్నది. వారాయణరావుగారి వంటి సంస్కృతభాషాభిజ్ఞులకే నుగమములను వేంకట

నాథుని సమాసములు దుష్టాప్యాయులని తోచినపు డనుల మాట చెప్పవలయునా?

వెంకటనాథుని యనాదిత్యము; దీనికి తార్కాణ కోతి దూలములోని పీలను పూడ్చిదిసి అంజములు నలిగి వచ్చిన కథ. “సామిపోక, మూలములో లేనికథను కల్పించడంవల్ల కావ్యకలకు ముప్పు తెచ్చినాడు” అని వారాయణరావుగారి విమర్శ. ‘మూలములో లేనికథ’ అని వారాయణరావుగారి రసమన్నాడు. కథ యొక్క బీజము మూలమునందు కలదు. వారాయణకవీయు నీ కథను తెప్పియున్నాడు. దాని సారాంశ మిది. ఒక పట్టణము సమాసమున జీర్ణమైన దేవాలయ మొకటి యుండెను. పైశ్చ్యం జొరకఁడు దానిని బాగు చేయుటకు నిశ్చయించి దాని నిర్వహణకు వలసిన ధనమును శిల్పకారుల కొనుగెను. వారు దేవాలయనిర్మాణమున కొరంఛించి యొక చేతదూలమును దప్పించి దానిని పలకలుగాఁ గోయుచు రంపపుకోలేచే చేర్పడిన సందున మేకులు గొట్టి భోజనార్థ మింటికి పోయిరి. తరువాత కోతియొకటి వచ్చి ఆ ప్రాసనిపైఁ గూర్చుండి మేకును పెకలించెను. అంతట వాచ్రుని ప్రయ్యయించు దాని యంజములు దగులుకొని చితికి పోయెను. కోతియు మృతినందెను. కావున వారాయణరావుగారు చెప్పవట్లు వెంకటనాథుఁడు లేనికథను తెచ్చిపెట్టలేదు. తాను కథను మార్చి యెక్కుడు పౌండయంగముగాఁ జెప్పివాఁడు. కథను మార్చుట కితఁడు ప్రభుఁడుగాఁడు. హిందోపదేశకారుఁడు చూసిన మార్గము ననుసరించి యట్లే తానును నొక బ్రాహ్మణుని ద్రోశివాఁడు. బాధ్యం జొరకఁడు బుద్ధాలయమును నిర్మింపవలెనని చెప్పివాఁడు హిందోపదేశకారుఁడు. ఇత వెంకటనాథుఁడు ఒకపట్టణమునచోట యుజ్జయిని యనియు, జీర్ణాలయము, లేక బుద్ధాలయ మనటకు బదులు శివాలయ మనియు, వర్తమిఁడు లేక బాధ్యంజనుటకు మాటు భోగిసీత్రీ యనియు మార్చివాఁడు. ఈ మార్పులు కావ్యకల తెట్లు ముప్పు తెచ్చునో తెలియదు. వాస్తవముగ వారాయణరావుగారి కోపమునకుఁ గారణము మేలని తోచుచున్నది. వారాయణకవినలె వివర్తకునితోడనో తృప్తిపందియుండక వెంకటనాథుఁడు

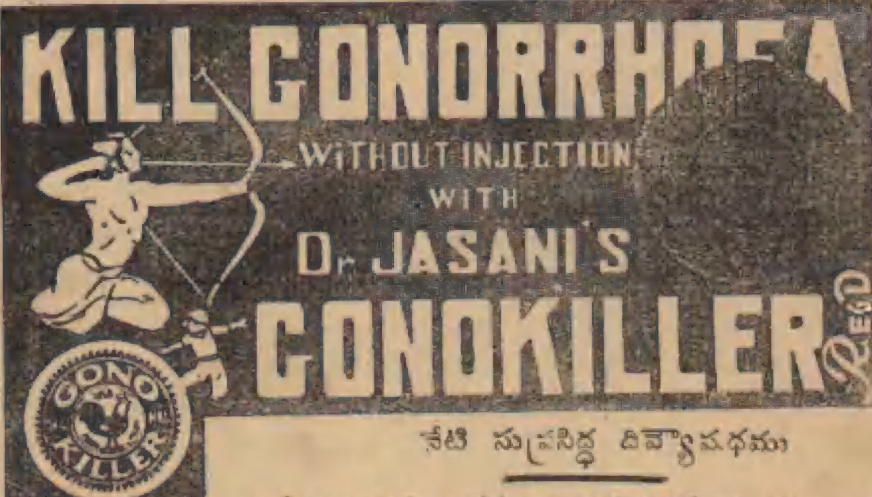
కావ్యములోనికి లేనిపోని పోగముపిల్ల పెక్కు మండియొ తెచ్చి చొప్పించెను — ఎంతటి యపరాధము! అంతటితోఁ దృప్తిపడక దాని సౌందర్యమును, ఆటవేర్పును, పాటమాధుర్యమును కన్నులముందు పొడకట్టువట్టును, చెవులఁదాకునట్లును వర్ణించినాఁడు. దానికై తిరిగఁడు విటకాండ్ర పోకడలను తెప్పివాఁడు; దానిని పాముచేఁ గడపించి యాసాకునఁ దవకుఁ దలిపిన వివక్షద్యవర్ధకులన్నిటి నేకరువుపెట్టివాఁడు. ఇట్టి యనాదిత్యమునకుఁ చాల్చడిన కవి తుంతవృద్ధుఁడా?

భోగిసీత్రీలపేరు చెప్పిన చెవులు చూసికొనెడు ‘అంటివాన్’ సంస్కర్తలు కావ్యవిమర్శ నేయు వత్తుడు దను యశ్చిప్రాయములకు విరుద్ధవిషయములను వర్ణించు కావ్యముల సక్రమముగ ఖండింపఁ గడఁగుట సద్విమర్శనాపద్ధతి కాదు. వెంకటనాథుఁడు పరువాటన కతాబ్ధమువాఁడు. ఆ కాలమున భోగకౌంతల యెడి వెళ్ళరికిని అనూయ లేదు. పేరు గలిగిన వాండ్రెల్లను భోగకౌంతలను చాత్కలికముగ నుద్యాపాముఁ జేసకొనుచుండిరి. ఇట్టి వివాహమునకుఁ గళత్రీకరణ మని పేరు. కావున భోగిసీత్రీని దన కావ్యమునందే వెలివేయకపోయి నని వెంకటనాథునిపైఁ గన్నులెఱువేయుట పొడిగాదు. ఈ పట్టున మనస్సున నుంచుకొనఁదగిన విషయము లొకటియందు కలవు. శ్రీ. శ. గు. వ. కళాబ్రహ్మరథమునందీయవాండ్రు వాఙ్మయచరిత్రయందు శృంగారయంగమారంభమాయెను ఏమాత్ర మవకౌళము చిక్కినను కవులు శృంగార వర్ణనలను దను గ్రంథములయందుఁ జేర్చుచుండిరి. కావునవెంకటనాథుఁడుభోగిసీత్రీనికథయందుఁ బ్రవేశ పెట్టుటయందు వింతలేదు. ఇంకొకవిషయము: వెంకటనాథుఁడొక గొప్ప కథకుఁడు. అంగ్రకథావాఙ్మయమున నతనిస్థాన మున్నదేమైనది. కేరన, మారన, గోపరాజుడి ప్రాచీన కథకులకును, కదిరిపతి వారాయణుడి అర్వాచీనకథకులకును నితడు మధ్యకాలము వాఁడు. పురాతన కథకుల మార్గములను, నాధునిక కథకుల పోకడలను నితని గ్రంథమునఁ గానవచ్చుచున్నది. మఱియు నితఁడు కవిత్వమునకు నవీనముననాథుఁడైన వాచనసోమనాథుని మేలుబంతిగఁ గొని యతఁడాంధ్రకవిత్వమున నూతనముగ ప్రవేశపెట్టిన పద్ధతి

వలంబించెను. ఏ వస్తువునుగాని వర్ణించవలసి వచ్చినపు డా వస్తువునకు సహజములగు వంగములను జూచివీక్షించక యది వాచకుల చక్షువులకుఁ బొడకట్టు నట్లు వర్ణించుట వాచనసోముని కవనమందలి వచన గుణములలో నొక్కటి. దీనిని 'వాస్తవికపద్ధతి' యన వచ్చును. వేంకటాచార్యు డీ పద్ధతి నవలంబించెను. శృంగారయుగమువాఁ డగుటచే స్వయుగధర్మము ననుసరించి తపశబ్రహ్మమున శృంగారమునకుఁ బ్రాధాన్యము నొసఁగి సంస్కృతశతంత్రయున లేని భోగీంద్రీనిఁ బ్రస్తుకభిరుఁ గభానాయకఁడే నెను. కథకుఁడగు టచేఁగదయందునాకవాంక్షములనుజేర్చిపెంచెను; వాస్త

వికవి యగుటచేఁ దన కాలమునందలి భోగీనుల ప్రవర్తనలను, విషవికల్ప మార్గములను వాస్తవముచొప్పున వర్ణించెను. ఇం దౌచిత్యభంగ మేమియఁ గావరాదు. దేవాలయము నెవ్వరు కట్టించినను కోఁతి యందెములు చిరుగుటకుఁ గారణ మగు ప్రయ్య సేయఁబడిన దూలమునుముఁడలేదు. భోగీంద్రీ దూలమునుదెప్పించె ననుట యపాదిత్యమా? లేక నీతికథలలో శృంగారము పనికిరాదనియో? అట్టి కథలు పంచతంత్రమున లేకపోలేదే? ఎట్లు చూచినను ఈ పట్టున వనాదిత్యము గాన్పించను లేదు, కావ్యగమన ముప్పు రాను లేదు.

గ నో రి యా కు ఆ థు ని క చి కి తు



KILL GONORRHOEA
WITHOUT INJECTION
WITH
DR. JASANI'S
GONOKILLER REGISTERED

నేటి సుప్రసిద్ధ దివ్యావధము

ఇంగ్లీషు మరియు యితర వాటైద్యములకు మీ వర్మవ్యాధి నివారణ కాక పురుషుకొన్న యింతెక్కులు నిష్ప్రయోజనమై యుండినయవల మేము త గూరుచేసిన నేటి 4గోనో కిల్లర్ ను వాడిచూడుడు. ఈ సుప్రసిద్ధమందు అన్ని విధముల వర్మబాధలను స్వీకృతములలో తొలగించి మీకు పోఖ్యమనిచ్చును. యిది, స్త్రీ పురుషులయొక్క, మాత్రబాధ్యములకును చిమతొగూడిన వివిధ రకముల గనేరియా-మేహరోగము, తెలుపుపోవుట, వాపు, వీర్యముపోవుట, పొక్కులు యీ మొదలయి వది దీనివలన నివారణయగును. వేలకొలది జవలు మా మందును వాడి పోఖ్యము పొందినారు. దీర్ఘ వ్యాధి గ్రస్తులు యానందించివారు. కాలము పోగొట్టక మీరు యామందును వకసారి పుషయోగించి యానందిం మీ పొందండి. 50 మాత్రల బుడ్డి యొకటికి రూ. 3/-మాత్రమే. వి. పి. పి. ప్రత్యేకము అణాలు 8.

Sole manufacturer:—Dr. D. N. JASANI,
(Dpt. B. H. M) Vithalbhai Patel Road Bombay No. 4.

Madras Agent
APPAR & CO.,
China Bazaar.



రా లి న పూ లు



కీ. కే. డా. బుర్రా శేషగిరిరావుగారు

సాహితీ లోకములో లభ్యపరిపూర్ణైన శ్రీ డా. బుర్రా శేషగిరిరావుగారు స్వస్థులమైన విజయనగరము నందు ఈజూలైజల ౧౧-వ తేదీనాడు ఆకస్మాత్తుగా నుండెజబ్బుకు పాల్పడి గంటలలో గతావధులైరి. ఆంధ్ర సారస్వత లోకమునకు వీరి నిర్వాణమున నొక పెద్ద లోటు ఏర్పడినదని ఘంటాఘోషముగ చెప్పవచ్చును.

వీరి పొండితీ ప్రతిభలు జగద్విదితములు. నిరంతర విమర్శనలతో వీరు ఆంధ్రసారస్వతమునకు ఎడతెగని సేవ గావించిరి.

వీరు జన్మమైతివది ౧౮౫౫ లో. విద్యార్థి దశలోనే వీరు కిను శేషుషీ విశేషములను ప్రకటించిరి. పట్టపర్తిలో మహాత్మ్యతశ్రేణిలో ఉత్తీర్ణులై అచిరత సాధారణమైన మేష్టోవాల్లు పరికమును బహుమతిగా గడించిరి. తరుపతి మాడ్కుపొంటుకును సీయ శిష్యులై యం. ఏ. పట్టుననుడ అసమానముగా గడించిరి. ౨౧-వ యేటనే ఉద్యోగ తీరితములో ప్రవేశించిరి. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములో కొంత కాలము రీడరుగా పనిచేసిరి. నిన్న మొన్నటి వరకును విజయనగరపు మహారాజావారి కళాశాలలో ప్రధానాంశోపాధ్యాయులుగా పనిచేసి అపారమైన కీర్తిని

సంపాదించిరి. ఉద్యోగమునండి విరమించుకొని విశ్రాంతి తీరితమును గడపుచున్న కాలముననుడ వీరు తమ సాహిత్య పరిశోధన ప్రయోజనములను విడువలేదు. యథాభాగ్యమయిన ఉత్సాహోపక్తులతోనే వానిని వడపుచుండిరి. వీరి పొండిత్య ప్రకర్షనను, భాషావేదకును మెచ్చుకొని వీలగు పండితుడు ఇట్టి వలసే ఆమెరికానుండి స్వయముగావచ్చి వీరికి దాక్షిణ్య దండమును, ఘనమైన బహుమానములను ఇచ్చి సత్కరించెను. ఈయన ఆంగ్లభాషా విశారదరితోపాటు స్వయంకృషివల్ల సంస్కృతాంధ్రములయందుకాక చరిత్రకాఖయందును, తాత్పర్యాదుముందును, భాషాశాస్త్రమునందును, నాటకశాస్త్రమునందును అత్యుత్కమును గొల్పుప్రజ్ఞాది శేషములనుసంపాదించి ప్రదర్శించినాడు. వ్యావహారికవాదమును వదిలిన మహారథులలో ఈయనయు ఒకడు. సంస్కృతలలో సంస్కృత. ఆంధ్ర భారతీతీర్థ మను నొక సాహితీవిమర్శకుండలని స్థాపించి ప్రాచ్యవిజ్ఞానమును పాశ్చాత్య లోకమున ప్రచార మొనరింప విజితక్రియప్రులెల్ల భారవోడిక పరాధకుడు.

ఇట్టి మహనీయుడు వయసు వెల్లకముండి అస్తమించుట ఆంధ్ర సారస్వత ప్రపంచపు గురదృష్టమనక తీరదు. భగవంతుడు వీరి ఆత్మకు కాంతి కల్పించుగాక.

కీ. కే. పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు

సంస్కృతాంధ్రములు గుర్తండపండితుడు, ప్రజావేదాపరాయణుడు, నేకభక్తుడు, గూఢాచారం దీని సంస్కృత కళాశాలకు పరివేలయాపాఠుల విరాళ మిచ్చిన దాత— సూరిశాస్త్రిగారునూడ పరమపదించిరి. ఇది మరొక్క పిడుగుపాటు. నిశితమైన ఆయన విమర్శనలకు ఆంధ్ర పండితీలోకము తల బొలిపింది. నాట్యాంబుజము, నాట్యోత్సవము, విమర్శ సారి జాతము అను మాడు విమర్శ గ్రంథములు ఆయన సాహితీ కళా విమర్శన పాటనయెడకు విదర్శనములై ననకు మిగిలినవి. తాను చేసిన భాషావేదగాని, నేక సేవ గాని, ప్రజాసేవ గాని, ఆయన మనసార చేసినాడు. ఇంకను ఎంత చేయగలిగియుండువాడో కాని... ఆంధ్రుల అభాగ్యవశమున అస్తమించినాడు. భగవంతు డెదుగ్రహించి ఆయనయాత్మకు కాంతి కల్పించుగాక!

భాజీపేట శాసనము:

కాకతీయ వంశక్రమము

= శ్రీ ముట్లూరు వెంకటరామయ్య =



కాకతీయసంచిక, కాకతీయ ఆంధ్రరాజయ్యగ
చరిత్రము మున్నగు చారిత్రక గ్రంథరత్నము
లలో కాకతీయుల చరిత్రమునునుటించి నూతనముగా
నిక నేమియు కవిపెట్టు నవకాళము కలుగదో యశస్వల
శ్రీయులు మా రేమండ రామరావుగారు, కీ. శే.
చిలుమూరి వీరభద్రరావుగారు, మాపాటి రమణాచార్యులు
గారు మున్నగువారు దొరకిన యాధారముల
సమపరిచి కాకతీయచరిత్రను సాంగముగను, విభులము
గను, మత, సాంఘిక, వాఙ్మయ చరిత్రచిహ్నలతోను
విశదీకరించిరి. కాని, ఒక విషయమునందు మాత్రము
వారి పరిశోధన విస్ఫుల్యమును సిద్ధాంతమును పొంది
నట్లు కనబడుట లేదు. అదేమన, కాకతీయ వంశ
క్రమమే.

కాకతీయ చరిత్ర కర్తవ్యోపయోగకర మగు
నొకశాసనమును శ్రీయుక్త మాపాటి రమణాచార్యులు
గారు వైఖానసరాష్ట్రమునందలి భాజీపేట యను
గ్రామమున కనుగొని యందలి కాకతీయవంశ క్రమ
సంబంధమును విశేషాంశములను కాకతీయ సంచిక
యందు (పుటలు ౨౫౪-౨౬౦) ప్రమరించిరి.
ఈ శాసనము సంస్కృత కన్నడ భాషలయందు
లియొక్క వాచనపైపులను చెక్కబడియున్నది.
కాని, శాసనశిలపైభాగము ఒకమూరవలకు
కేగిపట్టిపడియుండుటచే శాసనవిషయము సమగ్ర
ముగ లభించక, నాలుగు పైపులను పైభాగమున కొన్ని
పదులు పట్టమైపోవుటచే నొకప్రక్క నన్న శాసన
ఇందమనము, మఱొకప్రక్క నుండు శాసనభాగము
సమమ అన్వయము కుదరకయున్నది. ఏతత్కారణ

ముచే శాసనశిలమీద నొక శాసనమా, లేక ఎక్కువ
శాసనము లున్నవా యను సంశయమున కెడము కలుగు
చున్నదని శ్రీ ఆచార్యులవారు సంశయించిరి. కాని
వారు ఏకాదశము చేతనో శాసనప్రతిబింబములను కాని,
శాసన మూలమును దొరకినంతయుట్టుకు సమగ్రముగ
పై నను ప్రయత్నింప రైరి. ఆధారములను బయలుపెట్టక
వారు విశదీకరించిన విశేషాంశము లంత విశ్వాసనీయ
ము లని యామోదించుటకు కొంత ప్రతిపేధము కలుగు
చున్నది. సంశయభూతము లగు కొన్ని యంశములను
సిద్ధాంతసూచమున వారు వెలిబుచ్చిరి. ముఖ్యముగా
కాకతీయవంశ క్రమవిధానమునునుటించి వారు తెల్పి
నది సంబోధిస్తదముగ నున్నది. రెండవ చేతరాజువకు
త్రిభువనముల్లావర నామధేయ ముండినట్లును, అతడే
రెండవ ప్రోలరాజు తండ్రి యని చెప్పట సంశయో
స్పదమే. ఏల యన, రెండవ ప్రోలరాజు శాసనము
లలోగాని, యాతని తర్వాతిరాజులను దుద్రదేవ గణపతి
దేవ శాసనములలోగాని రెండవ ప్రోలరాజు చేతరాజు
పుత్రుడని యేశాసనమునందును గానరాదు. రెండవ
ప్రోలరాజు అన్వయమును వర్ణించు శాసనము లన్నింటి
లోను నతడు త్రిభువనముల్లాని కొమారు డనియే నిరూ
పించఁబడి యున్నాడు. కాని త్రిభువన ముల్లాడే రెండవ
చేతరాజు జని నిర్ణయించుట కే యాధారమును లేదు.
త్రిభువనముల్లా తిరుదము రెండవ చేతరాజున కుండె నను
నపోహకు ప్రథమమున భూలోట్లు దొరగారే కారణ
భూతు లగుచున్నారు. గణపతిచేపుని కాంచీపురపు శాసన
మును పరిష్కరించు పందర్శమున (చూ. ఇండి. ఆంటి
క్వీరి వాల్యుం 21. పుట 200.) నా శాసనమునందు

రుద్రదేవుని పూర్వీకుడుగా వర్ణింపబడిన దేవముహూర్తే
పానముకొండ కానవమునందు రుద్రదేవుని తండ్రిగా
నిరూపింపబడిన త్రిభువనముల్లరాజుని పూర్వీకగా రథి
ప్రాయపడినది పూరపాటు. పూర్వీకుడన్నంత మాత్రము
ననే ఆతడు తండ్రియని చెప్పట మిక్కిలి యశమంజ
నము. ఇది పూరపాటుని గ్రహింపక కృష్ణకాష్ఠిగారు
'కొండ ప్రాలరాజయొక్క ఆనమకొండ కానవమును
పరిష్కరించునప్పుడు పూర్వీకుగారి యభిప్రాయ
ముచేకొనుటవలన ఇట్టివరి వర్తితకారులందఱును
ఏతదభిప్రాయముచే రూఢిగా నుని పూరపాటుపాలెరి.

ఇట్టివల, నేను ముదరాను ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక
భాండాగారమునందలి స్థానిక చరిత్రలను పరిశీలించు
నపుడు అనుమకొండయందలి యాక్రింది కానవచ్చు
నకలు లభించినది. ఇయ్యది అనుమకొండ గ్రామము
వంతు శివారు భామని యింట్లో అంజనేయ దేవతను
వద్ద దీక్షవసదియున్న శాతివీధ మండప ౬ని మొకంటి
గుమాస్తా యొకనిచే నిర్మాపింపబడి దానినకలు ఈ
క్రింది విధమున నిర్వచియున్నది.

(L. R. vol. 45. pp. 17-21.)

అనమలొంప గ్రామాన శత్రుబాహుని ఇట్లు⁴
అంజనేయదేవతార్చన దిగున పడివుండిన రాత్రి.

సూర్యుడు

40, 50, 60

గోవు వత్స అంజరిబంధం నిలుపు పరిచే లింగం.

శ్రీమహాపద (శ్రీమహాపద) వివరము శ్రీకృష్ణ
(ప్ర) శ్రీపద్మియో, యత్ప్రసాద ప్రభుశక్తి స్వ
స్వపేంద్రో జగత్త్రయో (యే), సాంతుత విష్ణువంశ
శ్రీమహాకవిపురానివా, భోర్భుజః (చేతి) యోగ
(యోగ) యోగార్థ భూమివాది (చమూర్ధ్వ) ప్రమ
భవనమహానో జగత్త్రయో॥ పుత్రప్రసంగ జగత్ప్రసంగ
చరితః ప్రాంతము పాలనో నిర్వర్తకప్రసంగము
విమయో భద్రంగ విద్యావంశ, జిత్యా కొంకణమున
లో (కం) నిజయోగో...వా (పూ) భిక్షాకాపరా—
దుత్పర్యం యజ్ఞప్రసంగ వివరశ్రీర్తిం సమాచిత్ర
యోగో॥ సచిత్ర॥ జిత్యోపాంతర మున్నయనా ప్రాగు

వనం కొంపపై దుర్గాశ్మశక్తిః పాత్యాశో(శో) ను
 సాగరస్య (పురహూతా) (చతురంబే) శంక గోపా
 హ్యయం, తత్తద్భూయంత మన్మకొంపవిషయం తై
 లోక్య మల్లక్షీతీకాచ్ఛాసవబద్ధ ముద్ధర జయ సంతా
 వాన్ కాశ్మిరం॥ సూమరస్యపరభూప దవాగ్నిశ్చిప్త
 మాశవ మశేభమ్నా (శే) ॥ విక్ర హేః భువి విక్రమ
 చక్రే శ్రి(శే)త భూపతిః త ప్రశస్తి భూత్ ॥

అన్యజ్ఞాంకపూరితావేది తీర్థం శివపురా వ్యాయం
కృత్యా తిక్త ద్వవామ్న సా దేవతయ మచీః
(రాత్)॥ తింబశివోద్యే.....

(One line lost here.)

(11 Side of the stone)

కాదాపాస్య (రాహు) గ్రహే దివాకరే, రామేశ్వ
రముగియ పాదా ప్రశస్యే దత్తవాన్ " తను
జోగ్య సంహార్యజిత్యుగ్ధిరిపుణ్యం సంహా ఇతి
విఖ్యాతః — త్రిభువనమల్లక్ష్మిమన్ స్వభూజా
తవిభవమనగభాన్ ప్రభురాజస్తే (జతే) ఆచంద్రాకా
మసితపాపమహిమై వ్యైఃపత్రైః పాల్యంసర్వి నమస్స
మేత దితిసిన్దో స్యస్యశ్రేయసి ప్రభంష్టాపితవాన్
యగులక్ష్మిం స్థభవన్యాసహిన సక్రమాన్మలమతి
గండవృధిర్ ద్విరీద్ర్యవిద్రావణః, ఒదితంప ప్రబోధై
నా భట్టస్య మహాకీర్తనః కాగ్యుదయం.

స్వస్తి సమస్త భువనాశ్రయ శ్రీ పృథ్వీవల్లభ
మహారాజాధిరాజపరమేశ్వర పరమభట్టారక సత్యా
శ్రయమంతరించాళుక్యాధిరం శ్రీమ శ్రీభవనము
దేవర విజయ రాజ్యాభ్యుదయ మానంద్రార్కతరం
సజ్జత్యుర రత్నాదపహ్నోపకీర్తి సమగిత సంచమహా
శ్చైవ మహామండలేశ్వరం పరిహితచరిత విజయ విభూ
షణం శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కాకతీయ్యధిపతిరస
సన్మకాండపురం పైరుతి దిగ్భాగదోరు శివపురమన
వాలియంమాడి తన్నువెనర దేవాలయంగన నైతి
యాబః శ్రీ (తేజ) శ్వర దేవరంగ భోగక్కం దేవ
లయ దిగండు ముడితన విమూకమోవిమూలంకం
మల్లిపఠతపోధనగం అన్నదానమృ మితిది సవ్యా
సక్కం శివమయం గంగుతి నెయ ప్రమాదూతనంపత్న
రద కాల్మిక బ గురి అదిత్యవారదంబు సూర్యగహం

మిని త్ర మాపటియం కాళాముఖ రహస్యనయం శ్రీ పరకాశ
ప్రసిద్ధ ముద్రికాబాణన శివామతాచార్యులయ మప్య
పర్యత వలియ రామేశ్వరపండితగ్గణ తద్వియ్యవరం
పరాచార్యులకముం తగుత్తన్న నిధినిదానకుల్క
దంధ భవోపభోగ్యమంత్రిగా గాభ్యంతరశిద్ధి యులు(మ)
ప్రస్తు పర్యవమస్యవాని తత్పాదప్రయోగన ఆప్తోపకదాన
పూర్వకమిత్తుపల్లిసిద్ధ నిజరురు భక్తిమం పముద్ధరి
సర్వ తెలుగుననమప్రత్రి వలతికం సకళ జగతికా
సౌజన్య పాద్యకౌమరీమిప్ప గతికల్కాగ శ్రీమన్మహా
మండలేశ్వరం దుగణావ్యుతి త్రిభువనమల్లం పరధూ
పాళికతికాదం గెనానికాదామియోగ్యుక్త మి
యగిరయగుంకిన కొడ్డినందదబూ బృహత్సర్వ
భూలోనిగ్గరితావ్యోజ్యత శీర్తిక పశ్యతిర లోకా
లోకమం శాశ్వతం ధరణీదక్రమవాశ్యోశ్వలదగండ్డం
దుగ్గణ భూపాళికం తిప్ప ప్రవాసనం బమగ్గణ మం
పాదం మ్యులదెల్ల శిగరం నాదభయద్ధరనశం కరము
మంత ధర్మోపజ రక్షకరప్రస్తుపాదానీ పడెను సమస్తా
గ్రహార ప్రభు మహాజనపత్ర గృహపతి మకపతి గళ
సాక్షియోగు శ్రీమద్వాసుక్య విక్రమకాలం ౨౩ నేయ
బహుధాన్య సంవత్సర దీప్రాహియ్యుత్తరాయణ
సంక్రాంతియోగి బరుత్తీక స్థంబస్వయ్యోపమానినె
ని (౩)నిద కాసనగంధమిద చంద్రార్కతారం నిల్కె
మంగళం మహాశ్రీ॥ అనుమకొండ పురదశిద్ధ ప్రముఖ
నకరము మా ర్షాశ్వర దీవర నందదీవిగ నిత్యవొందు
నాద జెల్లయం స్వస్థమ్యూమాగిపల్లికుట అంతి ధమ్మ
మారు చెల్లమం స్వస్థమ్యూ నిర్వికేషమాగనడవు
వమపాత్యరశ్వమేధగాగఫలభాగ్య గిల్లి తిలలన
మాత్ర మనాకోష మునివ బొని వారణాసి యోగు
సాశిర్య పృథుర్విరు మననితెటి రిగగు మనగిద
పాపం॥ స్వదత్తం పరదత్తంనా.

లేమం మయా విరచితంకలి లేమయాగ్నిం॥
నమశ్శివాయ॥

తస్యల తడికగా నన్న ఈ కాసనపు నకలును
కాసనప్రతిబంబములు లేనప్పుడు పవరించుటకు వీలు
లేక యున్నది. కాని ఈకాసనముతో భాజీపేటలో
దొరకిన కాసనమును పోల్చియూచిన నీ రెండును సొక్క

టియే యని యుద్ధింపకమావదు. భాజీపేటయందలి
దరగాలో నీకాసనపు శిలను స్తంభముగా నుపయోగింప
బడుటకు పూర్వము ఇయ్యది అనుమకొండయందు
శిలాలుభానుని యింటిలో నాంజనేయ దేవళమువద్ద
పడియుండి మెకంటి గుమాస్తాలచే పరిశోధింపబడినట్లు
తెలియుచున్నది. భాజీపేటనరగాలో నుపయోగిం
పబడునప్పు డీశిల వైభాగము తెగగొట్టబడుటచే శ్రీ
రమణాచార్యులవారు పరిశీలించినపప్పు దాయనకు
కాసనముపమగ్రముగా లభించుట సంభవించెనా, కాని
మెకంటి గుమాస్తాలచే పరిశోధింపబడినప్పుడు కాసన
శిల పమగ్రముగా నుండుటంబట్టి వారినకలు సంప్రా
ప్తముగానే యున్నది.

కాసనమునందు తెలుపబడిన విషయ మేమనఁ
చాకుక్క త్రిభువనమల్లరాజ్య కాలమునందు కా. శ.
౧౦౧౨ ప్రమోదూత సం॥ కార్తిక బహుళ ౧౫ అది
త్యవార మూర్త్యగ్రహణమునాడు మొదటితేతరాజు
పొలుడును, (పోలరాజుపుత్తు)డును నకు రెండవతేత
రాజు శ్రీ పర్యతకాళాముఖ ముద్రికాగ్ధున శివామతా
చార్యులకు రామేశ్వరదీక్షితులకు లేనచే నూతనముగా
నిర్మింపబడిన శివపుర మను గ్రామమున అదే
గ్రామమునందు తాను ప్రతిష్ఠించిన దేవేశ్వరాలయము
నందు పూజాత్రవస్తానములు సలుపుటకును, దేవాలయ
ఖండిస్సటికి నవగూధాకర్మ నిర్మాణములకును తపో
భమల కన్నదానపత్రము నడుపుటకుగాను భారా
పూర్వకముగ నిచ్చిన దానము నుద్ధరించు నుద్దేశముతో
రెండవ తేతరాజు కొమారుడగు చలమగ్రిగండ చారి
ద్రువిద్రాహునిరుదాంకితు డగు త్రిభువనమల్ల దుగ్గణ
రాజు ఏకదానమును కాసనశిథిలము గావించి కాసన
స్తంభమును తనయొక్కయూ, తన కండ్రియొక్కయూ
శ్రేయస్సుకొఱకు అదండ్రార్కస్థాయిగా నెలకొ
ల్పెను. కాసన స్తంభస్థాపనసందర్భమున అనుమ
కొండపుర వాస్తవ్యులకు నగరముఖ్యజనులు దేవేశ్వ
రాలయమునందు చిరస్థాయిగా దీపములు వెలిగించుటకు
గాను నిత్యము మానెడు కన్న పనుర్పించిరి.

కాసనవిషయము సంస్కృతమునందును కన్న
డిమునందును వ్రాసుబడియున్నది. సంస్కృతభాగము

నందు కన్నడభాగమునందు వివరింపబడిన దానమును కాసనచాతయొక్క వంశక్రమాది వర్ణనలతోపాడ స్థానిక రూపమున నిర్దేశింపబడియున్నది.

ఈకాసనమందలి సూత్రసంఖ్యలను కొన్ని ప్రముఖాచార్యులుగాదు తెలిపిరి గాని వారు బేతరాజానకు తిథువనమల్లు దుర్గరాజును కొమారు డున్నట్లు కాసనమునందు స్పష్టముగ తెలియుచున్నను బేతరాజానకే దుర్గరాజుత్తిథువనమల్లు పరవాసుగేయుము యన్నట్లు కాసనవిరుద్ధముగ జెప్పిరి. కాసనము సమగ్రముగ దొరకకుండుట చలన కాటోలు ఈపారపాటినవీర్తి. ఇదేకాక మాదిరెడ్డికుంటకాసనమునందు పేర్కొనబడిన తిథువనమల్లు రాజాతండ్రి యనబడువాడు మొదటి ప్రోలరాజుని ప్రాచార్యులవారు గణించినదియును ప్రమాదజనితమే. పై సుదాహరింపబడిన ఆముమకొండ (ఖాజీపేట) కాసన ప్రామాణ్యమువలన తిథువనమల్లుని కొమారుడుగా గలవాడు రెండవ బేతరాజే యగుచున్నాడు కాబట్టి మాదిరెడ్డి కుంటకాసనోదాహృతు డగు శివపురదాత రెండవ బేతరాజాగానే యుండవలయును. మఱియును నీ రెండవకాసనములందును చాతయూ, ప్రతిగృహీతయూ, దానవిషయమైన గ్రామము వీనియొక్క యభేదముగ ను విందిన యెడల దానవిషయ మీరెండు కాసనములందును నొక్కటియేయని స్ఫురింపకమానదు. కాని దానవిషయ మొక్కటియేయైనను కాసనములు పుట్టిన కాలము భిన్నముగ కనబడుచున్నది. ఆముమకొండ (ఖాజీపేట) కాసనము దుర్గరాజాచే స్థాపింపబడినది. మాదిరెడ్డికుంటకాసనకంఠము చలమర్తిగండ ప్రోలావనీసునిచే పెరికొల్పబడినది. ఈ విషయముల పారాంశ మేమున బేతరాజొసగిన దానము ప్రథమమున నతని కొమారు డగు దుర్గరాజాచే సుద్ధకొనబడి తర్వాత ప్రోలరాజాచే పునరుద్ధారణము చేయబడినట్లు గ్రాహ్య మగుచున్నది. చలమర్తిగండప్రోలావనీసునకును తత్సూర్యోద్దిష్టుడగు తిథువనమల్లు జనకునకును మాదిరెడ్డికుంటకాసనమున సేసంబంధమును తెల్పబడి కున్నను ప్రోలావనీసుడు తిథువనమల్లుని కొమారుడని దుద్రదేవుని యనుమకొండ కాసనప్రామాణ్యమువలన సులభముగ గ్రహింపవలెనుచున్నది. ఏతన్నిదర్శనములచే నువకు సూతనముగా తెలియు విషయ మేమున,

రెండవ బేతరాజానకు తిథువనమల్లుదుర్గరాజును కొమారు డుండెననియు, నీతడే రెండవ ప్రోలరాజా తండ్రియనియు తెలియనగుచున్నది. ప్ర్రామేత్వర దీక్షితులు వీరి మువ్వర రాజ్యకాలమునందును సజీవులై యుండి వీరలచే సవ్యానింపబడి కులకుదువుగ నెన్నుకొనబడినట్లు తెలియుచున్నది.

ముముకొండ (ఖాజీపేట) కాసనమునందు వర్ణింపబడిన కాకతీయావ్యయక్రమముతో మాదిరెడ్డికుంట కాసనస్థిరవిషయముల నవ్యయించుకొని దుద్రదేవునియనుమకొండకాసనోదాహృత వంశవృక్షముతో మిళితము జేసిన నీ క్రిందివిధముగ కాకతీయవంశము పరిణమించుచున్నది.

౧. మొదటి బేతరాజు

(౧. కా. శ. ౯౫౦) చలమర్తిగండకు ; (కాకతిపురాభిశ్చయడు, చోళులు జయించి రాజ్యలక్ష్మిని పొందెను.)

కొమారుడు

౨. మొదటి ప్రోలరాజు

(౧. కా. శ. ౯౭౫.) (చక్రకుటవిషయము, కొంకణ మండలము, కొండవీర్తి దుర్గము, నుగపాగర పురము, బేకము నగు గొ (చోళ) స్తును, జయించెను. శైలోక్యముల్ల రాజాకడ నుండి అన్యకొండ విషయమును పొందెను.)

౩. రెండవ బేతరాజు (విక్రమచక్ర)

(కా. శ. ౧౦౦౧, ౧౦౧౨) (చోళులు మా శత్రులను జయించెను.)

౪. దుర్గస్వపతి లేక తిథువనమల్లుడు

(చా. వి. శ. ౨౩ = కా. శ. ౧౦౧౯-౨౦.) (చలమర్తిగండ, దారిద్ర్య విద్రావణ విరుదాంకితుడు.)

౫. రెండవ ప్రోలరాజు (చలమర్తిగండ)

(కా. శ. ౧౦౩౯, ౧౦౪౩.) (ఈ రాజు విజయములు దుద్రదేవుని యనుమకొండకాసనమున వివ్రలముగా కీర్తించఁ బడియున్నది.)

3. రుద్రదేవుడు (శా. శ. ౧౦౨౪)

ఈ ప్రయత్నము రాజులలో ముఖ్యముగా పేర్కొన దగినవాడు మొదటి ప్రోలరాజు. ఈతడే కాకతీయసామ్రాజ్యమునకు పునాదులు వేసిన నిర్మాత. చాళుక్య త్రైలోక్యముల్లని సామంతుడుగ నుండి యారాజులతోబాటు యుద్ధములందు పాల్గొని, తన యపారకౌర్యవిక్రమములను జూపి, తన యేలిక యొక్క మన్ననకు పాత్రుడై యనమకొండ విజయమును బహుమానముగా గ్రహించెను. ప్రోలరాజు విజయములు చక్రకౌట్యము మొదలుకొని పశ్చిమమున కొంకణము వరకును వ్యాపించెను. మైసూరుప్రాంతమున నుండిన ఆకుపరాంతరరాజులనుకూడ జయించినట్లు అనుమకొండ (భా. పేట) కావనమున మూర్ధింపడుచున్నట్లు తోచుచున్నది. నులసాగరపుర మని వర్ణింపబడిన గొప్పపావ్యయపురము ఆకుపరాజున నులసాగరునిచే (క్రి. శ. 2-౪ శతాబ్దమునందు స్థాపింపబడిన హొమ్మ పావ్యయ (హొమ్మల్ల లేక హొమ్మల్ల) పుర ముననేని నియ్యది త్రైలోక్యముల్లని కాలమున ఆకుపరాంతి యులన పాంతరరాజులచే పాలింపబడుచుండెను. * ఈ నగరము ప్రస్తుతియు పట్టిపాంబుళ్ళ యనుపేరుతో మైసూరురాజ్యమున శివమొగ్గజ్జ్ఞాయందు నగరతాబాకాలో నున్నది. కొంకణముండలమును జయించు సందర్భమున, దాపుననే యుండు నీపాంతరరాజ్యమును గూడ ప్రోలరాజు జయించి యుండవచ్చును. మఱియును, త్రైలోక్యముల్లడు కొంకణరాజులు, కదంబ రాజులు మొదలగు పశ్చిమ సముద్రతీరవాసులను జయించెనని కావననిదర్శనము తెన్నియేనియు కలవు. ఈ విజయములందు త్రైలోక్యముల్లని సామంతుడుగ కాకతి ప్రోలరాజు పాల్గొని యుండవచ్చు నను మాటకు వై కావనమున “నులసాగరస్య పుర మౌటాశం చ గౌ (హొ) మ్మపావ్యయం” అను పాదభాగము కొంత యవకాశము నిచ్చుచున్నది.

ప్రోలరాజు కొమారుడను రెండవ తేతరాజు చాళుక్య త్రైలోక్యముల్లని కొమరుడను త్రిభువని నుల్ల విక్రమాదిత్యుని సామంతుడుగ నుండి ననుటకు నిదర్శనముగా తన యేలిక నానుభవమును తన కొమారుడను చుగ్గరాజునకు పెట్టుకొనియెను. మఱియు తానకూడ విక్రమాదిత్యుని విక్రమచక్ర యను విరుదమును వహించి తన కావనములం దన్నిటియందును తన యేలికచే కాలివాసన వక్రవర్తిని పరిధరించు నుద్దేశముతో నూతనముగా ప్రారంభింపబడిన విక్రమార్కవిక్రమనే యుపయోగించెను.

ఇతని కొమారుడను త్రిభువనముల్ల చుగ్గరాజును గుఱించి ప్రస్తుత అనుమకొండ (భా. పేట) కావనములో గాని తదితర కాకతీయకావనములలో గాని యొక్కన ప్రశంస లేదు. రాజ్యము వర్ధిల్లించె ననుటకు స్ఫుటమైన నిదర్శనములు లేకపోయినను ‘అవ నీశ’, ‘నృపతి’ యను పదములచే వర్ణింపబడుటచే సింహాసనము నలంకరించె నని చెప్పవచ్చును. మఱియును, ఎనిమిదేండ్ల క్రితము తన తండ్రి చేసిన దానమును పునరుద్ధారణము చేసి నూతనముగా కావనస్తంభమును స్థాపించుటవలన నీ తారీఖునకు పూర్వము రాజ్యము వర్ధిల్లించి రాజ్యాధికారము నెరవేర్చు రీతిగా దానమును పునరుద్ధారణము చేసి నూతనముగా కావనస్తంభమును తనకును తనతండ్రికిని శ్రేయస్సు కలుగుట కొరకు స్థాపించెనని నుడువుటచేత తండ్రి యగు లేత రాజు సతీవుడై యుండె నని ధ్వనిత మగుచున్నది. దానము నుద్ధరించుటకు కారణ మేమో స్ఫురించుట లేదు.

చాళుక్యవిక్రమ ౨3 సం॥ అనగా శా. శ. ౧౦౧౮ (క్రి. శ. ౧౦౮౩-౪) వఱకును తేతరాజు పరిపాలించుచుండెనని గ్రహింతుమేని, త్రిభువనముల్ల చుగ్గరాజు పుట్టిన రెండవ ప్రోలరాజు చాళుక్య విక్రమ ౪౨-వ సం॥ అనగా శా. శ. ౧౦౩౮ (క్రి. శ. ౧౧౦౩) న అనుమకొండ పర్యావృత్తిని కావనమునందు నిర్మా

* మా. ఎసి. ఇండి. వాల్యుం 9 పుట ౧౭; సాలలో తె: ప్రాచీన కర్ణాటక చక్రవర్తియు వాల్యుం I.

† ఎసి. ఇండి. ix, p. ౨౬౩.

వింపబడినట్లు రాజ్యము నధిష్ఠించియుండుటంబట్టి ఈ రెండు తోరీఖులమధ్య అనగా కా. శ. ౧౦౧౯ (క్రీ. శ. ౧౦౧౩-౪ సం.) కా. శ. ౧౦౩౯ (క్రీ. శ. ౧౦౦౩) లోపుగా, త్రిభువనమల్లదుర్గరాజు సింహాసనము వెక్కిరియింపవచ్చు నని యొకవిధముగా స్థాపనప్రతిపత్తి తీర్మానింపవచ్చును.

త్రిభువనమల్లుని కొమారుడగు రెండ్రప్రాలరాజు యొక్క పద్మాక్షినిశిశాసనమునంబట్టి కా. శ. ౧౦౩౯-వ సంవత్సరమున నిరేడు రాజ్యము చేయుచుండెనని తెలియుచున్నది.

ఇతని పుత్రుడగు రుద్రరాజు శాసనములు కా. శ. ౧౦౪౦ సంవత్సరమున ప్రారంభించుటం బట్టి రెండ్ర ప్రాలరాజు రాజ్యకాలము కా. శ. ౧౦౩౯ మొదలు కా. శ. ౧౦౪౦ లోపుగా నుండియుండవచ్చునని ఉర్రుతూతగా చెప్పవచ్చును. కాకతిరాజులలో నీ రెండ్ర ప్రాలరాజు త్రిభువన మల్ల విక్రమాదిత్యుని మరణానంతరము అపంఖ్యాకము లగు విజయములను పొంది, తన రాజ్య పరిసరములం దుండు సామంత రాజుల బెల్లరము జయించి, చాళుక్యుల యధికారము నుండి స్వతంత్రుడై గిరించి తన సామ్రాజ్యము నేకచ్ఛత్రముగా నేలెను. ఇతని కాలమునుండియే కాకతీయ రాజ్య మొక స్వతంత్రరాజ్యముగ నేర్పడి ప్రత్యేక ప్రజాము రాష్ట్రములోని తూర్పు సగము భాగమంతయును వ్యాపించి యుండెను. ఇతని తరువాత నిరేడు కొమారుడగు రుద్రదేవుడు తన వైశ్యకంఠు రాజ్యమును నలుదెసలయందును విస్తరించి, తూర్పున సముద్రమువరకును, దక్షిణమున శ్రీశైలమువరకును పడమట (కల్యాణకటకము?) ఉత్తరమున మాల్వకంఠము వరకును వ్యాపింపజేసెను.

కాకతీయులచే కులగురువుగ సన్మానింపబడిన రామేశ్వరదీక్షితుడు రెండ్ర ప్రాలరాజు కాలమునుండి శైవమత ప్రచారము చేయుచుండెను. ఈతడు గొప్ప పండితుడుగను, లకులేశ్వరాగమ సిద్ధాంతశీర్షికను, ఆ కాలమునందు శైవమత ప్రచారకులలో నగ్రగణ్యుడుగను, కాళాముఖశైవపరంపరకు సంబంధించిన

శ్రీశైలమల్లికార్జున మతాచార్యుడుగ నుండెనని శాసన ప్రామాణ్యములవలన తెలియుచున్నది. శైవమత విస్తృతమునరించి శైవమతదీక్షితులు నిహించిన కాకతీయ రాజులచే పెక్కు శైవాలయములను స్థాపింపజేసి యందు స్థానాచార్యులను స్వీకరించుచుండెను. త్రిభువనమల్ల విక్రమాదిత్యుని క్రీ. శ. ౧౦౩౪ వాటి బ్రాహ్మ రామశాసనమునందు భీమేశ్వరస్థానాధిపతిగ బేర్కొనబడిన రామేశ్వరరాసిపండితులు పై కాళాముఖ రామేశ్వరదీక్షితుడే యగునని తోచుచున్నది. ప్రాయశఃముగా 'రాసి' యను గొప్ప పుస్తకమును కాళాముఖ మతాచార్యులచే ప్రత్యేకముగ వాడబడుచుండుటచే పై యాచార్యులబడుచున్నది. అటులైన, బ్రాహ్మ రామము వలనను నీతని మతప్రచారము వ్యాపించి యుండెననియును, కొంతకాలము భీమేశ్వరుని స్థానమున కధిపతిగ నుండి తిద్దేవస్థానపు కార్యములను నిర్వహించుచుండెననియును తెలుసుకొనగలము. రామేశ్వరుని కొమారుడగు ననిరేంద్రవర్మకు రుద్రదేవుని యనుమతించి శాసన స్థాపనములను రచించిన స్థానాధిపతి మున్నది యందు తెల్పబడియున్నది.

ఈ రామేశ్వరదీక్షితుని కాలమునకు, అనగా పంచనాగండ్ల కళ్యాణమునకు పూర్వమే శ్రీశైలమునందు కాళాముఖ మల్లికార్జున యోగిచే నొక మకము స్థాపింపబడెనని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ మల్లికార్జున యోగి నిరతశ్రద్ధపారకర్త యగు మల్లికార్జున పండితా రాధ్యులకు చాచాపు మారేంద్రకాలమునకు పూర్వముండియుండుటచే నీ రిద్దఱు భిన్న పురుషులని ప్రత్యేకముగ జెప్ప నవసరము లేదు.

ఈ సందర్భమున కుమారసంధి కర్త యగు నన్నిచోడుని గురువగు జంగమ మల్లికార్జునయోగి జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నాడు. ఇతనికిని శ్రీశైల కాళాముఖామతాస్థానకు డగు మల్లికార్జున యోగికిని నేడేని సంబంధ ముండునా యను సందేహము కలుగుచున్నది. ఈ సందేహమును బలపఱచునట్లుగ నిదర్శనము కుమారసంధికుండలి దక్షిణాగ్రమున 'చారిద్ర్య విద్రావణా' అను ముకుటముగల పద్మదళకములో నొకటి ఈ క్రిందివిధమున నున్నది.

శాస్త్రిరామేశ్వరశిష్యురారు లెవ నీశ్రీపాదముల భక్తితో
సారాధించి పును ప్రలోకసముదాయాధిపతులైనను సం
పాదుల గుఱునివారజార్థ మధిపున్ లోకక్రియా
ధారాన్ నిన్ మది గొల్వకున్కి యులవే దారిద్ర్య
విద్రావణ (X ౪౫౫)

ఈ పద్యమును గుఱించి కుమారసంధవసంపాదకు
లను శ్రీరామకృష్ణకవిగారు "రామేశ్వర యువనకుడు
వన్నిచోడుని కాలమునకు ప్రఖ్యాతుడైయుండువని
ద్యుతికి" మని లభింబడికలా దిద్దిరి. శ్రీవీరేశలింగం
చంకుటగారును "ఈ రామేశ్వరకవీశ్వరుఁడు కవి
కాలమువాటికిఁబ్రవీణుడై యుండిన కవిత్తుడైన యాంధ్ర
కవియై యుండు" నని శ్రీకవిగారి యూహా వామో
దించిరి. కాని శ్రీశ్రీపాద లక్ష్మీపతికావ్యులుగారు
పై పద్యమునందు రామేశ్వరకవీనిగూర్చిన ప్రశంసలే
లేకరి కొన్ని తార్కాణములను నిరూపించి వాదించిరి.
కాని రామేశ్వరకవి యువనోకడు యిందు తెలుపబడి
యున్నాడన్న యూహాకు బలముగ 'దారిద్ర్య విద్రా
వణా' యనువుకు యు పరిణమించు చున్నది. ఎట్లన
నీవిరుగు రామేశ్వరదీక్షితుని యనుగుశిష్యుడను త్రిభు
వవముల్లగుగ్గరాజున కుండుటంబట్టి పై పద్యముందలి
రామేశ్వరకవీశ్రవణంసయు, దారిద్ర్య విద్రావణ ముకుట
మువకును పరస్పర చారిత్రికసంబంధ మేదియో యుండ
వలయునన్న యూహాకు అవకాశము గలుగుచున్నది.

కన్నడ వాణ్మయ సంప్రదాయమున నిటువంటి మకు
టములు దేవునిపరముగనైనను, కృతిపతిపరముగనైనను,
కృతికర్తపరముగనైనను సంబోధనార్థముగ వాపయో
గించుట సాధారణము. ఈ సంప్రదాయమే తెలుగు
కావ్యములయందును వాడుకయందుండెనుటకు బట్టిన
చోకుని నీతికావ్యముకావలె యొక తార్కాణము.
కాబట్టి ఈ 'దారిద్ర్య విద్రావణ' మతి దారిద్ర్య విద్రా
వణు డెను విరుదము వహించిన యొక కృతికర్త
చేత వ్రాయబడియో లేక యీ విరుదు కలిగిన
యొక కృతిపతి కంకితముగనో ఉండి యుండ
వచ్చు నని తోచుచున్నది. అటులైన యెడల
రామేశ్వరకవీశ్వరుని ప్రశంస కలిగియుండుటవలన నీ
మతి కాకతీయ రాజున దారిద్ర్యవిద్రావణ విరుదాం
కిను డను త్రిభువవముల్లగుగ్గరాజునకు కృతికర్తృత్వవిధ
ముగనో, లేక కృతిపతిత్వవిధముగనో సంబంధించి
యుండవలయు నని తోచుచున్నది. ఈ దారిద్ర్య విద్రా
వణమతి జగము మల్లికార్జున కంకితముగా నివ్వబడిన
వన్నిచోడుని కుమారసంధవచుండుటంబట్టి రామే
శ్వరకవి పును వసు శ్రీశ్రీల కాళాముఖ మల్లికార్జునుడే
ఈజంగమ మల్లికార్జును డనునీయో యను నూహ
కలుగుచున్నది. కాని వైదికయము లన్నియు నొక
టితో నొకటి సంబంధించుటకు లేను బలమైన నిదర్శన
ములు లేకున్నవి.



ప్రణయ సందేశము

శ్రీ కె. అన్నమరాజశర్మ



కలలలోఁ గానవచ్చెడికులుకులాడి !
బెఱుకుఁజూపుల నన్నిట్లు వేచ నేల ?
తీసికొనిపొమ్ము తావకదేహసార
భానిలమ్ములు వొలుచు నుద్యావరటికి.

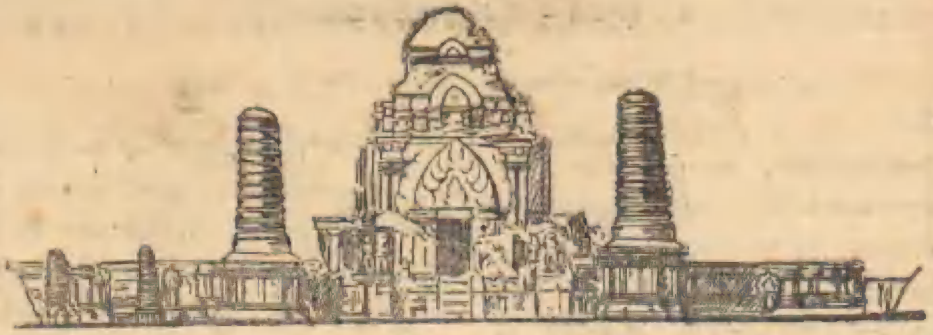
విందజాలికు నమ్మోహనాస్త్ర మనఁగఁ
బ్రణయనిశితావలోకనాపతమునను
ఎడఁద కురిత్రాళ్లుదగిలించి యీడ్చెదో
కన్నియా ! యేను తేసిన కలుషమెద్ది ?

విరహదవవహ్నికీలల వేఁగునపుడు
దారి గానక వాంఛలు దరలుచుండ,
కర్మపాదుష్యముంగూర్చి గాసినడుచు
వేడికన్నీళ్ల బాటపొట విడుచుచుండు.

ప్రణయచింతాధరంబున రాత్రులందు
తావకీనతమాకాంతిఁ దలఁచి తలఁచి
భావభవుకోల్లలకు వజ్రపంజరంబు
బోని నాయెడ వ్రక్కలై పొగులుచుండు.

ప్రేమకుంబ్రేమనాసించు హృదయభంగ
మేలకో నీడుమూర్తిని వ్రాలుచుండ;
ప్రణయవేగప్రభావంబు నలుకలేక
ఆత్మనిండకుఁ బలుమాటు యత్నపడుదు.

ఊహ కందనిప్రణయోఽగుహానముల
న్వర్గరాజ్యంబుగాఁగ నీ నకలనృప్తి
పూవుదావియు నేకమాపోల్కి మనయు
అందెదడుగాత మాత్మలం దైక్యసిద్ధి.



జీ వి త ం

[కథా విక]

చేస్తే రెడర్ నుగ్గుకేసు పట్టుకొని, ప్లాటుఫారం మీద యిటూ అటూ తిరుగుతున్నాడు చెంక బ్రావు. అతనికి చెమకనుంచి ఎరలో పిలిచినట్లయింది. తిరిగి చూశాడు — కుటుంబయ్యగారు!

“ఏమండోయ్ కుటుంబయ్యగారూ, యిలా...” వాక్యం పూర్తిచేయకుండా ఆపేశాడు, కుటుంబయ్య ప్రక్కన మెరుస్తూ నింపొలిసిన్న పద్మనిర్మలల్ల అమ్మయిలా చూసి. “తిరిగి కుటుంబయ్య పెళ్లిచేసుకోలేదు కదా!”

రావుఆశ్చర్యం గమనించి కుటుంబయ్య యిలా అన్నాడు: “దీన్ని మరచిపోయావురా! అవునులే, మనం ఆరేళ్లయింది కల్గునని. నిన్న తనంలో యిద్దరూ ఆడుకునేవారు కూడాను” ఇంకా ఎరలో చెప్పలేదు రావుకి ఆ అమ్మయి సత్యతో “మీరు సత్రించలేనంతగా మారిపోయావా రావు గారూ” అంది. ఏమనాలో తెలియక చెలికేటగా ఫీలవుచున్నాడు చెంకబ్రావు.

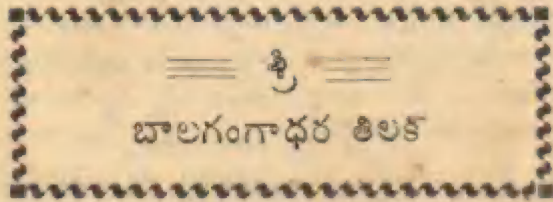
“అమ్మయి చదువుకుంటోంది. ఈ యేడాది బి. యే. జూనియర్ అయింది. సంగీతంలోనూ, పెయింటింగులోనూ అభి నంది. అయితే, యింజనీరుపరీక్ష పూర్తి చేసి, అప్పుడే ఉద్యోగంలోనూ రావుచేసినావుటకదా! ఇలా ఎక్కడికి వెళుతు

న్నావు, కాకినాడేనా! సగంవరకూ మేనూ వస్తారే! చాలా ఆనందంగా వుంది నాయనా నిన్ను చూడటం. తెలివి లేటలైనవావ్నా, యింతకీ... అన్నట్టు, అమ్మ యి, వాళ్లమ్మ మనింట్లోనే ఉంటున్నారు. ఓరలో, నీకు తెలియదుకాబోయి, అమ్మయిఫావరు పోయాడని. నాకు జనసత్వం తగ్గివై. ప్రాజ్ఞానాలేనూ, మరొకటి లేదు...” పొడిచెట్ల వచ్చి కుటుంబయ్యగారి వాక్యవా పోనికి అడ్డువేసింది. ప్రక్కనే, ఆ అమ్మయి సత్యతో నింపొంది.

ఇంతకీ ఆమె ఎరలో తెలియక తిరమక పడు తున్నాడు రావు. తప్పనిసరిగా చిరునవ్వు తెప్పించు కొని “అలాగాండీ” అన్నాడు. చూరంగా పొగలు చిమ్ముకుంటూ వస్తూన్న రైలుని చూస్తోన్న ఆమె చిలాససంపదని చూసి విశ్రమం చెందాడు.

రైలు జేగంగా వెళ్లుతోంది. గాలికి ఎగిరే గుండు దుల్చి పైకి తోసుకుంటూ, ఆకర్షించే అందమైన సత్యతో, ఆమె రావుతో మాట్లాడుతోంది: “నాకు సంగీతమన్నా, పెయింటింగు అన్నా చాలా యిష్ట ముండీ. నేను చిత్రించిన సంధ్యాకుందరి క్రితం

పెళ్లి...” క్షణికలో పడింది చూశారా! జీవితాన్ని ఏదో కొంత ఉపయోగ కరం చేద్దామని నాకోరిక. సంగీతం అన్నారా, అబ్బ, నీగులో అనుకున్నంత ప్రతి



గత సంపాదించలేదంటే, మంచిగాలిస్తేస్తోంది, సోయిగా ఉండికదంటే."

ఆమెఉత్సాహము, అమాయకత్వము చంకట్రాపురి బాగా touch చేసిస్తే, ఆమె వత్సకూన్నంత పేరూ తెలిసేందా తనూ నవ్వాడు. కుటుంబయ్య కుమకుపాట్లు చూచో ఉలిక్కిపడి లేచి "అమ్మాయి, వీక్షమ వచ్చిందా?" అన్నాడు. "అప్పుడే ఏం వీక్షమ!" అంది ఆమె. కుటుంబయ్య దగ్గ దగ్గి (ఉప వ్యాసానికి మాచన) మొదలెట్టాడు:

"ఎత్తవీక్షా వస్తోందోయో చూపురు. మా వంశం ని పెయిర్ చేయిస్తా మంటున్నాడు. చూపురు నీ జ్యూరిస్ డిక్షను క్రిందకే వస్తుందా? చెప్పవూరు, దోమ రెక్కవ... అన్నట్టు మీరూల్లో దోమ లున్నాయా... ముచ్చిపాలిటీ ఏం క్రద్ధ తీసుకోదు కదా! వా కిచ్చిస్తే చేర్చుకొని... కావు! యీ నాటికి నేను కోర్టుకి వెళ్లితే, ఒక్కలాంటివా ఎదురుగ వీర్చింది వాదించలేదండో. మేం యిప్పుటి వాళ్లమా! మేం వోల్ట రిడ్యోలుం. అమ్మాయి చదువులా, ఫ్యాషు నులా? ... అమ్మాయి వీణ మహావక్త్రగా వాయిస్తుంది. భోజనం అవగానే అమ్మాయిపాట వింటేనే గానీ వీడవట్టుకుకదా! అసలు ఆరోగ్యం పోయింది, గార్బరుని మంచి టూనిక్ యమ్మవారి..."

ఒక విషయంలోంచి మహాకదాంట్లోకి నూగు గూష్టు యీ ముపల్లిపెరు ఉపవ్యాసాన్ని "ఓహో, అలాగా" అంటూ కడదాకా విన్నాడు చంకట్రాపు. చివరికి వీక్షమవచ్చింది. కుటుంబయ్య, ఆమె లేచారు. "నేను వెళ్లివస్తావంటే... మీ రింకా వన్ను సుర్దు పట్ట లేదు." అంటూ ఫక్కువ వచ్చింది. ఆకృష్టగా ఫీలయ్యాడు చంకట్రాపు. "నుడ్ యావినెంగ్, నేను విర్యులం" అంటూ ఆమె కుటుంబయ్యతో, రైలు దిగి మాయ మైపోయింది.

ప్రేక్ (Stup) అయిపోయాడు రావు. నిర్మల-కుటుంబయ్య మేళోడలు నిర్మల! ఎంత మునిషి అయిందీ, ఎంత అందమైందీ, ఆరేళ్లలో ఎంత గా ఎదిగిందీ, నురుగుగా పెరిగిన మొగలివవంలాగ. ఆ వత్స, కళ్లలో ఆ తెలివితేటలు... తను మరచి పోగలదా? ఇలా ఆలోచించుకుంటూ తలెత్తాడు. ఎదురుగా ఒక కోమటి, విధవా కూర్చున్నారు...

2

"హాలో, బ్రహ్మచారి" అని పలకరించాడు శంకరం, చంకట్రాపుని. "బ్రహ్మచారి" అనేపదం గాలిలో మెలికలు దిగి ముందుగా నుచ్చుకొంది రావుప్పొదమం లో. పొద్దుమంచి వస్తోంటే వైపెచ్చు శంకరం ఇలా అన్నాడు: "నేను-ప్రేమ లేందీ బ్రతుకేమిటిరా! ఆఫీసునుంచి యింటికి వెళ్లగానే, వత్సతో ఎదురై, ఆదరించే ఆదరి లేకపోతే ఆదరితం వరకం. ప్రేమలో ఎంత హాయి, ఆనందం, వైభవం ఉందిరా..."

"ఓజమే! రతి ఎవరినైనా ప్రేమించాడా? తనకి విరాహమాడే వయస్సు రాటిపోయిందేమో మాదా! ఆ ప్రేమానుభవం ఎలా వుంటుంది? హాల్ కయిస్, మొపాసా, క్లెయిర్ మొదలైనవాళ్ల నవలలు చదివాడు. అంతే! ఒక స్త్రీకి పురుషుడికి మధ్య యింత ఆకర్షణ, యింత రొమాన్సు చేవు డెండుకు పెట్టాడు. సూర్య, త్యాగం, అనందం... విరళి తీవరం ప్రేమకోపమా! అంత ముఖ్యమా ప్రేమ..."

"తన తీవరం చాలా నిత్రమైనది. కాశీలో చేరిన రెండేళ్లలో తగ్గి రెండ్రీ చనిపోయాడు, అప్పు మాత్రం మిగిల్చి. చతువు మానేసి ఏవాకరీన్ తేర్తా ముమకుంటూంటే, మేనల్ల-ఆ మేనల్లయింటికి త వెళ్ళుమా వెళ్లలేదు. ఆవికి ఒకటిరెండు పార్లు తన యింటికి వచ్చింది-చచ్చిపోతూ పాతిక ఎకరాలు తనకి రాసియిచ్చింది. అదృష్టం. అదృష్టం కాకపోతే, పరీక్ష ప్యాసవగానే చందమామియల ఉద్యోగం రావట మేమిటి, వై అధికారులచేత మెప్పు పొందట మేమిటి, అన్నిటికన్నా రైలులో ఆమె-నిర్మలని కల్సుగోపట మేమిటి. కెళ్లగ్గయింది ఆ ఆప్తు యిని చూసి. అప్పట్నుంచీ మనస్సే అదోవిధంగా అయిపోయింది."

ఇలా ఆలోచించుకుంటూ, తన బంగారాలోకి జల్లి కూర్చున్నాడు. వాకరు వచ్చి, ఆరేని బాట్సు విప్పి, కోతా అనే మాట యావాళా అన్నాడు: "తానుగారు అలీపోయాడు." రాత్రి పడుకోకోయే ముందు కన్నయ్య నిలా అడిగాడు: "ఒరేయ్ ప్రేమంటే ఏమిటో తెలుసురా." చాలాఅనుభవం ఉన్నవాడిలా, చిరువత్స వల్లని పెదవులమీదకు రప్పించి "అడవాని

విన మనసు అవలం" అన్నాడు చాడు. మరి శబ్ద రత్నాకరంలో ఏం రాకపో!

ఉదయం లేచి, ద్రుమ్మ వేసుకొని కూర్చున్నాడు, వెంకట్రావు. కొను అగివచప్పు వయించి. వెంకట్రావు వీధిలోకి ఒక్క గంటేవాడు. కొనులోంచి డిప్రీట్ల యింజనీరు రానురరావు దిగాడు. విషయంగా ఆయన్ని అహ్యవించాడు రావు.

"నీ శ్రద్ధా, తెలివితేటలు మెచ్చుకోదగిన వోయ్. నేను నీ విషయంలో ప్రత్యేకంగా ఆదరం చూపిస్తాను." అని కొంప్లిమెంటు యిచ్చాడు రానుర రావు, మీ పాల చాలుక దిరువవ్వ వామకొని." నర్సా పురం వంతెన దిగిపోయి వేయించాలి. నీకే ఆ పని యిద్దా మునుకొంటున్నాను. మత్స్య అవధిరం సంపాదించాలి. కంప్రార్థనకి లొంగిపోనూడదు మమీ. అన్నట్లు — మీ పేటలో నీతమ్మ మాంధి నెయ్యిపోయి న్నుందిటకదా, "రండు పీసలు మనకి వంపించు" అని పర్యుతీయవోయాడు. వెంకట్రావు ఆయన్ని వారింది, "ఎంతమాట, తర్వాత యిద్దరు గాని లెంకి. పాయం త్రానికీ వంపిస్తాను నెయ్యి" అన్నాడు.

ఆయన్ని సాగవంపి, మహాసందోతో మర్రిలో ఒక్క గంటేసి కూర్చున్నాడు. 'ఏక అంగళ బసే వ్యారా' అనే పాటని చెయ్యురరపల్లీ పాడుతూ, గదితుట్టా తిరిగాడు. చాలా కొంతంగా, నెమ్మదిగా ఉండి యితమాని కిచ్చి ఆవేశం ఎందుకో తెలియక "బాబుగారు చాలా అలసిపోతూరు." అన్నాడు కన్నయ్య.

వారంకోసాట్లో అర్జును వచ్చింది. హోల్డల్, పెట్టె, కన్నయ్య తోడురా నర్సాపురం బయల్దేరాడు రావు.

3

నర్సాపురం వచ్చి రెండుకోసాట్ల నా, మటుం బయ్యగారి యింటికి వల్లండును తీరిక లేకపోయింది రావుకి. అందుకని, మటుంబయ్యగారే వచ్చి రావుని అహ్యవించి తీసుకువెళ్లాడు. మటుంబయ్య చెల్లెలు చాలా ఆదరిందింది రావుని. కన్నయ్య నిర్మలకేసీ, రావుకేసీ ఎగాదిగా చూసి "ఎంత గోరింకట్లా ఉన్నాను" అను కొన్నాడు. నిర్మల తపనపు తిరిగి చూట్టాడినపుడెలా

చొక్కా నలిగిపోయిందేమా ననీ, అట్లు చెదరిపోయిందేమాననీ అనుమానంతో చాధపడి ఒంటరిగా ఆద్దంలో చూసుకొని సంతృప్తిపడేవాడు రావు.

ధోజపాలమౌక మటుంబయ్య నిర్మలని పాద మన్నాడు. "ఇంజనీరుగారు వంటారు పాదవే" అంది లక్ష్మమ్మ. లక్ష్మమ్మ మటుంబయ్య చెల్లెలు, అంద మైనది, చదువుకొన్నది. ధర్మవోయిపప్పుల్నుంచి అన్నగారివద్దకి ఉంటోంది. "అచ్చంగా తల్లిపోలిక నిర్మల." అనుకున్నాడు రావు.

నిర్మల పీసలు మన్నితంగా మనుమరంగా మోలుతూ, కోకిలగొంతుతో పాడుతూంటే మకో ప్రపంచంలోకి వల్లిపోయాడు రావు. ఆ మెకళ్ల కదలిక, పెదవుల వంపూ, వాలాత్తెన నేమనూ అతనికి ఒక సౌందర్యకళగా, ఆశ్చర్యంగా కనపడింది.

"అమ్మాయిని రేకియోకు రమ్మన్నారు. బహుశా ముందు తెలలో ప్రాగ్గాం వుంటుంది." అంది లక్ష్మమ్మ.

"ఎలావుంది పాట" అంది, వీధి క్రిందతెట్టుతూ నిర్మల. అంతవరకూ ఆ మెచ్చాపే చూస్తోన్న కళ్లని మరల్చి, ఉలిక్కిపడినట్లుగా, "బావుంది, బావుంది" అన్నాడు. లక్ష్మమ్మ అతని రహస్యాన్ని గ్రహించింది.

ఎలా బయలుదేరిందో తెలియదుగాని, కరవం గ్రుని వనలలసురించి వాదవలోకి దిగాడు రావు, నిర్మలా. "అట్లాతెడిలు వావ వచ్చవు. — ఉహూ! అంత నిర్మయగా చంపేస్తాడు." అంది నిర్మల. "లేకపోతే Purpose ఎలా నెరవేరుతుంది! నిర్మలమైన ప్రేమ ఉన్నవును" అన్నాడు రావు. "ప్రేమ ఉంటే మాత్రం — నేవకామలాంటి ఆవేశవరులా, ఉవ్వారులా నేకాని కెందుకండి. ఆవేశ కీచిలింటుండీ. కళ్ల ఉంది, సంఘం ఉంది. ఏదో ఒకపనిలో నిమగ్నంవాలి, లేకపోతే తిని పోవాలి." అంది ఆవిడ. "మరి అది ప్రేమట. ప్రేమింది విధాలు లైవవాళ్లు అలా అవురారేమా మరి! వాకేం తెలుసు." అన్నాడు రావు ఆలోచిస్తూ. "మీ రెవర్ని ప్రేమించలేమా? అడమింటుండీ." అంటూ కిలకల నవ్వుతూ, వీధిలో, లోపలికి పారి పోయింది నిర్మల.

తమప్రేమించాదా! పొరికేస్తుందని అప్రేమ తన కొక పప్పుభారమే కాని వాస్తవికంగా అనభవం

చాచా. అందరూ ప్రేమిస్తారు, రికార్డు చేయాలి అయిపోయాడు. ఈ సందేహాల రావులో ఆలోచన లేవీనై. కుటుంబయ్య యాజ్ఞచేరులోనే కునుకుపొట్టు పడుకున్నాడు. లక్ష్మమ్మ తనపూర్వయాత్రే ఆనుభవాలు చెప్తుంటే యిలా అంది: “ఇంట్లో రికార్డుయినా, తెలుగుపత్రికలూ, పుస్తకాలూ నేనూ చదువుతోంటాను నాయనా. స్త్రీకి పృథ్వీరథూ, విద్యా వుండాలని నా ఉద్దేశ్యం. మనిర్మలని చూశావా. అన్నీ చదువుతుంది, వదిలిపెట్టింది. తెలుగుంటుంది. కాశీలో కూడా మాట్లాడిందిట... ఏదో దానినిగానీ ఆశ పెట్టుకొని ఉన్నాను. ఈ సెలవు లయాక మద్రాసు వెళ్తుంది. ఈ యేడాదిలో లి. యే. పూర్తి అవుతుంది. అంతవరకూ దాని పెళ్లిమాట తలపెట్ట దురుసులేదు. కట్నాలూ, గిట్నాలూ వీం యివ్వలేంనుమి. దాన్ని చూసి చేసుకోవలసిందే... ఇంకే ఆ యాశ్యమే ఉన్నాడు.”

ఆవిడిదగ్గర్నుంచి సెలవు తీసుకొని, అర్థమనని భావాల మనస్సులో కలవరపడుతుండగా, తిన్నగా బాడ్డీ కల్లాడు రావు. ఇంతలోకి కంట్రాక్టరు చాదరి వచ్చి వంశేంద్రగర్భ తీసుకువెళ్లాడు, ఆలోచించేందుకు తీరిక యివ్వకుండా. చీకటిపడ్డాక తిరిగి వస్తాంటే, చాదరి ఆ పూరివినిరింది విసుగుచేట్టు పోగిడాడు. ఒకపాడుకొంపను చూపింది, దానిచరిత్ర, పరమార్థమూ చెప్పి యిలా అన్నాడు: “రాశ్రుష్ట దేహ్యాలు కొరకం చులు చేతులతో పట్టుకొని యీ కొంపలో తిరుగు తోంటాయి. అమగ్గ ఒకపిల్లాడు పొరుగురినుంచి వస్తాంటే, దేహ్యాలు దారి తప్పింది చంపేశాయి. ఉదయానికి ఎముకలుమాత్రం మిగిల్చాయి.”

వెంకటాపుకి దేహ్యా లన్నవనే నమ్మకం లేకపోయినా, భయం ఎక్కువ. ఆప్రసంగాన్ని మరొక దాంట్లోకి మార్చేవాడు, విద్యాధిపతికి అంతే-దేహ్యాని నమ్మరుకాని, వీరికితనం!

బంగారాకి వెళ్లగానే “బాబుగా రలసిపోయాడు” అంటూ కన్నయ్య ఎదురయ్యాడు. రావు ఆతన్ని పరికిరించకుండా, గదిలోకి వెళ్లి మంచంమీద పడుకున్నాడు. తల దిమ్మగా వుంది. ఆనందమో వీడుపో - ఏదో గుండెలో సునకుసలాడుతోంది. తన అలవాటుపడి ఆనందించిన ఆగది బంటరితనమూ,

నిత్యబ్రత చాలా అసహ్యంగా చీకాకు కరిగిస్తున్నాయి. ఒక లేతపాదం యాచితరీతనంచి అచితరీతనంది వెళ్లివట్టరిసిందింది. తనలో తెలియరాని ఒక గొప్ప మార్పు వస్తోందమకున్నాడు రావు. లేది ఒక పుస్తకం తీసి పేజీలు తిరగవేస్తూ, అలాగే నిద్రపోయాడు.

ఉదయం లేచేటప్పటికి మంచి ఉత్సాహంగా ఫిలమడు. ద్రెస్సువేసుకొని తిన్నగా వంశేంద్రగర్భ వెళ్లి మహ్యంపూం వచ్చాడు. ఒక కునుకు తీసి తన గానీ, నిర్మల నవ్వు మొహం జ్ఞప్తికి వచ్చింది. తిక్షణం బాయిలెట్ చేసుకొని, నమ్మం చాలగానే కారులో కుటుంబయ్య, లక్ష్మమ్మ, నిర్మల!

“రావోయి, అలా తోటలోకి వెళ్లివద్దాం” అన్నాడు కుటుంబయ్య. రావు డెట్టుపరికి “కొద్దిగా పనుంది, కంట్రాక్టర్ని...” అంటూ నంగాడు. “అట్టి మర్రియ్య పనులు పడలంటా రేమిటండీ ఎవ్వరూ, ఆనందించ లేరుటండీ యిటుకంటే యివివిగ్గుకే చిగు తప్పక రావాలి” అంది నిర్మల చిగుకోపంలో వర స్మితాలని మిలిరించేసి.

ఆపలుకులకోసమే వేది ఉన్నాడు, ఒక్క మారుగా కారులోకి గంలేసి ఆమెని ముద్దెట్టుకొందా మనుకున్నాడు. లక్ష్మమ్మమూడారమ్మంది. ఒక్క నిమిషంలో వాళ్లందరూ తోటలో వున్నాడు. “నారేంజ బత్తాయి నూమిడి... చిక్కనితోట. ఎకరం పచ్చిపానువందలెట్టి నూడుకేరాలు కొన్నాను.” అన్నాడు కుటుంబయ్య సంతృప్తితో, గర్వంతో. తోటయట్టా తిరిగి లక్ష్మమ్మతో ఒకతోట కూలబడి, తన కోర్టుఆనుభవాలు చెప్తున్నాడు. రావు, నిర్మల ముందుకు పోగిపోయాడు.

“వాకు తోటల్లో తిరగాలని సరదా” అంది నిర్మల.

“నాకున్నా!”

“నా పెయింటింగులలో సహం యిక్కడ కూర్చుని వేసినవే” అంటూ ఆమె తన స్వనిమయాన్ని నురించి ధారాళంగా ముచ్చటించింది. రావు తన కళ్లు విమయాలు చెప్పకూ యిలా అన్నాడు: “వాకు పెన్సిల్ అంటే ప్రాణం. ఒక కప్పకూడా సంపాదించాను.”

“వాకు పెన్సిలు ఆడేవాళ్లంటే యిష్టం.

“ఓన్లీవ్ అండ్ ఓ’వం” అంది నిర్మల కొంటేగా. రావు ఉబ్బిపోయాడు ఆపలుకుల అర్థం ఎవరైతేనే!

మారంగా త్రాయపాటు, పాంతకుడి ఆలోచనలూ, మెలికలుతిరుగుతూ వెళ్లింది. నిర్మల ‘అమెక్స్’ అంటూ రావుతోళ్ళోకి ఒక్క గంటేసింది. రావు భయంలేదని హెచ్చరించాడు. ఆమె అతని చేతుల్లోంచి తప్పించుకొని, ఏమీ ఎరగనట్టుగా “నాకు పాములంటే భయం” అంది. ఆమెస్వర్గ, వెంకట్రావులో జడంగాపడి ఉన్న శక్తుల్ని ప్రత్యేకవంతంగా చేసింది. ఒక Thrill తన అనుభవపులోనూ పొందాడు.

పచ్చనిచేలూ, పైరుగారి వారి తెచ్చికొలు మర్యాదలని ఒక మూలకిత్రోసి, ప్రకృతిస్వారంత్రయంలోనికి లాక్కన్నాయి. తాను ఒక యింటినివనీ, ఆమె ఒక స్త్రీ అని మరచిపోయాడు. నవ్వుకుంటూ వెళ్ళవ చేట్టలతో ఆడటం మొదలెట్టాడు.

“అసంతు ఎవరు ముందు అందుకుంటే వాళ్ళది” అంటూ నిర్మల పరుగెత్తింది. రావు ఆమెని అనుసరించాడు. పండు రావుకీ దొరికింది. “ఓడిపోతూవు నిర్మల!” అన్నాడు రావు. “మీవలే పరిగెత్తగలమా!” అంది వగరుస్తూ నిర్మల.

“మీ రబలలు—అబలలు” అంటూ రావు ఆమెతో కలిసి తిరిగివచ్చాడు. మధ్యలో సంభాషణని ‘పెల్లి - దాని చుట్ట్ర’ లోకి మార్చాడు, ఆమె ఉద్వేగం తెలుసుకొందామని. ఆమె యిలా అంది : “కొన్ని శక్తుల్ని అభివృద్ధిపరచుకొందామన్న వాళ్ళకి పెల్లి అవసరం. కానీ, ప్రతిపామాత్యమూ పెల్లి చేసుకోవల్సిందే!”

“నవ్వు?”

“నేనా...నేనా...మీ రేంచేస్తారు.” అంటూ నవ్వుతో సంభాషణ మార్చేసింది నిర్మల. పెల్లి విషయం ఆడివాళ్ళ నడకగూడదనీ, వాళ్ళు పిల్లవడతారనీ తెలుసుకొన్నాడు రావు.

కారు ఎక్కినట్లూ, యింటికి వెళ్లినట్లూ జ్ఞప్తిలేదు రావుకి. గదిలో సామాను యిక్కడి దక్కడా, అక్కడి దక్కడా వేసి చిందరవందరచేశాడు. పావలా తీసి “ఏదేనా కొనకొని రిసరా” అని కన్నయ్య కిచ్చాడు. అతనితల వేడెక్కిపోయింది.

అద్దంలో దూకుకొని వత్తుకొన్నాడు. ఆమెముందుకు రున్న, ఎర్రనిపెదవుల్ని, నవ్వేకళ్ళనీ తెలుసుకొన్నాడు. కిటికీలోంచి ఆకాశంకేసి చూశాడు. మేఘాలు దట్టంగా క్రమ్మడై. చూడవ వర్షం వచ్చింది. సముద్రపు గాలి అతనిమెహానికి కొట్టుతోంది. అద్దంలో తనూ, నిర్మలా తడిసి చరితో ‘ఉపశుభాః!’ అంటూ ఇంటికి వస్తే ఎంత బావుంటుంది అనుకొన్నాడు.

ఎవరూ యిద్దరంటుచేయలేనివిషయం తను కనుకొన్నాడు. అది ప్రేమ — ప్రేమ! ఇన్నార్లకి ఆ తియ్యని అనుభవం పొందగలిగాడు. భౌతికవిధిం నిర్మలతో ఎలా గడపాలో ఆలోచించుకుంటూ నిద్రపోయాడు.

౪

ఆ వారంకోడలూ కుటుంబయ్యగారికుటుంబంతో చాలా సరదాగా గడిపాడు. లక్ష్మయ్య అతనికి కోడలాన్న కోడల ఎక్కడ ఆదరం చూపింది. ఇంక, చలాకీ నిర్మల! కోడలా పాటలు పాడేది, కథలు అనేకం చెప్పేది. విద్యావతి, ఉత్సాహంతురాలు, తన కన్నీటిధారలా సరిపోయిన యువతి—ఆమెని తప్పక వివాహం చేసుకోవలెచాడు. కానీ, లక్ష్మయ్య, వి. యే. అయితే కానీ నిర్మలకి పెల్లి చెయ్యడలుచూశేదు కాబట్టి ఆపడాదీ ఎలాగో అలాగ ఓపికపట్టడలయవన్నాడు. ఆ ప్రసంగం నిర్మలదగ్గర తీసుకువచ్చామనుకొన్నాడు కానీ, ఆమె ఏమీ చెబుతుందో అన్న భయమూ, సిగ్గు అతన్ని అవగనివ్వలేదు. అయినా ఒకసంవత్సరంగా, తన చేది ఉండేది.

ఉదయం లేచి స్నానాది కృత్యాలు తీర్చుకొని, ఒక్కచూ యాత్రేయలో కూర్చొన్నాడు. ఆ సమయంలో నిర్మల చేతితో అట్టా, పెన్సిలూ పట్టుకొని వచ్చింది.

‘నిర్మల!’—అలా వస్తుం దనుకోలేదు రావు.

“ఈవారో మీరు వెళ్లిపోతున్నారగా! ఈపది కోడలూ అలవాటు అవటంమూలాన్ని, మీరు వెళ్ళుతున్నారంటే ఏదో కొత్తగా ఉంది. ఒక్కచూ గదిలో కూర్చొని ఏంచేస్తారు, రండి, అలాంటిటలోకి వెల్లి Land.scape ని తెయింటుచేస్తాను, గూర్తురుగానీ” రావు మాట్లాడకుండా ఆమెతో బయలుదేరాడు.

అట్టిది కలిగే ఆవేశం కళ్లలో బిల్లివూ ఉండగా, నిర్మల పెయింటింగు ఆరంభించింది. ప్రక్కనే నిల్చుని ఆనందిస్తున్నాడు రావు - ఆ మెలకువలు దిద్దిన రేఖలకి కారు, ఆ మెలకువలకు, క్రేజ్ కదలికకి, కళ్లలో నలుగురికి. మధ్యలో ఏమేమో చెప్పాడు. కాని ఆ మెలకువల కోరికలు. పూర్తిచేసి, విజయవిజ్ఞానం యాత్రలో దాని "ఎలా వుంది" అంది.

"చాలా బావుంది - నీ అంత బావుంది." అనాంకి అన్నాడు రావు.

చిరుకోపంతో మాస్ చిరుకొంది. రావు ఆ మెలకువల్లోనే నిద్రించుకుంటూ పూయటం గమనించాడు.

సాయంత్రం కుటుంబ మ్యానిటర్ల వైపున వచ్చాడు, పంకజావని సాగనంపటానికి. రైలు తప్పిపోయినా బావుండునీ, రైలుపట్టాలు కదలిపోలే, - యిలా ఉన్నాయి రావు అలాచేసలు.

"శేషం యర్రపైకోవల్లో మద్రాసు పల్లిపోతున్నావ్. మీరు ఉత్తరం రాస్తారా? మీ కక్కడ, యింజనీరుగారు! మీకు మార్చాల్సినట్టులోంచి చక్కది పెజంటు కొని పంపిస్తాను. మీరు ఏం యిస్తారు?" అంది నిర్మల.

చెయ్యలేక కళ్లతో, రావు రైలులోంచి చేరుకుంటూ ఉంటాడు. వత్తుకో నిర్మల, కుటుంబమ్యూజిక్ పక్కకి తిరిగింది.

౫

"పంపత్తురానికి అరవైరెండు నెలలు కాలోలు, పంపత్తురానా, మాసాలా" అని వినుక్కుంటున్నాడు రావు. కన్నయ్య రేప తెలివినంతా ఉపయోగించి, వేళ్లు రెక్కపెట్టి 'పన్నండు' అన్నాడు.

రెండు నెలల అయింది రేప వర్షపురంమంచి వచ్చి. కాని, నిర్మలదగ్గర్నుంచి ఒక్క ఉత్తరమేనా రాలేదు. రేపటిలో పంపి, ఆ మెలకువలకు పంపయి ఉత్తరం రాశాడు. కాని జవాబు రాలేదు.

కోజా ఉదయం లేవటం, అఫీసుపని మానుకోవటం, సాయంత్రం క్లబ్బుకి వెళ్లటం, శంకరంతో కన్యకుళాలం మాట్లాడుకోవటం - ఇది కొటికా. ది స్ట్రీట్లయింజనీరు రావువరావు సుందె అగ్గి, సాతాత్తుగా చచ్చిపోయాడు! శంకరానికి ఆడకల

కలిగింది. క్లబ్బుచర్చలలో నాటకంవేస్తూ 'అ' మార్కు పోయాడు. ఫియోబిల్లో మంచివిక్రయం అడటం లేదు. కోడ్లు పాడైవని రిపేయర్ చేయించాలి, బాగున్నది పాడు చెయ్యాలి. యెథ్లో అనేకమంది ప్రజలు చచ్చిపోతున్నారు. కన్నయ్యకి కాలిమీద కురుపులేచి, మానింది. రెండు రోజులపాటు సుబ్బయ్య కొట్టులో అయిపోయాడు... ఇది విశేషాలు. పంపత్తురాని, పంపత్తురాని! పంకజావని యింజనీరు ఎక్కువంది.

ఒక రోజున సాయంత్రం శంకరానికి రవాణ్యం చెప్పాడు: "పోరేయి! శేష ప్రేమించావరా!"

"ఏదీకావ్."

"నిజం!"

"ఋణావు!"

"విషయంలేక!" అని రేప ప్రేమగాని ఆవేశంతో చెప్పాడు.

"వత్తు ఉత్తరం రాశావురా! ఫోటోమాడ పంపావురా! ఆయినా యీ రెండు నెలలకి నీకు జవాబు రాలేదు. కాంప్లెజ్ నిమిత్తం - ఆ మెలకువ ప్రేమించలేదన్నమాట." అన్నాడు శంకరం.

రిక్కెంపాంతో యింటికి వెళ్లిపోయాడు పంకజావని. వీధిలో జట్కాబండి, దీపంధిం అన్నీ తన్నియసి పరిహాసంపూర్వకంగా అనుకున్నాడు. తను నిర్మలతో గడవిన కోజాబుల్లతో తెచ్చుకున్నాడు.

"పంపత్తురానికి వాడికి యార్నర్. రేపటి, నిర్మల నన్ను ప్రేమించకపోవటం మేమిటి" అనుకున్నాడు. "ఈవారంలో ఇంకొక ఉత్తరం రాస్తా. జవాబు రాకపోలే విషయం మింగి పంపామింకంటా" అనుకున్నాడు. రేపటికోజాబు చిన్న ఉత్తరం రాసి పంపాడు. "నీ ఉత్తరాలకి ఆయినా వేళ్లు పెడరు లే పెట్టు పరిహాసం. నీ ఫోటోలకి గోడలు పరిహాసం" అని రాశాడు. రేపటికి రేపటి పంపింపాడు. రైలులోంచి ప్రేమను నిరించిన వకలలు తెచ్చుకుని చదవటం మొదలెట్టాడు.

వారం అయింది. జవాబు రాలేదు. 'రేపు' అంటే 'రేపు' అనుకున్నాడు. పదిహేనో రోజు అయింది; జవాబులేదు. "విషయం మింగి ఎప్పుడూ చావను. ఏ!

ఇంతకంటే అందమైనదానీ, విద్యావతిని పెల్లాడి, ఏడి పిస్తా" అనుకున్నాడు. ఒకచోట ఆమె సిగ్గుపడింది దేమో సిగ్గుయినో, తనతో నర్తాపురంలాంటి అలా అంత సరదాగా తిరుగుతుందా? అదేదానినీ నమ్ముకూడదు.

అశోకాన మధ్యాహ్నం యింటికి వెళ్లలేదు. మేమీహితుని యింట్లో భోంచేసి, పాతాళాశ్రం క్లబ్బుకి వెళ్లాడు. అతనికి చికాకు, తలకొప్పి ఎక్కువయ్యై. ఒకానొక వాడవలో "అడవాళ్లకి న్యతంత్రం యివ్వ గూడదు, స్వార్థత్యమా, మోసమా వాళ్లలో మెచ్చు అనీ వాదించాడు. తర్వాత దీపస్తంభాలు లెక్క పెట్టుకూ యింటికి చేరాడు.

గుమ్యంముందు కన్నయ్య సంతోషింపబడ్డాడు. కోనా అశేమాట ఇలాగే అవలేదు. "బాబుగారి కేసో పెద్ద వల్లబుట్టు వచ్చింది. కమ్మరివాసన కొట్టతోంది." అన్నాడు. ఒకచోట ఏ కంప్రాక్తరేనా పంపా దేమో అనుకుని, తిన్నగా వెళ్లి వెంకట్రావు 'ఉన్న' అంటూ కుప్పిలో కూలబడ్డాడు. కన్నయ్య ఒక పెద్దబుట్టు ఎదురుగా వెట్టి, చేతిలో ఒకకపరూ, పార్సెలూ పెట్టాడు. ఆత్యంతో వెంకట్రావు కనదు లేరచాడు. నిర్మలదగ్గ గుంపి. ఆనందంతో, పుంపించే పృథ్వీయంతో చదివాడు. అందులో ఉన్న పాఠం యిది... తన బాప్తి కూరటంతల్ల ఉత్తరాలు ఆలస్యంగా చేరివట్టూ, అనీ గాక, అతని ఆత్యంత పృథ్విపొందించటం తన కొక సరదా అనీ వ్రాసింది. "రాజీయా లంటే ఈమధ్య నాకు సరదా కలిగింది. చాలా ఇంటదస్తునో వరువు గున్నాన... క్రితంకెల రేడియోలో నాపాట విన్నారా?... మీకు చాలా కోపం వచ్చి ఉంటుంది కదూ ఉత్తరం రాయలేదని... తీవ్రతలో నేను చేయవల్సిన పనులు చాలా ఉన్నాయనిపిస్తోంది. ఈ మధ్య అడవాళ్లం (విద్యార్థినలం) కలసి ఒక క్వారర్ క్లబ్బు స్థాపించాము. కళలూ, విజ్ఞానమూ అభివృద్ధి పొందించటానికి... యింజనీరుగారూ! ఎన్ని కోర్టు రివెయిర్ చేయించారు..." ఇలాగే ఏమేమో వ్రాసింది. పార్సెలు విప్పాడు, ఒక చిన్న పెల్లెలూయిడో బొమ్మ, బుడగ బాన్ను—ఫోటో! అచ్చంగా నిర్మల—ఆ నవ్వుతోన్న మొహమూ, ఆమంగురులూ, ఆమృదులైన చేతులూ...

ఆగలేని ఉద్రేకంతో ఆ ఫోటోని ముద్దెట్టుకొ

న్నాడు. గదిలోనున్ను నేనుకొని, ఉత్తరంలోని గుండ్రని అక్షరాల్లోని రహస్య పొత్తునివ్యాసాన్ని తెలుసుకొన్నాడు. ఈ కుభవార్త చెప్పినందుకు కన్నయ్యకి అయిదు రూపాయలు బహుమానం యివ్వడలచుకొన్నాడు. ఆగరి, పేరెలూ, గోడకి పారీమూ, పుస్తకాల పెల్లూ— అన్నీ ఆనందంతో నవ్వుకున్నాయి.

తర్వాతకోనాన ఆమె చాలా ఉత్సాహంతో పుత్తరం రాశాడు. ఆమె 'కల్పరత్ క్లబ్బు'ని పోగొడాడు. "మవ్వ నాకు దేశతత్వ" అన్నాడు ఒకచోట...

అప్పట్నుంచీ ప్రతీ పదిపానుకోనానికి ఆమె దగ్గరనుంచి ఉత్తరం వస్తోంది. ఎవ్వరూ సంగీతం గొడవా, కల్పరత్ క్లబ్బు విశేషాలూ. "స్త్రీ" తెలుసుకుంటే భారతదేశాన్నే కాదు, ప్రపంచాన్నే మార్చివెయ్యగలరు. ప్రపంచకల్యాణం మా చేతుల్లో ఉంది." అని వ్రాసింది ఒకచోట. ఆ ఉత్తరాలు, మంత్రాలు చదివించుచు విడుదలైన పురోహితుడి మొహంలాగ ఉన్నా, వాటిల్లోకి కొత్త పొంపులూ, కొత్త అర్థాలూ కనిపెట్టుకున్నాడు వెంకట్రావు.

అయిదుపెలులు యిలా గడిచినై. నిర్మలఫోటో చక్కని స్టేషులో అమర్చబడి బల్లమొక నవ్వుతోంది. పామంతలూ, గ్రాకనాలూ అన్నీ ఒక నవనెలలా గున్నాయి రావుకి. కోనలూ లెక్కిస్తున్నాడు. క్యాలెండర్లు తయారు చేసినవాళ్ల బుద్ధిపాన తని పూడిస్తున్నాడు. ఆ పూల్లో ఒక చిన్న మేడని అద్దకు మట్టాడి ఉంచాడు, భౌతికవికరం నిర్మలతో గడిపేందుకు. పంపారానికి కావల్సిన సామాను లేమేమిటో, క్లాసికల్స్ ఆలోచించి ఒక పట్టికయారు చేశాడు. ఆ పట్టిలో, ముందు పుట్టతోదే నవోద్ధారకుడికి పాలిసిరిలూ, తోక్కుడుబండి, నిర్మలకు పియానో, కుంచెలూ, కావ్యామూ కూడా ఉన్నాయి. ప్రొవిన్షియల్ యింజనీర్లు సభలో ఉత్సాహంగా పాల్గొన్నాడు. కార్యనిర్వాహకవర్గంలో సభ్యుడైనట్టు ఆంగ్లపత్రికలో పడింది. చేపరుకటింగు ఒకటి నిర్మలకి పంపించాడు.

పెల్లి అయి, పంపారం పొగిస్తూఉన్న మిత్రుల యింటికి తరుచు వెళ్లి, వాళ్ల పౌఖ్యమూ, వాళ్ల పొంపు, సాగమూ చూసి నేర్చుకునేవాడు. "రమ్య అంటే

చక్కని దేశమేకాని, కేమిరి — కుటుంబ సభ్యులం ఉండటానికే అనేవాడు సోమలిట్టు కామేశ్వరతో. తన వర్సాపురం వెళుకూన్నట్టు నిర్మల దగ్గర్నుంచి పుత్రం వచ్చింది. కాని ఆమె తేదీ సరిగా వ్రాయక, చూడు! నాలుగు రోజుల్లో అని వ్రాసింది. చెండు రోజులు కాళ్లు పడిపోయేట్టు వ్రేచుచుట్టూ తిరిగి ఆకాళంగం పొందాడు. “రాత్రిబంతికి వెళ్లిందేమో” అని సమాధానపరచుకొన్నాడు.

వర్సాపురం వెళ్లి లక్ష్మమ్మని కలసుని, పెళ్లి విషయం చూట్టాడుదామని నిశ్చయించాడు. కాని యంతలోకే అతనికి ప్రభుత్వం పని తగిలించింది. వారం రోజు లోపికపట్టి, ఆకాళంగం, ఆనందం, ఉత్సాహంతో, కన్నయ్యని యింటిదగ్గర వుంచేసి, ‘నీకిం చెప్పడు’ అన్నంత వేగంతో బయలుదేరాడు. మానవుడికి దొడ్లు ఉండటం చాలా అవసరమని యింటిదన్న పథిలో తీర్మానించటానికి నిశ్చయించు కొన్నాడు.

౬

ఏడాదిక్రిందటినిర్మలకన్న యీ నిర్మలలో సౌందర్యం యిరువదింటింది. ఆమెకళ్లల్లో వసంతాలు వర్షాలున్నాయి. ఆమె శరీరపు కదలికలో, పెదవి కదిపుల్లో జవ్వనపు తగిలిగి గోచరిస్తుంది. నులూరించు రిక్కును కొదమ కట్టిన వాల్చడ పొళ్ళానికి పోపాన పరచిలా ఉంది.

కుటుంబయ్యకి దగ్గ ఎక్కువయింది. లక్ష్మమ్మ చాలా సంతోషంతో ఆనందించింది. మొదటిరోజున నిర్మల అంతగా మాట్లాడలేదు రావుతో. ఏదో పుత్రకం తీసుకొని మేడమెట్లమీది మీసాలని పాయంత్రం కర్రకు చదుపుతోంది. కొత్తగా కేర్చుకొన్న పాటలు పాడింది, తన యాత్రివిటివనుసులని చెప్పింది. ఆమె చూపింపడానికి గంభీరము తోడై కొత్త అందాన్ని చూపింది.

మరుసటిరోజున లక్ష్మమ్మదగ్గర విడియ పడితూ వివాహప్రసంగం తెచ్చాడు. లక్ష్మమ్మ యిలా అంది: “నాయనా, నీళ్ళి అడుగుదామను కొంటున్నాను. కావల్సినవాడేమో, ఉద్యోగమేమో, యంతకన్న నాకు కావల్సిందేమిటి? అమ్మాయి

మీదా యిష్టపడుతుందనే నా ఉద్దేశ్యం. ఎప్పుడా ప్రసంగం తెచ్చినా, ‘నీ కండుకు, నీ గొడవ కా’ నంటుంది. అయినా తనవో అడిగి చూస్తాను. చదువు కొన్న వాడవు; దొరలల్లా మీరే ఆలోచించుకోండి.”

లక్ష్మమ్మ అడిగి చెప్పేవరకూ రావు కీర్తు పట్టలేకపోయాడు. మధ్యాహ్నం నాలుగు గంటలకి నిర్మలగదిలోకి వెళ్లాడు. నిర్మల పిలువాయిస్తోంది.

“నిర్మలా!”

“హై!”

“నీతో ఒక విషయం చూట్టాడారీ.”

“చెప్పండి.”

“ఇక్కడ కాదు - తోటలో!”

ఆమె విశాలమైన కళ్ల వెళ్లి రావుగోల్లలోకి చూసింది. ఆమె బుగ్గ రెర్రవేర్చాయి. కాని ఏమీ తెలియవట్టు ‘అలాగే’ అంది.

తోటలో మామిడిచెట్టుక్రింద నిల్చుని ఆమె వదిగాడు. ఆమె చేతిని తన చేత్తో పట్టుకొని. ప్రకృతి పదిత్రమైన గంభీరత చాటింది. పచ్చని చేయి ఎండలో మెరుస్తున్నాయి. అనేకం రావుగోల్లలో జలజలించింది.

“నిర్మలా! నేను చెప్పతోయే విషయం నీకు తెలిసే ఉంటుంది. నేను తలదండ్రులు లేనివాణ్ణి. స్వకల్త చేత యాత్రికానికి వచ్చాను. నాకు చూట పాతిక రూపాయలకేరము, మేడతై రాసియిద్దిన సారిక ఎకరాలు నా ఆస్తి..... నాకు జీవితంలో (జీవితం) అని ఉచ్చరించినపుడు అతని నాంతు పని కింది. అతని బ్రతుకు తన పాతరుగా నిల్చుని వర్షవట ప్రియించింది.) ఏ రోక్క లేదు - ఒకటి తిప్పు. నా కష్టమభార్చి పంపుకొందుకు, నా ప్రేమకు తిరిగి ప్రేమ యివ్వటానికి, నా యిట్లో ఒక దేవత-ఒక చిరునవ్వు- ఒకస్త్రీ... (అతని నాంతు తిరిగి ఒడికింది.) నిన్న ప్రేమిస్తున్నాను నిర్మలా! నీ ప్రేమ అమాల్గం. నిన్న పెళ్లి చేసుకొనాలని నా కోరిక. నీ తల్లి యిష్టపడింది. నవ్వు, నవ్వు... ఒక్కరో వారి అందే.”

నిర్మల ఒకమాను రావుకేసి చూసి రెప్పులు కిందకి వచ్చింది. రావు ఆమెచేతిని పొక్కుతూ,

"చెప్ప నిర్మలా!" అన్నాడు. అమె తిరిగి అతనికి
చూసి చెప్పలు వార్చింది. అమానం చిరుమంటలా
రావునుండేలో నగర్ని జల్లుతోంది. తిరిగి అడిగాడు
రావు. మృతంగా, మృదువుగా నిర్మల యిలా అంది:
"మీరు వేరొకవిధంగా తలెత్తే నేను చెప్ప
లేను. నాకు మీయొడ విముఖభావం లేదు. ఈ ఏడా
దిలో నా ఉద్దేశ్యాన్ని సూచిస్తోన్నానై. కళ్ళి, సంఘానికి
నేవచేయటానికి నేను కంకణం కట్టుకొన్నాను. నాకు
పల్లి పుణ్యం నే ఉద్దేశ్యం ఏమీ లేదు. మీకు కష్టం
కలిగి నే క్షమించండి. కాని యిది నిర్మలయి."

రావు ఆమెచేతిని వదిలివేశాడు. కళ్లమూట
జొన్నవచ్చే నీళ్లు, పగిలిపోయే గుండె కవచవలనూ,
వెనక్కు తిరిగి, మొహం వేయిలో చాచుకు చదవరా
జల్లిపోయాడు. 'రావు, రావు' అని పిలుస్తున్న నిర్మల
శేక అతను దిసిపించుకోలేదు. నిర్మల యింటికి
వెళ్లింది; రావు కన్నవలేదు. "అర్జుంటు పని అంటు
వెంకట్రావు యాబండే! జల్లిపోయాడన్నాయి!" అంది
అమ్మమ్మ. నిర్మల బాతితో నిట్టూర్చింది.

2

పెంకట్రాపు ఈ వ్యాధు విధిలో చెల్లలేదు.
 వర్మలపూటో కంకరాని కిచ్చేవాడు. ఒక్కమా
 అకాశం కేసి చూస్తోండేవాడు—మబ్బలు, నక్షత్రాలు,
 చీకటి, పవలు, సంధ్య, అన్నీ ఆ తెరమీద చాలక
 మాడుదూండేరు ఈ ఏకాంత పరమధికోసం.

రోజులూ, వారాలూ, నెలలూ గడిచినై. పంక
 ప్రాపు నీధిలోకి వెళ్లటం మొదలెట్టాడు. ఆ ప్రాచీ
 కంప్రాప్తయతో నోజూ ఒక గంట బాతా ఖానీ, రెండు
 గంటలూ పేక ఆడివాడు. సాయంత్రం క్లబ్బుకి వెళ్లి
 నలుగురితోనూ కత్తిరి కూర్చోపేవాడు. కాని "చాలా
 మిశ్రాపి ఆయనకురా రావు" అనేవారు స్నేహి
 తులు. యధాన్న నుసించి, ఆరోగ్యకామిని నుసించి,
 తిన్నీ పను నుసించి అందరూ చెప్పుకొనే కమిట్ట దిని,
 అలస్యంగా ఒక్కరూ చీకట్లో యింటికి వెళ్లేవాడు.
 "బాబుగారు అలిసిపోయారు" అంటూ కన్నయ్య
 ఎరుగుగా వచ్చేవాడు.

వీణాది గదలించి, అశ్వనిలో ఒక దిగ్మయై అసం
తృప్తి, ఆశ్చర్య పాదుకొనిపోయివై, ఆ శోకాన దిన్న

భోజనపదార్థాలు ఏదోనూచా చెప్పలేదు. శంకరంలో
యిలా అనేవాడు: "ఆరోజులు నేరోయి! కాని
ఆమె వాతేలితాన్ని భస్మంచేసింది." ఎవరేనా తన
వివాహపరస్థితుల తెస్తే, చిరువత్సవో యిలా అనే
వాడు: "ఇరవై ఆరోళ్లకాండి — అదే, ఇరవై
మేడు వచ్చింది. అంటే పగం తేలికం అయింది.
ఆ పగనూ ముఖంగా యిలా పోవవ్వండి!" అతను
ఉద్యోగంవిడుదలలో యిదివరకటికన్నా పట్టుదల
ఎక్కువ చూపాడు. తరలలో యింకొకమంటవచ్చింది.

పాతంబులం బొలాలగట్లునుంచి వస్తూ వివిధ
వృక్షాన్నీ పరికించేవాడు. కన్నయ్య ఆ ఏడాది
వస్తూన్నగురించి, రైతుల కష్టాన్నీ గురించి చెప్పే
వాడు. "నీవుగదా రాగానే 'ఓహో! యింజన
గాతా! పనుస్కారం' అని పలకరిస్తాడు ఒకరు.
"కనపడటం చూసేకారేం" అంటాడు రావు.

“మంచిన్న బాధవలీ విండ్లలో బాగా లేదు. అదీ
మాటమ్మాయి పురుగుకొచ్చింది.”

“புலகா” 27

"మా కోర్కెనివ్వండి నిన్ను కొట్టిగా వయ
ఉంటావీ."

“సేంకోవ్లం! గుత్తు మంటా కానాయం త్తి
పోతాంది. ఈడిన్మిత్తుబోద్దు వచ్చాక మరీ అధ్యక్షుం
అయిపోయింది.” అంటూ చివ్వు గా దగ్గుతాడు రావు.

“మలేశం! ఈమధ్యపాలిటిబు-అమ్మరాజు”
 వైర్యుడు అయ్యో వర్షద్రవం పట్టుకొంది. “ఓ”
 అంటే “న” రాదు, నమ్మనున్న పదవిని పొందినాడు.”

“कृष्ण! ”

"నూనంది ఈమరికి కాబట్టా...అబ్బ, ఇంక
దోమలా, ఇంక యిదీన్ని" అంటాడు ఆ పిల్లమనిషి.

అక్కణ్ణుని నిన్నుగా యింటి చెల్లాడు రాత్రి.
 కొత్తుల్రుదు గోబాబు యం. యిది నీ. కస్తాడు.
 తిరివైవమా, మురివమా కాని, అహంభావపు
 పాలు ఎక్కువ. బోలుకో ప్రయిజా తనకి ఎప్పుడో
 వస్తుండనే వస్తుకం-తను ముందు చేయబోయేది చెప్పి.
 తర్వాత భోజనం, అధీనుకాగితాలు చూసుకోవటమా,
 కిటికీలోంచి విశాలమైన అయిలుచూడటమా. గమ్యయ్య
 "చెల్లాంబొన కెంక పుట్టింది, పెరిగిపోయింది"

అంటాడు. ఆ వస్తువులు ఒక్కొక్కటే రాతిపోతే, యింజనీర్లు ఆకాశానికి కోడ్లువేస్తే, రెయ్యాల తన్ని love చేస్తే — ఇలా ఆలోచించుకుంటూ భయంతో నిద్రపోతాడు. ఉదయం తను పక్కమీదనుంచి లేవ మందానే వాసిది రావటం, అంటు చప్పుడు వెయ్యటం, కన్నయ్య వానితో సరసా బాడటం ఏంటాడు. లేచి స్నానంచేసి డ్రెస్సువేసుకొంటాడు. తిరిగి ఆసీనువని. సాల్యాటుచేనేవార్లే? సాల్యాటుచేస్తూ, తీవిలో చిరు నవ్వు మిశించేస్తూ మాట్లాడాది. అందరూ 'యింజనీరుగారు' అంటూ గౌరవిస్తారు; అంతేకాని, ఒక వర్తమానం వచ్చింది. వాడిపోయాడనీ, ఆమెచన కాల ఉత్సాగుతుంటే తిరిగివచ్చి ఎవరికి తెలుసు? సాయంత్రం క్లబ్బుకి! తిరిగి యుద్ధాన్ని గురించి, లేడి గొలిచి గురించి కబుర్లు. వసంతరావు తన రసకెక్కాన్ని గురించి సగర్వంగా విశదపరుస్తాడు. స్టేషను రాను చంద్రరావు పార్కులో ముక్కల్ని గురించి, శ్రీనివాస రావు లేడిమో రిమెండ్స్ నిగురించి లెక్కల్నిస్తాడు. అమ్మి చాలా తను సన్నంగా ఉండేటందుకు మార్గాలు చెప్ప మంటాడు. చివరికి అందరూ పేకాడుతారు. తిరిగి ఎప్పుడో వస్తుం వస్తుంది. రాత్రి ఒక్కమూ యింటికి వెళ్తాడు. కన్నయ్య "బాబుగారు అలసిపోయారు" అంటూ, చీకటి నవ్వుతో ఎగుతాతాడు.

వెనకవలలు వచ్చి పెద్దవిద్రులగా, మాడేట్లా గడిచిపోయాయి. వెంకట్రావుకి జీతం చెల్లువందల నాకా పెరిగింది. అతనికి ప్రపంచంలో ఆనందించ వల్సిన వస్తువు, విచారించవలసిన విషయమూ ఏమీ లేవు. నిజానికి అతనిదృష్టిలో అన్నీ ఒకటే! ఏడుపూ, వత్సా లేనివాడు తనొక్కడే అనుకున్నాడు.

అతని ఒక్కమూ సిగరెట్ కాలస్తూ యిటీవలలో పడుకుని ఆలోచిస్తున్నాడు, లేవుడు గూడా లేనా అని. తను చాలా పెద్దవా డైపోయినట్టూ, పృథ్విపాల్ని సమీపిస్తూన్నట్టూ తలచుకొని ఉలిక్కి పడ్డాడు. కన్నయ్య ఒక్కగంటేనే "అమ్మాయిగారు వచ్చేరండి." అన్నాడు.

"ఎవరురా?"

"అమ్మాయిగారు — వర్సాపురం అమ్మాయి గారు."

దీశంగా, ధైర్యంగా చూస్తూ, నిర్మల సున్నం ముందు నుంచొంది. రావు ఆమెఅకస్మాత్ ఆగమ వానికి తెల్లతోయ్యాడు. ఏమవలో తెలియక కంగారు పడ్డాడు.

"నేను రావటం మీకు చాలా ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది." అంది నిర్మల, పేలవంగా నవ్వుతో. వెంకట్రావు లేచుకొని లేచి ఆమెని ఆహ్వానించాడు. ఆమెను చాలా వెదుదిగా మాట్లాడాడు:

"వీటంటయ్యగారు తేమమా?"

"పోయారు — ఏడాది అయింది."

'పోవాలి' అన్నాడు రావు. నిర్మలలో పూర్వపు చలాకీతనరూ, అయస్కాంతంలా అక్కరించే పెర్వ వారిటీ అంతలేదు. ఆమెలో తిరిగి సహజమైన నవ్వు లేదు. అనవ్వుయొక్క మానసికీయన చాయలుమాత్రం కన్పడుతున్నాయి.

"మీ అమ్మగారు రేం చేస్తున్నారు?"

"కానీ వెళ్లిపోయింది కోపంవచ్చి."

"ఏం — నిర్మలా?"

"నేను పెళ్లి చేసుకోనన్నావని."

తర్వాత మావం. గతసంగతులు జ్ఞప్తికి వచ్చి, ఇద్దరినీ కలచిచేశాయి. వెంకట్రావు కిటికీలోంచి ఆకాశంకిసి చూస్తున్నాడు; నిల్లుబెట్టులు గంతులే వున్నాయి, లేగమాడెలలాగ. ఇంకి ఆమె ఎందు కొచ్చింది?

"ఈగడి అంత యింత చంద్రవంశరగా ఉండేం? ఆడదిక్కులేంకే మగవాళ్లు యిలాగే ఉంటారు" అంది నిర్మల. ఆపయనల్లో ఆకా, ఆర్పితా, పరితాపమూ సుడిగంటల్లా కల్పించాయి. నొమ్మిది గంటలకి రావు ఆసీనుడు వెళ్లిపోయాడు. నిర్మల రావు యింట్లోనే ఆసిపోయింది. సిగరెట్టుపీకీలూ, పుస్తకాలూ, కాలిఫర్నియాపెట్రెలూ, పాఠశాల్లా — గడి అంత అనవ్యంగా వుంది. తిరిగి రావు సాయంత్రం యింటికి వచ్చాడు. సున్నానికెదురుగా నిర్మల నవ్వుతో నుంచొంది. ఇదివరకటికన్నా ఆమె పెద్దదయింది. ఆ సమయంలో తిరిగి నిర్మలలో పూర్వపువత్సా, కళ్లలో వెలుగు కలిగి. రావు యింట్లో చూశాడు. అన్నీ చక్కగా అమర్చబడి ఉన్నాయి.

“నిర్మలా—నువ్వేనా?” అన్నాడు రావు.

“ఏం, చావులేదూ?” అంది నిర్మల, చంకట్రాపు మాట్లాడలేదు. నిర్మలకి కష్టమనిపించింది.

“ఇంకా మీకు, స్వయంప్రేమ తీసుకున్నావని?”

“కాదు నిర్మలా! చాలా సంతోషం. కాని నామనస్సుకి పూర్వపుగది కొంత, సంతోషమూ యిస్తుంది.”

నిర్మల పులికిపడింది. ఆతనిలో ఎంతశ్రద్ధ కలిగిందో, మానసికంగా! రావుదగ్గరగా కుప్పిలో కూర్చుని తన్ని నుండి యిలా చెప్పింది: “నేను యితర యాక్టివిటీస్ మానేశాను, నాకు విసుగైతీంది. అవన్నీ గ్రహలు ... అందరూ విమర్శించేవారే! నాకున్న ఉత్సాహం యితరులకి లేదు. నాలోనినా అనిపించింది. అవన్నీ గ్రహలు ... రావు. లేకపోలే స్త్రీలకు వర్గీకరణం ఏమిటి?”

‘నిజం’ అన్నాడు రావు.

“నిజం — ఈనూడేళ్ల జీవితమూ — ఎంత వృథా చేశావో!”

రావు ఆమెకిని చూశాడు. ఆమెలో పశ్చాత్తాపమూ, చాలో వ్యక్తమవుతోంది.

ఇద్దరూ కలిసి పికాచు పల్లారు పోలాలగట్లకి. రావు తనఆఫీసుపనుల్ని నుండి ముక్తపరిగా చెప్పాడు. ఒకరి వ్యాదయంలో తరుకొస్తే ఆశా, నిరాశా, మరొకరి వ్యాదయంలో మోడుపోయిన వైతన్యమూ నీడలూ, చెయ్యబులూ కదులుతున్నాయి. ఎక్కువ సేపు యిద్దరూ చూసంగానే ఉన్నారు.

ఇద్దరూ క్యాబేజీతోజంతుశాస్త్రం, మధ్యగదిలో రావు, ప్రక్కగదిలో నిర్మలా పడుకొన్నారు. వరండాలో కన్నయ్య నురుపట్టుకున్నాడు.

పండ్లండెలుగంట లయింది. రావు పడుకొన్నది లేండి చూడ్డామని నిర్మల రావుగదిలోకి వచ్చింది. రావు రెండుచేతులతో తలని పట్టుకొని కుప్పిలో కూర్చొన్నాడు. “మీరు నిద్రపోలేనా?” అంది నిర్మల.

“.....”

“జబ్బుచేస్తుంది.”

“నాకు అలవాటే!”

“తల అల్లా పట్టుకున్నారే?” నిర్మల అతన్ని

సమీపించి అతనికదతల్ని తాకింది. అని కొట్టుకుంటున్నాయి.

“తలనొప్పి ఎక్కువగా ఉందా?”

“అంత ఎక్కువలేదు.”

నిర్మల తనగదిలోకి వెళ్లి అమృతాంజనంతో తిరిగి వచ్చింది, “చేతులు తియ్యండి, రాస్తాను. నాకు చెప్పలేనే? ఎందుకు? వొక్కరూ అలా తాగడం తాడు?” అని ఆతనికదతల్ని తాకతోయింది. చంకట్రాపు ఆమెని వారించి, ఆమెచేతిలోని డబ్బాతీసి బల్లమీద పెట్టాడు. ఆమె అక్కడ కొంతసేపు నుంచోంది. ఆమానం ఆమెకి దుర్భరమైంది. తడవకుతూ ప్రక్కగదిలోకి వెళ్లి కూలబడింది. ఒకనియమనికీ చంకట్రాపుకు వెక్కిరిచిపోయేంత వినపడింది. ఆమెగదిలోకి వెళ్లి “ఛీ! నిర్మలా, ఏడుస్తున్నావా?” అన్నాడు.

“నేను రావటం మీకింత కష్టం గా ఉందని నాకు తెలియదు. నేను మీకు అవసరమయినంత సేవ చేయకూడదు? నేను పూర్వస్మే హింసురచిహ్నంరా!” ఆమె యింకా తలగడలో మోహం కప్పకొని ఏకస్తో ఉంది.

“లేదు నిర్మలా...” అతనిగొంతుకు బరువెక్కింది. “నేనేం చేస్తున్నదీ నాకొక్కొకసారి తెలియదు. నీరాక నాకు కష్టం కలిగించలేదు. నీకు కష్టం కలిగిస్తే తమించు. నాయంటికి వచ్చిన స్నేహితురాలిని, అతిథిని, వీటివల్లం చూడవలసిన విధి నాకుంది” నిర్మల తల వైకెత్తింది.

“మీకు నేను అంతేనా? అతిథినేనా? మీ లేని తానికి యింక ఎందుకూ ఉపయోగపడలేనా?” ఆమె గొంతు గద్దెవకమయింది.

“నాకు జీవిత మనేది వుంటే అది జరిగిపోయింది. నాకు కోరికలు లేవు. అందుమూలాన్ని ఒకరిసాహాయ్యం అవసరమని అనుకోను. నాకు కొట్టి అలవాటయింది. జీత మిస్తారు పనిచేస్తాను — అన్నింటికీనూ అంతే”

“ఇంక ఎందుకూ ఉపయోగపడలేనా మీజీవితానికి? చెప్పండి, చెప్పండి” ఆమెవిశ్వాలకితో అడిగింది.

“నిర్మలా, ఒకరికొకరు పనికివస్తూ రనుకోవటం ఏదీవుదా. పడుకో నిర్మలా! తలతండ్రులు లేరు

నీవు, ఈగృహంలో ఎవరికీనా నీడనిస్తాను, నాకు సంపాదనాకై ఉన్నంతవరకు. అలా యిచ్చేందుకు భగవంతుణ్ణి కై యిమ్ముని ప్రార్థిస్తాను."

"ఎంత మారిపోయాడు మీరు!" అంది నిర్మల, కళ్లు పెరుగుంటూ. ఆమె కల ఎత్తైటప్పటికి రావు అక్కడ లేడు. ఇరిగారి తలుపుసందుల్లోంచి కీడు మంటూ వీరింది.

ఉదయం రావు లేచగానే కష్టయ్య వచ్చి "అమ్మాయిగారు వెళ్లిపోయారు చాలా! మీతో చెప్ప మన్నారు" అన్నాడు.

"ఎంతవీపయింది?"

"ఇప్పుడే-వీధిలో ఉంటారు."

చెంకట్రావు నమ్ముంలోకి వెళ్లాడు. ఫణ్లాంగు కూరంలో కాదుదుమ్ములో నిర్మల నడిచి బట్టి పోతోందిన్నేషను!

౮

ఎరిమిదిసెలలు గడిచాయి. ప్రభుత్వం చెంకట్రావుని ఫారెస్టరేంజీకి నియమించారు. ఒకకోలాస కష్టయ్యతో, సామానుతో బయల్దేరారు రావు.

ఆఫీస్లో మాడుకండలకడపకన్న ఎక్కువ జనాభా లేదు. రెండుపైళ్లమారంలో అరవ్యం కవుడు కుంది. ఆఫీస్లో ఒక పెంకుటిల్లు అడ్డుకు తీసుకొని ఉంటున్నాడు రావు. కాని అక్కడ అతనికి భోజన సదుపాయం లేదు. ఒకసెల జరిగాక చెంకరానికి ఉత్తరం రాకాడు వంటలక్కనిగాని, బ్రాహ్మడినిగాని పంప మని. పదిహేనురోజుల్లో కేకలున్న విధవ సుందరమ్మ వచ్చి పొయ్యి రాకేసింది.

ఆఫీస్లోవాళ్లకి, ప్రక్కగ్రామాలవాళ్లకి యింజనీరుగాని ప్రత్యక్షక్షేపం. ఫులితోడ్కూ, దుప్పిచర్మం, కొమ్ములూ, అల్లోశీరదేవన్నూ, యింకా వివిధములైన ఫలనమదాయాలూ ప్రతివారం చెంకట్రావుకి భక్తిక్రధలతో అర్పించేవారు. వాళ్ల ఆచారవ్యవహారాలు చిత్రంగా ఉన్నాయి. వాళ్లు మాట్లాడేటెలుగు ఒక్కొక్కసారి అర్థమయ్యేదికాదు. పట్టణాల్లో ఉండి కృత్రిమత్వం, అతితెలివీ అక్కడ లేవు. కష్టపడి పనిచేసుకుంటారు, అనుభవిస్తారు. పార్టీప్రభుత్వాలూ, యుద్ధాలూ, ప్రజావాదమూ, సామ్యవాదమూ, ఆత్మహత్యలూ, రోడ్లు

దుమ్ము, సినిమాలూ, పేనులూ, విరహోదాహరివివాధిం చవు. కడుపునిండా తింటారు, సెలవివార వత్తుతారు! సలహాలకి చెంకట్రావుదగ్గరకే వస్తారు.

నాలుగువెళ్లలో అతనిలో మార్పుకలిసింది. అతని కళ్లల్లో జారి గోచరించేది. అతనిజీవితం కరగి కళ్లల్లోకి వచ్చిందా అనిపిస్తుంది. తిరిగి, ఇదివరకటి వాటిను జడవ్వయూ!

ఆ ప్రాసనీరు పడక అతనికి పెద్ద జమ్మి చేసింది. దగ్గర్లో దాక్టరు ఎవడూ లేడు. ఆఫీస్లోఉన్న ఫీజుగ్యరుడు చెంచయ్య సుందీచ్చేవాడు. రెండురోజులు ప్యూరి లేకుండా పడిపోయాడు. రాత్రింటకళ్లు సుందరమ్మ, ఏమరక, అతనికి ఉపచారంచేసింది. ఆమెపిర్మికి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఆమెతో "మీ ఋణం ఎలాతీర్చుకోను" అన్నాడు. వెళ్లొళ్లకి జమ్మివేసింది. చెంచయ్యకి యూరై మామాయ విచ్చాడు. అంతడబ్బు అతని చెప్పడూ కళ్లలో చూడలేదు. జీవితాంతంవరకూ, తన ప్రద్యోగక్షేమినిరిచి చెంకట్రావు దావ్యత్వాన్ని సరించి చెప్పకొనేవాడు. రెండుసెలలలో ప్రార్యపు జననిస్తువలు సంపాదించాడు చెంకట్రావు.

చెంకరానికి శుభ్రతరం రాకాడు, కొన్నిచీరలూ, సామానులూ పంపమని. సుందరమ్మ ఆ విలువగల చీరలన్నీమీస "నా కెండుకండి యివన్నీ" అంది. "కట్టుకోండి తీస్తేముంది." అన్నాడు రావు. సుందరమ్మ అధిరించటానికి భయపడింది.

ఆరోజున చెంకట్రావు అగ్గరాత్రి ఉలిక్కిపడి లేచాడు. వెన్నెల విరగి పోయేది. కేరంమీదకప్పిన తెల్లబట్టలూ ఉండుమకొన్నాడు. ఇంకెలా ప్రక్కగదిలోంచి సన్నగా విడుపు వివపడింది. నిర్మల జైప్రీ వచ్చింది. అగదిలోకి వెళ్లాడు. కిటికీలో కూర్చోని బయలు చూస్తోంది సుందరమ్మ. ఆమె నల్లనిబొడు గాటికట్టు ఆమె యెండల్నికప్పింది. వెన్నెలవెలుగులో ఆమెవడవంమీద నీటి బొట్టుచూశాడు రావు.

"ఏడుస్తున్నారా?" అన్నాడు.

"లేదు" అంటూ, ఆమె పిగ్గతో, తడబడుతో లేచింది.

"ఎందు కేడవటం? - గతాన్ని మరచిపోండి." అన్నాడు దయతో.

“నాకు గత మనేది లేదు, నాకు తీవ్రత మే లేదు. నన్ను ఆదరించేవారు లేరు, నా అన్న వారు లేరు. నేను బాల్యంలోనే విధవ నయ్యాను.” ఆమె ఏడుస్తోంది విన్న పిల్లలూ.

‘ఏం’ అన్నాడు వెంకట్రావు. చీకట్లో నడిచే వాడికి దీపంకన్న మరొక పాంపుడు ఎక్కువ సహాయంగా ఉంటాడు. అంధుకే వెంకట్రావుకి మ్యూరియా నీటి ఎక్కువయింది.

“నేను ఒక విధవకి జన్మించాను. నా తల్లి నన్ను ఆమె సేవించి, చూటలు పెట్టుకొన్న వెంకమ్మకి. కానీ రాని సైయంను ఒప్పుకోలేదు. ఆ వెంకమ్మ నన్ను పిల్లలు లేని రోడ్డికి అమ్మింది. ఆరేను ఎన్ని దేళ్లదాకా విద్యా విధులు చేప్పించి, ఒకాడికి పెట్టేచేశాడు. ఆ తర్వాత చచ్చిపోయాడు వెంపుడు రోడ్డి, మొసకూర్నూ - ఒకే ఏడాదిలో. ఆ తర్వాత ఒక రోడ్డికి పిల్లల పెత్తుకొనే దాన్ని. అక్కడ నాలుగేళ్లు పనిచేసి మా నేనాను. తిండి లేక ఒక రోజున ఒకడికి మా నాన్న అమ్మయ్యా. అప్పు ణ్ణుంచి, ఆ పూరు విడిచి నేటిదాకా వంటచేస్తున్నాను. నూడు పార్లు అమ్ముకుపోయాను!”

వెంకట్రావు హృదయం కరిసింది. బారీతో ఆమె మనం మీద చెయ్యి వేశాడు. ఆమె ఆకతో, కాంక్షతో చూసింది. వెంకట్రావు, తెలియని కాంక్ష చేత ప్రోత్సహించబడి ఆమెని కవుగతించుకొన్నాడు.

నాటినుండి, సుందరమ్మ ఆతనికి వంటలక్క, భార్య, ఆదరించే తల్లిత్నూ. ఆమెను ‘మీరు’ అనే పిలిచేవాడు.

ఒక ఏడాది గడిచాక, వెంకట్రావు, ఆమె కోరిక మీద ఆమెని కాశీ పంపించాడు. రెండు నెలల్లో ఆమె తిరిగి వచ్చి కాశీని కేసులు చెప్తూ యిలా అంది: “పాపం, నర్సాపురం నుంచి లక్ష మృత్యు అనే ఆదివ నాలుగేళ్ల నుంచి అక్కడ ఉంటోందిట! పోయింది, వారం కిరం.”

“అరే!” అన్నాడు వెంకట్రావు.

మాడేళ్లు గడిచాయి. ఒక నాడు రాత్రికి ప్రభుత్వపు అర్జును వచ్చింది. విప్రీయాకాడు; కనకు దిట్టిప్రయింజనిరుపదని యిచ్చింది ప్రభుత్వం. ఆనందంతో, సుందరమ్మతో యిలా చెప్పాడు: “రెండు నెలల్లో మనం మన జిల్లా వెళ్లిపోవచ్చు. అక్కడ ముఖంగా ఉంటుంది.”

సుందరమ్మ కడుపుతో ఉంది. ఆమె గర్భవిచ్ఛిత్తి చేసుకొంటానంది. కానీ రాత్రి ఒప్పుకోలేదు. “నా ప్రతి రూపాన్ని వంపుకోలేను. నాకు మాడుకందల రూపాయల జీతం వస్తోంది. నా జీతం, నా పేరు నాతో అంగి మనకుండా ఒక కొడుకుకావాలి నాకు” అన్నాడు. ఈ మాడేళ్ల నుంచి, వారి మధ్య జీవితం చాలా గౌరవంగా నడిచింది. ఒక రోజు ఒక ధు ఆత్మేమాట్లాడుకోయి సుందరమ్మను ‘మీరు’ అనే పిలిచేవాడు. కానీ ఆ రోజున సుందరమ్మ కొద్దిసేపు తొక్కింది. “నన్ను మీరు మన్నిస్తే నేనిక్కడ ఉండలేను. మీలో ఒక భాగంగా మెలకుడా మనకొంటామని నాకు, మీరే పర్యవేక్షకులు.” ఆమె కళ్లమ్మట నీటినిండువులు పార్చింది. వెంకట్రావు తెల్లపోయాడు. ఆమె మీద ఆరేవకి బారీ, దయా ఉన్నది. ‘ప్రేమ’ అనేది అతని మనదనిపోయాడు, పాతి పెట్టేశాడు. ఒక్కొక్కసారి ‘ప్రేమ’ కళ్ల అనీ, అది భక్తులకి పూనే అనేకంలా యువకులకి పూనుకుంది అనుకొనేవాడు. కుటుంబ పోఖ్యానికి స్త్రీ పురుషుల మధ్య పరస్పరావగాహనా, అనురాగము కావాలనీ, ప్రేమ కవులకి, రచయితలకి వదలిపోయా లనీ అతని ఉద్దేశ్యం. అయినా, అతను ఏ విషయంలోనూ ఎక్కువ ఉత్సాహం చీకుకోలేదు. అతనిలోని క్షుణ్ణులు ప్రాదు చెందాయి. తనకి స్త్రీనీ, కొడుకునీ ఆవసరం. అదిగాక సుందరమ్మ అంటే అతనికి ‘సింపటి’ ఉంది. అయినా, వచ్చుతో సుందరమ్మతో యిలా అన్నాడు. “నిన్ను మన్నించటంలేదు సుందరమ్మా! అలవాటుచొప్పున అనుకుంటున్నాను. నీ పోఖ్యం నా పోఖ్యం” అలా నానుంచి ‘సత్య’ అనేవాడు. సుందరమ్మ ఆనందంతో ఊంగిపోయింది. “అయిన యింటికి వచ్చేటప్పటికి అబ్బాయి ఎదురుగా వెళ్లి ‘నాన్నా’ అని పిలుస్తాడు. ఆయన అబ్బాయిని ముద్దెట్టుకుంటా” రని ఆలోచిస్తోండేది.

విధివల్లని పెదవులు వారి తీవ్రతాన్ని ముద్దెట్టుకొన్నాయి. నెల్లాళ్లకి, పురిటిగండం వచ్చి రిల్లీ పిల్లాచని పోయాడు. ఆ రోజున భార్యన ఏడ్చాడు వెంకట్రావు. కానీ తర్వాత రోజున మామూలుమనిషి అయ్యాడు నాటినుంచి వచ్చు అంటే అతనికి రోతపుట్టింది. కొన్నాళ్లకు, కన్నయ్యతో, గోదావరి జిల్లాకు ప్రయాణంకట్టాడు.

౯

అరిగి మూడేళ్లవరకు వెంకట్రావుజీవితం పాశ్చికా పాగిపోయింది. మోటులవరకు, నిరాశా అరిగి పోతుకుపోయింది. చూపు సరీగ్గా ఆవలంలేదు. ఆరోగ్యం మీలేంచటం మొదలెట్టింది. జ్ఞాపకశక్తి తగ్గి పోయింది. ఆఫీసులో డివాల్ ఇంట్రోమీదా, యింట్లో కన్నయ్యమీదా విసుక్కువటం, గొణుగుకోవటం ప్రారంభించాడు. ఆఫీసునుంచి వస్తా, వీడో చూసి ఆలాగే నిలబడిపోయేవాడు.

ఒక కంట్రాక్టులో ప్రభుత్వంకి యాక్సెస్ వద్దం వచ్చింది. కంట్రాక్టుడు రావుశక్తిల్లో నుమ్మ పోసి, సామ్య అంతా నుంజాకొని, తిగి రావుమీదే కేసుపెట్టారు. రావు స్లివరునేవా పెట్టుకోలేదు. ప్రభుత్వం రావుని డిస్మిస్ చేసింది. పదివేలరూపాయలు రావు కాజేకాడని, అందుకుగాను అతడివన్న యిరవై ఏకరాల భూమిలో పది ఏకరాలు ప్రభుత్వం స్వాధీనపరచుకొంది. వెంకట్రావు ఏమీ బాధపడలేదు. కన్నయ్యచూత్రం మానేశాడు, తీతం తగ్గించారనే నెపయీద.

వెంకట్రావు పది ఏకరాలూ అమ్మేశాడు, ఎనిమిది వేల రూపాయలికి. రెండువేలపెట్టి ఒకపెంకుటిల్లు కొన్నాడు ఒక గ్రామంలో. ఒక కొత్త నాకరుని పెట్టు కొన్నాడు. 'ఇంత యిల్లెందుకు' అనుకునేవాడు. నాకరుతో 'వా యిల్లుకదరా!' అనేవాడు. ఒక బక్కి సిల్లిని చేరదీసి దాన్ని పెంచమని నాకరుకు అర్జిచ్చాడు. కొగితలు నిగిసిపోయిన భాగవతపుస్తకం తీసి ఆనంద ప్రైరదిరాగంలో చదివేవాడు.

వెంకట్రావుకి సుంకెజ్జు చేసింది. చాక్లట్లు మద్రాసు పిళ్లనున్నాడు. పదిహేనువందల రూపాయలు ఖర్చు పెట్టి మద్రాసులో ఒక ఏడాది ఉండి జమ్మ వయం చేసుకొన్నాడు. మద్రాసునుంచి వస్తూంటే ఒకదిక్కు లేని పన్నెండేళ్లపిల్లను తనతో తీసుకువచ్చాడు. ఆమెకి 'సుందరమ్మ' అని నామకరణం చేశాడు. ఒక సురువుని నియోగించి పంగీతం చెప్పించేవాడు. ఆమె 'తాతమ్మా' అని పిలుస్తోండేది రావుని.

కోలా పాయంత్రం మాలగూడెం చెల్లేవాడు. ఆపూటకు తిండిలేనివాళ్లకి పావలా అర్థా యిచ్చే వాడు. పొరుగింటి లవమ్మ గారితో తన యింజనీరు

గడివలు చెప్తూండేవాడు. ఇలా రెండేళ్లు గడిచాయి అరిగికి బాధంకులో రెండువేలరూత్రం మిగిలింది.

ఒక పట్టణ్ణుల్లో డబ్బి తీసుకువచ్చి, సుందరమ్మకి పెట్టిచేశాడు. వెయ్యిరూపాయలకట్నం, అయిదువందలు ఖర్చులు చేశాడు. 'స్వీల్లతో' సుందరమ్మని అల్లవారింటికి పంపించాడు. "మాతో వచ్చి వెయ్యి తాతమ్మా" అని ఏడ్చింది. "ఇప్పుడు కాదు, ముందు వస్తావమ్మా" అన్నాడు. తీదికంలో ఒక ఆవాగ బానిక నుద్దరించాడుగదా అని సంతోష ప్రిపడ్డాడు.

క్రమంగా అరిగి నిల్వసామ్య ఖర్చు అయిపోయింది. "చేతుల్లో శక్తివున్నంతవరకూ సుందరమ్మ యింటికి పల్లి వాళ్లను బాధించను" అనుకొన్నాడు. ఒక నియ్యపుకొట్టులో సుమస్తాగా కుదరాడు, యిరవై రూపాయల బీతానికి.

వెంకట్రావు శక్తిహీనుడైపోయాడు. గడ్డం బాగా పెరిగింది. దస్త తిగి వస్తోంది, మిసి పంగి పోయాడు. మాలపల్లెలో పిల్లలు పాఠ్యం చేసేవారు. కాని వ్యవేకపోయేవాడు రావు.

మిట్టనుధ్యక్షుం. అందులో చేసనికాలం. యజమాని ఆజ్ఞాప్రకారం, వెంకట్రావు ఆమాధిపతుతో, మాడుమైళ్లదూరంలో ఉన్న పొరుగున పల్లెకు వచ్చాడు. అరిగివాదాటూ, రేలా మడిపోతున్నై. తన పూర్వజీవితాన్ని తిప్పుకొన్నాడు. ఎండిపోయిన సుంకెలో ఏమూల ఒక నీటియక్కు ఉందో, అది కళ్లలోంచి పెనుల్పుకు వచ్చింది.

తన్నుగా పొరుగుగ్రామంలోకి పల్లి, ఒక కొలనిలో నీళ్లు తాగి, ఒక యింటి అరుగుమీద కూర్చొన్నాడు మిశ్రాంతికోసం. నాలుగయిదేళ్ల పిల్లాడు 'బూదాడు' అంటూ యింట్లోకి పల్లి ఏసినటం మొదలెట్టాడు. ఒక ముప్పై ఆరేళ్ల స్త్రీ నుమ్మంపంది తొంగి యా "ఏవరు తాతా, ఏవరుమీద" అంది. వెంకట్రావు కుసుకుపాల్లు పనుతో 'వక్కపూరీ' అన్నాడు.

"ఏమైనా పిల్లలూ, మనుమలూ నా తాతగారూ" అంది అది, సుమ్మంసగ్గర అరచాటుగా పించొని. ఇంకలాకి, ఆ అయిదేళ్ల పిల్లాడువచ్చి 'తాతమ్మా' అంటూ పోల్లో కూర్చున్నాడు.

"నీ పేరేమిటి" అన్నాడు వెంకట్రావు.

"వెంకట్రావు" అన్నాడు ఆ పిల్లడు.

"నాకేరూ వెంకట్రావే" అన్నాడు రావు.

"అందుకే తాతయ్యవ్" అన్నాడు ఆపిల్లడు.

ఆపిల్లడు శేర్ల చెవునున్నాడు: "ఆడికేర రామం, ఆడికేర బద్దీవారాయం."

"నీన్నీ హితులపెళ్లా?" అన్నాడు వెంకట్రావు.

"ఊ! అమ్మచేరు నిర్మల, అమ్మమ్మచేరు లలితుమ్మ..." అన్నాడు పిల్లవాడు.

వెంకట్రావుగంటెలో శరణ్ణి చేరివట్టయింది. తల వైకత్తి చూశాడు నమ్మందగ్గరఉన్నస్త్రీని. చిక్కిపోయిన చెక్కిళ్ళూ, ఊడిపోయిననాటూ, చూసిన బట్టలూ — యామె నిర్మల, నిర్మలేనా? ఆమె ఏవో చెప్పుతోంది. "ఆయన పోయాడు తాతగారూ, చూడమ్మ రాసిచ్చిన పరిమళరాలింద బ్రతుకున్నామంది. కష్టాలు వచ్చాక మన మేంజేస్తాం తాతగారూ!"

వెంకట్రావు వినిపించుకోలేదు. అత్యంత "కుటుంబద్యుగాన ఏమవుతారమ్మా" అని అడిగాడు.

"మామద్యు అవుతాడు, మోసూ ఎరుగుదునా? అయితే యింజనీరు వెంకట్రావుని ఎరుగుదురా తాతగారూ!" అంది అరిచ. ఒకనాటి ప్రియంబాలు తన్ని 'తాతగారు' అని పిలిచింది. భూమి స్థిరమైన తిరిగివట్టయింది. జారిపోయేనుండెన ఒకచేత్తో పట్టుకొని, ఒక చేత్తో మొహం కప్పకొని అక్కడనుంచి తిన్నగా యింటివైపు ఇల్లిపోయాడు. ఈహతార్ ప్రవర్తనకి ఆశ్చర్యపడింది నిర్మల. "నిచ్చాడు తాతయ్య" అన్నాడు ఆపిల్లవాడు.

వెంకట్రావు యింట్లో మంచంమీద కూలబడ్డాడు.

ఇల్లుఅంతా నిశ్శబ్దంగా ఉంది. పిల్లి 'మ్యూవు' అంటోంది. మూర్ఛకూ, చంగ్రుకూ, చుక్కలూ భూమిమీద ఒక్కసారిగా రాలివై. నల్లని సముద్రపుచీటికరటాలు జీవితపు గట్టుల్ని ఒకసారిన్నాయి.

అతనిలో ఉత్పాతానూ, ఆనందనూ నాశనమయిపోయాయి. అతనికళ్ళు, ఏవో పోగొట్టుకొన్నట్టు రీడగా చూస్తోంటాయి. వర్షాకాలంలో బోగురుకప్పుల తోరణాలూ, వసంతంలో కోకిలకుశలాలూ అతనికి ఒకటే! రాత్రిళ్ళు మోత్రాటు కనపడితే, ఉదయం దీపాలు అక్కర్లేమందా వెల్తురు వస్తుంది. ఆకలికి అన్నం తింటారు, తినటంమూలాన్ని పెరుగుతారు, యివ్వడంలో కామిస్తారు, వృద్ధాప్యంలో చచ్చిపోయే బోజాలు సహించివేసింది. చాలాకాలం బ్రతుకు తామనే ఆశతో జీవిస్తారు. క్రాంత్యంగా పాడీవాడికి, పాటరావివాడికి ఒకటే హృదయం ఉంది. "నీకంటే నేను గొప్పవాణ్ణి" అంటూనే ఎవరినీ హక్కులేదు. ఒకరికి కవిత్యం కాలుబంట్లో, ప్రకృతిని ఆనందించటంలో శక్తి ఉంటుంది, మరొకరికి స్వాదీనాన్ని కరడుకట్టించుకొని, చీకట్లని ఇదజల్లేశక్తి ఉంటుంది. తోచక తప్పలాడుతారు, తెలివిలేబలెక్కువై, ప్రభుత్వాలూ, యుద్ధాలూ, విప్లవాలూ, కోర్టులూ కల్పించుకుంటాడు. నీటితంజో నగ్నసత్యం తెలుసుకొని, నవలలూ, సినిమాలూ, రొమాన్సులూ చూసి ఆనందిస్తారు. చివరికి ప్రతీజీవితం ప్రత్యేకజీవితం. ఒకరికి ఒకరికి సంబంధం లేదు. అశకు అంటులేదు. అంతానికీ ఆశకారణం, ఇద్దీ ప్రపంచం, ఇది జీవితం.



1941, జూలై

1. సర్ చిర్రావూరి యశ్వేంద్ర (పి. వై.) చింతామణి గారి నిర్మాణము.
2. కెడరల్ కోర్టుజడ్జిగా సర్ మహమ్మద్ జఫర్ అలీ ఖానుగారి నియామకము.
3. విశాఖపట్టణములో ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము నామ రత్న పైత్య కళాశాల భవనములకు శంకుస్థాపన.
4. భారత కాపనసభలగుంపు ఏర్పడినది.
5. డా. బుర్రా శేషగిరిరావుపంతులుగారి నిర్మాణము.
6. సిరియాలో యుద్ధపు అవుదలకు ఉత్తరువు.
7. సిరియా యుద్ధవిరామపుటాడంబడిక ప్రక్రమంలో ప్రతినిధుల సంతకములు.
8. బందరులో తురాణం మారిశ్వాస్త్రీగారి మృతి.
- 9, 10, 11, 12. ఏలూరులో ఆంధ్రపాఠశాలకు పరిమళము.
13. భారత కొనసోల సంఘాధ్యక్షులైన సర్ మల్లం వెట్టిగారి ఆమెరికాపయనము.
14. బర్మా - ఇండియా కలప ఒడంబడిక.
15. బెంగాలు కార్యనిర్వాహకసంఘాధ్యక్షులగు
16. నాడిషియల్ కమిటీ సభ్యత్వమునకు రైట్ వారంటు యం. ఆర్. జయకరుగారి రాజీనామా.
17. మల్లాది రామకృష్ణదయమణిగారిమరణము.
18. జపాను - ఇండియా కలప ఒడంబడిక.
19. సిరియా యుద్ధ సరిహద్దు.
20. మల్లాది రామకృష్ణదయమణి రాక.

చర్చాబ్రాండు సబ్బులు

సౌరభమును వెదజల్లుచు, దేహమునకు ఆరోగ్యమును అనందమును చేకూర్చును. మనదేశములో తయారుకాబడ్డవి.

వెల సరసము.

అన్ని షాపులలోను దొరకును :: నేడే తెప్పించు కొనుడు.

హైదరాబాదు, బర్మా, సిలోన్, మలయా ప్రాంతముల వజ్రము కావాలి.

సౌత్ ఇండియన్ సోప్ వర్క్స్, జి. టి. మద్రాసు.

కలగూరగంప

❀ పురాణకాలమునాటి విమానములు ❀

విమానముల ప్రస్తావనలు రామాయణమునను, భారత భాగవతములందును, పురాణాదులందును పలు మారు తీసులుచుండును. ఆకాశములో పక్షు లెగుడుట జూదియు, నేలమీద బండ్లు, నీటిలో నోవలు నుండుట జూదియు ఆకాశమున పంచరింపగల విమానములను పూర్వ యాహించి వానిని పుస్తకములలో నెక్కించిగా, లేక ప్రత్యక్షముగ వారికి విమానములుండినవా! ఆగ్రంథములందును మనుష్యసామాన్యులకు విమానము లుండినట్లగపఱును. ఎక్కిచో ఏ గంధర్వులచో ఏ సిద్ధ విద్యార్థులచో యుండినట్లే యున్నది. దిక్పాలకుడు ఉండినది. మరేదరి పుష్కరవిమానములు రావడా మరును బలాత్కారముగ దీసికొనినట్లు రామాయణ మున జూడగలదు. అన్నియు సారాణికములని తోసి వేయదగదు. కలికాలమున దాదాపు రెండువేలదేండ్ల క్రింద బుట్టిన పంచకంఠముగో మిత్రభేదతంత్రమున గలన కథయందుకూడ విమాన ప్రశంస గలదు. (కళాప్రపూర్ణ మహాసాధ్యము సంకటరాయ శాస్త్రి)లవారి ప్రతిది విదితమున కథ).

దీనిక విమానముల తెప్పటయేగాక అవి కామ గమనము గలవనియు తెలుపబడుచుండును. కామగమన ములనగ వాని ఇప్తముచచ్చిన చొప్పున అవిపోవుచుండు నను భావము గాదు. కర్ణధాతుని (Pilot) యిప్తము ప్రకారము పోవునదిగ నుండవలయును. అట్లు గాక ఆ విమానములు తమ యిప్తముచొప్పున పోవుచుండిన వానిపై నెక్కివచ్చు నాయకునికి ఇప్తసిద్ధి కాలాలక పోవును. కాలటి కామగమనము లనగ ఇతడు ఇంగి రీషున డిరిజిబిల్స్ (Dirigibles) అను మాటకు పర్యా యముగ నుండును. అనగా విమానమును నడుపువాడు తనకు కావలసిన దిక్కునకు దానిని నడుపగలడు.

ఇప్పుడు యూరోపులో జరుగుచుండు యుద్ధ ములో విమానములనుండి బాంబులు, విషవాయువులు మొదలగు ప్రాణహరకములగు వస్తువులు ప్రయోగింప బడుచున్నట్లు వార్తాపత్రికలలో చూచుచున్నారము. ఇట్టి ప్రాణహరకములగు వస్తువులు పూర్వీకుల విమానము లను చేయగలిగియుండినవి. ఉదాహరణము కావలయు నన్న సాక్ష్యరాజు సౌభక మను విమానముమీద కృష్ణుని రాజధానియను ద్వారకమీదికి దాడిచెదలినప్పు డి “విమానయుతంబుగ వక్రవీధికిక, గొడకొని యొప్పుమై నెగసి కొంకక శక్తి కిలా మహీరుహ, ప్రవరము లోలిమై గురిసి బంధురభూమిపరాగ శర్కరతో, వద లక చల్లుచుక వలయవాయువుచే దిశ లావరించి”నట్లు భాగవతమున దశమస్కంధో త్తరభాగమున రాతిరావ పద్యములో నున్నది.

ఇం దొక విశేషమును గలదు. ఇప్పటి ఐరో పీయ బాంబులలో విషపూరితముని వాయువు శక్తి యైవ్యములపై విడువబడుచున్నట్లు వార్తాపత్రికలన తెలియుచున్నది. సామ్యుని సౌభకము వలయవాయు వుననువిడుచునట. వలయవాయువనగా నుడిగాలి. అతి తీవ్రమును నుడిగాలి మనుష్యులనుగూడ అట్లుల్లె నుడిలో అంబరవీధి కగరగొట్టుకొని పోగలదు. ఐరోపీయులకు నుడిగాలిని పృథ్వియ విద్య తెలిపినట్లు లేదు. ఇప్పటి బాంబులలో అగ్నిద్రావకములు, ఇనుపముండ్లు మొద లగువాని నుపయోగింతురట — ఆ ప్రాతికాలపువారి కగ్నిద్రావకములు, పెట్రోలు లేవు కాబోలు. వారి బాంబులు రాళ్లు, నుండ్లు వర్షించుచుండిన స్త్రీపద్యము వలన తెలియుచున్నది. బహుశః వారు విమానము లను ఏదై వా దిన, లేక కీలు (Spring action) మీద నడుపుచుండిరి కాబోలును.

ఇప్పటి ఐరోపీయుల విమానములు కొన్ని ఆకాశమునను, అక్కరపడినపు డవియే నీటియందును సంచరింపగలిగియుండువటుల ప్రతికలలో చదువు చుండును. సామ్యుని సాధకముయొక్క విదిత గతులను ఐరోపీయు లిప్పటి కింకను కనుగొనినట్లు లేదు.

“ఒకమాటు వర్షమువఁ బ్రకటంబుగాఁ దోచు నొకమాటు ధరణిపై నొయ్యి నిలుచు నొకమాటు తైలము స్తకమున వర్తించు నొకపరి చరియించు నుదధినదును నొక్కతోయంబున నొక్కటియై యుండు నొక్కడ గమనన చెక్కులగును నొకమాటు సాశ్వసంయుక్తమై పొడవూపు నొకతోయ మన్నియు మడిసితోచు నొక్కలేవ కొందయుడుగక త్రిప్పిన గతి మహాగ్రవృత్తిఁ గావవచ్చు ...”

నీటివిద సంచరించు వేర్వ ఐరోపీయులును కనుగొనిరి గాని విమానమును తైలము స్తకమున వర్తించు నట్లు లేయుట వారు కనుగొనినట్లు మరియు లేదు. ఒకతడవ ఒక్కటిగ అగపడుటయు, మరుక్షణమున నక్షేమలుగ అగపడుటయు ప్రాచీనుల విమాన నిర్మాణవైపుణ్యమును తెలుపగలదు (భాగవతము దశమోత్తర భాగము, ౮౬౬ పద్యము).

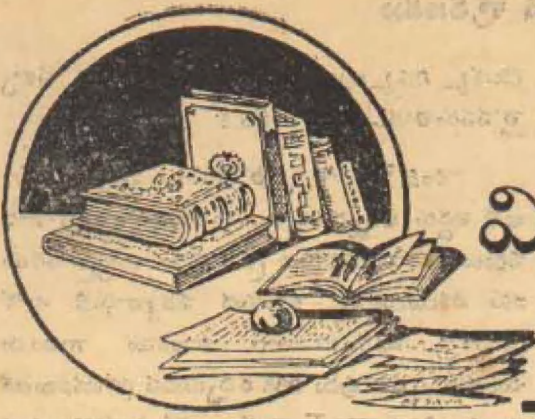
వైవ చెప్పిన సాధవిశేషము లన్నియు పోకనా మాత్యుని యూహ లేమో యని సందేహము కలుగ వచ్చును గాని సంస్కృత భాగవతమునను ఈ విదిత విచేష్టితముల కాకరము లున్నవి.

(౧) దశమస్కంధోత్తరార్ధము ఆ. ౭౬, శ్లో. ౧౦-౧౧ “సుగోత్రరాణి ద్వారాణి ప్రాసాదాట్టాలతోకా, విహారా స్పవిమానాన్త్రాగ్ని పేను శ్శుశ్రుశ్శుష్టుః. శిలాద్రుమా శ్చాశేవయః సర్వా ఆసారశర్కరా, ప్రచండ భృక్రవాతోభూత్ రజసాచ్ఛాదితా నిశః ఇత్యేద్యమానా సౌభేవ కృష్ణస్య వగరీ భృతం”

(౨) “బహుయావైకయాసం త ద్విశ్వశే నవ దృశ్యశే, మాయామయం మయకృతం దుర్విభాష్యం పతైరభూత్. క్వచి మ్భమా క్వచి ద్యోస్యమ్ని సిరిమాద్ధి జలే క్వచిత్ అలాతచక్రవ ద్భాస్య త్సభం త ద్దురవస్థితం”

ఇట్టి యచ్చుతవిద్య తెల్లుకొన్నమైనవియో? రాజబోవగు లేక కావోలు? విమాననిర్మాణాదుల తెలుపు గ్రంథములయిన విలిచియున్నవా? (నానావిధ ములగు ఓడలు మనదేశమున ఈష్టుయిండియా కుంభిణీ వారి పాలన ప్రారంభ మయిన తరువాత చాలకాలము వర్ధిల్లుచుండినట్లు తెలుపు గ్రంథములు ప్రాతకాలపు రిపోర్టులు గలవు. ఇటీవల విశాఖపట్టణమున నొకా నిర్మాణస్థానమువేర్పరుచుకొనుటపై ఆద్యులు కొందరు జరిపిన సభలో బాబూ రాజేంద్రప్రసాదుగారు మన దేశములో ఓడల వేయుచుండుటను గూర్చియు, ఆ వృత్తియు వ్యాపారమును ఎట్లు నశింపుచేయబడినదియు విపులముగను, సప్రమాణముగను చెప్పియున్నారు. స్వాతంత్ర్యము పొందినట్లై కారుకల్పములును నశించుచున్నవి. ఇట్టి స్థితిని జూచియేకావోలు, “ధిగర్తు పరవశ్యతా” యని సీతా దేవి ఘోషించినది.

—వంగోలు వెంకటరంగయ్య.



విమర్శ నము

అనుత్తిర్గ అస్పృశ్యత

(Unpassed untouchability)

రచయిత: శ్రీ పి. చోడయ్యగారు. ప్రాప్తి పానము: పి. షరతురామయ్యగారు, ఆర్, మన్నారు రెడ్డివీధి, త్యాగరాయనగరు, మద్రాసు. వెల ఆ. ర.

ఇందలిఖామ అంగము. ప్రస్తుతకాలం ఈదేశ మందు అమలులో వున్న విద్యావిధానము సర్వ విధాలా దేశహితకరమైనది కాదనే సంగతి బహిరంగ రహస్యమే. దీనిని రద్దుచేసి, ఇతర స్వతంత్ర దేశాల లోని పద్ధతులను అనుసరించి ఈ దేశమునకు అను కూలంగా వక విద్యాప్రణాళికను ఏర్పరచవలె నని అం సువర్ణరచయితమండి ఆదోళన పలుపుతూ వున్న పుటికీ నేటికీ గతీహామూ లేకుండా వున్నది కాబట్టి ఇక నైనా త్వరపడవలె నని ఈ గ్రంథము ఉద్దేశి ధిస్తావుంది. విద్యార్థులకూ, వారిపోషకులకూ, తత్ఫలి తంగా సమస్తదేశానికి అసర్థదాయకంగా వుండి ప్రస్తుత పద్ధతి. గనుక ఈ క్రమమును తొలగించి విద్యార్థి యొక్క స్కూలు హాజరుపట్టి, విద్యార్థ్యసమయను, అతని యోగ్యవర్తననుపట్టి వైతరగతికి ఎక్కిస్తూ వుండాలి గాని ప్రస్తుత పరిష్కరిధానాన్ని అనవ రించకూడ దని ఇందు గట్టిగా వాదింపబడినది. సంద ర్భానుసారంగా ఇందేశకవిషయాలు సోదాహరణంగా చర్చింపబడియున్నవి.

ఎల్లోరా-అజంతా తీర్థయాత్ర

రచయిత: శ్రీ అశివి బాపిరాజుగారు. సైద రాబాదు అణాగ్రంథమాలవారి ప్రచురణము.

ద్వీపిధరచవలలోనూ సమర్థులైనందున బాపిరాజు గారు తాము చూచినవానిని సవిమర్శకంగా, సరిగ్రహంగా వర్ణించారు. ఎల్లోరా, అజంతాగుహలను దూడ గోరువారి కి చిన్న పుస్తకము చూద్దరిగ్గా ఉప యోగపడుతుంది. అంతే కాదు, దీనిని బాగా చదివి గ్రహించుకొన్న యెడల దర్శకులు గుహలలోని చిత్ర ముల విశేషములనూ, భావభంగిమములనూ సైతము అవ గాహనము చేసుకోగలుగుదురు.

మైత్రా కథలు

అనువాదకుడు: శ్రీ చక్రపాణిగారు, యెర్ర కొర్రాలయం, రేవాలివారిచే ప్రకటితం. వెల ఆ. ౬. ఇది వక చిన్న చిన్న కథలపుస్తకం. పరాజయం, మెల్లి, ప్రత్యర్థులు, పరాయి అభ్యాసము అను నాలుగు కథ లున్నాయి ఇందులో. అసలు రచయిత యగు మైత్రాగారి కథానికొ రచనా సామర్థ్యంలోగల గుణాలను రెక్కించడాని కిక్కడ అవకాశముచాలదు. కానీ ఆయనరచనలయందు ప్రధానపాత్రల భావచిత్రణ శిల్పము మహా ధమత్కరంగా ఉందనిమాత్రము చెబితే చాలు. వెల్లడిస్తేనే తప్ప చక్రపాణిగారి అను వాదాలు అనువాదా లనిపించవు. వీరి యనువాదాలు అసలు రచనలకు వన్నె తెచ్చేలాంటివి.

దీపావళి

గ్రంథకర్త: శ్రీ చలపాని రామా రాయగారు. ప్రకాశకులు: విజ్ఞానసాహిత్యరచయితమండలి, బెజవాడ వెల ౦.౬-౦.

కూడా, ఏటాడ్లు, కరువులో అధికమానం, డైరెక్టరు అనే నాలుగు కథానికల సంపుటి. ఈ కథలన్నీ ఇదివరలో ఇతరత్రా ప్రకటితమైనవే. 'కత్తు'లో గోపాలరావను యువకుడు తన సర్వనాశనానికి కారణ భూతుడైన వెంకటరత్న మను ఒక నీచ స్వభావుని స్వయంగా వధించి కనీ దీర్ఘకొన్నాను గదా అనే ఆనందంతో సర్కారువా రిచ్చిన మరణదండనను కాంతంగా స్వీకరిస్తాడు. అదివర కతనిని వరించాయండిన సరక అను కన్యక అతడు హంతకు డని తెలిసికూడా అతనిని కత్తునుండి తప్పించి అతనినే చేపట్టవలెనని ప్రయత్నిస్తుంది. అందుల కతడు సమ్మతించడు. తన వక్కడి ప్రాణాలనే గాక తనవంటి నిర్భాగ్యుల ఎందరి ప్రాణాలనో రక్షించే ప్రయత్నం చెయ్యమని ఆమెకు బోధించి అతడు ప్రాణాలను వదులుతాడు. 'కరువులో అధికమానం' అనేకథలో పుస్తకాలమ్యేవాళ్లు గ్రంథకర్తల నెట్లు మోసగించేదీ విశదమవుతుంది. న్యాయదానిలో నినిమితరల వలపులో చిక్కి నాశనము గానున్న వక యువకునిని భార్య రక్షించడమే వస్తువు. కథారచయిత ఆశించినలాగు మన సంఘంలో గల కళ్ళలాన్ని దూరంచేయడానికి ఈ నాలుగు చాలవు. ఇంకా ఎన్నో కావాలి.

మూలతిగుచ్ఛము

కర్త : శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావుగారు. హైదరాబాదు అణా గ్రంథమాలవారి ప్రచురణము.

'ఎవరికి', 'విధి' పేరవలయు' అను రెండు చిన్న కథానికల సంపుటి. మొదటిది రాజకీయం, రెండోది సాంఘికం. మొదటిదానిలో వక జమీందారు తన యిలాకా రయీతులవద్దనుండి సక్రమపద్ధతుల మీద శిస్తులనూ, బాకీలనూ రాబట్టుకొనవాలక రెంటాలు వదుతూ ఒక స్వార్థరహితుడైన యువకుని మూలంగా తనకు రావలసిన ధనమునంతనూ రాబట్టుకొనగలుగుతాడు. కాని ఈజమీందారు రైతులను రాజీ పరచడంలో యువక మోహనరావు తీవ్రము బలి అవుతుంది. అంతిమదశలో ముక్తము జమీందారు మోహనరావు

యొక్క నిష్కల్మషమైన నడవడిని గుర్తెరిగి పశ్చాత్తాపపడుతాడు. కాని లాభం?

రెండోకథలో ప్రతాపునూ, పద్మనాభునూ అనే ఇద్దరు అన్నదమ్ములు- విక్రమపుర సంస్థానాధిపతులు. కార్యాంతరమున ప్రతాపుడు అన్యప్రాంతమునకు పోయియున్న కాలమున పద్మనాభుడే లోకప్రియుడై జనరంజకముగా పాలనము గావించుచుండును. ప్రతాపుడు తిరిగి వచ్చినపిదప భోజనసమయమందు గలిగిన భారత్ యొక్క వక పౌరబాటువలన అతడు ఆమెనూ, తమ్ముని సంహించి ఆమె పాతివ్రత్యమును దుశాచరచర్యలను నిమిత్తము తమ్మునికి విషము నియ్యమని ఆజ్ఞాపిస్తాడు. కాని అందులకామె సమ్మతించదు. ఈ సంగతి పద్మనాభునికి తెలిసి విషమును తానే మ్రింగి తానే తన నిర్దోషిత్వమును చెల్లడిపరుచుకొంటాడు.

మణిమేఖల

రచయిత్రి : శ్రీమతి కవితలక పులకర్తి కమలావతీదేవిగారు. ఇదియు అణా గ్రంథమాలవారి ప్రచురణమే.

ఇందటిది చాణుక్యుడు చంద్రగుప్తుని మగధరాజ్యమున కధిపతి గావించిన కథ. తైలి గ్రాంథిక మైనప్పటికీ సరళమైనది. ముద్రారాక్షసాసులలోని పాత కథను మరల సేకరువుపెట్టకయూ వానిని బొత్తుగా వదలకయు సందర్భోచితంగా ఇందు ప్రవేశపెట్టి ఒక చిన్న వలలను చక్కని కథ కల్పించిన దీమే. మగధరాజ్య నూతన నిర్మాణకర్తలయిన చంద్రగుప్తుడులు నలందా విశ్వవిద్యాలయమున నైవికశిక్ష నంది గడిచేరిన యువకులు. మగధరాజ్య మహామంత్రి రాక్షసుడు. ఇతనికి పద్మగుప్తు డను కొడుకు, మణిమేఖల యను కూతురును గలరు. ఈమె వలదిన ప్రియుడు అరుణేశ్వరు డను పేరు గల నలందా విద్యార్థి. ఇతడును చంద్రగుప్తుని సహాధ్యాయుడే. మగధపాలకుడైన మహానందుని కొడుకులు దుర్బాగులై ప్రజలను బాధింప వారు తిరుగుబాటు చేయుదురు. చంద్రగుప్తుడు విద్రోహుల నాయ

కుడై, చాటుకుర్చి ఉపద్రవ్య గావించుకొని అతని యాజ్ఞల పరిపాలించుచు క్రమముగా మహాసందాదులను నిర్మూలనము గావించును. రాక్షసు డీ విద్రోహముల నణగింప వివిధోపాయముల పన్నును, గాని యతనికి జయము చేకూరదు. చంద్రగుప్తుని సహాధ్యాయి అయ్యా. అరుణేశ్వరుడు మణిమేఖలను పెండ్లాకి రాజు పక్షమునారి కధిపతి యగును. కాని మహామాత్యుని కొడుకు పద్మగుప్తుడు చంద్రగుప్తు నేలకు అధిపత్యము వహించును. తుదకు చాళుక్య నీతిమండు రాక్షస నీతి పరాజయ మొంది సందాదుల వంశనిర్మూలనముగా చంద్రగుప్తుడు మగధసార్వభౌముడును, అరుణేశ్వరుడు మహామాత్యుడూ, పద్మగుప్తుడు సర్వసాధిపతియూ సై నంతన మూర్ఖశకమునకు బునాదివైచిరి.

ఈ మూడు పుస్తకములు లభించు చోటు :— శేఖర పబ్లికేషన్స్ అండు బుక్ షాల్స్ లిమిటెడ్, బాంబాయి, హైదరాబాదు, దక్కను.

ఖురానెపరీఫ్

తెలంగాణతత్వము. వ్యాఖ్యాన సహితము. మొదటి సంపుటము. ౧, ౨, ౩ కొండములు. రచయిత: మహమ్మద్ అబ్దుల్ గఫూర్, ఉర్దూమున్నీ, బోగ్లా హైస్కూల్, చిత్తూరు.

వీరియత్న మెంతయో మెచ్చదగినది. లోగడ కొన్ని అనువాదము లున్నను ఈ అనువాదమునకు అవసర మున్నది. తెలుగులిపిలో మూలము, తెలుగు వ్యాఖ్యానము కలవు. ఈమాల్వీ ముస్లి సాహితీగారు తమ పూనికను కొనవరకును సాగించి వెరచేద్దురని ఆశ.

శ్రీ ఆహ్నికమంజరీ

సంగ్రహకర్త: శ్రీ కి. శేషగిరిరావు శర్మగారు, ప్రాప్తిస్థానం: యస్. రామచారిగారు, ౨౬, బాగోజీ రావు స్ట్రీటు - ట్రస్టి కేసు, మద్రాసు. వెల ౦-౧౦-౦౫.

సదాచారదీపిక అనేకన్నడభాషా వ్యాఖ్యానంతో కూడివున్నది. ఇందు ఋగ్వేద, యజుర్వేదములకు పనికివచ్చు నిత్యకర్మానుష్ఠానమంత్రాలే గాక అనేక స్తోత్రములునూ గలవు. నిత్యధార్మిక కార్యానుష్ఠాన పథులైత. ఆస్తికులకు - ముఖ్యంగా మాధుల కందరికీ దగ్గర వుంచుకోవలసిన గ్రంథము.

౧. మొగలాయికథలు

కథకుడు: సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు.

౨. సోపలిజం

కర్త: గొబ్బూరు రామచంద్రరావుగారు.

౩. యం. యన్. రాయ్.

రచయిత: గుండవరము హనుమంతరావుగారు.

౪. నా కొడుకు

గ్రంథకర్త: ధనికొండ హనుమంతరావుగారు.

ఈ ౪ పుస్తకములును హైదరాబాదు దక్కను లోని ఆటాగ్రంథమాల వారిచే ప్రచురించబడినవి.

౧. ౧వ భాగమువలెనే ఇదియు మనోజ్ఞమై యున్నది.

౨. సోపలిజమున కిది ప్రవేశిక యనదగును. సార్వజనీనమైన భాషాశైలిలో ఇట్టిగ్రంథము స్వల్పమూల్యమునకు లభ్యమగుట కిదియే మొదలు.

౩. ఈతని కథ యిందు వివృతము.

౪. ఇది ఒక కథానిక అనబడే కథ. పుం, స్త్రీ ప్రసక్తి కథావస్తువు.

శ్రీ బ్రహ్మర్షి వేంకటరత్నద్యుతులు

స్వీయ శీలితప్రవచనము. ౫౮ పుటలు.

వేంకటరత్నముగారు ఆంగ్లమున రచించినదాని కిది జనమంచి కామేశ్వర రావుగారి తెలుగు. బ్రహ్మర్షిగారి మనస్సుపోకడ, భావాల సౌరు ఇందు దిక్పాతముగ వ్యక్తములు.

౧. గ్రంథాలయోద్యమము

కర్త: సురవరము ప్రతాపరెడ్డి గారు, వెల అ. ౬

౨. నా భారత దేశయాత్ర

మూలము. హెచ్. ఎల్. తెయిల్సఫీల్డ్ - అనువాదకుడు: కాళోజీ వారాయణరావుగారు. ౧౭౬ పుటలు. వెల అ. ౮.

ఈరెండు గ్రంథములును సికింద్రాబాదులో మన్న దేశోద్ధారక గ్రంథమాలలో ౧౧, ౧౨ ప్రచురములుగ ప్రకటించబడినవి.

౧. ఈ గ్రంథము ప్రతిగ్రంథాలయమునకును ఆర్థిక మైనది.

2. మూలగ్రంథము వెలువడిన పదియేండ్లకు నేటి కైవస వెల్లడిన తెలుగురూప మిది. దేశము 'గొడవ' నెరుగగోరు ఎల్లరును కొని, పదివి, చదివించి, వినిపించవలసిన గ్రంథ మిది.

గ్రంథస్వీకారము

కొండమ్మ పేరంటాలు

గ్రంథకర్త: ప్రతాప రామకృష్ణయ్యగారు. ప్రచురణకర్త: గడిపాటి వెంకటకృష్ణయ్యగారు, ఆమృతలూరుపాడు.

మనస్తత్వం

రచయిత: బుర్రా వెంకటనాధార్యయ్యగారు, ఎం. ఏ. విద్యోదయ, తిరుమలపల్లెరోడ్డు, మార్కెట్టు, మద్రాసు. వెల రు. 0-5-0.

పండ్లు (మూడవభాగము)

కర్త: గోపేటి శోనిరాజుగారు. స్వయంపోషక

కృషి ఆశ్రమము, పోస్టు కొండవరం, నయాపితాపురం, తూర్పు గోదావరిజిల్లా. వెల రు. 0-5-0.

పండ్లదినుసులను నిల్వచేయుట

రచయిత: శ్రీమతి ద్వారకాబాయిదేవు. ఆనువాదకుడు: గోపేటి శోనిరాజుగారు, శ్రీ గ్రామ సేవాసెన్, కొండవరం, నయా పితాపురం, తూర్పు గోదావరిజిల్లా. వెల రు. 0-5-0.

వాణిజ్యగణితశాస్త్రము (రెండవభాగం)

గ్రంథకర్త: డి. వెంకట రంగారావుగారు, రాజంపేట, కడపజిల్లా. వెల రు. 0-5-0

యామినిపూర్ణతిలకావిలాసము

గ్రంథకర్త: చక్రపేర్ల నరసకవిగారు. ప్రకాశకులు: కే. జి. మూర్తిగారు, కృంగార కార్యగ్రంథ మండలి, మచిలీపట్టణము. వెల రు. 0-5-0.

చిత్రసావిత్రియము

రచయిత: విశాల వెంకటస్వామినాయుడుగారు, కాదంబరవాసిథి, విశాఖపట్టణము. వెల ఆ. 5.

ప్రకటన

ఈక్రింది కినిబరచిన నెంబర్ల వారికి ఈనెల భారతి (1941 సం. ఆగష్టు నెల) తో ఇది వరకు చెల్లించిన వందా పూర్తి యగుచున్నవి. తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరమున కగు వందా మాకు చేరునట్లు ఈనెలాఖరులోగా మనియార్డరు చేసినచో కేంపులేకుండ ప్రతికను పంపుమందుము. అట్లు తమ యొద్దనుండి 30-వ కేడి లోపుగ సొమ్మురానిచో సహజ భాషాభిమానులగు కాము తిరిగి ఇంకొక సంవత్సరమువఱకు భారతి వందాదారులుగ నుండురను నమ్మకముతో 1941 సం. నెవ్వెంబరు 10-వ కేడిని రూ. 6-4-0 లకు వి. డి. పంపుచున్నాము. కావున కామెప్పటివలెనే ప్రతికయం దభిమాన ముంచి సొమ్ము చెల్లించి వి. డి. ని గైకొన బ్రార్థికులు. ఒకవేళ తమకి ప్రతిక వ్రస్తుత మనవసరముగ దొరికినచో మాకావిషయము వెంటనే తెలియజేసిన యెడల వి. డి. పంపుట నాపుడుము.

G 2, H 34, 36, 37, 38, J 7, P 16, 17, 18, R 14, 15, 33, S 42, 45, 46, 47, 99, T 1, V 31, Y 3.